

PER FALK

STRAFF-
RÄTT
OCH
TERRI-
TORIUM

NORSTEDTS

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

PER FALK

STRAFF-
RÄTT
OCH
TERRI-
TORIUM

Akademisk avhandling som för avläggande av
juris doktorsexamen med juridiska fakultetens
tillstånd framlägges till offentlig granskning
onsdagen den 2 juni 1976 klockan 10.00 vid
Stockholms universitet, Frescati, hörsal nr 4,
hus B

av

Per Falk
jur.kand.

PER FALK

STRAFF-
RÄTT
OCH
TERRI-
TORIUM

Studier i internationell straffrätt

Mit einer Zusammenfassung:
Strafrecht und Territorium
Studien zum internationalen
Strafrecht

P A Norstedt & Söners Förlag
Stockholm

**Bidrag till tryckningen av denna avhandling har erhållits från
Statens Råd för Samhällsforskning.**

ISBN 91-1-76 71 21-3

**© P A Norstedt & Söners Förlag 1976
Studentlitteratur
Lund 1976**

Förord

Till min handledare professor Hans Thornstedt, som föreslagit ämnet för avhandlingen, ber jag att få framföra ett varmt tack för all den hjälp han givit mig under arbetets gång. Hans aldrig svikande intresse har för mig varit ovärderligt.

Professor Per-Edwin Wallén har alltsedan avhandlingen påbörjades på olika sätt stött och uppmuntrat mig, för vilket jag tackar honom varmt.

Under min tid som doktorand har jag deltagit i olika rättsvetenskapliga seminarier i Lund, Stockholm och Uppsala. Till de professorer som lett dessa seminarier framför jag ett tack för den stimulans som deltagandet i seminarierna har inneburit.

Juridiska fakulteten i Stockholm har beviljat mig doktorandstipendier. Statens råd för samhällsforskning har tilldelat mig olika forskningsanslag och resebidrag och har även, liksom Emil Heijnes stiftelse för rättsvetenskaplig forskning, lämnat bidrag till tryckningskostnaderna. Hovrätten över Skåne och Blekinge har beviljat mig tjänstledighet för arbetet med avhandlingen. För allt detta framför jag mitt vördsamma tack.

Fil. lic. Jan Evers har läst manuskriptet till avhandlingen och därvid gjort värdefulla påpekanden för vilket jag tackar honom varmt.

Dr. jur. Hans-Heinrich Vogel har översatt sammanfattningen till tyska. Jur. kand. Anders Nerenius vid Norstedts förlag har biträtt med värdefull hjälp i samband med avhandlingens publicering. Reklamtecknaren Maj-Britt Malmström har utfört den s. k. compositorsättningen. Stadsbibliotekarien Kerstin Osborne och amanuensen Björn Karlsson har varit mig behjälpliga med korrekturläsningen och annat kontrollarbete. Till de nämnda personerna framför jag mitt hjärtliga tack.

Min moder, fil. mag. Anna Munck-Falk, har haft den stora vänligheten att ställa ett arbetsrum till mitt förfogande och även på annat sätt underlättat mitt arbete. Härför tackar jag henne varmt.

Min hustru, byrådirektör Jill Falk, tackar jag innerligt för det stöd hon givit mig under de år arbetet med avhandlingen pågått.

Lund i april 1976

.

Per Falk

Författningar publicerade i SFS efter utgången av år 1975 har som regel icke kunnat beaktas.

Innehåll

1	Inledning	13
	Här redovisas: vilka problem som behandlas i avhandlingen, sambandet mellan de olika problemen, innehållet i de olika kapitlen, vilket material som begagnats, vilka metoder som använts samt avhandlingens syfte.	
2	Om den internationella straffrätten	21
2.1	Inledning	21
2.2	Uttrycket internationell straffrätt	23
2.3	Internationella konventioner av straffrättsligt in- tresse	27
2.4	Den internationella straffrättens allmänna del och dess speciella del	28
2.5	Den internationella straffrätten som samarbetsrätt	34
2.6	Den internationella straffrättens två sidor — Sverige som anmodad part resp. ansökande part ..	35
2.7	Olika grupper av stater såvitt gäller det straffrätts- liga samarbetet	39

3	Om de svenska anknytningsreglerna	43
3.1	Inledning	43
3.2	Indelningsgrund: lagtextens disposition	48
3.3	Indelningsgrund: gärningsmannens nationalitet och hemvist	55
3.4	Indelningsgrund: gärningssortens belägenhet	59
3.5	Indelningsgrund: de olika anknytningsprinciperna	63
4	Kravet på dubbel straffbarhet	69
4.1	Inledning	69
4.2	Kravet på dubbel straffbarhet inom utlämningsrätten	73
4.2.1	Inledning	73
	(1) Tolkningsproblemet i 1 och 4 §§ 1957 års utlämningslag	
	(2) Syftet med utlämningsinstitutet	
	(a) Bifall till en ansökan om utlämning	
	(b) Avslag på en ansökan om utlämning	
4.2.2	Straffbarheten i det ansökande landet	81
4.2.3	Allmänt om gärningens straffbarhet i Sverige – lagtexter och motivuttalanden	86
	(1) 1913 års lag om utlämning	
	(2) 1957 års utlämningslag	
	(3) Europeiska utlämningskonventionen	
	(4) Nordiska utlämningslagen 1959	
4.2.4	Gärningens straffbarhet i Sverige – olika situationer	88
	(1) Gärningen kan föranleda påföljd i Sverige	
	(2) Gärningen kan ej föranleda påföljd i Sverige	

- (a) Gärningen kan varken direkt eller efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande
- (b) Gärningen kan efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande. Övriga förutsättningar i det svenska straffrättsliga tanke-schemat är (efter omställningen) uppfyllda
- (c) Gärningen kan direkt eller efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande. Brist föreligger beträffande någon annan förutsättning i det straffrättsliga tanke-schemat

4.2.5	Olika tolkningsalternativ såvitt gäller uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1957 års utlämningslag	92
	(1) Minimikrav	
	(2) Maximikrav	
	(3) En tänkbar mellanform — en form av straffbarhet in abstracto	
	(4) Andra tolkningsalternativ	
4.3	Kravet på dubbel straffbarhet i andra fall.	98
5	Gärningsmannens medborgarskap som anknytningsfaktum	99
5.1	Inledning	99
5.2	1 kap. 1 § SL jämte förarbeten	105
5.2.1	1 kap. 1 § SL	105
5.2.2	Allmänt om förarbetena till 1864 års strafflag	106
5.2.3	Lagkommitténs förslag 1832	109
5.2.4	Anmärkningar mot förslaget och lagkommitténs svar	111

5.2.5	Svea hovrätts utlåtande 1839. Högsta domstolens protokoll 1840	116
5.2.6	Lagberedningens förslag 1844	120
5.2.7	Riksdagen 1862–1863	121
5.2.8	Sammanfattning	128
5.2.9	Syftet med anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL	132
5.3	2 kap. 2 § 1 st. BrB, ursprungliga lydelsen, jämte förarbeten	133
5.3.1	2 kap. 2 § 1 st. BrB	133
5.3.2	Strafflagskommissionens förslag 1923 . .	135
5.3.3	Straffrättskommitténs förslag 1953 . . .	137
5.3.4	Departementsförslagen 1958 och 1960. Prop. 1962:10. Riksdagen 1962	141
5.3.5	Syftet med 2 kap. 2 § 1 st. BrB, ursprungliga lydelsen	143
5.4	2 kap. 2 § BrB, 1972 års lydelse, jämte förarbeten	145
5.4.1	Inledning	145
5.4.2	Förarbetena till 1972 års ändring	151
5.4.3	Syftet med 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB, 1972 års lydelse	160
5.5	Olika lösningsalternativ	163
5.5.1	Inledning	163
5.5.2	Valet av systematik	164
	(1) Heglers översikt, 1927	
	(2) Harvard research in international law, 1935	
	(3) Olika metoder att begränsa en anknytningsregel	
	(4) Egen systematik: fyra typstadganden	
5.5.3	Brott utomlands av egna medborgare – fyra typstadganden	167

- (1) Typstadgande 1: obegränsad anknytning
- (2) Typstadgande 2: anknytningen begränsad men ej genom hänvisning till lagen på gärningsorten
- (3) Typstadgande 3: anknytningen begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet men ej på annat sätt
- (4) Typstadgande 4: anknytningen begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet och på annat sätt

6	Straffstadgandenas territoriella tillämplighet	183
6.1	Inledning	183
6.2	Lagförarbeten, rättspraxis och doktrin	197
6.2.1	Inledning	197
6.2.2	Hagströmer, 1901	197
6.2.3	Bergendal, 1928	199
6.2.4	Agge, 1944	202
6.2.5	Straffrättskommittén, 1953	203
6.2.6	NJA 1960 s. 430	205
6.2.7	Justitiekanslern, 1966	208
6.2.8	Thornstedt, 1966	209
6.2.9	Prop. 1972:96	212
6.2.10	Brottsbalkskommentaren, 1974	213
6.2.11	Andra rättsfall	215
6.2.12	Avslutning	219
6.3	Anknytningsreglerna och straffstadgandenas territoriella tillämplighet	221
6.4	Särskilt om »brott mot Sverige»	225
6.4.1	Inledning	225

6.4.2	1 kap. 1 och 2 §§ SL	227
6.4.3	2 kap. 3 § 3 p. BrB, ursprungliga lydelsen	231
6.4.4	2 kap. 3 § 3 p. BrB, nuvarande lydelsen	234
6.4.5	Avslutning	234
6.5	Brottsbalkens territoriella tillämplighet	237
6.5.1	Inledning	237
6.5.2	Brotten mot person, 3–7 kap. BrB	240
6.5.3	Förmögenhetsbrotten, 8–12 kap. BrB	241
6.5.4	Brotten mot allmänheten, 13–15 kap. BrB	243
	13 kap. BrB. Allmänfarliga brott	243
	14 kap. BrB. Förfalskningsbrott	245
	15 kap. BrB. Mened, falskt åtal och annan osann utsaga	247
6.5.5	Brotten mot staten, 16–22 kap. BrB	250
	16 kap. BrB. Brott mot allmän ordning	250
	17 kap. BrB. Brott mot allmän verksamhet	253
	18 kap. BrB. Högmålsbrott	256
	19 kap. BrB. Brott mot rikets säkerhet	259
	20 kap. BrB. Myndighetsmissbruk m. m.	263
	21 kap. BrB. Brott av krigsmän	269
	<i>Exkurs:</i> Om brott utomlands i fredstid av svenska krigsmän	271
	22 kap. BrB. Krigsartiklar	276
7	Avslutning	278
	Här beröres frågan om samspelet mellan olika regelgrupper inom den internationella straffrätten.	
	Zusammenfassung	280
	Källor och litteratur	307

Rättsfall	325
Bilagor	327
Bilaga 1. 1 kap. i lagkommitténs förslag till straffbalk 1832 Bilaga 2. 1 kap. SL, ursprungliga lydelsen, 1864 Bilaga 3. 1 kap. SL, 1957 års lydelse Bilaga 4. 2 kap. BrB, ursprungliga lydelsen, 1962 Bilaga 5. 2 kap. BrB, nuvarande lydelsen	

Förkortningar

AK	andra kammaren
BrB	brottsbalken
DsJu	departementsserien, justitiedepartementet
FK	första kammaren
HD	högsta domstolen
H	Nytt juridiskt arkiv
HovR	hovrätten
JuU	justitieutskottet
JK	justitiekanslern
KU	konstitutionsutskottet
(1) LU	(första) lagutskottet
NU	nordisk utredningsserie
NJA	Nytt juridiskt arkiv
prop.	proposition
RB	rättegångsbalken
RF	regeringsformen
RR	rådhusrätten
rskr	riksdagsskrivelse
RÅ	riksåklagaren
SFS	svensk författningssamling
SkU	skatteutskottet
SL	strafflagen
SOU	Statens offentliga utredningar
SU	statsutskottet
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter
UU	utrikesutskottet

1 Inledning

Den *internationella straffrätten*, vars främsta uppgift är att reglera det straffrättsliga samarbetet mellan olika stater, har under senare år fått en allt större betydelse. Behovet av ökat samarbete har visat sig på de mest skilda områden och omfattar alla slags brott från enkla trafikförseelser till grova våldsbrott och andra allvarliga brott (grova förmögenhetsbrott, flygplanskapningar, narkotikabrott, terrorhandlingar av olika slag m. m.). Kravet på en effektivisering av det internationella samarbetet på brottsbekämpningens område liksom önskemålet om en modernisering av vissa äldre regler har under 1960-talet och 1970-talet givit upphov till ett livligt konventionsarbete och lagstiftningsarbete. Regler om exempelvis den egna straffrättens tillämplighet ifråga om brott förövade utomlands och rörande utlämning har omarbetats såväl i Sverige som i utlandet. Nya regler har tillkommit bl. a. beträffande verkställighet av utländsk dom i brottmål och överförande av åtal från ett land till ett annat. Konventionsarbetet har medfört att vissa helt nya lösningar på rättsliga problem har skapats. Som exempel härpå kan anföras dels de nyss nämnda reglerna om verkställighet av brottmålsdom och överförande av åtal, dels de regler som skall göra det möjligt att i gärningsmannens hemvistland i stor utsträckning åtala och döma trafikbrott och trafikförseelser förövade utomlands.

I *svensk juridisk litteratur* har den internationella straffrätten hittills varit föga uppmärksammas.¹ Med hänsyn härtill och med tanke på de allra senaste årens lagstiftning och konventionsarbete finns det ett stort behov av litteratur inom denna del av straffrätten. Föreliggande avhandling avser att i någon mån fylla detta behov. — Den *utländska internationellt straffrättsliga litteraturen* har länge varit omfattande och ökar nu i en allt snabbare takt.²

Avhandlingen har *koncetrerats till tre huvudfrågor inom den internationella straffrätten*, vilka kan undersökas och redovisas var för sig men som dock har ett nära samband med varandra. Ett problem som sedan länge har diskuterats och som lösts på vitt skilda sätt i olika län-

der är hur reglerna om brott utomlands av egna medborgare bör utformas. Denna fråga behandlas i kapitel 5. Härtill ansluter sig nära dels frågan om den dubbla straffbarheten, kapitel 4, dels frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet, kapitel 6. Sambandet mellan dessa tre frågor kan ungefärligt beskrivas på följande sätt: för att en svensk medborgare skall kunna fällas till ansvar i Sverige för ett utomlands förövat brott krävs *dels* att brottet är underkastat svensk straffrätt enligt reglerna i 2 kap. BrB, *dels* att gärningen går in under ett svenskt straffstadgande som är sådant att det ej gäller enbart i Sverige utan även i utlandet, *dels* enligt huvudregeln i 2 kap. 2 § 2 st. BrB att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt, dvs. att gärningen utgör ett brott såväl enligt svensk lag som enligt gärningsortens lag. För att sätta in de tre nämnda huvudfrågorna i kapitel 4, 5 och 6 i ett vidare straffrättsligt sammanhang ges i två introduktionskapitel, kapitel 2 och 3, dels en kort presentation av den internationella straffrätten, som s. a. s. bildar den yttersta ramen för avhandlingsämnet, dels en översikt över reglerna i 2 kap. BrB om svensk strafflags tillämplighet och svensk domstols behörighet, vilka ofta omnämnes som reglerna om den svenska straffrättens tillämplighet i rummet. Av skäl som närmre redovisas i kapitel 3 kallar jag de i 2 kap. 1–3 §§ BrB upptagna bestämmelserna om svensk strafflags tillämplighet för anknytningsreglerna, eftersom de avgör när ett brott förövat på eller utanför Sveriges territorium har anknytning till Sverige. — 2 kap. BrB i ursprungliga lydelsen har bildat utgångspunkten för de studier som ligger till grund för avhandlingen. — I ett kort avslutande kapitel redovisas vissa uppgifter för fortsatt forskning inom den internationella straffrätten.

Ytterligare något må nämnas om *innehållet i avhandlingen*. De olika kapitlen redovisas i samma ordning som i föregående stycke. Problemet rörande »inländsk mans» ansvar för brott utomlands intog en dominerande plats i förarbetena till 1 kap. 1864 års strafflag (SL). I *kapitel 5* redovisas dessa förarbeten utförligt, bl. a. av det skälet att de fortfarande i många avseenden har en förvånande aktualitet. Den regel som antogs vid 1862–1863 års riksdag och som trädde i kraft den 1 januari 1865 innebar att alla brott utomlands av svensk man var underkastade svensk straffrätt, men att åtalsförordnande av regeringen i många fall krävdes för att åtal skulle få anställas här i landet. Regeln kan betecknas som en kompromiss mellan starkt motstridiga uppfattningar om grundläggande internationellt straffrättsliga frågor. Anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL rörande brott av svensk man förblev gällande rätt i mer

än hundra år. Den överflyttades 1962 i princip oförändrad till 2 kap. BrB. Tio år senare, 1972, ändrades anknytningsregeln i brottsbalken på ett genomgripande sätt och försågs med ett generellt krav på dubbel straffbarhet. Detta innebär att en gärning som förövats på en främmande stats territorium av en svensk medborgare och som i och för sig fyller rekvisiten i ett svenskt extraterritoriellt tillämpligt straffstadgande numera ej kan åtalas i Sverige, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. Vissa — i själva verket ganska omfattande — undantag från denna huvudregel finns i 2 kap. 3 § BrB. I kapitel 5 ges även en relativt utförlig skildring av utländsk lagstiftning såvitt gäller anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av egna medborgare. Ett stort antal olika lösningsalternativ finns. Dessa grupperas i fyra huvudgrupper.

Kravet på dubbel straffbarhet blir aktuellt inte bara vid utformningen av anknytningsreglerna utan även inom andra delar av den internationella straffrätten. Detta diskuteras i *kapitel 4*. Som en utgångspunkt för resonemangen i detta kapitel har jag av skäl som redovisas i inledningen till kapitlet valt kravet på dubbel straffbarhet i 1957 års utlämningslag. För att utlämning från Sverige skall få ske enligt denna lag krävs bl. a. att den gärning för vilken utlämning begäres utgör ett brott såväl enligt det ansökande landets rätt som enligt svensk rätt. Att gärningen skall vara straffbar in concreto i det ansökande landet är den givna utgångspunkten för utlämningsförfarandet — gärningen skall således uppfylla samtliga förutsättningar för ansvar enligt det andra landets straffrättsliga tankeschema. Såvitt gäller straffbarheten i Sverige ställer utlämningslagen ej kravet lika högt. Den närmre innebörden av kravet på straffbarhet i Sverige diskuteras i kapitel 4. Den tolkning som föreslås — en form av straffbarhet in abstracto — innebär att vissa men ej alla krav enligt det svenska straffrättsliga tankeschemat skall vara uppfyllda. Detta tolkningsresultat utnyttjas därefter i viss mån vid diskussionen av innebörden av kravet på dubbel straffbarhet inom andra delar av den internationella straffrätten — exempelvis kravet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB.

Med uttrycket »straffstadgandenas territoriella tillämplighet» åsyftas, som torde ha framgått av det sagda, det förhållandet att vissa straffstadganden i exempelvis svensk rätt är sådana att de enbart gäller gärningar förövade i Sverige, medan andra även är tillämpliga ifråga om brott utomlands. I *kapitel 6* redovisas vissa tidigare uttalanden i svensk rätt rörande detta problem. Sambandet mellan anknytningsreglerna i

2 kap. BrB och frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet diskuteras. Det visar sig därvid att man kan urskilja olika grupper av extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden. En viktig fråga i detta sammanhang som också behandlas i kapitel 6 är, hur uttrycket »brott mot Sverige» i 2 kap. 3 § 3 p. BrB skall tolkas. I kapitel 6 diskuteras slutligen den territoriella tillämpligheten hos brotten i 3–22 kap. BrB.

Som ovan antytts befinner sig det rättsområde som här studeras i ett livligt utvecklingsskede. I *kapitel 2* belyses denna utveckling ytterligare något bl. a. genom en presentation av olika internationella konventioner av intresse för straffrätten och av vissa regelgrupper i svensk straffrätt. Olika betydelser hos uttrycket »internationell straffrätt» diskuteras i anslutning till utländsk litteratur. En indelning av den svenska internationella straffrätten i en allmän del och en speciell del föreslås. Olika karakteristiska drag hos den internationella straffrätten belyses, bl. a. det förhållandet att Sverige ibland är ansökande part ibland anmodad part i ett internationellt straffrättsligt ärende. I kapitel 2 framhåller jag även att man såvitt gäller Sveriges straffrättsliga samarbete med främmande stater får skilja på tre huvudgrupper av stater, nämligen våra nordiska grannländer, Europarådets medlemsstater och världen i övrigt.

Anknytningsreglerna i 2 kap. 1–3 §§ BrB avgör när ett brott har anknytning till Sverige och därför kan föranleda åtal och dom här i landet. Dessa regler presenteras i *kapitel 3*. Flera olika typer av anknytningsregler finns i 2 kap. BrB – en typ gäller brott utomlands av svenska medborgare. Regelsystemet är komplicerat, främst beroende på att det bygger på ett flertal olika indelningsgrunder och att dessa ofta korsar varandra. För att belysa regelsystemets uppbyggnad och innehåll presenteras 2 kap. BrB ur olika synvinklar. – Det bör måhända i detta sammanhang påpekas att avhandlingen ej har till syfte att försöka lösa alla de tolkningsproblem rörande 2 kap. BrB som kan uppkomma i rättstillämpningen.

Avslutningsvis beröres i *kapitel 7* den svåra frågan om samspelet mellan olika regelgrupper inom den internationella straffrätten.

Det *material* som redovisas i avhandlingen utgöres till den helt övervägande delen av svenska författningar, svenska lagförarbeten och svensk litteratur.³ Publicerade rättsfall från HD av intresse för det rättsområde som här studeras är fåtaliga. Dessa har, liksom vissa rättsfall publicerade i Svensk juristtidning, beaktats i avhandlingen.⁴ Någon undersökning av opublicerad domstolspraxis eller av annat opublicerat

material av betydelse för gällande rätt har ej gjorts.⁵ I viss utsträckning har utländska lagregler och utländsk litteratur redovisats i avhandlingen.⁶

Sådant material från svensk rätt som direkt har utnyttjats i avhandlingen har i stor utsträckning redovisats i den löpande texten. Läsaren torde därför utan större svårigheter kunna konstatera på vilka punkter och på vilket sätt avhandlingen lägger *något nytt* till den svenska litteraturen på detta område. Beträffande avhandlingens beroende av utländsk litteratur är det framförallt två påpekanden som bör göras redan här. För det första har jag från kontinentaleuropeisk litteratur övertagit den terminologi som avser de olika anknytningsprinciperna ifråga om brott utomlands och som är något mer nyanserad än den hittillsvarande svenska terminologin på området. Jag räknar således med sex olika anknytningsprinciper ifråga om brott utomlands, se vidare kapitel 3. Den andra punkten som särskilt bör framhållas i detta sammanhang gäller kravet på dubbel straffbarhet. Här har jag från utländsk litteratur övertagit termerna straffbarhet *in concreto* och straffbarhet *in abstracto*. Likaså har utländsk litteratur – jämte deltagandet i två internationella konferenser rörande utlämningsrätten – fäst min uppmärksamhet på att kravet på gärningens straffbarhet i det anmodade landet kan tolkas på flera olika sätt och även givit mig förståelse för de funktioner kravet på dubbel straffbarhet fyller i olika sammanhang, se vidare härom kapitel 4. I övrigt får resonemangen i avhandlingen och resultaten i de olika kapitlen stå för min egen räkning. En kort sammanfattning av de väsentligaste resultaten i de olika kapitlen redovisas liksom erforderliga definitioner av de i avhandlingen använda termerna i inledningen till resp. kapitel.

Vid de problem som behandlas mera ingående i avhandlingen försöker jag beskriva *olika lösningalternativ* samt redovisa *olika argument* för och emot de olika lösningarna. Det rättshistoriska materialet i avhandlingen, främst från svensk rätt, och det utländska materialet, främst från gällande rätt, begagnas bl. a. för att belysa olika tänkbara sätt att lösa ett juridiskt problem. Denna metod har jag i görligaste mån sökt tillämpa – dock något olika i de olika kapitlen, främst beroende på det material som stått till buds.⁷ Under arbetet med avhandlingen har *studiet av lagtexter och lagförslag* intagit en central plats. Ett stort antal texter från svensk och utländsk rätt – tidsgränsen bakåt har satts vid 1800-talets början – har studerats. Detta studium har givetvis skett under växelverkan med läsningen av svensk och utländsk

litteratur. Syftet med detta arbete har framförallt varit att erhålla en så fullständig bild som möjligt av olika tänkbara lösningsalternativ såvitt gäller anknytningsreglerna ifråga om brott utomlands. Resultatet av arbetet redovisas till en del i kapitel 5, nämligen såvitt gäller sådana regler som bygger på gärningsmannens inhemska medborgarskap — huvuddelen av de utländska lagtexterna från 1800-talet har dock lämnats åt sidan i kapitel 5. Detta kapitel avser bl. a. att skapa förståelse för regelsystemets uppbyggnad och det bakomliggande tankeschemat. Vid analysen av lagtexterna har jag även undersökt möjligheterna att bearbeta materialet utan användande av »den internationella straffrättens principer», vilka ständigt nämnes i svensk och utländsk litteratur. Det visar sig därvid att det i och för sig är möjligt att redovisa lagtextmaterialet och de olika lösningsalternativen utan hänsyn till dessa principer. Detta torde delvis framgå av kapitel 3 i avhandlingen och av framställningen i övrigt. Att helt avstå från att begagna sig av dessa olika principer — här benämnda anknytningsprinciperna — förefaller dock ej ändamålsenligt, eftersom man då i stor utsträckning förlorar kontakten med den tidigare litteraturen på området och med det nyss antydda tankeschemat.

De diskussioner som förekommer i avhandlingen av olika lösningsalternativ avser dels att belysa *den juridiska tekniken* inom vissa delar av den internationella straffrätten, dels att ge *underlag för en bedömning* av den svenska straffrättens sätt att lösa vissa frågor på detta område. Medvetandet om olika möjliga lösningsalternativ och om var någonstans »på skalan» av möjliga lösningar den svenska rättsregeln befinner sig behöver givetvis icke leda till förslag om ändringar av gällande rätt men kan göra det. Några mer genomförda resonemang de lege ferenda förekommer ej i avhandlingen. Däremot kritiserar jag på vissa punkter de svenska lösningarna och antyder mer eller mindre utförligt andra tänkbara lösningar.

Samtidigt som jag på detta sätt analyserar vissa rättsliga problem och försöker se dem i ett vidare perspektiv, lämnar jag på några punkter bidrag till *tolkningen* av gällande svensk straffrätt. Någon skarp gräns kan ej dragas mellan dessa båda typer av verksamhet. I kapitel 4, som behandlar kravet på dubbel straffbarhet, främst inom utlämningsrätten, och i kapitel 6, som gäller de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet, överväger tolkningssynpunkterna. I kapitel 5, som avser sådana anknytningsregler i svensk och utländsk rätt som bygger på gärningsmannens medborgarskap, ägnar jag åtskillig upp-

märksamhet åt syftet med de svenska anknytningsreglerna i 1 kap. 1 § SL och 2 kap. 2 § BrB. Dock dominerar i detta kapitel önskemålet att få ett perspektiv på en av de viktigaste anknytningsreglerna i 2 kap. BrB, nämligen den som gäller brott utomlands av svensk medborgare. Denna anknytningsregel har en alldeles speciell betydelse, främst av det skälet att svenska medborgare aldrig utlämnas till utomnordisk stat.

Om avhandlingen kan ge en viss överblick över den internationella straffrätten och samtidigt bidra till en fördjupad förståelse av vissa problem inom detta rättsområde, har den fyllt sitt viktigaste syfte.

- ¹ Att den svenska internationellt straffrättsliga litteraturen är föga omfattande visar sig vid en genomgång av Regners båda bibliografier över svensk juridisk litteratur, Stockholm 1957 och 1971, samt av supplementen i SvJT 1974 s. 380 ff. och i SvJT 1975 s. 605 ff. Se i första hand vad som antecknats under 1 kap. SL resp. 2 kap. BrB och under internationell rätt. — En kortfattad översikt över den svenska internationella straffrätten, främst reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet, finns hos Agge—Thornstedt, *Straffrättens allmänna del*, 1974, s. 36 ff. I detta arbete har Agges framställning av dessa frågor i *Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag*, häfte 1, 1944, s. 68 ff. inarbetats. Se även Strahl, *Straffrättens allmänna del*, 9 uppl. 1973, s. 115 ff. Såvitt gäller 2 kap. BrB kan slutligen hänvisas till *Brottsbalkskommentaren del I*, 4 uppl. 1974, s. 72 ff. — Den svenska juridiska litteraturens ringa omfattning på det område som här studeras har på olika sätt påverkat utformningen av avhandlingen.
- ² Att den utländska internationellt straffrättsliga litteraturen är omfattande framgår av exempelvis de Schutter, *Bibliography on international criminal law*, Leiden 1972 /423 s./. Att litteraturen på detta område ökar i snabb takt framgår av exempelvis *Karlsruher juristische Bibliographie*, 1965—, som utkommer varje månad och innehåller ett särskilt avsnitt om internationell straffrätt, avsnitt 5.11.
- ³ Beträffande svenska författningar av intresse för den internationella straffrätten hänvisas till avsnitt 2.4 i avhandlingen. De där nämnda författningarna redovisas även under ”Källor och litteratur” i slutet av avhandlingen, i avsnitt D, med hänvisningar till förarbeten och med uppgifter om ändringar.
- ⁴ Antalet svenska, publicerade rättsfall av betydelse för den internationella straffrätten är obetydligt. Vad gäller de frågor som behandlas mera ingående i detta arbete saknas rättsfall nästan helt och hållet, se härom avsnitt 6.2.11.
- ⁵ Vid studiet av förarbetena till 1 kap. SL har jag även undersökt visst handskrivet material, se härom avsnitt 5.2.2.
- ⁶ Ifråga om utländsk litteratur kan hänvisas till de i not 2 nämnda bibliografier. Vidare kan hänvisas till Jeschek—Löffler, *Quellen und Schrifttum des Strafrechts*, Band I, 1972 /287 s./. Detta arbete redovisar dels straffrättsligt källmaterial, dels viktigare straffrättslig litteratur i 39 europeiska stater. Enligt förordet skall i band II motsvarande material från 104 utom-europeiska stater

redovisas. — Vissa utländska strafflagar i översättning till tyska, franska eller engelska har begagnats under arbetet med avhandlingen, se om dessa översättningar under ”Källor och litteratur”, avsnitt A. Av stor betydelse för det komparativa arbetet på den internationella straffrättens område är vidare Grützner-Pötz, Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen, Hamburg 1955 —. /Lösbladssystem. F. n. sex pärmar./

- ⁷ Vad gäller komparativt arbete på straffrättens område kan särskilt hänvisas till Jescheck, Entwicklung, Aufgaben und Methoden der Strafrechtsvergleichung, i Recht und Staat, 181/182, Tübingen 1955, och till samme författares uppsats Rechtsvergleichung im Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht in Freiburg i. Br., i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1967 s. 128 ff. Den i not 6 nämnda bibliografin av Jescheck-Löffler innehåller ett omfattande avsnitt rörande komparativt arbete på straffrättens område, se s. 3 ff. och, såvitt gäller den internationella straffrätten s. 25. — I detta sammanhang må även nämnas arbetet Le droit pénal des pays scandinaves, Paris 1969, publicerat av Ancel och Strahl under medverkan av Andenæs och Waaben. Reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet behandlas på s. 63 ff. Slutligen må här nämnas David, Les grands systèmes de droit contemporains, 3 uppl. 1969. (Översättningar till bl.a. tyska och engelska finnes.)

2 Om den internationella straffrätten

2.1 INLEDNING

Syftet med detta kapitel är att som en bakgrund till den fortsatta framställningen i avhandlingen lämna en kort presentation av den internationella straffrätten och belysa några karakteristiska drag hos denna. Samtidigt berör jag vissa terminologiska och systematiska frågor och gör därvid vissa avgränsningar för att ange den del av den internationella straffrätten inom vilken avhandlingen närmast hör hemma. — Såvitt gäller de terminologiska och systematiska frågorna har framställningen i detta kapitel delvis en preliminär karaktär.

I *avsnitt 2.2* behandlas innebörden av uttrycket »internationell straffrätt». I anslutning till utländsk litteratur på detta område framhåller jag att det kan användas i flera olika betydelser. Till en början kan konstateras att uttrycket — delvis utan hänsyn till gängse ämnesgränser inom den interna rätten — kan begagnas i en mycket vid betydelse som en sammanfattning av alla straffrättsliga frågor med ett internationellt inslag, härunder inbegripet frågor rörande bestraffning av krigsförbrytare och andra problem av liknande karaktär. Frågor av sist angivna slag, som innehåller såväl folkrättsliga som straffrättsliga moment, kan föras till en särskild del av den internationella straffrätten (på tyska ofta benämnd »Völkerstrafrecht»). I brist på bättre uttryck kommer denna del av den internationella straffrätten som ej närmre beröres i avhandlingen, att här benämnas »den internationella straffrätten i krig» eller »krigets straffrätt». Vilka problem som kan behandlas inom den s. a. s. normala internationella straffrätten, som främst tar sikte på förhållandena i fredstid, belyses i de båda följande avsnitten, 2.3 och 2.4. I *avsnitt 2.2* framhåller jag också att den internationella straffrätten (i begränsad mening) utgör en del av varje lands rättsordning men att man även kan åsyfta summan av alla länders rättsregler på detta område. Vidare diskuteras i detta avsnitt när ett brott är sådant att man kan säga att det innehåller ett utländskt moment.

I *avsnitt 2.3* erinrar jag om att det finns ett stort antal internationella konventioner av straffrättsligt intresse. Inom denna omfattande grupp kan man – med bortseende från sådana konventioner som gäller krigets straffrätt – urskilja två huvudtyper av konventioner, nämligen *dels* sådana som reglerar det straffrättsliga samarbetet i allmänhet mellan staterna (utlämningskonventioner o. likn.), *dels* sådana som främst avser att reglera annat samarbete. Inom den senare gruppen kan en mindre grupp av utpräglat straffrättslig karaktär urskiljas. Konventionerna inom denna mindre grupp innebär främst att konventionsstaterna förbinder sig att kriminalisera vissa gärningstyper i sin interna straffrätt såsom i konventionen rörande flygplanskapning. Dessutom regleras frågor angående utlämning m. m. beträffande sådana brott som avses i konventionen.

Mot bakgrund av redovisningen av olika typer av konventioner föreslår jag därefter i *avsnitt 2.4* att man, i vart fall till dess en mer tillfredsställande systematik för hela den internationella straffrätten har utarbetats, gör en preliminär indelning av den del av straffrätten som här behandlas i *dels* en allmän del, som främst gäller frågor rörande straffrättens tillämplighet i rummet, utlämning och liknande problem, *dels* en speciell del, som gäller det internationella samarbetet rörande särskilda typer av brott såsom flygplanskapning etc. När man i svensk litteratur använder uttrycket internationell straffrätt, torde det främst vara vad jag kallar den internationella straffrättens allmänna del som åsyftas. De frågor som behandlas i kapitel 3–6 i avhandlingen hör hemma dels inom den internationella straffrättens allmänna del, dels inom dess speciella del. (Termen internationell straffrätt begagnas av mig ibland som en synonym till uttrycket den internationella straffrättens allmänna del.)

I *avsnitt 2.5* betonas att den internationella straffrätten huvudsakligen utgöres av samarbetsrätt. Med undantag för vissa typer av anknytningsregler – främst sådana som gäller brott mot Sverige – är såväl den internationella straffrättens allmänna del som dess speciella del samarbetsrätt.

I *avsnitt 2.6* belyser jag vad jag kallar den internationella straffrättens två sidor – Sverige som anmodad part resp. ansökande part i ett (tänkt eller faktiskt) internationellt straffrättsligt ärende. Sådana situationer där Sverige är ansökande part (motsvarande gäller andra länder) kommer – av naturliga skäl, eftersom det här ej i första hand gäller tillämpningen av egen rätt utan en bedömning av innehållet i utländsk

rätt — nästan alltid i skymundan i den internationellt straffrättsliga litteraturen. En förhandsgranskning av våra möjligheter att i förhållande till ett visst land (eller i förhållande till ett land vars straffrätt tänkes innehålla en viss typlösning) erhålla en person som begått brott här i landet utlämnad till Sverige resp. dömd i det andra landet är av intresse, när man diskuterar utformningen av vår egen internationella straffrätt. Som exempel på frågor som blir aktuella i detta sammanhang kan nämnas: är det lämpligt eller olämpligt att Sverige i förhållande till andra länder binder sig genom utlämningsavtal? Även i ett visst konkret fall synes en preliminär undersökning av våra möjligheter att erhålla utlämning resp. förmå det andra landet att döma vederbörande kunna ha sitt intresse. Främst med hjälp av utländska arbeten inom den internationella straffrätten kan en sådan förhandsbedömning göras.

I *avsnitt 2.7* slutligen framhåller jag att man, såvitt gäller Sveriges internationellt straffrättsliga samarbete med andra stater, får skilja på olika grupper av stater. Samarbetet bedrivs nämligen av flera skäl olika långt och under delvis olika former vad gäller våra nordiska grannländer, Europarådets medlemsstater och världen i övrigt. Bl. a. genom denna uppdelning av staterna i olika grupper försöker man komma till rätta med de skillnader i kriminalpolitiska och andra hänseenden som finns mellan Sverige och andra länder och som kan försvåra eller omöjliggöra ett samarbete på straffrättens område.

2.2 UTTRYCKET INTERNATIONELL STRAFFRÄTT

I utländsk litteratur påpekas ibland att termen internationell straffrätt — dvs. motsvarande uttryck på andra språk, kanske främst det engelska uttrycket »international criminal law» — användes i flera olika betydelser.¹ Om man utan hänsyn till gängse ämnesgränser begagnar uttrycket i vidast möjliga mening — vilket torde överensstämma med språkbruket hos många utländska författare — kan det omfatta *alla straffrättsliga frågor med ett internationellt inslag*.² Härunder kommer då att ingripas en mängd olika frågor, bl. a. sådana som gäller bestraffning av krigsförbrytare och andra problem av liknande art. Detta speciella ämnesområde, som ej kommer att särskilt diskuteras i avhandlingen och som i svensk rätt brukar räknas till folkrätten, kan i brist på bättre uttryck betecknas som den internationella straffrätten i krig eller krigets straffrätt (jfr den tyska termen »Völkerstrafrecht» och den franska ter-

men »le droit international pénal» till skillnad från »le droit pénal international».³ I avhandlingen behandlas i huvudsak endast frågor hörande till den s. a. s. normala internationella straffrätten, som främst tar sikte på förhållandena i fredstid, men som givetvis ej upphör att gälla när krig råder. En annan fråga är i vilken utsträckning den kan tillämpas under krig. Till den internationella straffrätten i sist angivna mening kan således räknas alla straffrättsliga frågor som har ett internationellt inslag och som ej skall föras till krigets straffrätt. Trots den gjorda begränsningen blir den internationella straffrätten ett omfattande ämnesområde. Även om en definition av detta slag ej uppdrar några skarpa gränser kring ämnet internationell straffrätt, bör den vara tillfyllest för att på ett ungefär ange de rättsregler och problem som åsyftas. I det följande kommer innebörden av uttrycket att belysas *dels* med hjälp av exempel på brott som innehåller ett utländskt moment, *dels* genom en redovisning av vissa internationella konventioner och vissa författningar i svensk rätt som bör räknas till den internationella straffrätten, se avsnitt 2.3 och 2.4 nedan.

Ytterligare ett förhållande bör nämnas i detta sammanhang, nämligen att termen internationell straffrätt såtillvida är missvisande som det icke är fråga om i egentlig mening internationell rätt utan om *en del av varje lands rättsordning*.⁴ Man kan således tala om svensk internationell straffrätt, dansk internationell straffrätt osv. Men man kan också åsyfta *summan* av alla länders rättsregler på detta område, däri inbegripet de olika ländernas internationella konventioner med ett helt och hållet straffrättsligt innehåll eller med vissa straffrättsliga inslag (jfr specialstraffrätten, där det straffrättsliga innehållet i en viss författning oftast är knutet till andra rättsregler, som utgör huvudinnehållet i författningen). Man kan således betrakta den internationella straffrätten ur *intern* eller ur *internationell* synvinkel. Det ligger i sakens natur att dessa båda betraktelsesätt dels kompletterar varandra, dels ofta måste anläggas samtidigt. I avhandlingen är det framförallt frågan om att studera den svenska internationella straffrätten ur intern synvinkel, i vissa fall under jämförelse med motsvarande regler i andra länder. Vad jag i första hand åsyftar, när jag talar om det internationella perspektivet på den internationella straffrätten, är således ej det komparativa, rättsjämförande arbetet som sådant utan en bedömning av hur de olika ländernas internationellt straffrättsliga regler samspelar, eller m. a. o. *hur det internationellt straffrättsliga regelsystemet fungerar*, i vad mån »luckor» uppkommer osv. Denna omfattande och komplicerade fråga får man

nalkas successivt genom att på olika punkter belysa de teoretiska konsekvenserna av olika rättsregler. När man exempelvis diskuterar förhållandet mellan utlämningsreglerna och reglerna om lagföring i svensk rätt, utgör detta samtidigt ett bidrag till frågan hur regelsystemet sett ur ett internationellt perspektiv fungerar.

När kan man säga att *ett brott innehåller ett utländskt inslag* och därför blir av intresse för den internationella straffrätten? Det utländska momentet är kanske allra tydligast i sådana fall där brottet har förövats utomlands – *gärningsorten* är belägen utomlands, på främmande stats territorium eller på område som icke tillhör någon stat. Därmed berör man en huvudfråga inom den internationella straffrätten, nämligen frågan om straffrättens tillämplighet i rummet eller frågan i vilken utsträckning svensk straffrätt skall vara tillämplig och svenska domstolar kompetenta ifråga om brott förövade utomlands. Att brottet förövats utomlands är s. a. s. en negativ bestämning – i vart fall i den meningen att det icke krävs att brottet faktiskt har anknytning till något annat land enligt där gällande straffrätt. Ofta förhåller det sig visserligen så, att ett brott samtidigt har anknytning till två eller flera länders straffrätt, men detta är något som den internationella straffrätten hittills i stort sett ej bekymrat sig om.⁵ Praktiskt har problemet i huvudsak lösts på så sätt att den stat som haft den misstänkte i sitt våld också har åtalat och dömt honom utan hänsyn till andra länders straffanspråk.

Om ett brott har förövats här i landet har det anknytning till Sverige på grund av anknytningsregeln i 2 kap. 1 § BrB, som ger uttryck för den s. k. territorialitetsprincipen, vilken innebär att alla brott förövade i Sverige är underkastade svensk straffrätt. Givetvis kan även brott förövade i Sverige innehålla ett utländskt moment – *gärningsmannen* kan vara utlänning, den eller det genom brottet angripna kan vara *ett utländskt intresse*.

Att det finns ett utländskt moment i de tre nu nämnda fallen och att de därför ur olika synpunkter är av intresse för den internationella straffrätten råder det ej någon tvekan om. Men hur förhåller det sig med ett brott förövat i Sverige av en svensk medborgare mot ett svenskt intresse? I detta exempel finns självfallet inte något internationellt moment. Anledningen till att jag nämner detta exempel är endast att jag i förbigående vill påpeka en viss inkonsekvens i det gängse juridiska språkbruket. Det förhåller sig utan tvekan så, att reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet omfattar *dels* brott förövade i utlandet,

dels alla brott förövade i det egna landet, däribland sådana fall som sist nämndes. Att dessa regler räknas till den internationella straffrätten råder det ej heller någon tvekan om. Följaktligen behandlar den internationella straffrätten vissa fall som helt *saknar* ett internationellt inslag. Man kunde säga att denna helt interna sida av territorialitetsprincipen — brott på det egna territoriet av egna medborgare mot inhemskt intresse — icke borde medtagas i den internationella straffrätten. Ur praktisk synpunkt spelar dock denna inkonsekvens ej någon roll. Om man så önskar kan man naturligtvis justera definitionen av den internationella straffrätten på sådant sätt att någon inkonsekvens ej uppkommer. Dessutom kan man tillägga att ett brott förövat i Sverige av en svensk mot ett svenskt intresse *kan* bli av intresse för den internationella straffrätten, om gärningsmannen *efter* brottet, men innan han blivit dömd härför i Sverige, beger sig utomlands. Våra möjligheter att erhålla honom utlämnad från tillflyktslandet resp. dömd där enligt det landets straffrätt blir då aktuella. I sistnämnda fall har det utländska momentet i brottet uppkommit först efter brottstillfället — den icke dömda gärningsmannen vistas i utlandet. Vidare förhåller det sig så, att territorialitetsprincipen spelar en stor roll som utgångspunkt för de flesta resonemang om internationellt straffrättsliga problem. Det skall dock erkännas att det i dessa resonemang oftast torde vara underförstått att det är sådana fall där brottet redan vid brottstillfället innehåller ett utländskt moment eller där ett sådant moment senare tillkommer som är av intresse för den internationella straffrätten.

Innan jag redovisar de viktigaste regelgrupperna inom den svenska internationella straffrätten, skall jag i nästföljande avsnitt, 2.3, nämna något om de internationella konventionerna.

- ¹ Se exempelvis Schwarzenberger, *The problem of an international criminal law*, i *Current legal problems* 1950 s. 263 ff. Se även Bassiouni—Nanda, *International criminal law*, I, 1973. Detta arbete spänner över ett mycket brett område. I kapitel 1, s. 5 ff. diskuterar olika författare ämnet »international criminal law».
- ² Omfattningen av ämnet kan belysas genom ett studium av bibliografier, se främst de Schutter, *Bibliography on international criminal law*, 1972. Denna bibliografi uppfattar begreppet internationell straffrätt på vidast möjliga sätt. Se även förordet av Jescheck. Vidare kan hänvisas till Oehler, *Internationales Strafrecht*, 1973.
- ³ Jfr å ena sidan två arbeten av Glaser, *Introduction à l'étude du droit international pénal*, 1954, och *Droit international pénal conventionnel*, 1970, med å andra sidan Donnedieu de Vabres, *Les principes modernes du droit pénal international*, 1928, och Lombois, *Droit pénal international*, 1971.

⁴ Se exempelvis Agge–Thornstedt, Straffrättens allmänna del, 1974, s. 36.

⁵ Se i föregående not a. a. s. 37.

2.3 INTERNATIONELLA KONVENTIONER AV STRAFFRÄTTSLIGT INTRESSE

De internationella konventionerna av intresse för straffrätten är hittills föga beaktade i svensk straffrättslig litteratur utom såvitt gäller utlämningskonventioner och liknande. Den straffrättsliga sidan av traktaträtten är däremot mer uppmärksammas i utländsk litteratur.¹ I detta avsnitt skall jag nämna något om de olika typer av konventioner som kan urskiljas vid ett första studium av detta material. Syftet härmed är främst att belysa frågan om olika huvudgrupper av problem inom den internationella straffrätten och den indelning av denna som jag kommer att föreslå i avsnitt 2.4 nedan.

Två huvudgrupper av konventioner kan särskiljas, men gränsen dem emellan är inte helt skarp. Den första gruppen utgöres av sådana konventioner som brukar redovisas i den straffrättsliga litteraturen och som direkt avser att reglera vad man kan kalla *allmänna frågor rörande det straffrättsliga samarbetet* mellan två eller flera stater — utlämning, annan rättshjälp i brottmål, verkställighet av utländsk dom i brottmål samt internationellt samarbete rörande lagföring för brott. Karakteristiskt för de juridiskt ganska komplicerade konventionerna i denna grupp är, att de i vissa avseenden reglerar det straffrättsliga samarbetet mellan staterna men att de ej berör de olika ländernas materiella straffrätt. Frågan vilka gärningar som skall kriminaliseras i konventionsstaterna behandlas således ej alls i denna typ av konventioner. Detta är emellertid fallet med en annan grupp av internationella överenskomelser. I dessa förbinder sig konventionsstaterna att i sin interna lagstiftning *straffbelägga vissa typer av gärningar*. Sådana konventioner kan även innehålla regler om utlämning och annan rättshjälp ifråga om det speciella område som konventionen behandlar. Inom denna omfattande och svåröverskådliga grupp, som berör en mängd olika frågor av betydelse för det internationella samarbetet, kan man i sin tur urskilja ett mindre antal av mer utpräglat straffrättslig karaktär. Hit hör sedan länge konventioner rörande olaga narkotikahandel, vit slavhandel, falskmynteri och pornografi. Nyligen har inom denna grupp tillkommit konventioner rörande kapning av luftfartyg och luftfartssabotage.² Ifråga om de nu nämnda konventionerna är det ur internationellt straff-

rättslig synpunkt av särskilt intresse att se hur konventionsstaterna reglerat frågan om brottets anknytning: tillämpas enbart territorialitetsprincipen eller tillämpas någon annan form av nationell begränsning ifråga om anknytningen (brott av egna medborgare eller brott mot egna nationella intressen) eller har konventionsstaterna tillämpat den s. k. universalitetsprincipen ifråga om anknytningen (gärningsmannens nationalitet saknar betydelse, anknytning finns oavsett var brottet förövats och oavsett det angripnas nationalitet)?

När det gäller sådana konventioner som ålägger konventionsstaterna att kriminalisera vissa gärningar kan en särskild grupp hänföras till vad som i avhandlingen kallas *krigets straffrätt*. Hit hör bl. a. folkmordskonventionen och de olika Rödakorskonventionerna från 1949, vilka ligger till grund för lagen (1964:169) om straff för folkmord samt folkrättsbrottet i 22 kap. 11 § BrB. De speciella problem som sammanhänger med dessa konventioner och de därpå grundade brotten i svensk rätt liksom andra problem rörande bestraffning av krigsförbrytare m. fl. frågor hörande till krigets straffrätt kommer, såsom redan påpekats, att i huvudsak lämnas åt sidan i avhandlingen.

¹ Se exempelvis de i föregående avsnitt not 3 angivna arbetena av Glaser.

² Se dels Grützner-Pötz, *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen*, del III, dels *Juris-Classeur de droit international*, vol. 4, häfte 406.

2.4 DEN INTERNATIONELLA STRAFFRÄTTENS ALLMÄNNA DEL OCH DESS SPECIELLA DEL

När man i anslutning till utländsk litteratur använder sig av en så vidsträckt definition av den internationella straffrätten som är fallet i denna avhandling, uppkommer ett behov av en terminologi med vars hjälp man på ett enkelt sätt kan ange olika huvudgrupper av problem. I och för sig vore det önskvärt med en internationellt accepterad terminologi och systematik. Önskemål av detta slag måste dock f. n. bedömas som ganska orealistiska. Helt uteslutet synes det dock icke vara att en sådan terminologi och systematik så småningom kommer att växa fram på detta område.

Mot bakgrund av redovisningen i avsnitt 2.3 av olika typer av internationella konventioner föreslår jag att man, i vart fall till dess bättre lösningar utarbetats, indelar den internationella straffrätten i en *allmän*

del och en *speciell del*. Indelningen är i viss mån en parallell till den gängse indelningen av straffrätten i en allmän del och en speciell del. Den ledande synpunkten vid uppdelningen har redan framskyttat i föregående avsnitt, nämligen att vissa internationella konventioner reglerar det straffrättsliga samarbetet i allmänhet, andra samarbetet beträffande särskilda brott. Såsom tidigare påpekats lämnar jag i huvudsak krigets straffrätt åt sidan och denna beröres således ej av den föreslagna indelningen. Måhända är det bäst att behandla hela detta ämnesområde för sig — en viss »överlappning» kan dock ej undvikas. En annan möjlighet, som kanske är mer tilltalande ur rent systematisk synpunkt, är att huvuddelen av de problem som behandlas inom krigets straffrätt föres till den internationella straffrättens speciella del.

När man skall redovisa de problem som bör behandlas inom den internationella straffrättens allmänna del, uppkommer ett flertal frågor rörande de mest ändamålsenliga lösningarna. Det är icke min avsikt att här försöka penetrera dessa spörsmål i detalj — några kortfattade anmärkningar kommer dock att göras i det följande. Det bör här påpekas att jag icke funnit det motiverat att särskilt markera skillnaden mellan internationell straffrätt och internationell processrätt. Alla de nedan redovisade problemen är icke av en renodlat straffrättslig karaktär. De synes dock ha ett sådant samband med varandra att det är motiverat att föra dem alla till ett ämnesområde — den internationella straffrätten.

Till den *internationella straffrättens allmänna del* bör lämpligen följande problem räknas:

- (1) Frågor rörande straffrättens tillämplighet i rummet.
- (2) Frågor rörande utlämning.
- (3) Frågor rörande internationell rättshjälp i brottmål.
- (4) Frågor rörande verkan av utländsk dom i brottmål m. m.
- (5) Frågor rörande överförande av lagföring i brottmål.
- (6) Frågor rörande internationellt polissamarbete m. m.
- (7) Allmänna frågor rörande det straffrättsliga samarbetet mellan staterna.
- (8) Frågor rörande det straffrättsliga arbetet i vissa icke-statliga organisationer.

Denna uppräknings bör icke betraktas som uttömmande. Det kan efter hand som den internationella straffrätten blir mer genomarbetad visa sig att ytterligare frågor bör hänföras till den internationella straffrättens allmänna del. De frågor som antecknats under (1)–(5) ovan är

vad som i svensk litteratur vanligen åsyftas med uttrycket internationell straffrätt.

Den *internationella straffrättens speciella del* bör omfatta *dels* frågor rörande de särskilda brottens territoriella tillämplighet, *dels* frågor rörande det internationella samarbetet ifråga om särskilda brott (trafikbrott, narkotikabrott, flygplanskapningar etc.). Någon närmre redovisning av de konventioner som bör hänföras till den internationella straffrättens speciella del kommer ej att lämnas i avhandlingen.

Alldeles oberoende av vilken terminologi som kan anses vara den mest ändamålsenliga i detta sammanhang kan det vara lämpligt att här ge en översikt över det viktigaste svenska källmaterialet såvitt gäller punkterna (1)–(6) ovan. Översikten visar bl. a. att innehållet i den nuvarande svenska internationella straffrättens allmänna del i stor utsträckning har tillkommit under 1970-talet.

(1) *Frågor rörande straffrättens tillämplighet i rummet.* – Härunder bör två huvudgrupper av problem behandlas, nämligen *dels* anknytningsreglerna (kompetensreglerna, jurisdiktionsreglerna) i 2 kap. BrB och vissa därmed sammanhängande frågor, *dels* allmänna frågor rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet.

(a) *Anknytningsreglerna m. m.* – Reglerna i 2 kap. 1, 2 och 3 §§ BrB, i avhandlingen betecknade som anknytningsregler (se vidare kapitel 3), avgör när ett brott har anknytning till Sverige. I det 1976 tillagda stadgandet i 2 kap. 3 a § BrB hänvisas till lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott. I 2 kap. 4 § BrB ges en regel om var ett brott skall anses förövat. I 2 kap. 5 § BrB finns regler om särskilt åtalsförordnande i vissa fall. I 2 kap. 7 § BrB erinras bl. a. om att folkrättens inskränkningar ifråga om de enskilda staternas jurisdiktion i brottmål skall gälla. I 2 kap. 8 § BrB sägs *dels* att särskilda regler gäller beträffande utlämning, *dels* att villkor som uppställs vid utlämning från främmande stat till Sverige skall lända till efterrättelse här i riket. – 2 kap. BrB har erhållit ett i väsentliga avseenden nytt innehåll genom lagändringar 1971, 1972, 1973, 1974 och 1976.

I samband med de nu nämnda reglerna i 2 kap. BrB kan även följande författningar nämnas: Kungl. brevet (1972:818) till riksåklagaren om väckande av åtal i vissa fall, lagen (1964:543) om vissa begränsningar i svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet samt lagen (1966:664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier.

(b) *Allmänna frågor rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet.* — Här finns inga generella lagregler motsvarande anknytningsreglerna i 2 kap. BrB. Frågan rörande de särskilda straffstadgandenas territoriella tillämplighet får i allmänhet lösas genom en tolkning av de objektiva rekvisiten i varje särskilt straffbud. Hittills har denna fråga inte varit föremål för någon mera ingående diskussion i svensk rätt (se vidare kapitel 6 i avhandlingen).

(2) *Frågor rörande utlämning.* — Härunder behandlas de båda utlämningslagarna från 1957 resp. 1959 och den europeiska utlämningskonventionen från 1957 samt de olika bilaterala utlämningsavtalen. De regler om utlämning som kan finnas i konventioner om särskilda brott kan eventuellt behandlas här. De redovisas dock ej i detta sammanhang.

(a) *Lagen (1957:668) om utlämning för brott.* — Denna lag som har ändrats i viktiga hänseenden 1975, reglerar utlämning från Sverige till sådana utomnordiska stater med vilka Sverige ej ingått något utlämningsavtal.

(b) *Lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge.* — Denna lag reglerar utlämning från Sverige till annat nordiskt land. Den kompletteras av kungörelsen (1960:473) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen. — I detta sammanhang kan även nämnas lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

(c) *Europeiska utlämningskonventionen 1957.* — I förhållande till vissa av Europarådets medlemsstater och vissa andra stater som anslutit sig till denna konvention är Sverige bundet av denna.

(d) *Bilaterala utlämningsavtal.* — Sådana avtal finns med Belgien (1870), Amerikas Förenta Stater (1961), Storbritannien (1963) och Australien (1973).

(e) *Angränsande frågor.* — Inom utlänningsrätten finns i utlänningslagen (1954:193) regler om avvísning, förpassning, förvisning och utvisning. Till en del har dessa regler sådant samband med den internationella straffrätten att det kunde vara motiverat att beakta dem här. Detta gäller bl. a. problemet om kringgående av utlämningslagens regler med hjälp av bestämmelserna i utlänningslagen.

(3) *Frågor rörande internationell rättshjälp i brottmål.* — Uttrycket internationell rättshjälp i brottmål kan användas i olika betydelser. Det kan dels begagnas i en vidsträckt mening och omfattar då reglerna om utlämning och annan rättshjälp i brottmål liksom reglerna om verk-

ställighet av utländsk dom och överförande av lagföring i brottmål. Det tidigare i avhandlingen nämnda arbetet av Grützner–Pötz har titeln »Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen». Denna titel synes ha den nyss angivna vidsträckt innebörden. Uttrycket internationell rättshjälp användes i avhandlingen i en mer begränsad betydelse. Hit räknas således endast frågor rörande tvångsmedel, delgivning, bevisupptagning, nordisk vittnesplikt och liknande frågor. Dessa frågor betecknas ibland som »liten» rättshjälp eller »annan rättshjälp i brottmål» till skillnad från utlämning.

(a) *Europeiska rättshjälpskonventionen 1959.* — Den internationella rättshjälpen regleras i förhållande till vissa stater till en del av denna konvention. Se härtill cirkuläret (1968:32) till de allmänna domstolarna och åklagarna med vissa föreskrifter i anledning av Sveriges tillträde till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål. — I övriga fall gäller de nedan under (b)–(f) angivna författningarna.

(b) *Tvångsmedel.* — Se lagen (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat.

(c) *Delgivning.* — Här kan främst nämnas följande författningar: kungörelsen (1909:24) angående delgivning av handlingar på begäran av utländsk myndighet, kungörelsen (1933:618) angående biträde av utrikesdepartementet för delgivning av handlingar i utlandet samt cirkuläret (1975:301) till statsmyndigheterna angående inbördes rättshjälp mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge genom delgivning och bevisupptagning.

(d) *Bevisupptagning.* — Här kan i första hand nämnas lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol och lagen (1946:816) om bevisupptagning åt utländsk domstol.

(e) *Nordisk vittnesplikt.* — Se lagen (1974:752) om nordisk vittnesplikt. Härtill: förordningen (1975:298) om ersättning av allmänna medel till nordiskt vittne m. fl.

(f) *Kriminalregisterutdrag.* — Se lagen (1963:197) om allmänt kriminalregister och kriminalregisterkungörelsen (1973:58), särskilt 9 §. Se även cirkuläret (1955:509) från chefen för justitiedepartementet angående kriminalregisterutdrag från annat nordiskt land.

(4) *Frågor rörande verkan av utländsk dom i brottmål m. m.* — Härunder kan behandlas vissa i 2 kap. BrB reglerade problem rörande rättsverkan av utländsk dom i brottmål samt reglerna om verkställighet i Sverige av utländsk dom i brottmål resp. verkställigheten i utlandet av svensk brottmålsdom.

(a) Enligt en lagändring från 1972 gäller numera som huvudregel den s. k. *orubblighetsprincipen* – »ne bis in idem» – även ifråga om utländska brottmålsdomar, se 2 kap. 5 a § BrB. I vissa fall, bl. a. om brottet förövats i Sverige eller riktat sig mot Sverige, kan åtal väckas på nytt för samma gärning som den utländska domen avser, 2 kap. 5 a § 2 st. BrB.

(b) I 2 kap. 6 § BrB kommer den s. k. *avräkningsprincipen* till uttryck. Om någon här i riket dömes till ansvar för gärning för vilken han utom riket har ådömts påföljd, skall domstolen vid bestämmande av påföljd taga skälig hänsyn till vad han har undergått utom riket.

(c) Sedan relativt lång tid är dom meddelad i annat nordiskt land under vissa förutsättningar verkställbar i Sverige och tvärtom, se lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. (Tidigare reglerades samarbete av detta slag i en konvention från 1948.)

(d) Ifråga om brottmålsdom meddelad i utomnordisk stat gäller *lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom*. Denna lag är föranledd av Sveriges anslutning till 1970 års europeiska konvention om brottmålsdoms internationella rättsverkningar. Lagen kommer troligen att få störst betydelse för Sveriges straffrättsliga samarbete med andra medlemsstater i Europarådet men den kan tillämpas även i förhållande till andra stater.

(5) *Frågor rörande överförande av lagföring i brottmål.* – Dessa frågor har ett så nära samband med frågorna rörande straffrättens tillämplighet i rummet, punkt (1) ovan, att man kan ifrågasätta om de ej bör behandlas under denna punkt. Eftersom de svenska reglerna ej inarbetats i 2 kap. BrB utan placerats i en särskild lag är det måhända mest ändamålsenligt att behandla denna lag för sig. Se lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott. Denna lag är föranledd av en konvention från 1972 utarbetad inom Europarådet – en konvention som kan sägas beteckna sista etappen i ett systematiskt uppbyggt, straffrättsligt samarbete inom Europarådet. Detta samarbete ger nu i princip möjlighet till utlämning eller annan rättshjälp, till verkställighet av utländsk dom i brottmål och till överförande av lagföring. Härmed har man s. a. s. täckt fyra av de viktigaste alternativen inom det statliga samarbetet på straffrättens område.

(6) *Frågor rörande internationellt polissamarbete m. m.* Här kan bl. a. nämnas Sveriges deltagande i Interpols arbete samt sådant samarbete som regleras av lagen (1973:431) om utredning angående brott mot utländsk tulllag.

2.5 DEN INTERNATIONELLA STRAFFRÄTTEN SOM SAMARBETSRÄTT

Huvuddelen av de rättsregler som ovan hänförs till den internationella straffrättens allmänna del utgör typisk *samarbetsrätt* för att begagna en av Eek använd term.¹ Detta gäller utan reservationer för utlämningsrätten, för reglerna om internationell rättshjälp i brottmål, för reglerna om verkställighet av utländsk dom i brottmål och för reglerna om internationellt samarbete rörande lagföring för brott. Att de olika konventionerna inom den internationella straffrättens speciella del likaledes utgör samarbetsrätt är tydligt.

När det gäller *anknytningsreglerna* i 2 kap. BrB är bilden inte lika entydig. Man får här skilja på olika typer av anknytningsregler. I vissa fall hävdar Sverige sina straffanspråk helt oberoende av lagstiftningen i andra stater och utan hänsyn till andra staters intressen. Detta gäller framförallt sådana anknytningsregler som ger uttryck åt den s. k. statskyddsprincipen, se regeln om brott mot Sverige i 2 kap. 3 § 3 p. BrB. När det gäller centrala angrepp mot statens mest vitala intressen, dess självständighet och existens, kan man i allmänhet icke räkna med något straffanspråk hos främmande stater. De förhåller sig i bästa fall neutrala, i värsta fall positiva till brott av detta slag. Regler som i vart fall *möjliggör* ett ensidigt svenskt straffrättsligt agerande ifråga om brott förövade utomlands blir således nödvändiga i dessa fall. (Jag förbigår i detta sammanhang frågan om den praktiska betydelsen av sådana regler.)

I andra fall är anknytningsreglerna så utformade att det för själva anknytningen till Sverige krävs att gärningen ej är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten — s. k. ställföreträdande straffrättsskipning. Även om tillämpningen av dessa regler ej gjorts direkt beroende av en officiell hänvändelse från den stat i vilken brottet förövats, bör de likväl betraktas som en form av samarbetsrätt.

Slutsatsen av det nu sagda blir således att den internationella straffrätten — med vissa undantag — utgör samarbetsrätt. Hur långt staterna är beredda att gå inom det straffrättsliga samarbetet och i vilka former detta bör utövas hänger inte enbart samman med utvecklingen av den internationella brottsligheten utan även med en rad andra frågor — exempelvis frågor rörande internationell solidaritet och internationella motsättningar, frågor rörande likheter och skillnader i politiskt, socialt och kriminalpolitiskt hänseende. Den metod som i första hand begagnas för att komma till rätta med de sist antydda problemen är att i sam-

arbetet skilja på olika grupper av stater (se vidare härom avsnitt 2.7 nedan). Dessutom begagnas olika juridiska metoder såsom krav på dubbel straffbarhet o. dyl. (se om detta krav kapitel 4 nedan).

¹ Se Eek, Folkrätten, 2 uppl. 1975 s. 497 ff.

2.6 DEN INTERNATIONELLA STRAFFRÄTTENS TVÅ SIDOR – SVERIGE SOM ANMODAD PART RESP. ANSÖKANDE PART

När det gäller exempelvis utlämning är Sverige ibland ansökande part, ibland anmodad part. Detta illustrerar i och för sig endast vad som nyss sagts i avsnitt 2.5 om den internationella straffrätten som samarbetsrätt. De olika sidorna av den internationella straffrätten skall emellertid ur rent teoretisk synpunkt belysa ytterligare något med utgångspunkt från *två enkla typfall*. I det första fallet har en person begått ett brott i Sverige. Efter brottet har han begivit sig till utlandet innan han blivit dömd i Sverige. I det andra fallet har en person begått brott i en främmande stat. Efter brottet har han innan han blivit dömd tagit sig till Sverige. I båda fallen utgår jag från att det är fråga om ett grovt brott.

I det första fallet uppkommer frågan om man från svensk sida kan erhålla den misstänkte utlämnad till Sverige eller om man eventuellt kan förmå det andra landet att med hjälp av sin egen straffrätt döma honom vid sina domstolar. Allmänt sett är svaret på denna fråga beroende av i första hand följande faktorer: vilken typ av brott det är fråga om, gärningsmannens nationalitet, vilket land han begivit sig till och våra internationellt straffrättsliga förbindelser med detta land. Givetvis blir innehållet i det andra landets straffrätt i övrigt – särskilt innehållet i dess brottskatalog – också avgörande för utgången. Detta gäller inte bara för våra möjligheter att få vederbörande dömd i det andra landet utan också för våra möjligheter att erhålla honom utlämnad, eftersom man inom utlämningsrätten har ett krav på dubbel straffbarhet, dvs. att gärningen utgör eller motsvarar ett brott enligt det anmodade landets straffrätt.

Frågan huruvida gärningsmannen kommer att utlämnas till Sverige kan, när brottet i och för sig är utlämningsbart enligt den terminologi som användes inom utlämningsrätten, besvaras med relativt stor säkerhet i de fall då våra förbindelser med det andra landet regleras av ett utlämningsfördrag. I alla andra fall är det betydligt svårare att bedöma

de teoretiska möjligheterna att erhålla gärningsmannen utlämnad från den andra staten till Sverige. (I ett visst konkret fall ger givetvis utgången av utlämningsärendet svaret på frågan.) Endast i förhållande till ett fåtal stater är Sverige bundet av utlämningsavtal. Detta är ett förhållande på gott och ont. Genom att Sverige fullt medvetet¹ söker undvika att binda sig genom sådana överenskommelser erhåller regeringen större frihet vid prövningen av en ansökan om utlämning än vad som annars vore fallet. När de lagliga förutsättningarna enligt 1957 års utlämningslag är uppfyllda, kan regeringen antingen medge eller avslå den främmande statens ansökning. Detta innebär att de olika politiska bedömningar som kan behöva göras ifråga om önskvärdheten av ett straffrättsligt samarbete med den andra staten, kan göras från fall till fall och från tid till tid – inte endast vid undertecknandet av ett utlämningsavtal. När utlämningsförbindelserna regleras av en konvention föreligger däremot en folkrättslig förpliktelse för Sverige att utlämna i de fall där konventionens villkor är uppfyllda. En sådan förpliktelse kan komma att framstå som en belastning – i synnerhet när de politiska förhållandena i det främmande landet ändrats radikalt efter det konventionen ingåtts. Ur denna synpunkt är således frånväron av en utlämningskonvention en fördel. I vissa fall kan detta dock vara en nackdel. Visserligen inte när det är fråga om utlämning från Sverige till vissa andra länder men vid det omvända förhållandet. Detta beror därpå, att vissa länder i sin interna lagstiftning uttryckligen kräver förekomsten av ett utlämningsavtal med den ansökande staten för att utlämning överhuvudtaget skall kunna komma till stånd. På detta sätt, dvs. genom att en stat vägrar att ingå en utlämningskonvention och en annan stat vägrar att utlämna utan stöd av en konvention, uppstår »luckor» i det internationella regelsystemet som medvetet kan utnyttjas av personer som önskar undandra sig lagföring och straff för brott förövade i exempelvis Sverige.

Möjligheterna att efter begäran från Sverige erhålla den misstänkte dömd i tillflyktslandet enligt dess straffrätt och vid dess domstolar blir som regel ännu svårare att bedöma. Den inom Europarådet utarbetade lagföringskonventionen skapar förpliktelser för konventionsstaterna att under vissa förutsättningar övertaga åtal från annan konventionsstat. Den europeiska trafikbrottskonventionen möjliggör inom sitt speciella område övertagande av åtal i vissa fall. Detta är betydelsefulla nyheter inom den internationella straffrätten. Därmed är dock ingalunda sagt att man med stöd av dessa konventioner i alla si-

tuationer kan få ett åtal överflyttat från en konventionsstat till en annan. Under överskådlig tid torde det i förhållande till de allra flesta stater förbli vid det gamla, dvs. det land till vilket gärningsmannen tagit sin tillflykt avgör ensidigt enligt sina anknytningsregler och enligt sin straffrätt i övrigt huruvida den misstänkte kan resp. skall dömas i tillflyktslandet (se vidare avsnitt 2.7 nedan). Att från svensk sida i förväg bedöma hur en sådan prövning i det andra landet utfaller är svårt.

När det gäller en preliminär bedömning av möjligheterna att erhålla utlämning till Sverige resp. dom i tillflyktslandet är den tidigare nämnda handboken av Grützner-Pötz, *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen*, av direkt intresse även ur svensk synpunkt. Arbetet tar visserligen i första hand sikte på Förbundsrepubliken Tysklands straffrättsliga förbindelser med andra länder — exempelvis med Sverige — men de översättningar till tyska av främmande länders anknytningsregler, utlämningslagar m. fl. författningar som i stort antal förekommer i detta arbete, vilket är avsett att bli världsomspännande, liksom redovisningen av ett flertal multilaterala konventioner med uppgifter om vilka länder som ratificerat dem, innebär att man även från svensk sida kan göra en förhandsbedömning av möjligheterna att i ett visst fall erhålla en misstänkt person utlämnad till Sverige resp. dömd i tillflyktslandet. I vissa fall torde det då kunna konstateras att varken den ena eller den andra möjligheten finns. I andra fall kanske undersökningen ger det resultatet att endera eller båda möjligheterna borde finnas enligt det andra landets rätt. Att med säkerhet bedöma hur myndigheterna i det andra landet kommer att behandla den svenska ansöknings, dvs. om de kommer att avslå den eller bevilja den, låter sig dock knappast göra.

Den sida av den internationella straffrätten som nu berörts och som gäller innehållet i andra länders straffrätt kan väl — utanför konventionsfallen — påverkas från svensk sida endast genom ett deltagande i olika former av internationellt samarbete med syfte att påverka de olika ländernas interna regler. En annan sak är, att det möjligen kan finnas behov av mer omfattande anvisningar för hur de svenska myndigheterna bör gå tillväga i situationer av detta slag. (Se dock såvitt gäller åklagarnas verksamhet RÅ:s cirkulär, som innehåller åtskilligt i detta hänseende.) En direkt behandling av dessa frågor förekommer sällan i litteraturen.

Några anmärkningar skall göras även om *det andra typfallet*. En person har begått brott utomlands och har efter brottet, men innan han blivit dömd, begivit sig till Sverige. Här kan det tänkas att den stat i vilken brottet förövats vänder sig till Sverige med en ansökan om utlämning från Sverige resp. en ansökan om lagföring här i landet. Denna sida av den internationella straffrätten är utan tvekan den som mest uppmärksammas i litteraturen. Detta är helt naturligt, eftersom det här

i första hand rör sig om utformningen och tolkningen av de egna rättsreglerna och ej om en bedömning av innehållet i utländsk rätt. — De komparativa undersökningar som göres i olika sammanhang har väl ofta det mer eller mindre klart uttalade syftet att jämförelserna med utländsk rätt skall kunna vara till nytta vid utformningen av regelsystemet i det egna landet, jfr i synnerhet de komparativa inslagen i de tyska lagförarbetena under 1900-talet. — Även i denna avhandling är det den senare sidan av den internationella straffrätten som i första hand uppmärksammas. Man bör dock inte tappa bort den först diskuterade situationen — Sverige som ansökande part. En skillnad mellan utlämningsfallet och det fall då vederbörande skall dömas i Sverige är följande. Utlämnning blir aktuell endast när den främmande staten begär det. Huruvida vederbörande skall utlämnas beror på brottets beskaffenhet, vederbörandes nationalitet och på vilket land som begär utlämningen. Denna sida är — såsom framgått av redovisningen i avsnitt 2.4 av det svenska källmaterialet — reglerad dels i två olika lagar, dels i vissa konventioner. När det gäller den andra frågan: kan resp. skall vederbörande dömas i Sverige, är det i första hand 2 kap. BrB som avgör frågan — saknas anknytning enligt reglerna i 2 kap. BrB kan vederbörande ej dömas i Sverige. I vissa situationer — men långtifrån alla — kan en valmöjlighet finnas mellan att utlämna vederbörande från Sverige resp. döma honom här i landet. Till skillnad från utlämningsreglerna kräver de svenska anknytningsreglerna, bortsett från den 1976 införda regeln i 2 kap. 3 a § BrB, inte i något fall ansökan från en främmande stat för att gärningsmannen skall kunna dömas i Sverige. Inte ens i de fall där anknytningsreglerna kräver att gärningen skall vara straffbar på gärningsorten finns det, såsom ovan påpekats i avsnitt 2.5, något krav på officiell hänvändelse från myndighet i gärningslandet. I praktiken torde dock ansökan från en främmande stat ofta vara en förutsättning för att ett brott utomlands överhuvudtaget skall komma till en svensk åklagares kännedom. Likaså torde direkt medverkan från det andra landets myndigheter i allmänhet vara nödvändig för att den svenske åklagaren skall kunna införskaffa en tillfredsställande bevisning. På detta sätt blir ett faktiskt samarbete med utländska myndigheter i många fall en nödvändig förutsättning för att svensk straffrätt skall kunna tillämpas ifråga om en utomlands förövd gärning. Skulle myndigheterna i gärningslandet vägra samarbeta torde åtal i Sverige ofta inte kunna väckas.

- ¹ Av förarbetena till 1957 års utlämningslag framgår klart att Sverige i princip önskar undvika att binda sig genom folkrättsligt förpliktande utlämningsavtal, se prop. 1957:156 s. 28 ff.

2.7 OLIKA GRUPPER AV STATER SÅVITT GÄLLER DET STRAFFRÄTTSLIGA SAMARBETET

Redovisningen av källmaterialet ovan i avsnitt 2.4 visar att man för Sveriges del kan skilja på följande grupper av stater vad gäller det straffrättsliga samarbetet.

- (1) *De nordiska staterna.* — Inom denna grupp av stater använder man sig numera ej av systemet med konventioner utan av lagstiftning i de olika länderna som bygger på gemensamma förarbeten och som har i huvudsak samma innehåll.
- (2) *Europarådets stater.* — Här fasthåller man vid traditionen med multilaterala konventioner, vilka kan kompletteras av bilaterala avtal. Under förarbetena till den europeiska utlämningskonventionen försökte Sverige utan framgång förmå övriga medlemsstater att tillämpa det nordiska systemet med likalydande lagstiftning i de olika länderna.¹
- (3) *Övriga stater.* — Sveriges straffrättsliga förbindelser med stater inom denna grupp regleras — såvitt gäller den internationella straffrättens allmänna del — ibland enbart av den interna svenska lagstiftning som redovisats ovan, ibland även av bilaterala avtal. Inom den internationella straffrättens speciella del regleras förhållandet av dels bilaterala avtal, dels multilaterala avtal.

Denna uppdelning i olika geografiska regioner framgår klart av det utlämningsrättsliga källmaterialet, av reglerna om verkställighet av utländsk dom i brottmål och av reglerna om överförande av lagföring i brottmål samt i viss mån av reglerna om internationell rättshjälp i brottmål. Anknytningsreglerna i 2 kap. BrB använder sig däremot ej av någon sådan uppdelning i olika regioner, i varje fall inte såvitt gäller själva anknytningen. När det gäller åtalsfrågan är det emellertid enligt en lagändring från 1971 ibland av betydelse huruvida ett visst brott förövats i ett annat nordiskt land eller i ett utomnordiskt land, 2 kap. 5 § 2 st. BrB. Inom den nordiska internationella straffrätten föreligger stor överensstämmelse vad gäller lagstiftningen om utlämning, framförallt ifråga om utlämning inom Norden, likaså ifråga om lagstiftningen om verkställighet av nordisk brottmålsdom. Denna lagstiftning bygger på gemensamma nordiska förarbeten. Däremot föreligger ej

lika stora likheter ifråga om anknytningsreglerna. Vidare intar de nordiska staterna en likartad hållning till det straffrättsliga samarbetet inom Europarådet (Finland är dock ej medlem men har anslutit sig till utlämningskonventionen).

Att man inom den svenska internationella straffrätten kan urskilja dessa huvudgrupper av stater kan väl ses som ett naturligt resultat av dels varierande *behov* av straffrättsligt samarbete med olika stater, dels skilda överväganden rörande *önskvärdheten* av sådant samarbete med en viss eller vissa stater. Bedömningar av sistnämnda slag är närmast av politisk natur och kan ofta vara av ömtålig art. Några kortfattade, allmänna anmärkningar om detta problem skall lämnas i det följande.

Inom Norden har de olika staterna varit beredda att gå långt ifråga om det straffrättsliga samarbetet — troligen längre än någon annan grupp av suveräna stater. Det bör dock påpekas att exempelvis den nordiska utlämningslagen ej i något fall *förpliktar* Sverige att utlämna en person till annan nordisk stat.

När det gäller samarbetet mellan Europarådets stater kan man säga att detta ännu befinner sig i ett uppbyggnadsskede. Man har visserligen kommit långt när det gäller att utarbeta ett antal internationellt straffrättsliga konventioner, men några av dessa har ännu icke trätt i kraft, andra har trätt i kraft men endast ratificerats av ett fåtal stater. Med hänsyn till konventionernas praktiska tillämpning kan man därför säga att det straffrättsliga samarbetet fortfarande befinner sig i ett inledande skede. De lösningar man kunnat enats om är av relativt traditionell karaktär vad gäller den europeiska utlämningskonventionen och rätts-hjälpskonventionen. Däremot har man konstruerat nya lösningar i trafikbrottskonventionen, brottmålsdomskonventionen och lagföringskonventionen. Inom de kretsar som arbetar med dessa frågor för Europarådets räkning förefaller det att finnas en klar strävan att utvidga och fördjupa det straffrättsliga samarbetet inom Europa. Hur dessa strävanden kommer att lyckas i praktiken är det ännu svårt att bedöma. Detta beror bl. a. på vad nyss sagts om ikraftträdandet och ratificeringen av vissa konventioner samt på de ibland vittgående möjligheter som konventionerna tillerkänner de enskilda staterna att reservera sig mot olika artiklar i konventionstexten. Ju mer de olika staterna begagnar sig av dessa möjligheter, desto större är givetvis risken att åtskilligt av samarbetstanken går förlorat i den nationella suveränitetens tecken.² Vidare är det svårt att få en överblick över de olika medlemsstaternas praxis på detta område. Emellertid går det inte att förneka

att man inom Europarådet under de senaste åren utfört ett aktningsvärt arbete på den internationella straffrättens område och att utvecklingen inom denna del av straffrätten är i full gång. Man kan antaga att Sverige även i fortsättningen kommer att delta i det europeiska samarbetet och intaga en positiv attityd till detta, även om man här troligen får räkna med större restriktivitet än i förhållandet till våra nordiska grannländer. Detta på grund av de skiljaktigheter som trots allt finns mellan de olika medlemsstaterna på straffrättens och straffrättskipningens område.

När det gäller gruppen övriga stater kan man omedelbart konstatera att denna är så omfattande och heterogen att det knappast låter sig göra att säga något mer preciserat om samarbetet mellan Sverige och dessa andra länder. Helt allmänt förefaller det rimligt att antaga att Sverige även i fortsättningen kommer att intaga en relativt försiktig och restriktiv hållning, präglad av den misstro mot andra staters straffrätt och interna förhållanden som i många avseenden ligger till grund för hittillsvarande lösningar inom den internationella straffrätten såväl i Sverige som i andra länder. Detta hindrar givetvis ej att det inom denna grupp av stater finns åtskilliga med vilka vi är beredda att inleda ett långtgående samarbete på straffrättens område.³ Ett sådant samarbete kan ofta få formen av ett bilateralt avtal (jfr i första hand de bilaterala utlämningsavtal som f. n. finnes). Ännu synes tiden ej mogen för bilaterala avtal som reglerar *samtliga frågor* hörande till den internationella straffrättens allmänna del. Men måhända blir det inom en inte alltför avlägsen framtid möjligt att ordna de straffrättsliga förbindelserna med ett annat land genom ett *systematiskt genomarbetat samarbetsavtal* som täcker alla frågor av vikt för den internationella straffrättens allmänna del och kanske även vissa frågor tillhörande den speciella delen (trafikbrott, skattebrott m. m.).

Det är givet att nya idéer och lösningar lättare kan prövas inom en mindre grupp av närbesläktade stater än inom en större, mera heterogen grupp. De nyheter som kan växa fram inom det nordiska samarbetet kan ge impulser till fortsatt utbyggnad av samarbetet exempelvis mellan Europarådets medlemsstater. Ifråga om brottmålsdomskonventionen lär de nordiska förebilderna ha haft direkt betydelse för de lösningar man valt inom Europarådet. Inom var och en av de tre grupperna av stater får man försiktigt pröva sig fram och se hur långt man är beredd att gå. Man kan på så vis få en stegvis utveckling av samarbetet antingen genom ensidig intern lagstiftning eller genom bilaterala eller multilaterala konventioner.

Även om man inte i samtliga regelgrupper inom den internationella straffrättens allmänna del tydligt kan urskilja tre olika grupper av stater, bör man enligt min mening hålla den nu nämnda uppdelningen i minnet vid alla resonemang om internationellt straffrättsliga spørsmål — i synnerhet när det är fråga om resonemang de lege ferenda. En viss lösning kan vara lämplig i förhållande till våra nordiska grannländer, en annan i förhållande till Europarådets medlemsstater, en tredje i förhållande till övriga stater. Om man behandlar dessa grupper av stater var för sig, kan man även föra en betydligt mer nyanserad diskussion av frågorna om internationell solidaritet och internationella motsättningar än om man försöker att bedöma Sveriges förhållande till alla främmande stater på en gång.⁴

Mycket av det som sägs i litteraturen om önskvärdheten och nödvändigheten av internationellt samarbete på straffrättens område bygger förmodligen på den tysta förutsättningen att det är fråga om stater som upprätthåller fredliga förbindelser och har en någotsånär positiv inställning till varandra. Stater som således i princip är beredda att samarbeta ifråga om brottsbekämpningen. Kanske bygger man också på den icke uttalade förutsättningen att det är fråga om stater med något så när likartade politiska och sociala förhållanden och med en i stora drag likartad kriminalpolitik. Med andra ord: man tänker på en mindre grupp av stater men uttrycker sig som om det gällde hela världen.

¹ Jfr prop. 1957:156 s. 30.

² Se Vogler, Zur Tätigkeit des Europarats auf dem Gebiet des Strafrechts, i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1967 s. 371 ff.

³ Ovan har jag behandlat medlemsstaterna i Europarådet som en grupp för sig. Gruppen övriga stater kommer då att omfatta även sådana stater som icke är medlemmar i Europarådet men som har anslutit sig till någon eller några av de internationellt straffrättsliga konventionerna. Exempel: Finland, Israel. De olika konventionerna lämnar nämligen en möjlighet öppen för icke-medlemmar att ansluta sig.

⁴ Jfr J. W. F. Sundberg, Piracy: air and sea, i Bassiouni—Nanda, International criminal law, I, 1973, s. 455 ff, särskilt s. 475 ff.

3 Om de svenska anknytningsreglerna

3.1 INLEDNING

Med risk att verka tröttande har jag i detta kapitel valt den något okonventionella metoden att redovisa stadgandena i 2 kap. 1–3 §§ BrB på flera olika sätt. Varje gång väljer jag en ny indelningsgrund för presentationen. Den nackdel i form av vissa upprepningar som ligger i detta tillvägagångssätt, uppväges enligt min mening av den vinst som erhålles i form av ökad klarhet och noggrannhet i framställningen.

Det råder ingen tvekan om att regelsystemet i 2 kap. BrB är komplicerat. Man frestas ibland påstå att det är synnerligen komplicerat – något som kanske inte omedelbart framgår vid en första blick på 2 kap. 1–3 §§ BrB och som kanske inte heller alltid framträder i rättstillämpningen, men som blir desto tydligare ju mer man tränger in i de nämnda bestämmelserna och ju mer man analyserar dem. Att regelsystemet är svåröverskådligt beror främst på att det har en relativt kompakt utformning, att det bygger på flera olika indelningsgrunder och att dessa ofta korsar varandra. Hur de olika fallen av anknytning förhåller sig till varandra kan stundom vara svårt att fastställa. Överblicken försvåras dessutom av att anknytningsreglerna i 2 kap. 1–3 §§ BrB och åtalsreglerna i 2 kap. 5 § BrB ej helt korresponderar med varandra.

Med hänsyn till karaktären hos förevarande kapitel har jag ej ansett det erforderligt med någon undersökning av de olika kontroverserna, framför allt i utländsk litteratur, rörande uttrycket »straffrättens tillämplighet i rummet» och motsvarande uttryck på andra språk eller rörande »naturen» hos dessa regler, se vidare härom avsnitt 3.5 nedan. En sådan undersökning skulle förmodligen visa att stridigheterna åtminstone delvis sammanhänger med ur vilken synvinkel man betraktar reglerna. Oavsett hur det förhåller sig härmed, är det främsta syftet med den följande framställningen att visa *hur regelsystemet i 2 kap. 1–3 och 5 §§ BrB är uppbyggt*. Genom den valda dispositionen bör det vara möjligt att undanröja risken för vissa näraliggande missförstånd, som sammanhänger med att man anlägger ett alltför snävt per-

spektiv på de nämnda bestämmelserna. Samtliga relevanta indelningsgrunder måste beaktas om man vill förstå reglerna.

I *avsnitt 3.2* redovisas med utgångspunkt från lagtextens disposition *dels* de ursprungliga, *dels* de nuvarande reglerna i 2 kap. 1–3 och 5 §§ BrB. I detta sammanhang berör jag även indelningen av brotten i sådana som är ovillkorligt och sådana som är villkorligt underkastade svensk straffrätt. Denna uppdelning erhålles när man kombinerar anknytningsreglerna med reglerna om särskilt åtalsförordnande. Att ett brott är *ovillkorligt underkastat* svensk straffrätt innebär dels att anknytning finns till Sverige enligt de svenska anknytningsreglerna, dels att något särskilt åtalsförordnande enligt 2 kap. 5 § BrB icke erfordras. Den svenske åklagaren skall åtala brottet enligt samma principer som i allmänhet gäller för brott förövade i Sverige. (Jag bortser således från de speciella situationer som avses i 2 kap. 5 § 1 st. BrB och som gäller vissa brott förövade inom riket på utländskt fartyg eller luftfartyg.) Att ett brott är *villkorligt underkastat* svensk straffrätt innebär dels att anknytning finns enligt de svenska anknytningsreglerna, dels att särskilt åtalsförordnande av regeringen eller den regeringen därtill bemyndigat (RÅ) erfordras.

Denna skillnad mellan ovillkorligt och villkorligt underkastade brott har funnits ända sedan 1864 års strafflag trädde i kraft. När Bergendal redogör för reglerna i 1 kap. SL framhåller han att man har följande tre möjligheter att välja mellan:

- (1) en gärning är obetingat underkastad svensk straffrätt,
- (2) en gärning är underkastad svensk straffrätt på den betingelse att regeringen förordnar att den må åtalas här i riket,
- (3) en gärning är obetingat undantagen från tillämpningen av svensk straffrätt.¹

Enligt 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse kunde man ifråga om de brott som hade anknytning till Sverige, på samma sätt som hade varit fallet under strafflagens tid, skilja på sådana brott som (alltid) var ovillkorligt underkastade svensk straffrätt och sådana som (alltid) var villkorligt underkastade svensk straffrätt. Efter en lagändring 1971 får man numera, när anknytning finns enligt 2 kap. BrB, skilja på sådana brott som *alltid* är ovillkorligt underkastade svensk straffrätt och sådana som *antingen* är ovillkorligt *eller* villkorligt underkastade svensk straffrätt beroende på var någonstans brottet förövats. Ur systematisk synpunkt har detta gjort reglerna mer svåröverskådliga. Ur praktisk synpunkt har lagändringen måhända inneburit en fördel i vissa fall.

Om en gärning, som ej tillhör kategorin »alltid ovillkorligt underkastade brott» (brott av medborgare i nordiskt land mot svenskt intresse m. fl. fall), har förövats i något av våra nordiska grannländer och har anknytning till Sverige enligt 2 kap. BrB, är brottet ovillkorligt underkastat svensk straffrätt. Om samma gärning förövats i ett utomnordiskt land, är brottet endast villkorligt underkastat svensk straffrätt. I det senare fallet kan åtal i Sverige således underlätas, om regeringen eller i vissa fall RÅ så beslutar.

I den straffrättsliga litteraturen begagnas ibland uttrycket »straffrättens personella och territoriella tillämplighet» som en synonym till beteckningen »straffrättens tillämplighet i rummet», se vidare avsnitt 3.5. Man kan säga att det förra uttrycket har den förtjänsten att det framhäver två av de viktigaste indelningsgrunderna i anknytningsreglerna, nämligen *dels* betydelsen av gärningssortens belägenhet inom eller utom domslandet, *dels* betydelsen av gärningsmannens person, dvs. skillnaden mellan medborgare i domslandet och utlänningar. En undersökning av anknytningsreglerna i 2 kap. BrB visar snabbt att man, såväl när det gäller olika grupper av gärningsorter som olika kategorier av gärningsmän, har att räkna med flera fall än de nyss nämnda huvudgrupperna, brott inom och utom riket samt brott av egna medborgare resp. brott av utlänningar.

I *avsnitt 3.3* gör jag — med bortseende från andra i anknytningsreglerna begagnade indelningsgrunder (krigsman, icke-krigsman osv.) — en indelning av de olika kategorierna av gärningsmän med hänsyn tagen *dels* till deras nationalitet (svensk, utlänning), *dels* till deras hemvist (gärningsmän med resp. utan hemvist i Sverige). Såväl 2 kap. BrB i ursprungliga som i nuvarande lydelsen skiljer på fyra olika kategorier av gärningsmän såvitt gäller själva anknytningen och fem olika kategorier, när även reglerna om särskilt åtalsförordnande beaktas. Efter lagändringen 1972 är skillnaderna mellan de olika grupperna av gärningsmän obetydlig såvitt gäller anknytningen ifråga om brott utomlands. Med hänsyn härtill kan man onekligen fråga sig om inte lagstiftaren (bl. a.) på denna punkt gjort reglerna onödigt komplicerade — vissa förenklingar borde kunna genomföras.

I *avsnitt 3.4* undersöker jag därefter vilka olika gärningsorter utomlands som kan urskiljas i 2 kap. BrB, *dels* med hänsyn tagen till anknytningsreglerna, *dels* med beaktande av reglerna om särskilt åtalsförordnande. När endast anknytningsreglerna studeras, kan man konstatera att 2 kap. BrB skiljer på följande kategorier av gärningsorter:

svenskt fartyg eller luftfartyg, område där avdelning av krigsmakten befann sig antingen för övning eller »för annat ändamål än övning», främmande stats territorium samt område som ej tillhör någon stat. När även frågan om särskilt åtalsförordnande undersökes, får man skilja på inte mindre än sex olika kategorier av gärningsorter utomlands (antalet beror något på hur man gör indelningen). Följande gärningsorter kan därvid urskiljas:

- (1) svenska fartyg och svenska luftfartyg,
- (2) område där avdelning av krigsmakten befann sig,
- (3) Danmark, Finland, Island och Norge,
- (4) annan främmande stat,
- (5) fartyg och luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Norden, samt
- (6) område som ej tillhör någon stat.

För var och en av dessa gärningsorter undersöker jag därefter vad som gäller ifråga om anknytningen, kravet på dubbel straffbarhet och kravet på särskilt åtalsförordnande. Sammanfattningsvis konstaterar jag att gärningsortens belägenhet får (positiv) betydelse för anknytningen när brottet förövats på svenskt fartyg eller luftfartyg samt i vissa fall när brottet förövats på område där avdelning av krigsmakten befann sig. Övriga i 2 kap. BrB behandlade gärningsorter utomlands har ej någon (positiv) betydelse för själva anknytningen. Däremot kan gärningsortens belägenhet begränsa anknytningen genom kravet på dubbel straffbarhet eller genom krav på viss svårhetsgrad hos gärningen.

I *avsnitt 3.5* slutligen redovisar jag min uppfattning om innebörden av uttrycket »den svenska straffrättens tillämplighet i rummet». Följande tolkning föreslås: vilka brott förövade i Sverige och vilka brott förövade utomlands är underkastade svensk straffrätt? Att intolka mer än så i uttrycket synes ej erforderligt. Det förefaller exempelvis ej nödvändigt att av ett kort fackuttryck av detta slag kräva att det på ett uttömmande sätt skall ange *alla* relevanta anknytningsfakta i anknytningsreglerna. I största korthet beröres behandlingen i litteraturen av det nämnda uttrycket och vissa, i det föregående nämnda, närliggande termer. Mot bakgrund av presentationen i *avsnitt 3.2–3.4* av de svenska anknytningsreglerna redovisar jag därefter den internationella straffrättens principer — här benämnda *anknytningsprinciperna*, eftersom var och en av dem bygger på sitt särskilda anknytningsfaktum. Redogörelsen för de olika principerna syftar *dels* till att förklara den terminologi som används i avhandlingen, *dels* till att skänka

förståelse för det tankeschema som ligger till grund för anknytningsreglerna i Sverige och i andra länder. I avhandlingen räknar jag med nedanstående sju anknytningsprinciper, vilka närmre beskrivs i avsnitt 3.5. Reglerna i 2 kap. BrB inordnas i görligaste mån under de olika anknytningsprinciperna. På vissa punkter kan tvekan uppstå om hur man bör klassificera en viss anknytningsregel — eftersom vissa regler ej direkt ger uttryck för någon av de nämnda principerna.

(1) *Territorialitetsprincipen*. — Anknytningsfaktum utgöres här av det faktum att gärningsorten är belägen på domslandets territorium. Denna princip bildar den givna utgångspunkten för hela regelsystemet. De övriga sex anknytningsprinciperna utgör komplement till territorialitetsprincipen och begagnas i högst varierande omfattning i olika länder.

(2) *Principen om flaggans lag*. — Anknytningsfaktum utgöres här av det faktum att gärningsorten är belägen på inhemskt fartyg eller luftfartyg.

(3) *Den aktiva personalitetsprincipen*. — Anknytningsfaktum utgöres här av gärningsmannens inhemska medborgarskap och i vissa länder även av gärningsmannens hemvist i domslandet.

(4) *Den passiva personalitetsprincipen*. — Anknytningsfaktum utgöres här av den eller det angripnas inhemska nationalitet. Principen avser endast brott mot enskilt inhemskt intresse.

(5) *Statsskyddsprincipen*. — Anknytningsfaktum utgöres här av den eller det angripnas inhemska nationalitet. Principen avser endast angrepp mot offentliga inhemska intressen.

(6) *Principen om ställföreträdande straffrättsskipning*. — Anknytningsfaktum utgöres här av det faktum att gärningsmannen efter brottet vistas i domslandet. Dessutom krävs att gärningen, när den förövat på främmande stats territorium, uppfyller kravet på dubbel straffbarhet.

(7) *Universalitetsprincipen*. — Denna princip, som i viss mån bryter det tidigare tankeschemat, får sägas bygga på ett slags fiktion, nämligen fiktionen om »universell anknytning», dvs. anknytning till alla världens stater.

¹ Bergendal, Lärobok, 2 uppl. 1928, s. 20.

3.2 INDELNINGSGRUND: LAGTEXTENS DISPOSITION

Anknytningsreglerna i olika strafflagar beträffande *brott inom riket* är i allmänhet enkelt uppbyggda. 2 kap. 1 § 1 p. BrB utgör ett typiskt exempel på detta: »För brott som begåtts här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.» (2 kap. 1 § 1 p. BrB hade ursprungligen följande lydelse: »Den som begått brott här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.») Detta lagrum kompletteras visserligen av regeln i 2 kap. 5 § 1 st. BrB om åtalsförordnande beträffande vissa brott förövade inom riket på utländskt fartyg eller luftfartyg, men detta skapar knappast något behov av en mera utförlig systematik – i det hänseende som nu diskuteras – beträffande brott förövade i Sverige.

Ifråga om *brott förövade utomlands* är anknytningsreglerna mer komplicerade. Detta är fullt naturligt, eftersom det gäller att avskilja vissa grupper av brott, vid vilka anknytning till domlandet skall föreligga, och övriga brott, vid vilka den egna straffrätten således ej är tillämplig. Det är först ifråga om brott utomlands som valet av systematik i här berörda hänseenden blir av betydelse. I det följande nöjer jag mig därför med att diskutera denna grupp av brott och olika indelningsgrunder av anknytningsreglerna. Jag skall därvid redogöra för 2 kap. BrB dels i dess ursprungliga lydelse, dels i dess lydelse efter ändringarna 1971, 1972, 1973 och 1974. Såsom redan påpekats i avsnitt 3.1 kommer det 1976 tillagda stadgandet i 2 kap. 3 a § BrB och den där omnämnda lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott ej att behandlas i det följande.

Det enklaste sättet att presentera anknytningsreglerna är att följa *lagtextens disposition*. I de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB kunde tre grupper av fall urskiljas.

Den första gruppen, brott utomlands av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, behandlades i 2 kap. 2 § 1 st. BrB. Anknytning förelåg alltid enligt detta lagrum när gärningsmannen var svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige.

Den andra gruppen fanns i 2 kap. 2 § 2 st. BrB och gällde brott av annan utlänning, dvs. sådan som ej hade hemvist i Sverige vid brottets förövande. Anknytning fanns i följande fall:

- (1) om gärningsmannen efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här,
- (2) om han var dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och fanns här, samt

(3) om han fanns i riket och å brottet enligt svensk lag kunde följa fängelse i mer än sex månader.

För att anknytning skulle föreligga i dessa tre fall, fordrades att gärningen ej var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten vid tidpunkten för brottet. Detta krav på dubbel straffbarhet var så utformat att anknytning i dessa tre fall förelåg, även när brottet hade förövats på område som icke tillhörde någon stat.

Den tredje gruppen av brott, vid vilka anknytning till svensk straffrätt fanns, upptogs i 2 kap. 3 § BrB. Detta lagrum avsåg brott av utlänning utan hemvist i Sverige *i andra fall* än dem som nämndes i 2 kap. 2 § 2 st. BrB. I följande situationer fanns anknytning till svensk straffrätt utan hänsyn till vad som gällde enligt den eventuella lagen på gärningsorten:

- (1) brott på svenskt fartyg eller luftfartyg samt brott i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen på sådant fartyg,
- (2) brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig, dock ifall gärningsmannen ej var krigsman endast om krigsmakten befann sig på området för annat ändamål än övning,
- (3) om brottet förövats mot Sverige, svensk medborgare eller svensk menighet, inrättning eller sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige, eller
- (4) om brottet var folkrättsbrott.

När det gällde brott utomlands av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige fanns endast *en* anknytningsregel. När gärningsmannen var utlänning utan hemvist i Sverige fanns *två olika grupper* av anknytningsregler i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. I vilken ordning dessa båda grupper nämnes i lagtexten är såtillvida utan betydelse som att hänvisning från den regel som nämnes sist alltid måste göras till den regel som nämnes först. Detta kan synas vara ett förhållande helt utan intresse. Såvitt jag förstår kommer man dock här in på ett problem som inte saknar betydelse, nämligen frågan om förhållandet mellan olika typer av anknytningsregler. Vissa regler var sådana att anknytning uppkom redan *vid brottets förövande* och utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Regeln i 2 kap. 3 § BrB i ursprungliga lydelsen var av detta slag. I andra fall uppkom anknytningen till Sverige först *efter brottets förövande* och var beroende av att gärningen ej var fri från straff enligt lagen på gärningsorten. Med hänsyn till den skilda karaktären hos anknytningsreglerna i 2 kap. 2 § BrB och 2 kap. 3 § BrB hade det enligt min mening varit motiverat att i lag-

texten kasta om ordningen mellan de båda paragraferna. Först borde sådana fall ha behandlats där anknytning förelåg redan vid brottets förövande och utan hänsyn till lagen på gärningsorten – man kan här tala om ett »helt självständigt» svenskt straffanspråk. Därefter borde sådana fall ha behandlats där anknytning till svensk straffrätt uppkom efter brottet och där dubbel straffbarhet krävdes. Även i sistnämnda fall fanns visserligen ett självständigt straffanspråk i den meningen att någon officiell hänvändelse från myndighet i gärningslandet ej krävdes för att gärningen skulle få åtalas i Sverige, men den svenska straffrätts tillämplighet var villkorlig, eftersom den hade gjorts beroende av lagen på gärningsorten.

I 2 kap. 5 § 2 st. BrB i dess ursprungliga lydelse föreskrevs att *åtal för brott, som förövats utom riket*, fick väckas endast efter förordnande av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill. I följande fall kunde dock åtal väckas utan sådant förordnande:

- (1) om brottet förövats på svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen på sådant fartyg eller
- (2) av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig eller
- (3) av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

Under förarbetena till BrB diskuterades huruvida de ovan redovisade reglerna borde placeras i samma kapitel som anknytningsreglerna eller där de ur processrättsligt systematisk synpunkt snarare hörde hemma. I den slutliga utformningen av BrB placerades de i 2 kap. BrB för att markera den begränsning i den svenska straffrätts tillämplighetsområde som avsågs med dessa regler. Enligt min mening hade det varit motiverat att gå ännu ett steg längre och i varje paragraf som innehåller en anknytningsregel medtaga reglerna om särskilt åtalsförordnande. Man borde med andra ord ha bibehållit den lagstiftningsteknik som begagnades i 1 kap. SL i detta hänseende, se vidare härom avsnitt 5.3.4, exkursen.

Genom att kombinera anknytningsreglerna i 2 kap. 2 och 3 §§ BrB med reglerna om åtalsförordnande i 2 kap. 5 § 2 st. BrB kan man indela sådana brott som i och för sig hade anknytning till Sverige i två huvudgrupper: sådana som (alltid) var *ovillkorligt* underkastade svensk straffrätt och sådana som (alltid) var *villkorligt* underkastade svensk straffrätt. — När jag säger att brottet alltid var ovillkorligt resp. villkor-

ligt underkastat svensk straffrätt bortser jag *dels* från de folkrättsliga inskränkningarna i anknytningsreglerna, *dels* från regeln i 2 kap. 6 § BrB. Enligt sistnämnda lagrum krävdes för åtal i Sverige åtalsförordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill ifråga om gärning för vilken någon utom riket undergått straff eller annan ansvarspåföljd. (Att utländsk brottmålsdom numera i vissa fall utgör ett ovillkorligt hinder mot åtal i Sverige, se de 1972 tillagda reglerna i 2 kap. 5 a § BrB.) — Om ett brott varken var ovillkorligt eller villkorligt underkastat svensk straffrätt, innebar det således att någon anknytning överhuvudtaget ej förelåg till Sverige. Brottet var då, vid bedömningstillfället, ovillkorligt undantaget från svensk straffrättsskipning. När regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill beslutat att icke meddela åtalsförordnande enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB ifråga om ett villkorligt underkastat brott, blev brottet ovillkorligt undantaget från svensk straffrätt.

Enligt 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse var *följande brott ovillkorligt underkastade* svensk straffrätt:

- (1) brott som förövats på svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen på sådant fartyg,
- (2) brott av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig,
- (3) brott av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

Anknytningen till Sverige angavs i 2 kap. 2 § 1 st. BrB om gärningsmannen var svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige. Beträffande övriga gärningsmän framgick anknytningen av 2 kap. 3 § 1–3 p. BrB. Att särskilt åtalsförordnande icke fordrades i de tre fallen som uppräknas ovan framgick av 2 kap. 5 § 2 st. BrB.

Övriga brott som hade anknytning till svensk straffrätt enligt 2 kap. 2 § 1 st. eller 2 st. BrB eller enligt 2 kap. 3 § BrB var (alltid) *villkorligt underkastade* svensk straffrätt.

Denna indelning av brott utomlands i två huvudgrupper ändrades delvis när 2 kap. 5 § 2 st. BrB i 1971 års lydelse trädde i kraft den 1 april 1972. De brott som dittills varit ovillkorligt underkastade svensk straffrätt har bibehållit denna egenskap. Däremot kan man ej längre tala om en kategori av brott som alltid är villkorligt underkastade svensk straffrätt. Den andra huvudgruppen av brott utgöres i stället av sådana som *antingen* är ovillkorligt eller villkorligt underkastade

svensk straffrätt beroende på var någonstans utomlands brottet förövats, se 2 kap. 5 § 2 st. 3 p. BrB i dess nya lydelse. Den nya regeln innebär att särskilt åtalsförordnande icke erfordras beträffande brott som förövats i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater. Numera får man således skilja på *två huvudgrupper av brott*: sådana som *alltid* är ovillkorligt underkastade svensk straffrätt, å ena sidan, samt – beroende på gärningssortens belägenhet – brott som är *antingen* ovillkorligt *eller* villkorligt underkastade svensk straffrätt, å andra sidan. Säkerligen har det funnits starka praktiska skäl för lagändringen 1971, men den har onekligen medfört att reglerna i 2 kap. BrB har blivit mer svåröverskådliga.

2 kap. BrB i nuvarande lydelsen bibehåller i stort sett den disposition och den lagstiftningsteknik som från början tillämpats beträffande detta kapitel. Anknytningsreglerna och reglerna om särskilt åtalsförordnande behandlas således i skilda paragrafer. Den inbördes ordningen mellan olika typer av anknytningsregler är densamma som i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. 1972 gjordes ett flertal ändringar i 2 kap. BrB och dessutom tillades en ny paragraf, 2 kap. 5 a § BrB. Den viktigaste nyheten 1972 var att det infördes ett generellt krav på dubbel straffbarhet ifråga om brott utomlands av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige.

Enligt 2 kap. 2 § 1 st. 1–3 p. BrB skall för brott som begåtts utom riket dömas efter svensk lag och vid svensk domstol om brottet förövats

- (1) av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
- (2) av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, eller
- (3) av annan utlänning som finnes här i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader. Hur förhåller sig dessa tre punkter till de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB? *Punkt 1* motsvarar 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse. Enligt detta lagrum var alla brott utomlands av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige underkastade svensk straffrätt. Ifråga om brott förövade på främmande stats territorium är huvudregeln numera att anknytning till svensk straffrätt ej föreligger, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten, 2 kap. 2 § 2 st. BrB. *Punkt 2 och 3* motsvarar 2 kap. 2 § 2 st. BrB i dess ursprungliga lydelse,

dock med den skillnaden att det i lagtexten tidigare talades om att gärningen ej »var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten», medan det nu sägs »om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten». Den avgörande tidpunkten för frågan om gärningens straffbarhet på gärningsorten var således enligt 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse tiden för gärningens förövande. Numera skall frågan avgöras med hänsyn till vad som gäller i det andra landet vid tiden för åtal och dom i Sverige. Det krav på dubbel straffbarhet som fanns i de ursprungliga reglerna ifråga om vissa brott utomlands av utlänningar hade, som ovan påpekats, utformats på ett sådant sätt att anknytning i dessa fall skulle föreligga även när gärningen förövats på område som ej tillhörde någon stat. Denna teknik har bibehållits i gällande rätt. En nyhet är emellertid att anknytning till svensk straffrätt ifråga om brott som förövats på sådant område begränsats med hänsyn till brottets svårhetsgrad. Att även andra anknytningsregler kan bli aktuella ifråga om brott förövade på område som ej tillhör någon stat framgår av 2 kap. 3 § BrB. Anknytning föreligger numera ej om det å brottet enligt svensk lag icke kan följa svårare straff än böter. Denna begränsning får betydelse i förhållande till 2 kap. 2 § 1 st. 1 och 2 p. BrB men ej i förhållande till tredje punkten, eftersom en annan och snävare gränsdragning med hänsyn till brottets svårhetsgrad redan skett i denna punkt. I 2 kap. 2 § 3 st. finns en regel som saknade motsvarighet i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. Vid bestämmande av påföljd för sådana brott som avses i 2 kap. 2 § BrB må ej ådömas påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

I och med att kravet på dubbel straffbarhet ifråga om brott utomlands fick omfatta även brott av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige nödgades man 1972 formulera om 2 kap. 3 § BrB och låta de undantag från kravet på dubbel straffbarhet som där uppräknas omfatta *alla gärningsmän* oavsett deras nationalitet och hemvist. Man nöjde sig emellertid inte med denna i och för sig enkla omredigering av stadgandet utan genomförde samtidigt vissa andra ändringar i anknytningsreglernas utformning. De fall där anknytning till svensk straffrätt föreligger utan hänsyn till lagen på gärningsorten är följande enligt 2 kap. 3 § 1–6 p. BrB (punkt 5 återges i 1973 års lydelse):

(1) brott förövat på svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,

- (2) brott av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig samt brott av annan än krigsman på sådant område om avdelningen befann sig på området för annat ändamål än övning,
- (3) brott mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,
- (4) brott förövat inom område som ej tillhör någon stat mot svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige,
- (5) om brottet är kapning av luftfartyg, luftfartssabotage eller folkrättsbrott eller försök till kapning av luftfartyg eller luftfartssabotage, eller
- (6) om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver.

Punkt 1 och 2 överensstämmer i sak med 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. I dessa fall är anknytningen varken utvidgad eller inskränkt, oavsett vilken kategori av gärningsmän man undersöker, dvs. oavsett gärningsmannens nationalitet och hemvist. Däremot föreligger en viktig skillnad mellan 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse och gällande rätt ifråga om brott utomlands mot svenskt intresse. *Punkt 3 och 4* skiljer nämligen på brott mot offentligt svenskt intresse och enskilt svenskt intresse. Dessa båda grupper av brott behandlas numera olika ifråga om kravet på dubbel straffbarhet. Ifråga om den förra gruppen av brott ansluter sig den nuvarande formuleringen i lagtexten nära till den ursprungliga. På denna punkt torde någon ändring i sak icke ha inträtt genom 1972 års lagstiftning. Dessa brott är således fortfarande underkastade svensk straffrätt utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Däremot har skyddet utomlands för enskilt svenskt intresse inskränkts genom det generella kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Uppräkningen i 2 kap. 3 § 4 p. BrB – svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning samt utlänning med hemvist i Sverige – är tillämplig endast när brottet förövats på område som icke tillhör någon stat. Ifråga om *punkt 5* skedde ej någon förändring 1972. Punkten motsvarar 2 kap. 3 § 4 p. BrB i dess ursprungliga lydelse, vilken endast upptog ett brott, nämligen folkrättsbrottet. 1971 tillades brottet kapning av luftfartyg. 1973 fördes till punkt 5 även brottet luftfartssabotage samt försök till kapning av luftfartyg och försök till luftfartssabotage. *Punkt 6* infördes 1972. Den medförde ej någon utvidgning av den svenska straffrättens tillämplighet ifråga om brott förövade av svenska medborgare eller av utlänningar med hemvist i

Sverige, eftersom alla brott av gärningsmän tillhörande denna kategori tidigare hade anknytning till Sverige. Beträffande brott av övriga gärningsmän innebar regeln däremot en utvidgning av den svenska straffrättens tillämplighetsområde.

Den kritik som kan framföras beträffande 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse *dels* beträffande lagtextens uppdelning på anknytningsregler och regler om särskilt åtalsförordnande, *dels* ifråga om lagtextens disposition kan framföras även beträffande den nuvarande lagtexten i 2 kap. BrB, se härom även avsnitt 5.3.4 nedan.

3.3 INDELNINGSGRUND: GÄRNINGSMANNENS NATIONALITET OCH HEMVIST

1 kap. SL räknade endast med två kategorier av gärningsmän med hänsyn tagen till deras nationalitet (och hemvist). I lagtexten begagnades uttrycken »inländsk man» resp. »utländsk man». Anknytningsreglerna i många främmande stater är fortfarande utformade på det viset att de endast skiljer på egna medborgare och utlänningar. Gärningsmannens hemvist är i allmänhet ej något självständigt anknytningsfaktum, vilket är fallet i svensk rätt sedan den 1 januari 1965, då brottsbalken trädde i kraft. Ej heller är det vanligt att man i detta sammanhang skiljer på olika grupper av utlänningar med hänsyn till deras nationalitet på det sätt som i viss mån har skett i 2 kap. BrB (utlänningar som är medborgare i nordiskt land och andra utlänningar) – anknytningsreglerna i andra stater skär s. a. s. alla utlänningar över en kam oavsett deras hemvist och oavsett deras olika nationalitet. Som redan framgått av redogörelsen för 2 kap. BrB räcker det ej med att skilja mellan svenska medborgare och utlänningar, om man i detalj vill redovisa innehållet i anknytningsreglerna och reglerna om särskilt åtalsförordnande.

Reglerna i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse skilde på följande *fyra* kategorier av gärningsmän såvitt gällde själva *anknytningen*:

- (1) svenska medborgare,
- (2) utlänningar med hemvist i Sverige,
- (3) utlänningar utan hemvist i Sverige som var medborgare i annat nordiskt land, samt
- (4) utlänningar utan hemvist i Sverige som ej var medborgare i annat nordiskt land.

Gärningsmän tillhörande grupp (1) och (2) behandlades lika ifråga om anknytningen. Gärningsmän tillhörande grupp (3) och (4) behandlades

lika i alla fall utom ett (= två tillämplighetsområden). Med hänsyn härtill kunde man såvitt gällde anknytningen för brott utomlands tala om tre olika »personella» tillämplighetsområden.

När jag har valt denna indelningsgrund, har jag således ej tagit hänsyn till *övriga* i 2 kap. BrB förekommande indelningar av gärningsmännen: utlänningar som efter brottet blivit svenska medborgare eller tagit hemvist här, 2 kap. 2 § 2 st. BrB i dess ursprungliga lydelse, befälhavare eller medlem av besättningen på svenska fartyg och luftfartyg, krigsman resp. icke-krigsman, 2 kap. 3 § 1 och 2 p. BrB i dess ursprungliga lydelse.

Det nyss sagda gällde enbart anknytningen. Men man kan även i detta sammanhang *kombinera anknytningsreglerna och reglerna om särskilt åtalsförordnande* och fråga sig vad som gällde beträffande de olika kategorierna av gärningsmän, indelade med hänsyn till nationalitet och hemvist. Enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB krävdes ej särskilt förordnande om åtal ifråga om brott utomlands mot svenskt intresse av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare. Med hänsyn härtill fick man skilja på inte mindre än *fem* grupper av gärningsmän

- (1) svenska medborgare,
- (2) här domicilierade utlänningar som var medborgare i annat nordiskt land,
- (3) här domicilierade utlänningar som ej var medborgare i annat nordiskt land,
- (4) här ej domicilierade utlänningar som var medborgare i annat nordiskt land, samt
- (5) här ej domicilierade utlänningar som ej var medborgare i annat nordiskt land.

Eftersom svenska medborgare, grupp (1), och här domicilierade utlänningar som var medborgare i annat nordiskt land, grupp (2), behandlades helt lika såväl ifråga om anknytningen som ifråga om särskilt åtalsförordnande, och eftersom övriga grupper *dels* skilde sig från dessa båda grupper, *dels* skilde sig åt inbördes erhöll man fyra (ej fem) »personella» tillämplighetsområden. Givetvis kan innehållet i var och en av dessa områden redovisas. Detta medför dock alltför många upprepningar och jag nöjer mig därför med vissa anmärkningar om likheter och skillnader mellan de olika grupperna.

Skillnaden mellan grupp (1), (2) och (3), å ena sidan, och grupp (4) och (5), å andra sidan, var den väsentligaste (jfr redovisningen ovan av innehållet i 2 kap. BrB). Skillnaden mellan grupp (2) och (3) var obe-

tydlig. Den hänförde sig *endast* till frågan om särskilt åtalsförordnande vid brott mot svenskt intresse. Om den här domicilierade utlänningen var medborgare i annat nordiskt land var brottet ovillkorligt underkastat svensk straffrätt. Om däremot den här domicilierade utlänningen ej var medborgare i annat nordiskt land, var brottet villkorligt underkastat svensk straffrätt. Även skillnaden mellan grupp (4) och (5) var obetydlig. Dels fanns samma skillnad beträffande särskilt åtalsförordnande vid brott mot svenskt intresse som nyss nämnts ifråga om grupp (2) och (3). Dels förelåg skillnad ifråga om anknytningsreglernas räckvidd i ett fall, 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Om gärningsmannen ej hade hemvist här men var medborgare i annat nordiskt land, förelåg anknytning enligt detta lagrum utan hänsyn till brottets svårhetsgrad. Om vederbörande ej hade hemvist här och ej var medborgare i annat nordiskt land, krävdes enligt samma stadgande för anknytningen att det å brottet enligt svensk lag kunde följa fängelse i mer än sex månader.

Även om skillnaderna mellan vissa grupper av gärningsmän var obetydliga, kvarstår dock det faktum att 2 kap. BrB i ursprungliga lydelsen ifråga om ovillkorligt resp. villkorligt underkastade brott laboretrade med fem olika kategorier av gärningsmän med hänsyn till nationalitet och domicil och fyra olika »personella» tillämplighetsområden. Det sagda belyser påståendet att 2 kap. BrB var komplicerat. Man kan onekligen fråga sig om inte reglerna gjorts onödigt komplicerade — särskilt med hänsyn till de små skillnader som förelåg mellan vissa kategorier av gärningsmän.

Vad gäller *kravet på dubbel straffbarhet* gick den stora skiljelinjen i de ursprungliga reglerna — liksom ifråga om anknytningen — mellan svenska medborgare och här domicilierade utlänningar, å ena sidan, och här ej domicilierade utlänningar, å den andra. Ifråga om brott utomlands förövade av gärningsmän tillhörande den förstnämnda kategorin krävdes *ej* i något fall dubbel straffbarhet. Vid den prövning av åtalsfrågan som skulle ske vid de villkorligt underkastade brotten, kunde dock den omständigheten beaktas att gärningen var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten.

2 kap. BrB i gällande lydelsen använder sig, som redan nämnts, av samma kategorier av gärningsmän som 2 kap. BrB i ursprungliga lydelsen. Vidare kan man konstatera att skillnaden mellan svenska medborgare och utlänningar har om icke utplånats så dock minskats väsentligt i de gällande anknytningsreglerna. Med hänsyn härtill har

man ännu större anledning än tidigare att fråga sig om inte lagstiftaren gjort reglerna i 2 kap. BrB onödigt komplicerade.

Vilka skillnader finns enligt gällande rätt mellan de olika kategorierna av gärningsmän? Enligt 2 kap. 3 § 1–6 p. BrB saknar gärningsmannens nationalitet och hemvist betydelse för anknytningen. Detta lagrum behandlas därför ej i detta sammanhang. Skillnaden i anknytning mellan olika grupper av gärningsmän hänför sig enbart till 2 kap. 2 § BrB. I detta lagrum anges i första stycket 1–3 p. vilka grupper av gärningsmän som omfattas av anknytningsregeln. Med hänsyn till den av mig i detta avsnitt valda indelningsgrunden kan följande kategorier urskiljas:

- (1) svenska medborgare,
- (2) utlänningar med hemvist i Sverige,
- (3) utlänningar utan hemvist i Sverige som är medborgare i annat nordiskt land, samt
- (4) utlänningar utan hemvist i Sverige som ej är medborgare i annat nordiskt land.

Ifråga om grupp (1), (2) och (3) föreligger ej någon skillnad ifråga om anknytningen. Grupp (4) skiljer sig från de andra tre grupperna i *ett* avseende. Enligt 2 kap. 2 § 1 st. 3 p. BrB krävs nämligen för anknytning att det å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader. Denna gränsdragning med hänsyn till brottets svårhetsgrad hade kunnat slopas när det gäller brott på främmande stats territorium. S. k. ställföreträdande straffrättsskipning borde kunna utövas lika för *alla* kategorier av gärningsmän. Den nu nämnda skillnaden är den enda som finns ifråga om anknytningen beträffande brott utomlands av svenska medborgare och av utlänningar.

När man tar hänsyn till åtalsreglerna i 2 kap. 5 § 2 st. BrB, får man liksom ifråga om de ursprungliga reglerna skilja på sådana utlänningar med hemvist i Sverige som är medborgare i annat nordiskt land, och sådana som ej är det. Vid brott mot svenskt intresse går skiljelinjen mellan å ena sidan nordiska medborgare, å andra sidan övriga gärningsmän. När brottet ej riktar sig mot svenskt intresse, är det andra faktorer som avgör om brottet är ovillkorligt resp. ovillkorligt eller villkorligt underkastat svensk straffrätt.

I det föregående har jag avsiktligt lämnat en grupp av gärningsmän åt sidan, nämligen sådana utlänningar som saknar hemvist i Sverige vid brottstillfället men *efter brottet* antingen förvärvar svenskt medborgarskap eller tar hemvist här i landet, 2 kap. 2 § 1 st. 2 p. BrB. I

den tidigare redovisningen av innehållet i 2 kap. BrB har jag påpekat att man här har att göra med en speciell typ av anknytning, nämligen sådan som uppkommer icke vid brottstillfället utan senare.

Vilken betydelse ur praktisk synpunkt kan den skillnad som hänför sig till tidpunkten för anknytningens uppkomst tänkas ha? Skillnaden torde knappast få någon större praktisk betydelse. Detta sammanhänger med de restriktiva svenska processuella reglerna angående huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Eftersom huvudförhandling endast i begränsad omfattning kan genomföras i den tilltalades frånvaro, torde det i allmänhet vara nödvändigt att den tilltalade »finnes här i riket» oavsett vilket krav anknytningsreglerna i BrB uppställer i detta hänseende.

3.4 INDELNINGSGRUND: GÄRNINGSORTENS BELÄGENHET

Gärningsmannens nationalitet och hemvist har ibland betydelse för den svenska straffrättens tillämplighet. På motsvarande sätt kan gärningsortens belägenhet ha betydelse för brottets anknytning till Sverige och för frågan om den dubbla straffbarheten samt för frågan om särskilt åtalsförordnande. När det gäller gärningsortens belägenhet är distinktionen mellan brott inom riket och brott utom riket visserligen den viktigaste, men den är ej tillräcklig. — Den uppdelning av gärningsorterna som skett i 2 kap. BrB ifråga om brott inom riket lämnas i detta avsnitt åt sidan. — Ifråga om brott utomlands skiljer anknytningsreglerna i 2 kap. BrB på följande kategorier av gärningsorter: svenskt fartyg eller luftfartyg, område där krigsmakten befann sig antingen för övning eller för annat ändamål, brott på främmande stats territorium och brott på område som ej tillhör någon stat. När *endast* anknytningen diskuteras är det — såvitt gäller olika grupper av gärningsorter — tillräckligt att beakta de nu nämnda. Men när även frågan om särskilt åtalsförordnande medtages måste man skilja på inte mindre än sex olika gärningsorter utomlands. Detta beror på den 1971 införda regel i 2 kap. 5 § 2 st. 3 p. BrB som innebär att särskilt förordnande om åtal ej krävs, när brottet förövats i annat nordiskt land eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik inom Norden. Följaktligen får man skilja på följande kategorier av gärningsorter utomlands:

- (1) svenska fartyg och svenska luftfartyg,
- (2) område där avdelning av krigsmakten befann sig,
- (3) Danmark, Finland, Island och Norge,
- (4) annan främmande stat,

- (5) fartyg och luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Norden, samt
- (6) område som ej tillhör någon stat.

Liksom när det gäller olika kategorier av gärningsmän kan man för var och en av de olika gärningsorterna lämna en fullständig redovisning av vad som gäller enligt 2 kap. BrB. I det följande nöjer jag mig emellertid med en mer sammanfattande översikt av juridiskt teknisk natur. Detta innebär att jag pekar på gärningsortens betydelse för anknytningen, för kravet på dubbel straffbarhet och för frågan om särskilt åtalsförordnande. — I det följande redovisas de olika gärningsorterna i tur och ordning.

(1) *Brott på svenskt fartyg eller luftfartyg.* — Enligt de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB utgjorde denna gärningsort ett självständigt anknytningsfaktum endast när brottet hade förövats av utlänning som ej hade hemvist i Sverige, 2 kap. 3 § 1 p. BrB, urspr. lydelsen. Om svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige hade förövat brott utomlands på svenskt fartyg eller luftfartyg, gällde den generella anknytningsregeln i 2 kap. 2 § 1 st. BrB, urspr. lydelsen. I båda fallen var brottet emellertid ovillkorligt underkastat svensk straffrätt enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB, urspr. lydelsen. Efter lagändringen 1972 gäller samma anknytningsregel för alla gärningsmän när brott förövats utomlands på svenskt fartyg eller luftfartyg. I dessa fall utgör således gärningsorten alltid ett självständigt anknytningsfaktum. Den ursprungliga regeln att alla brott på svenskt fartyg eller luftfartyg är ovillkorligt underkastade svensk straffrätt har bibehållits i 2 kap. 5 § 2 st. 1 p. BrB i 1971 års lydelse. Varken enligt 2 kap. BrB i dess ursprungliga eller i dess nuvarande lydelse uppställs något krav på dubbel straffbarhet eller någon annan begränsning av anknytningen, när fartyget vid brottets förövande befann sig på främmande stats territorium.

(2) *Brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig.* — Gärningsorten utgör ett anknytningsfaktum i vissa fall.

(a) Brott på sådant område av *krigsman* har alltid anknytning till svensk straffrätt. Här kan man tala om två anknytningsfaktorer, *dels* gärningsmannens egenskap av krigsman, *dels* gärningsortens belägenhet. Av vilken anledning krigsmakten befann sig på området saknar betydelse, 2 kap. 3 § 2 p. BrB. Brottet är ovillkorligt underkastat svensk straffrätt enligt 2 kap. 5 § 2 st. 2 p. BrB. Något krav på dubbel straffbarhet uppställs ej. 1972 års ändringar i 2 kap. BrB medförde i sak ingen ändring i förhållande till de dittillsvarande reglerna. Numera

är dock samma anknytningsregel tillämplig, vare sig gärningsmannen är svensk medborgare eller ej. Tidigare reglerades anknytningen ifråga om brott av krigsman som var svensk medborgare av det generella stadgandet i 2 kap. 2 § 1 st. BrB, urspr. lydelsen.

(b) Brotts på område där avdelning av krigsmakten befann sig för *annat ändamål än övning*. Enligt 2 kap. 3 § 2 p. BrB i dess ursprungliga lydelse hade denna regel betydelse endast för brott av utlänning utan hemvist i Sverige. Brottet var villkorligt underkastat svensk straffrätt. Den nuvarande anknytningsregeln gäller alla andra än krigsmän oavsett nationalitet och hemvist. Brottet är numera p. g. a. 1971 års regler om särskilt åtalsförordnande ovillkorligt underkastat svensk straffrätt om avdelningen av krigsmakten befann sig i Danmark, Finland, Island eller Norge. I övriga fall är brottet villkorligt underkastat svensk straffrätt.

(3) *Brott i Danmark, Finland, Island eller Norge*. — Att gärningsorten är belägen i något av våra nordiska grannländer medför ej i och för sig att brottet har anknytning till Sverige. Däremot får man utgå från att gärningen, förutsatt att den utgör ett brott enligt det andra landets lagstiftning, har anknytning till detta. Enligt de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB spelade det ingen roll om ett visst brott förövats på annan nordisk stats territorium eller på utomnordisk stats territorium. Dessa fall behandlades lika. I vissa fall var brottet ovillkorligt i andra fall villkorligt underkastat svensk straffrätt. Ifråga om brott tillhörande den senare gruppen krävdes ibland att gärningen ej var fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. Enligt 2 kap. 5 § 2 st. 3 p. BrB i 1971 års lydelse måste man emellertid såvitt gäller frågan om särskilt åtalsförordnande skilja på annan nordisk stat och utomnordisk stat. När anknytning föreligger enligt reglerna i 2 kap. 2 eller 3 §§ BrB, blir brottet alltid ovillkorligt underkastat svensk straffrätt om det förövats i annan nordisk stat. Har brottet förövats i utomnordisk stat blir det antingen ovillkorligt eller villkorligt underkastat svensk straffrätt enligt reglerna i 2 kap. 5 § 2 st. 1, 2 eller 4 p. BrB. Någon skillnad ifråga om kravet på dubbel straffbarhet blir det emellertid ej mellan brott förövade i nordisk stat och i utomnordisk stat. I de fall där sådant krav överhuvudtaget uppställs, gäller kravet lika oavsett i vilken främmande stat brottet förövats.

(4) *Brott förövat på utomnordisk stats territorium* — Ej heller här utgör gärningsorten ett självständigt anknytningsfaktum i förhållande till svensk straffrätt (jfr ovan beträffande nordisk stat). Däremot får gärningsortens belägenhet betydelse för frågan om särskilt åtalsförord-

nande — alla brott som har anknytning till svensk straffrätt och *ej* är ovillkorligt underkastade denna blir villkorligt underkastade enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB. Vidare får gärningssortens belägenhet betydelse för kravet på dubbel straffbarhet, 2 kap. 2 § 2 st. BrB.

(5) *Brott på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter inom Norden.* — De ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB upptog *ej* denna typ av gärningsort. Enligt 2 kap. 5 § 2 st. 3 p. BrB i dess 1971 antagna lydelse får emellertid denna gärningsort betydelse för frågan om särskilt åtalsförordnande. När anknytning föreligger enligt någon regel i 2 kap. 2 eller 3 §§ BrB, blir brottet alltid ovillkorligt underkastat svensk straffrätt i de fall då det förövats på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik inom Norden.

(6) *Brott på område som ej tillhör någon stat.* — Beträffande de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB kan motsvarande synpunkter anföras som ifråga om brott på utomnordisk stats territorium, dock med den viktiga skillnaden att kravet på dubbel straffbarhet bortföll. Gällande rätt har s. a. s. ägnat större uppmärksamhet åt denna speciella typ av gärningsort än vad som skett i äldre rätt. Först och främst har den passiva personaltetsprincipen, som gäller brott mot enskilt svenskt intresse, begränsats till sådant område, 2 kap. 3 § 4 p. BrB. I 2 kap. 2 § 2 st. BrB avskäres dessutom anknytningen ifråga om de rena bötesbrotten, när de förövats på sådant område.

Ur juridiskt teknisk synpunkt kan *sammanfattningsvis* följande sägas om gärningsortens betydelse. Gärningsortens belägenhet får (positiv) betydelse för anknytningen när brottet förövats på svenskt fartyg eller luftfartyg samt i vissa fall när brottet förövats på område där avdelning av krigsmakten befann sig. Övriga gärningsorter har *ej* någon (positiv) betydelse för själva anknytningen. Däremot kan gärningsortens belägenhet begränsa anknytningen genom kravet på dubbel straffbarhet eller genom krav på viss svårhetsgrad hos gärningen.

När de nya reglerna om åtalsförordnande trädde i kraft blev reglerna ur systematisk synpunkt mer svåröverskådliga. Detta har jag redan påpekat ovan. När man redovisar dessa regler och gör en uppdelning i förhållande till de olika gärningsorter som 2 kap. BrB laborerar med blir bilden ännu mer komplicerad. Detta torde ha framgått av den ovan lämnade redogörelsen.

3.5 INDELNINGSGRUND: DE OLIKA ANKNYTNINGS- PRINCIPERNA

I den straffrättsliga litteraturen har man sedan länge talat om den internationella straffrättens principer. I äldre framställningar brukade man skilja på följande principer: territorialitetsprincipen (brott på territoriet), personalitetsprincipen (brott av egna medborgare), skyddsprincipen (brott mot inhemska intressen) samt universalitetsprincipen (vissa andra fall).¹ Numera är det emellertid vanligt – kanske främst i utländsk litteratur – att man delar upp skyddsprincipen i statsskyddsprincipen och den passiva personalitetsprincipen, dvs. att man skiljer på brott mot offentligt resp. enskilt intresse. Även universalitetsprincipen delas då upp i två olika principer, nämligen principen om ställföreträdande straffrättskipning och universalitetsprincipen. Härigenom skiljer man (bl. a.) på sådana brott av utlänning där lagen på gärningsorten skall resp. icke skall beaktas.² Som beteckning för de nu nämnda principerna använder jag uttrycket *anknytningsprinciperna*. Detta uttryck anger vad principerna handlar om och skiljer dem klart från två andra principer inom den internationella straffrätten, nämligen avräkningsprincipen och orubblighetsprincipen.³ I det följande skall reglerna i 2 kap. BrB beträffande brott utomlands i görligaste mån inordnas under de olika anknytningsprinciperna. I huvudsak lämnar jag därvid reglerna om särskilt åtalsförordnande åt sidan eftersom dessa redan berörts i de olika avsnitten ovan. I och för sig kan man naturligtvis under varje anknytningsprincip fråga vilka brott som är ovillkorligt resp. ovillkorligt eller villkorligt underkastade svensk straffrätt.

(1) *Gärningsorten som anknytningsfaktum – territorialitetsprincipen*.⁴ – Ur nutida synpunkt är det närmast en självklarhet att denna princip, som innebär att alla brott förövade på ett visst lands territorium har anknytning till detta land, bildar utgångspunkten för reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet – ja, för hela den internationella straffrätten. Principen kommer till uttryck i 2 kap. 1 § BrB: »För brott som begåtts här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.» Att vissa brott förövade i Sverige på utländskt fartyg eller luftfartyg av vissa utlänningar mot utländskt intresse endast är villkorligt underkastade svensk straffrätt framgår av 2 kap. 5 § 1 st. BrB.

(2) *Gärningsorten som anknytningsfaktum – principen om flaggans lag*.⁵ – Denna princip innebär att brott förövade utomlands på ett visst lands fartyg eller luftfartyg har anknytning till det landet. (I stället för att tala om principen om flaggans lag, kan man eventuellt använda be-

nämningen principen om registreringslandets lag.) Gärningsortens belägenhet utgör anknytningsfaktum. Principen kommer till uttryck i 2 kap. 3 § 1 p. BrB. I detta lagrum föreskrives även att brott i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhör besättningen på svenskt fartyg eller luftfartyg är underkastade svensk straffrätt. Detta kan betraktas som en utvidgning av principen om flaggans lag. Lagändringarna 1972 i 2 kap. BrB medförde ingen ändring i sak i förhållande till de ursprungliga reglerna i detta kapitel om brott på fartyg etc.

(3) *Gärningsmannens medborgarskap som anknytningsfaktum – den aktiva personalitetsprincipen.*⁶ – Denna princip innebär att brott utomlands av egna medborgare är underkastade hemlandets straffrätt. Anknytningsfaktum utgöres av gärningsmannens inhemska medborgarskap. Principen tillämpades utan inskränkningar ifråga om själva anknytningen i 2 kap. 2 § 1 st. BrB, urspr. lydelsen. I praktiken begränsades dock principens räckvidd genom reglerna om särskilt åtalsförordnande i 2 kap. 5 § 2 st. BrB, urspr. lydelsen. Genom 1972 års lagändring har den aktiva personalitetsprincipen, såsom tidigare framhållits, begränsats genom ett generellt krav på dubbel straffbarhet, 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB och 2 st. samma paragraf.

(4) *Gärningens handlingsobjekt som anknytningsfaktum – statskyddsprincipen.*⁷ – Denna princip innebär att brott förövade utanför en viss stats territorium riktade mot denna stat kan dömas efter dess lagar och vid dess domstolar. Anknytningsfaktum utgöres av brottets handlingsobjekt. I svensk rätt tillämpas denna princip om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning, 2 kap. 3 § 3 p. BrB. (Sammanfattande benämning: brott mot offentligt svenskt intresse.) Lagen på gärningsorten beaktas ej i dessa fall. Samma regel gällde i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse.

(5) *Gärningens handlingsobjekt som anknytningsfaktum – den passiva personalitetsprincipen.*⁸ – Denna princip innebär att brott utomlands mot ett visst lands medborgare kan dömas efter det landets lagar och vid det landets domstolar. Anknytningsfaktum utgöres av brottets handlingsobjekt. I 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse tillämpades denna princip ifråga om brott mot svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller enskild inrättning (svensk kollektiv enhet) eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige, 2 kap. 2 § 1 st. och 2 kap. 3 § 3 p. BrB, urspr. lydelsen. Som en sammanfattande beteckning på de nu nämnda angreppsobjekten använder jag uttrycket »svenskt enskilt intresse». 1972 inskränktes den passiva personalitetsprincipen i

hög grad genom att den gjordes tillämplig enbart ifråga om brott förövade på område som ej tillhör någon stat, 2 kap. 3 § 4 p. BrB. Ifråga om brott mot enskilt svenskt intresse på främmande stats territorium gäller numera det generella kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB.

(6) *Gärningsmannens vistelseort som anknytningsfaktum – principen om ställföreträdande straffrättsskipning.*⁹ – Denna princip innebär att en utlänning som befinner sig i ett visst land kan dömas enligt dess lagar och vid dess domstolar för ett brott som han förövat i ett annat land, förutsatt att gärningen var straffbar även i detta andra land. I detta fall utgöres anknytningsfaktum av gärningsmannens vistelseort. Till denna princip kan även hänföras sådana fall där gärningsmannen efter brottet bytt medborgarskap eller hemvist samt vissa brott förövade på område som ej tillhör någon stat. Enligt 2 kap. 2 § 2 st. BrB, urspr. lydelsen, tillämpades denna princip i följande fall:

- (a) om gärningsmannen efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här,
- (b) om han var dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och fanns här, samt
- (c) om han fanns här i riket och å brottet enligt svensk lag kunde följa fängelse i mer än sex månader.

Förutsättningen för att brottet skulle kunna dömas efter svensk lag och vid svensk domstol var, att gärningen när den förövades ej var fri från ansvar enligt lag som då gällde på gärningsorten. År 1972 ändrades tidpunkten till »gärning som är fri från ansvar». I övrigt skedde ingen ändring beträffande de tre fall som nu nämnts.

(7) *Brott med »universell» anknytning – universalitetsprincipen.*¹⁰ – Denna princip innebär att en viss typ av brott kan dömas efter ett visst lands lagar och vid dess domstolar oavsett var brottet förövats, vem som förövat det, mot vem eller vad det riktat sig och utan hänsyn till lagen på gärningsorten. En av tankarna bakom denna princip är att vissa brott är av så allvarlig beskaffenhet att alla stater bör samarbeta för att bekämpa dem. I olika konventioner har konventionsstaterna förklarat att vissa brott har denna karaktär. Man kan med skäl fråga sig vad som är anknytningsfaktum i de fall där universalitetsprincipen begagnas. När man studerar olika lagtexter i vilka principen kommit till uttryck, visar det sig att icke någon av de sedvanliga anknytningsfaktorerna finns. Man måste nog säga att principen bygger på en fiktion – fiktionen om »universell» anknytning, dvs. anknytning till alla staters straffrätt. I verkligheten tillämpar långtifrån alla stater denna

princip. I den mån den kommer till användning, gäller det ofta olika brottskategorier. Den universella anknytningen får således betecknas som en tänkt eller önskad universell anknytning. Ifråga om vissa brott kan antalet stater som tillämpar principen vara betydande. Här närmar man sig alltså det tänkta idealtillståndet.

2 kap. BrB tillämpade i sin ursprungliga lydelse universalitetsprincipen endast ifråga om ett brott, nämligen folkrättsbrottet, se 2 kap. 3 § 4 p. BrB, urspr. lydelsen. År 1971 tillades i detta lagrum brottet kapning av luftfartyg. År 1973 medtogs även luftfartssabotage och försök till kapning av luftfartyg eller luftfartssabotage, 2 kap. 3 § 5 p. BrB. Att de nu nämnda brotten, vilka alla bygger på internationella konventioner, är underkastade svensk straffrätt enligt universalitetsprincipen torde det råda enighet om. Även regeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB får anses utgöra en tillämpning av universalitetsprincipen. Enligt sistnämnda lagrum är alla brott enligt svensk lag med ett straffminimum av fängelse i fyra år eller däröver underkastade svensk straffrätt utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Gärningsmannens nationalitet och gärningens handlingsobjekt saknar likaledes betydelse. Tveksamma fall kan uppkomma, när man skall sortera in anknytningsreglerna i ett visst land under anknytningsprinciperna. Ofta kan man laborera med »utvidgningar» av en viss princip.¹¹

Som beteckning på reglerna i 2 kap. BrB resp. 1 kap. SL används, såsom ovan påpekats, framförallt två uttryck: »straffrättens tillämplighet i rummet» resp. »straffrättens personella och territoriella tillämplighet» eller snarlika formuleringar.¹² I utländsk litteratur förekommer motsvarande uttryck.¹³ De ovan under (1)–(7) redovisade principerna brukar i litteraturen omtalas som »den internationella straffrättens principer». Med hänsyn till innehållet i dessa principer förefaller den i avhandlingen begagnade terminologin lämplig. Med hjälp av uttrycket »anknytningsprinciperna» kan man nämligen på ett enkelt sätt ange vad principerna handlar om. I konsekvens med beteckningen anknytningsprinciperna kan då reglerna i 2 kap. 1–3 §§ BrB betecknas som »anknytningsreglerna». Den gängse formuleringen »reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet» bör enligt min mening ges en vidare innebörd än uttrycket anknytningsreglerna och uppfattas på följande sätt: vilka brott förövade i Sverige och vilka brott förövade utomlands är underkastade svensk straffrätt? För att besvara denna fråga krävs att man *dels* studerar anknytningsreglerna, *dels* undersöker vad som gäller beträffande straffstadgandenas territoriella tillämplighet.¹⁴

- ¹ Hagströmer skiljer på fyra huvudprinciper, nämligen territorialitetsprincipen, den aktiva personalitetsprincipen, den passiva personalitetsprincipen och universalprincipen, se Hagströmer, *Svensk straffrätt*, 1901–1905, s. 77. Agge skiljer i första hand på territorialitetsprincipen, nationalitetsprincipen (eller personalitetsprincipen), skyddsprincipen och universalitetsprincipen, se Agge, *Den svenska straffrättens allmänna del* i huvuddrag, häfte 1, 1944, s. 70 ff. I huvudsak samma terminologi som hos Agge återfinnes i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk, SOU 1953:14 s. 437 ff. och i Agge–Thornstedt, *Straffrättens allmänna del*, 1974, s. 37 ff.
- ² Såsom redan påpekats i inledningen till avhandlingen har jag från utländsk litteratur övertagit terminologin beträffande de olika principerna inom den internationella straffrätten. Den terminologi som begagnas i avhandlingen ansluter nära till Schultz' terminologi i den generalrapport som han framlade i Uppsala 1966 vid Sjunde internationella kongressen för jämförande rättsvetenskap. Generalrapporten, som bl. a. redovisar anknytningsreglerna i ett flertal olika länder, har titeln *Compétence des juridictions pénales pour les infractions commises à l'étranger*. Den har publicerats i *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1967 s. 305 ff. och på annat håll (se härom litteraturförteckningen i slutet av avhandlingen). — I snart sagt varje arbete rörande den internationella straffrätten påträffas olika uttalanden om den internationella straffrättens principer. Det skulle föra för långt att här försöka beskriva och jämföra olika författares terminologi och systematik på detta område. Inte ens i modern doktrin föreligger någon fullständig enhetlighet i de hänseenden som här åsyftas. Till jämförelse med Schultz' nyss nämnda arbete må i första hand hänvisas till Jescheck, *Lehrbuch*, 2 uppl. 1972, s. 131 ff. samt till Oehler, *Internationales Strafrecht*, 1973, och Lombois, *Droit pénal international*, 1971. Se även Maurach, *Deutsches Strafrecht*, 4 uppl. 1971, s. 117 ff.
- ³ Se Jescheck a. a. s. 135.
- ⁴ Jfr Schultz a. a. s. 311 ff.
- ⁵ Jfr Schultz a. a. s. 322 f.
- ⁶ Jfr Schultz a. a. s. 314 ff.
- ⁷ Jfr Schultz a. a. s. 320 f.
- ⁸ Jfr Schultz a. a. s. 318 ff.
- ⁹ Jfr Schultz a. a. s. 325 ff.
- ¹⁰ Jfr Schultz a. a. s. 323 ff.
- ¹¹ Exempelvis regeln om brott utomlands av svensk krigsman kan uppfattas på olika sätt. Man kan betrakta den som en utvidgning av den aktiva personalitetsprincipen eller som ett specialfall av statsskyddsprincipen. Eventuellt kan den även betraktas som en utvidgning av territorialitetsprincipen, eftersom gärningsortens belägenhet på område där avdelning av krigsmakten befann sig tillagts betydelse för anknytningen.
- ¹² Agge framhåller att man i äldre svenska straffrättsliga framställningar vid redogörelsen för den s. k. internationella straffrätten begagnade följande rubrik: strafflags tillämplighet i anseende till ort och person. Onekligen spelar här den personella och icke blott den lokala synpunkten en betydande roll, och rubriken till 1 kap. SL talar också »om dem, som svensk straffrätt underkastade äro»,

framhåller Agge. Emellertid finns andra spørsmål som kan hänföras under titeln strafflags användningsområde med avseende å personliga egenskaper hos delinkventen, fortsätter Agge, än just de frågor som beror av brottslingens medborgarskap eller folkrättsliga status. Som exempel nämner han att gränsen mellan allmän straffrätt och specialstraffrätt till stor del är av personell natur. Då dessutom svensk internationell straffrätt i realiteten utgår från territorialitetsprincipen, synes uttrycket »strafflags tillämplighet i rummet» vara att föredraga, säger han. Se Agge, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag, häfte 1, 1944, s. 68 not 1.

¹³ Se härom exempelvis de i not 2 angivna arbetena.

¹⁴ Under rubriken till 2 kap. BrB sägs i Brottsbalkskommentaren bl. a. följande: »De frågor kapitlet behandlar brukar betecknas såsom frågor om strafflags tillämplighet i rummet. Fullt adekvat är denna beteckning emellertid icke. Huruvida svensk straffrätt är tillämplig beror nämligen icke alltid av var den ifrågakomna gärningen är begången. Vem som begått gärningen och mot vem eller mot vad den är riktad kan också vara av betydelse.» Se Brottsbalkskommentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 73. Enligt min mening är denna kritik av uttrycket »strafflags tillämplighet i rummet» ej alldeles träffande, eftersom man av ett kort fackuttryck av detta slag knappast kan begära att det skall ange samtliga relevanta indelningsgrunder i anknytningsreglerna.

4 Kravet på dubbel straffbarhet

4.1 INLEDNING

Om man bland mängden av internationellt straffrättsliga problem skulle välja ut ett enda för en närmre undersökning, kunde man med fördel välja kravet på dubbel straffbarhet. Detta krav, som kort uttryckt innebär att en gärning samtidigt skall utgöra ett brott enligt två staters lagstiftning, går nämligen som en röd tråd genom hela den internationella straffrätten. En diskussion av kravet på dubbel straffbarhet bör öka förståelsen för vissa av de problem som uppkommer inom det internationella samarbetet på straffrättens område. Efter att i kapitel 2 och 3 ha lämnat en allmän introduktion till den internationella straffrätten och till anknytningsreglerna i 2 kap. BrB skall jag därför i förevarande kapitel särskilt behandla det nämnda kravet. Den följande framställningen har dels en självständig betydelse, dels kompletterar den vad som sägs i kapitel 5 om gärningsmannens medborgarskap som anknytningsfaktum och i kapitel 6 om straffstadgandenas territoriella tillämplighet. I båda dessa kapitel återkommer olika problem som har samband med kravet på dubbel straffbarhet. — Med hänsyn till de i många fall stora olikheterna i det kriminaliserade området i olika länder och med tanke på att de olika staternas strafflagar i stor utsträckning endast skyddar inhemska intressen, kan det mycket väl inträffa att en gärning som utgör ett brott i Sverige ej är kriminaliserad i ett annat land och tvärtom. För att kravet på dubbel straffbarhet skall vara uppfyllt krävs att de kriminaliserade områdena i de båda stater som är föremål för jämförelsen *täcker varandra*. På vilket sätt och i vilken utsträckning det straffbara området i den ena staten skall täcka det straffbara området i den andra staten kommer att diskuteras i det följande, främst såvitt gäller utlämningsrätten.

Kravet på dubbel straffbarhet sammanhänger med en huvudprincip inom straffrätten, nämligen att myndigheterna i varje land *endast tillämpar det egna landets straffrätt*. När exempelvis en svensk domstol dömer någon för ett brott som förövats i en främmande stat, dömer

domstolen alltid enligt svensk straffrätt. Att i stället tillämpa straffrätten i det land på vars territorium brottet förövats kunde kanske i vissa fall förefalla mest naturligt. Även om utländsk straffrätt ej direkt tillämpas, kan emellertid straffbarhet på gärningsorten göras till ett villkor för att den inhemska straffrätten skall få komma till användning. Kravet på dubbel straffbarhet får då funktionen av ett begränsande villkor för den egna straffrättens tillämplighet. Om gärningen utgör ett brott enligt svensk men *ej* enligt gärningsortens lag skall gärningen således ej åtalas i Sverige, förutsatt att den svenska anknytningsregeln innehåller ett krav på dubbel straffbarhet.

Kravet på dubbel straffbarhet har även en annan funktion, som sammanhänger med det förhållandet att varje stat endast *i begränsad omfattning* är beredd att *understödja* straffrättsskipningen i andra stater. Med hjälp av detta krav erhåller man nämligen ett slags måttstock som gör det möjligt för myndigheterna i det egna landet att i exempelvis ett utlämningsärende avgöra hur långt de kan gå andra stater till mötes, när det gäller att understödja deras straffrättsskipning.

Frågan när man skall uppställa ett krav på dubbel straffbarhet och hur detta mer i detalj skall utformas och tolkas uppkommer ständigt i det internationellt straffrättsliga samarbetet. Detta visar sig tydligt vid en genomgång av den svenska internationella straffrättens allmänna del. Inom utlämningsrätten tillämpas den huvudprincipen att utlämning endast beviljas för sådana gärningar som enligt svensk rättsuppfattning är straffvärda. Att gärningen även utgör ett brott enligt det ansökande landets rätt är den givna utgångspunkten för utlämningsförfarandet. Den närmre innebörden av det principiella kravet på dubbel straffbarhet kan variera från ett land till ett annat. Att frågan om den dubbla straffbarheten även är av stor betydelse vid utformningen av anknytningsreglerna har redan framgått av redogörelsen i kapitel 3 för de olika anknytningsprinciperna och för anknytningsreglerna i svensk rätt. Såvitt gäller den aktiva personalitetsprincipen kommer frågan om den dubbla straffbarheten att belysas ingående i kapitel 5. I den mån man inför ett krav på dubbel straffbarhet i anknytningsreglerna får detta betydelse för straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Detta problem behandlas i kapitel 6. Även inom andra grupper av regler tillhörande den internationella straffrättens allmänna del återfinns kravet på dubbel straffbarhet. Detta kommer att i någon mån beröras i detta kapitel.

Som en utgångspunkt för behandlingen av kravet på dubbel straffbarhet inom den internationella straffrätten har jag valt *den svenska utlämningsrätten* (avsnitt 4.2). Inom detta rättsområde har kravet som sådant länge funnits. Det fanns redan i 1913 års utlämningslag, långt innan det för första gången kom till uttryck i de svenska anknytningsreglerna, år 1957, då principen om ställföreträdande straffrättsskipning för första gången tillämpades i 1 kap. SL. Vid diskussionen av kravet på dubbel straffbarhet inom den svenska utlämningsrätten synes man kunna dra viss nytta av utländsk rätt (se mera härom i det följande). Avsnitt 4.2 i avhandlingen får *dels* ses som ett bidrag till tolkningen av en viktig, hittills föga diskuterad fråga inom den svenska utlämningsrätten, *dels* tjänstgöra som en bakgrund till tolkningen av kravet på dubbel straffbarhet i de svenska anknytningsreglerna och till de mera kortfattade anmärkningarna om kravets tillämpning i andra delar av den internationella straffrätten.

I utländsk litteratur påträffar man två termer som inte förekommer i förarbetena till 1913 års utlämningslag eller i förarbetena till 1957 års utlämningslag men som förefaller vara av ett visst värde, när man skall diskutera dessa båda lagar, nämligen termerna *straffbarhet in concreto* och *straffbarhet in abstracto*. Dessa termer förefaller icke ha någon alldeles fast innebörd. I detta sammanhang synes det dock ej erforderligt att närmre undersöka hur olika utländska författare begagnar dem. För min del använder jag de båda uttrycken på följande sätt. En viss gärning är straffbar *in concreto* här i landet när *samtliga villkor* i det svenska straffrättsliga tankeschemat är uppfyllda. I samma betydelse använder jag formuleringen: gärning som *kan föranleda påföljd* här i landet. När en gärning är sådan att den uppfyller *vissa men ej alla* villkor för straffbarhet i det svenska straffrättsliga tankeschemat, kan man säga att den är straffbar *in abstracto* här i landet. I detta fall kan gärningen således *ej* föranleda påföljd här i landet.

När det gäller kravet på dubbel straffbarhet enligt 1 och 4 §§ 1957 års utlämningslag kan två utgångspunkter betraktas som säkra. Den ena är att den gärning för vilken utlämning begäres måste vara *straffbar in concreto i det ansökande landet*. Den andra är att gärningen ej behöver utgöra ett brott enligt svensk lag — det räcker att gärningen på visst sätt *motsvarar brott enligt svensk rätt*. Av förarbetena till 1957 års utlämningslag framgår klart att någon saklig ändring ej åsyftades såvitt gällde den dubbla straffbarheten, när man slopade vissa formuleringar i 1913 års lag om utlämning, vilka klart visade att en viss om-

ställning av sakförhållandena i den gärningsbeskrivning som ligger till grund för utlämningsansökningen är tillåten, när man skall pröva gärningens straffbarhet i Sverige. (Denna omställning kommer att behandlas närmre i det följande.) I övrigt ger varken lagtexten eller förarbetena något klart svar på frågan vad som krävs ifråga om gärningens straffbarhet i Sverige. Är den nyss nämnda omställningen av sakförhållandena det *enda* avsteget från ett krav på straffbarhet in concreto eller kan man bortse *även* från andra villkor i svensk straffrätt. I avsnitt 4.2 försöker jag besvara denna fråga.

I *avsnitt 4.2.1* diskuterar jag till en början i korthet syftet med utlämningsinstitutet som sådant. Jag betonar här bl. a. det intresse som den anmodade staten många gånger kan ha av att medge utlämning. Den anmodade statens handlingsalternativ såvitt gäller utlämning resp. lagföring redovisas. Endast i den situationen att den gärning för vilken utlämning begäres *dels* uppfyller samtliga villkor för utlämning, *dels* utan omställning av sakförhållandena uppfyller samtliga villkor i det straffrättsliga tankeschemat, finns en valmöjlighet för regeringen i det anmodade landet mellan utlämning och lagföring i det egna landet.

I *avsnitt 4.2.2* behandlas vissa frågor rörande gärningens straffbarhet i det ansökande landet. Som nyss påpekades är därvid den givna utgångspunkten att gärningen är straffbar in concreto i detta land.

I *avsnitt 4.2.3* redovisas lagtexter och motivuttalanden i svensk rätt såvitt gäller gärningens straffbarhet i Sverige.

I avsikt att så klart som möjligt kunna avgränsa själva tolkningsproblemet rörande den dubbla straffbarheten beskriver jag i *avsnitt 4.2.4* fyra olika faktiska situationer såvitt gäller gärningens straffbarhet i Sverige. Endast i en av dessa situationer behöver tvekan uppstå om innebörden av kravet på dubbel straffbarhet. Denna situation kan beskrivas så, att gärningen antingen direkt eller efter omställning av sakförhållandena kan föras in under ett svenskt straffstadgande. Brist föreligger emellertid beträffande någon eller några andra förutsättningar i det straffrättsliga tankeschemat. Denna situation diskuteras därefter i det följande avsnittet.

I *avsnitt 4.2.5* diskuteras olika tolkningsalternativ såvitt gäller uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1957 års utlämningslag. Den tolkning som förordas innebär att de objektiva och subjektiva rekvisiten i ett svenskt straffstadgande måste vara uppfyllda antingen direkt eller efter omställning av sakförhållandena. Däremot behöver de särskilda

brottsbetingelserna i svensk rätt ej vara uppfyllda (utom såvitt gäller reglerna om preskription, vilket följer av 10 § 2 st. 1957 års lag och ej av 4 § samma lag). Någon allmän objektiv ansvarsfrihetsgrund får ej föreligga. De subjektiva ansvarsfrihetsgrunderna behöver däremot ej beaktas.

Om man vill klarlägga samspelet mellan olika regelgrupper inom den internationella straffrätten är det nödvändigt att först undersöka utformningen och tolkningen av kravet på dubbel straffbarhet i de olika regelgrupperna. Man måste med andra ord, såsom i viss mån sker i detta kapitel, behandla frågan om den dubbla straffbarheten s. a. s. på tvären.

Frågan om den dubbla straffbarheten inom utlämningsrätten behandlades tillsammans med andra frågor inom utlämningsrätten år 1969 av Internationella straffrättsföreningen vid dess Tionde kongress i Rom. Till denna hade på sedvanligt vis författats ett antal s. k. nationalrapporter, som redovisade utlämningsrätten i olika länder. Rapporterna har tryckts dels i *Revue internationale de droit pénal* 1968 s. 375 ff. och såvitt gäller de tyska rapporterna i *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1969. Bl. a. på grundval av dessa rapporter författade den schweiziske professorn Hans Schultz en generalrapport som ger en mycket överskådlig och klar bild av den nuvarande utlämningsrätten och innehåller en mängd hänvisningar till de olika ländernas utlämningslagar och till de olika nationalrapporterna. Dessa innehåller i sin tur hänvisningar till de olika ländernas utlämningsrätt. I det följande har jag såvitt gäller utländsk rätt i allmänhet nöjt mig med att hänvisa till Schultz' generalrapport och till den i Rom 1969 antagna resolutionen beträffande utlämningsrätten. Generalrapporten har tryckts dels i *Revue internationale de droit pénal* 1968 s. 785 ff., dels i *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1969 s. 199 ff. Den tyska versionen torde utgöra originalversionen och jag hänvisar därför till den i det följande. Resolutionen vid nyssnämnda kongress har tryckts i sistnämnda tidskrift 1970 s. 588 ff. — Om den dubbla straffbarheten i utlämningsrätten, se även Schultz, *Das schweizerische Auslieferungsrecht*, 1953, s. 311 ff.

4.2 KRAVET PÅ DUBBEL STRAFFBARHET INOM UTLÄMNINGSRÄTTEN

4.2.1 Inledning

(1) I 1957 års utlämningslag innehåller 1 och 4 §§ — tagna tillsammans — ett *krav på dubbel straffbarhet* hos den gärning för vilken utlämning från Sverige begäres. Gärningens straffbarhet i det ansökande

landet behandlas i det förra och dess straffbarhet i Sverige i det senare lagrummet. Detta krav aktualiserar ett flertal olika problem. En grundläggande fråga som kan vara av betydelse för tolkningen av kravet på dubbel straffbarhet, gäller därvid syftet med utlämningsinstitutet som sådant. Som en inledning och en bakgrund till de följande avsnitten kommer jag därför att i korthet behandla denna fråga i punkt (2) nedan.

(2) För att belysa *syftet med utlämningsinstitutet* går jag till väga på följande sätt. Till en början berör jag de skäl som kan ligga bakom ett bifall till en ansökan om utlämning resp. de motiv som kan ligga bakom de regler som möjliggör utlämning över huvud taget, punkt (a) nedan. Därefter nämner jag något om de skäl som kan tänkas ligga till grund för ett avslag på en begäran om utlämning, punkt (b) nedan.

I de följande resonemangen utgår jag från att det är fråga om att tillämpa 1957 års utlämningslag eller lagstiftning av motsvarande slag i andra länder. Detta innebär således *dels* att vissa rättsliga villkor för utlämning skall vara uppfyllda, *dels* att regeringen har en diskretionär prövningsrätt och kan avslå ansökningen om utlämning, även om de rättsliga villkoren är uppfyllda. Konventionsfallen, dvs. de fall där en utlämningskonvention gäller mellan den ansökande och den anmodade staten, blir i viss mån en grupp för sig, eftersom det här blir fråga om en skyldighet för den anmodade staten att utlämna när konventionens villkor är uppfyllda.

(a) Det är framförallt två skäl som kan ligga bakom ett *bifall* till en ansökan om utlämning resp. utformningen av de regler i en utlämningslag eller utlämningskonvention som möjliggör eller föreskriver bifall till ansökningen. *För det första* kan syftet vara att främja rättsskipningen i den ansökande staten. *För det andra* kan avsikten vara att främja den anmodade statens egna intressen. I det senare hänseendet är det återigen två synpunkter som främst är av betydelse. Den första är att varje stat önskar undvika att i alltför stor omfattning bli tillflyktsort för brottslingar. — Att staterna i viss omfattning medvetet accepterar att taga emot personer som begått brott i andra länder är ett faktum. Måhända går utvecklingen i vissa stater i den riktningen att man blir allt liberalare på denna punkt. — Den andra synpunkten gäller behovet av och möjligheten att erhålla »gentjänster» från det ansökande landet. Detta innebär att man — sett ur svensk synvinkel — vill ha möjlighet att i en motsvarande situation erhålla en person utlämnad från det andra landet till Sverige. Det är kanske alltför krasst

att påstå att staterna bedriver »byteshandel» med brottslingar med hjälp av utlämningsinstitutet, eftersom de flesta länder i sina utlämningslagar uppställer åtskilliga s. k. rättssäkerhetsgarantier för den misstänkte. Men ett visst drag av »byteshandel» kommer troligen ändå alltid att vidlåda detta institut. Detta är beklagligt men förmodligen omöjligt att undvika.

När det gäller frågan i vad mån en utlämning från Sverige faktiskt har till syfte att stödja rättskipningen i det ansökande landet, kan man till en början konstatera att vi genom att medverka till en utlämning ofrånkomligen främjar rättskipningen i det andra landet, oavsett om detta är vårt främsta syfte med utlämningen eller ej. Det är kanske i första hand hänsyn till säkerheten och ordningen i Sverige som gjort att vi beviljat utlämningen. När man diskuterar utlämningsrätten bör man inte enbart framhålla den *ansökande statens* intresse av att *erhålla* utlämning för att komma i besittning av den misstänkte utan även betona den *anmodade statens* intresse av att *medgiva* utlämning för att slippa ha den misstänkte på sitt territorium. Om man i detta sammanhang tappar bort den anmodade statens intressen blir bilden av syftet med utlämningsinstitutet skev. Den relativa betydelsen av de olika skälen för utlämning varierar säkerligen beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. I ett fall kan den anmodade staten ha ett mycket starkt intresse av att bevilja utlämningen, exempelvis när det är fråga om en farlig återfallsförbrytare som kan väntas fortsätta sin brottsliga verksamhet i tillflyktslandet. I andra fall kan den anmodade statens intresse av att avlägsna den misstänkte från landet vara mer eller mindre obefintligt. Ibland kan det förhålla sig så, att Sverige har ett starkt intresse av att vederbörande ej tillåtes stanna kvar här i landet samtidigt som man från svensk sida faktiskt hyser en verklig önskan att stödja rättskipningen i det andra landet. Någon konflikt mellan olika hänsyn uppkommer ej i ett sådant fall — utlämning bör tydligen ske, förutsatt att villkoren härför är uppfyllda. I andra fall kan omständigheterna lika entydigt peka åt motsatt håll — vi har varken något intresse av att avlägsna vederbörande från landet eller någon önskan att understödja den andra statens straffrättskipning. Däremellan kan man tänka sig mer eller mindre utpräglade *konfliktsituationer*. I dessa fall får man väga vårt större eller mindre intresse av att den misstänkte sändes ur landet mot vår större eller mindre ovilja att stödja rättskipningen i det främmande landet. I samtliga fall måste vi även försöka bedöma hur utgången av utlämningsärendet kan påverka våra

möjligheter att i framtiden erhålla utlämning från det andra landet i liknande fall eller över huvud taget. Ibland kan konfliktfallen lösas genom att utlämning vägras och den misstänkte avlägsnas ur landet enligt reglerna härom i utlänningslagen. I de fall då vi vägrar att understödja rättskipningen i det andra landet, måste vi emellertid räkna med motsvarande behandling från det andra landets sida. Antingen vägrar det andra landet att utlämna i motsvarande fall eller underlåter det andra landet att överhuvudtaget bifalla utlämningsansökningar från svensk sida. Detta är fullt naturligt och lär lätt nog bli en konsekvens av vår underlåtenhet att samarbeta — vare sig det andra landet har en lagregel i sin utlämningsrätt som ger uttryck åt den s. k. *ömsesidighetsprincipen* eller ej. Behovet av rättshjälp i form av utlämning från andra länder varierar naturligtvis. Behovet av sådan rättshjälp bör vara större i förhållande till närbelägna stater än i förhållande till avlägsna stater. Möjligheterna att taga sig in i ett visst land, språket i det andra landet, de politiska och sociala förhållandena där spelar också in när det gäller att bedöma vårt behov av straffrättsligt samarbete med landet i fråga. Det framtida behovet av utlämning från ett visst land kan dock, naturligt nog, aldrig med full säkerhet bedömas i förväg. En person som begått brott i Sverige kan givetvis efter brottet bege sig till vilket annat land som helst. Om vi helt vägrar att upprätthålla utlämningsförbindelser med en viss annan stat, kan detta möjligen få till följd att den staten blir en särskilt lockande tillflyktsort för personer som begått brott i Sverige.

När den anmodade staten skall bedöma vilka fördelar resp. nackdelar som följer av att bevilja resp. avslå en ansökan om utlämning, spelar det troligen en viss roll vilka handlingsalternativ som den anmodade staten har. Schematiskt kan följande situationer föreligga såvitt gäller det anmodade landets möjligheter ifråga om utlämning resp. lagföring.

- (a) Det anmodade landet *kan* utlämna den misstänkte men *ej* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.
- (b) Det anmodade landet *kan antingen* utlämna den misstänkte *eller* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.
- (c) Det anmodade landet *kan varken* utlämna den misstänkte *eller* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.

I vart och ett av dessa fall kan det anmodade landets utlänningslagstiftning också beaktas (åtgärd kan resp. kan icke vidtagas enligt utlänningslagstiftningen). Särskilt i fall (c) ovan är det av betydelse att undersöka

huruvida vederbörande kan avlägsnas från det anmodade landet (till något annat land än det som ansöker om utlämning) enligt reglerna i utlänningslagstiftningen. — Det kan ha sitt intresse att redan här se hur det förhåller sig med kravet på dubbel straffbarhet i de tre nu nämnda typfallen. I fall (a) måste dubbel straffbarhet in abstracto föreligga. Dessutom måste alla övriga villkor för utlämning vara uppfyllda. I fall (b) måste dubbel straffbarhet in concreto föreligga. Situationen är här den, att samtliga villkor för utlämning är uppfyllda. Samtidigt är samtliga villkor för lagföring i det anmodade landet tillgodosedda. I fall (c) kan dubbel straffbarhet in concreto ej finnas. Att utlämning ej kan ske *kan* bero på att kravet på dubbel straffbarhet över huvud taget ej är uppfyllt. Det kan emellertid i detta fall också förhålla sig så, att dubbel straffbarhet in abstracto visserligen föreligger men att något *annat* krav i utlänningslagen ej är uppfyllt. Endast i fall (b) har regeringen i det anmodade landet en *valmöjlighet* mellan att utlämna den misstänkte resp. låta åtala honom. Om regeringen i fall (a) väljer att avslå ansökningen om utlämning kan således någon bestraffning i det anmodade landet ej ske. I fall (c) föreligger ej någon valmöjlighet mellan utlämning resp. bestraffning. Endast åtgärder enligt utlänningslagstiftningen kan bli aktuella i detta fall.

Den misstänktes egen inställning till de olika alternativen torde i allmänhet inte utredas eller tillmätas någon betydelse vid prövningen av ärendet. Att helt undslippa bestraffning är väl oftast motivet till att han lämnat gärningslandet. Ställs han inför valet mellan utlämning till gärningslandet eller bestraffning i tillflyktslandet, kanske det ibland framstår som likgiltigt för honom var han blir bestraffad. I andra fall kan skillnaderna ifråga om straffmätning, straffverkställighet osv. vara så stora att det ur den enskildes synpunkt har den allra största betydelse, i vilket land han blir dömd och var någonstans straffet blir verkställt. Det är möjligt att den misstänkte borde få yttra sig i dessa frågor. Att tillmäta den misstänktes inställning en avgörande betydelse kunde dock leda till säregna konsekvenser — en person som begått brott i ett land flyr till ett annat land i första hand för att helt undgå bestraffning, i andra hand för att få ett mildare straff än i det land där brottet förövats. Det förefaller inte utan vidare givet att tillflyktslandet i ett sådant fall, om den misstänkte begär att bli bestraffad där, skall påtaga sig kostnaderna för rättegång och eventuell straffverkställighet i stället för att utlämna vederbörande.

I detta sammanhang kan man även fråga sig: vilka kan skälen vara till att en stat *ansöker om utlämning*? Det normala när en person begäres utlämnad är troligen att han begått brott på den ansökande statens territorium. (Brottet kan naturligtvis även ha förövats utom den ansökande statens territorium men ändå vara underkastat den ansökande statens straffrätt.) Att denna stat försöker erhålla gärningsmannen utlämnad har förmodligen bl. a. sin grund i någon form av resonemang om den straffrättsliga *allmänpreventionen* — låt vara att dessa resonemang troligtvis är föga utarbetade. Om en stat skulle underlåta att i så stor utsträckning som möjligt med hjälp av utlämningsinstitutet försöka få brottslingar återförda för att döma dem för brott föröväde på territoriet, skulle kanske metoden att lämna landet efter det man begått brott, komma att tillämpas i ännu större utsträckning än för närvarande. Antag att en stat konsekvent avstår från att begagna sig av utlämningsinstitutet och de möjligheter att erhålla brottslingar återförda till statens territorium som detta institut trots alla inskränkande villkor erbjuder. Antag vidare dels att denna statens inställning blir allmänt känd, dels att det finns faktiska möjligheter att utan alltför stora svårigheter bege sig från landet. Det förefaller rimligt att i denna situation räkna med att statens handlingssätt skulle inverka menligt på den allmänna laglydnaden i det landet — åtminstone på längre sikt. I synnerhet när det gäller personer som förövat grövre brott och som riskerar långvariga frihetsstraff är det lätt att föreställa sig att flyktmöjligheten skulle te sig särskilt lockande. Med hänsyn till överväganden av detta slag förefaller det högst osannolikt att någon enda stat konsekvent skulle kunna avstå från att begagna sig av utlämningsinstitutet. Att ett större antal stater eller att alla stater skulle välja en sådan handlingslinje får anses uteslutet, såvida det ej tillskapas helt andra möjligheter än för närvarande att döma en person i det land till vilket han tagit sin tillflykt.

Man kanske kan säga att utlämningsrätten sådan den för närvarande ser ut innebär ett slags *kompromiss* mellan två ytterlighetsståndpunkter, å ena sidan att alltid bifalla utlämningsansökningar från främmande stater, å andra sidan att aldrig bifalla sådana ansökningar. En person som begått ett brott i ett visst land kan för närvarande i många fall helt undkomma bestraffning genom att fly till ett annat land. Detta gäller även om han gripes i tillflyktslandet. Detta beror främst på de olika villkor för utlämning som finns i de olika ländernas utlämningslagar och i befintliga utlämningskonventioner. Dessa villkor avgör grän-

serna för det s. k. utlämningsbara området. I många fall är villkoren sådana att utlämning ej kan ske. Att vederbörande kan undgå bestraffning sammanhänger också med de olika ländernas varierande möjligheter att i enlighet med egen lagstiftning bestraffa brott förövade utomlands. Man kan nog lugnt påstå att det inte finns något land som utan undantag utlämnar personer som flytt dit. Inte heller torde det finnas något land som alltid kan bestraffa brott förövade utomlands enbart av den anledningen att gärningsmannen finnes i landet. Man kan uttrycka förhållandet så, att de flesta länder befinner sig någonstans i mitten av en tänkt skala. Men stora variationer förekommer mellan de olika länderna — främst när det gäller möjligheterna att bestraffa brott förövade utomlands. De olika ländernas utlämningsrätt visar säkerligen större överensstämmelse än de olika ländernas anknytningsregler och brottskataloger.

När det gäller utlämningsinstitutets allmänpreventiva effekt har det rimligtvis stor betydelse vilka föreställningar allmänheten har om utlämningsrätten. Man kan knappast räkna med att medborgarna i allmänhet har någon närmre kännedom om möjligheterna att erhålla en brottsling utlämnad från ett land till ett annat. Däremot är det troligt att de flesta människor har en allmän uppfattning om att möjligheterna till utlämning finnes i vissa fall. Måhända förhåller det sig så, att människor i allmänhet överskattar möjligheterna till utlämning.

När en utlämningsansökan beviljas torde detta normalt innebära att den ansökande och den anmodade staten har åtminstone delvis *sammanfallande intressen*. Att komma i besittning av den misstänkte betraktas som en fördel av den ansökande staten — trots kostnaderna för rättegång och eventuell straffverkställighet och trots olika risker och olägenheter som kan vara förbundna med att vederbörande finns i landet. Ur den anmodade statens synpunkt är det ofta en fördel att bevilja utlämningen. I vart fall kan det knappast vara någon egentlig nackdel att bevilja en utlämning om man ser saken ur ett snävt perspektiv. Skulle emellertid utlämning alltid medgivas utan någon som helst prövning av gärningen och andra omständigheter, kunde detta bli till nackdel för den anmodade staten, åtminstone på så sätt att en opinion kunde uppstå där mot ett sådant handlingssätt. Man får antaga att de s. k. rättssäkerhetsgarantierna i utlämningslagen ej är uppställda enbart av hänsyn till den misstänkte utan kanske i lika hög grad med tanke på den inhemska opinionen, dvs. av hänsyn till vad allmänheten i det anmodade landet uppfattar som rätt och billigt.

(b) När en begäran om utlämning *avslås* kan detta bero på att något villkor i utlämningslagen ej är uppfyllt eller att regeringen, trots att villkoren för utlämning i och för sig är tillgodosedda, likväl ej önskar bifalla ansökningen. Jag skall inte här göra någon genomgång av de olika motiven bakom de hinder för utlämning som finns i 1957 års utlämningslag. Däremot skall jag försöka antyda några tänkbara skäl till att regeringen i ett visst fall avslår en begäran om utlämning, trots att de lagliga villkoren för utlämning är uppfyllda.

Till en början kan konstateras att de villkor som finns i utlämningslagen ej är uttömmande i den meningen att alla omständigheter som kan påverka vår bedömning av en utlämningsansökan har medtagits. Åtskilliga av de faktorer som kan spela in vid bedömningen är nämligen av sådant slag att det är vanskligt att formulera klara lagregler härom, vilka kan läggas till grund för en domstolsprövning. Som exempel på frågor av denna art kan nämnas: är den ansökande staten en rättsstat i den mening vi tillmäter detta begrepp, är den straffmätning som tillämpas i den andra staten rimlig ur vår synpunkt, är straffverkställigheten i den främmande staten förenlig med vår uppfattning om minimikrav i detta hänseende? Man kan säga att utlämningslagen innehåller betydande »luckor», vilka — förefaller det — medvetet lämnats öppna. Även om villkoren för utlämning enligt utlämningslagen är uppfyllda kan likväl omständigheter av antytt slag medföra att ansökningen bör avslås.

Det kan i detta sammanhang ånyo påpekas att en avslagen begäran om utlämning ej nödvändigtvis innebär att gärningsmannen helt undslipper straff för gärningen. I vissa fall — men långtifrån alla — kan *bestraffning i Sverige* träda i stället för utlämning från Sverige. I den mån vederbörande dömes här i landet kan man antaga att det ansökande landets intresse av gärningens bestraffning blir helt eller delvis tillgodosett. Om den ansökande staten betraktar straffmätningen i Sverige som alltför mild, kan denna stat i många fall åtala gärningen på nytt om gärningsmannen återvänder till gärningslandet, eftersom den s. k. orubblighetsprincipen eller principen *ne bis in idem* ej alltid tillämpas i internationella sammanhang.

Den ansökande staten och den anmodade staten får antagas ha mer eller mindre sammanfallande intressen *dels* när utlämning beviljas, *dels* när bestraffning i det anmodade landet träder i stället för utlämning. När vederbörande varken utlämnas eller bestraffas kan detta bero på att den ansökande och den anmodade statens intressen ej alls samman-

faller. Helt säkert är detta dock icke. Även i denna situation kan det finnas ett intresse hos den anmodade staten av en reaktion mot brottet. När varken utlämning eller bestraffning kan komma i fråga finns, såsom nyss påpekats, ibland möjligheten att tillgripa någon reaktion enligt tillflyktslandets utlänningslagstiftning. I den utlänningsrättsliga litteraturen brukar dock med skärpa framhållas att en stat ej bör kringgå sin egen utlänningslagstiftning med hjälp av sin utlänningslagstiftning, eftersom detta skulle kunna innebära att man satte rättssäkerhetsgarantierna i utlänningslagstiftningen ur kraft.¹

Sammanfattningsvis kan konstateras att den anmodade statens intresse av att medgiva utlämning i vissa fall torde vara lika stort som den ansökande statens intresse av att erhålla utlämning. En mängd olika variationer kan dock tänkas på denna punkt. Vilka slutsatser man skall dra härav såvitt gäller kravet på dubbel straffbarhet är icke utan vidare givet. Det synes dock – med hänsyn till den utformning reglerna om utlämning faktiskt har i Sverige och i många andra länder – förhålla sig så, att den anmodade statens intresse av att *kunna* medge utlämning har satts ganska högt och att man därför nöjer sig med att kräva att den gärning för vilken utlämning begäres är straffbar in abstracto i det anmodade landet. Detta innebär bl. a. att utlämning kan ske i vissa fall då lagföring i det anmodade landet icke kan ske, eftersom gärningen där ej uppfyller kravet på straffbarhet in concreto. Om man alltid fordrade att gärningen var straffbar in concreto i det anmodade landet, hade detta medfört att utlämning kunde medges i ett mindre antal fall än för närvarande.

¹ Se Schultz' generalrapport s. 233 ff. Se även Rom-resolutionen 1969, art. XII, 1.

4.2.2 Straffbarheten i det ansökande landet

Att den gärning för vilken utlämning begäres i princip måste vara straffbar in concreto i det ansökande landet är en självklarhet.¹ Om gärningen inte uppfyller detta krav vore utlämning en meningslös åtgärd ur straffrättslig synpunkt. – Jag bortser således från avsiktliga skenmanövrer från den ansökande statens sida i syfte att komma i besittning av politiska motståndare och liknande åtgärder. – En annan fråga är, i vilken utsträckning det anmodade landet skall pröva i vad mån gärningen *faktiskt* uppfyller kravet på straffbarhet in concreto i det ansökande landet. Denna fråga förbigås här. Ytterligare en annan fråga gäl-

ler s. k. accessorisk utlämning — dvs. utlämning för flera gärningar samtidigt, varvid någon uppfyller villkoren för utlämning däribland kravet på dubbel straffbarhet och kravet på viss svårhetsgrad, medan en eller flera andra gärningar ej uppfyller kravet på viss svårhetsgrad.

I 1957 års utlämningslag finnes det grundläggande kravet ifråga om utlämning i 1 §. Kravet innebär att om en person som uppehåller sig här i riket begäres utlämnad av främmande stat, skall han vara misstänkt, tilltalad eller dömd *för där straffbelagd gärning*. I samband med diskussionen av kravet i 4 § utlämningslagen att gärningen skall vara straffbar i Sverige berörde departementschefen även dess straffbarhet i det ansökande landet. Han anförde:

Det kunde ifrågasättas, om icke såsom uttryckligt villkor för utlämning bör föreskrivas, att gärningen enligt den utlämningsökande statens lagstiftning är straffbar och eventuellt även att den enligt denna lagstiftning skall kunna föranleda straff av viss svårhetsgrad. Självfallet skall icke utlämning beviljas, om det står klart att gärningsmannen ej kan dömas eller undergå straff för gärningen enligt nämnda lagstiftning, men i övrigt torde prövningen av frågor som har avseende å gärningens straffbarhet i det utlämningsökande landet få ankomma på myndigheterna i denna stat.²

Departementschefen påpekade i detta sammanhang att det inom Europarådet utarbetade förslaget till utlämningskonvention såsom villkor för att ett brott skall vara utlämningsbart uppställde kravet att å brottet enligt såväl tillflyktslandets som den utlämningsökande statens lag kan följa frihetsstraff i minst ett år eller svårare straff. Den nämnda regeln har sedermera intagits i konventionen art. 2 nr 1.

Om den som begäres utlämnad har dömts i den främmande staten och ansökningen skall prövas enligt 1957 års utlämningslag, krävs enligt 4 § 1 st. sagda lag att påföljden utgör minst frihetsstraff i fyra månader eller omhändertagande på anstalt under motsvarande tid.

I 3 § 1 st. nordiska utlämningslagen föreskrives att utlämning ej må ske om i den främmande staten allenast böter kan ådömas för gärningen, såvida ej utlämning tillika äger rum för brott å vilket strängare straff än böter kan följa. Enligt detta stadgande finnes således, liksom numera är fallet enligt 1957 års lag, möjlighet till accessorisk utlämning. I andra stycket av samma lagrum sägs att om den som begäres utlämnad i den främmande staten dömts för gärningen, må han utlämnas allenast om påföljden utgör frihetsstraff eller annat omhändertagande på anstalt. Oaktat påföljden icke är sådan som nyss sagts, må

han dock utlämnas, om framställningen tillika avser annat brott för vilket utlämning må ske.

De ovan redovisade lagrummen, 1 och 4 §§ 1957 års utlämningslag, behandlar således följande problem: *dels* kravet rörande gärningens straffbarhet i det ansökande landet, *dels* kravet på gärningens straffbarhet i Sverige och kravet på en viss svårhetsgrad enligt svensk rätt. Prövningen av den senare frågan hänför sig till *straffskalan* i den svenska brottsbeskrivningen. Har den som begäres utlämnad redan dömts i den ansökande staten gäller det ovan redovisade kravet att *påföljden* skall vara av viss svårhetsgrad. Ytterligare några problem rörande straffbarheten i det främmande landet skall beröras i det följande.

Till en början kan man fråga sig om man från svensk sida bör undersöka vilken *anknytning* brottet har till den främmande staten. Bör man således särskilt beakta vilka anknytningsregler i det ansökande landets rätt som åberopas i utlämningsansökningen? Något krav härpå finns ej i 1957 års utlämningslag och ej heller i nordiska utlämningslagen. Enligt europeiska utlämningskonventionen finns däremot en möjlighet för det anmodade landet att beakta anknytningsreglerna i det ansökande landet. Art. 7 nr 2 lyder: »När det brott för vilket utlämning begäres har begåtts utom den begärande partens territorium, må utlämning vägras endast om den anmodade partens lagstiftning icke medgiver åtal för brott av samma slag, när de begåtts utanför den senare partens territorium, eller icke medgiver utlämning för det brott varom fråga är.» I detta fall kan således den anmodade statens anknytningsregler användas som ett slags måttstock för granskningen och bedömningen av motsvarande regler i det ansökande landet. Skulle anknytning saknas i motsvarande fall enligt det anmodade landets rätt, kan myndigheterna i detta säga sig att det ansökande landet gjort sina anknytningsregler alltför vidsträckta och därför vägra att medverka till brottets bestraffning. Att någon alternativ bestraffning därefter ej kan ske i det anmodade landet är tydligt. Att den nämnda regeln influtit i konventionen torde sammanhålla med att flera länder i sina utlämningslagar direkt tar upp frågan om brottets anknytning till det ansökande landet. Enligt vissa utländska utlämningslagar godtages således inte vilken anknytning som helst. Att regler av detta slag finnes sammanhåller i sin tur med den betydelse man i dessa länder tillmäter den s. k. ömsesidighetsprincipen. Denna princip innebär i detta sammanhang att utlämning skall medgivas endast när den anmodade staten kan räkna med att i motsvarande situation få en ansökan om utläm-

ning ställd till den andra staten beviljad. Om anknytningsreglerna i det anmodade landet ej medgiver åtal i en viss situation kan detta land över huvud taget ej framställa någon utlämningsansökan i ett sådant fall. Såvitt gäller svensk utlämningsrätt är det tänkbart att regeringen vid sin prövning av en utlämningsansökan kan beakta brottets anknytning till det främmande landet. Om den åberopade anknytningsregeln i det andra landet ej kan hänföras till någon av de allmänt erkända anknytningsprinciperna, kan det tänkas att anknytningen betraktas som icke godtagbar ur folkrättslig synpunkt och att ansökningen därför avslås.

När utlämning begäres för lagföring i det ansökande landet skall straffskalan i det aktuella svenska straffstadgandet beaktas. Enligt huvudregeln i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag krävs att den gärning för vilken utlämning begäres motsvarar brott för vilket enligt svensk lag är *stadgat fängelse i mer än ett år*. När det är fråga om accessorisk utlämning behöver gärningen ej uppfylla kravet på viss svårhetsgrad. Dock måste även i detta fall kravet på dubbel straffbarhet vara uppfyllt, se 4 § 2 och 3 st. 1957 års utlämningslag. Den situationen att den nedre gränsen i det främmande lagrummet ligger mycket högt jämförd med motsvarande svenska straffstadgande behandlas ej i någon av de svenska utlämningslagarna eller i den europeiska utlämningskonventionen. Lika litet behandlas det fallet, att ett i främmande stat utdömt straff är mycket högre än vad det skulle ha blivit om brottet bestraffats vid en svensk domstol. Möjligen kan man i dessa fall vägra utlämning med hänvisning till humanitetens krav, se 8 § 1957 års utlämningslag och det av Sverige vid ratificeringen av europeiska utlämningskonventionen gjorda förbehållet till art. 1 i konventionen. Oftast torde denna möjlighet icke kunna utnyttjas. I den mån det är fråga om utlämning enligt 1957 års lag återstår då möjligheten för regeringen att avslå ansökningen med utnyttjande av sin fria prövningsrätt.

Då utlämning begäres för verkställighet av en dom som meddelats i den ansökande staten, kan det inträffa att den dömde *ej varit närvarande vid rättegången*. Vilken betydelse man i utlämningsärendet skall tillmäta denna omständighet är svårt att säga. Frågan regleras varken i de svenska utlämningslagarna eller i den europeiska utlämningskonventionen. Vid tillämpning av sistnämnda konvention torde det ej finnas något utrymme för att vägra utlämning i denna situation förutsatt att konventionens villkor för utlämning är uppfyllda. Skulle det åberopade domslutet vara uppenbart oriktigt — vilket givetvis ej kan påstås enbart

därför att den dömde ej varit närvarande vid rättegången — kan Sverige med åberopande av sitt förbehåll till art. 12 vägra utlämning. Vid tillämpning av 1957 års utlämningslag kan regeringen även i detta fall utnyttja sin fria prövningsrätt och avslå ansökningen om detta anses lämpligt. Det måste dock anses tveksamt om man bör låta enbart den svenska processrättens regler om dom i den tilltalades frånvaro motivera ett avslag på en ansökan om utlämning som uppfyller alla villkoren i 1957 års lag. En annan möjlighet vore att medgiva utlämning, ej för straffverkställighet utan för en ny rättegång. Den ansökande statens processrättsliga regler torde dock ofta omöjliggöra en ny rättegång. Ett sådant tillvägagångssätt från svensk sida synes därför ej vara lämpligt.

En ansökan om utlämning kan uppenbarligen fylla alla krav i 1957 års utlämningslag, men det kan ändå förefalla otillfredsställande att bifalla den på grund av straffskalan i det av den ansökande staten åberopade lagrummet eller straffmätningen i den åberopade domen. Detta synsätt grundar sig på samma värderingar som kravet på dubbel straffbarhet — man använder alltså det egna rättssystemet och dess kriminalpolitiska värderingar som måttstock. De jämförelser som göres i utlämningsrätten, såväl i svensk som i utländsk, mellan gärningens straffbarhet i det ansökande landet och i det anmodade landet med hjälp av kravet på dubbel straffbarhet, garanterar en viss *allmän överensstämmelse* mellan de båda rättssystemen samt att gärningen uppfyller ett visst minimikrav ifråga om svårhetsgrad. Man lämnar således vissa viktiga frågor utanför. Det är fråga värt om icke dessa »luckor» i utlämningsrätten i vissa fall kan leda till stötande resultat. Med hänsyn bl. a. till detta förhållande är det förstäeligt att man från svensk sida ej velat binda sig genom utlämningskonventioner i större utsträckning än som är absolut nödvändigt. Man kan jämföra med förhållandena före 1957 års utlämningslag, då Sverige var bundet av ett stort antal utlämningskonventioner. Denna inställning från svensk sida kan dock medföra olägenheter för vår egen del. Sverige kan nämligen ej erhålla utlämning från sådana länder som kräver förefintligheten av en utlämningsstraktat för att överhuvudtaget medgiva utlämning.

¹ Se Schultz' generalrapport s. 213 f. Se även Rom-resolutionen 1969 art. IV, 3.

² Se prop. 1957:156 s. 45. — Hur bör man förfara om en person, som begäres utlämnad från Sverige, medgiver gärningen men påstår att den ej är straffbar i det ansökande landet? Förmodligen nödgas man i detta fall undersöka straffbarheten i det ansökande landet närmre, såvida inte påståendet är uppenbart ogrundat.

4.2.3 Allmänt om gärningens straffbarhet i Sverige – lagtexter och motivuttalanden

(1) I 1913 års lag om utlämning angavs kravet på gärningens straffbarhet i Sverige i 4 § 1 st., som hade följande lydelse:

Utlämning må ej ske, så vitt icke den brottsliga gärningen är eller, om den hade begåtts i Sverige och under motsvarande förhållanden, skulle vara att anse såsom brott, varå enligt den svenska allmänna strafflagen eller den svenska sjölagen svårare straff än fängelse kan följa. Till brott, varom nu sagts, skola hänföras jämväl brott, som allenast där de äro med försvårande omständigheter förenade förskylla svårare straff än fängelse.

Departementschefens motivering till kravet på gärningens straffbarhet i Sverige löd:

Förslaget utgår liksom de utländska lagarna från den huvudprincip, att utlämning ej må beviljas för annan gärning än sådan, som den svenska lagen betraktar som brott. För handlingar, som enligt svensk lag äro straffria, skall alltså utlämning vägras. Riktigheten av denna princip, som emellertid blivitt på många håll bestridd, synes mig uppenbar. Utlämning är för den, som därav drabbas, av den innebörd i rättsligt hänseende, att staten tydligen icke bör bringa detta institut till användning utan att en sådan gärning föreligger, som staten själv anser förtjäna straff.¹

Av denna kortfattade motivering torde man ej kunna draga några säkra slutsatser om den närmre innebörden i kravet på gärningens straffbarhet i Sverige. Fordrades enligt 1913 års utlämningslag straffbarhet in concreto eller kunde man nöja sig med någon form av straffbarhet in abstracto? När departementschefen säger att utlämning skall vägras för handlingar som enligt svensk lag är straffria, kan detta möjligen uppfattas såsom ett uttryck för ett krav på straffbarhet in concreto. Att en viss *omställning av sakförhållandena* dock ansågs tillåten framgår direkt av lagtexten. Detta innebär i och för sig ett viktigt avsteg från en strikt tillämpad princip om straffbarhet in concreto. Varför en omställning av sakförhållandena borde få ske framgår ej av förarbetena. Departementschefens motivering tyder på att han betraktat det som självklart att svensk rättsuppfattning utan vidare skulle läggas till grund för bedömningen av gärningen – endast sådana gärningar som enligt svensk rättsuppfattning utgjorde brott borde kunna föranleda utlämning. Varför denna gränsdragning bör göras sägs ej.

(2) Kravet att gärningen skall vara straffbar i Sverige har bibehållits i 1957 års utlämningslag men formulerats något annorlunda än i 1913 års lag. 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag har följande lydelse:

Ej må någon utlämnas, med mindre den gärning för vilken utlämning begäres motsvarar brott, för vilket enligt svensk lag är stadgat fängelse i mer än ett år. Har personen i den främmande staten dömts för gärningen, må han utlämnas allenast om påföljden utgör minst frihetsstraff i fyra månader eller annat omhändertagande på anstalt under motsvarande tid.

I motiveringen till detta stadgande anförde departementschefen:

I denna § gives till en början uttryck åt den viktiga grundsatsen, att utlämning sker endast för sådan gärning, som enligt svensk lag är brottslig. Det kräves dock icke att gärningen skall direkt falla under någon brottsbeskrivning i svensk lag utan det är tillfyllest att själva gärningstypen är kriminaliserad i vårt land. Detta förhållande har i gällande rätt såväl som i utlänningskommitténs och promemorians förslag uttryckts så, att gärningen är eller, om den hade begåtts i Sverige och under motsvarande förhållanden, skulle vara att anse såsom brott, varå enligt den svenska allmänna strafflagen etc. Formuleringen synes kunna i redaktionellt avseende något förenklas.²

Det återgivna motivuttalandet visar att 1957 års utlämningslag har samma principiella inställning till kravet på gärningens straffbarhet i Sverige som 1913 års utlämningslag. Någon närmre diskussion av innebörden av kravet på gärningens straffbarhet i Sverige och av de skäl som kan anföras för och emot detta krav förekommer ej i förarbetena. Det sägs endast att lagrummet ger uttryck för en viktig grundsats. Departementschefens uttalande synes sålunda ge föga ledning för tolkningen av 4 § utlämningslagen. Uttalandet innehåller knappast någon ting utöver det som direkt framgår av själva lagtexten. I varje fall kan man hävda att departementschefen endast har uttalat sig om den i ett utlämningsärende ibland erforderliga *omställningen av sakförhållandena* i den gärningsbeskrivning som ligger till grund för utlämningsansökningen. Ordet brott i 4 § 1957 års utlämningslag kan då liksom motivuttalandets båda formuleringar »gärning, som enligt svensk lag är brottslig» och »det är tillfyllest att själva gärningstypen är kriminaliserad i vårt land» tolkas på olika sätt. Det kan vidare konstateras att departementschefen ej uttalar sig om hur man skall betrakta en brist ifråga om de särskilda brottsbetingelserna eller hur förefintligheten av någon allmän objektiv ansvarsfrihetsgrund eller någon subjektiv ansvarsfrihetsgrund skall bedömas.

(3) I *europiska utlämningskonventionen* 1957 art. 2 nr 1 uttryckes kravet på dubbel straffbarhet på följande sätt:

Utlämning skall medgivas beträffande brott som enligt lagstiftningen såväl hos den ansökande parten som hos den anmodade parten är belagt med frihetsstraff eller

4.2.4

frihetsberövande skyddsåtgärd upp till en tid av lägst ett år eller med strängare straff. Då straffdom avkunnats eller skyddsåtgärd föreskrivits å den ansökande partens territorium måste den sålunda utmätta påföljden avse en tid av minst fyra månader.

(4) I *nordiska utlämningslagen* 1959 har ej upptagits något generellt krav på gärningens straffbarhet i Sverige. Departementschefen anförde härom:

I åtskilliga av de över 1955 års promemoria avgivna remissyttrandena har riktats kritik mot att utlämning skall kunna ske även för gärning som ej är straffbar enligt svensk lag. Jag anser mig emellertid kunna biträda detta förslag. De skiljaktigheter mellan de olika ländernas straffrättsliga system som föreligger är ej av sådan art att det synes vara anledning att i lagen uppställa ett absolut hinder i detta avseende. Ett korrektiv mot stötande resultat av den föreslagna ordningen utgör . . . möjligheten för det beslutande organet att med utnyttjande av sin fria prövningsrätt vägra bevilja utlämning, där gärningen icke är straffbar enligt svensk lag.³

I det följande avsnittet, 4.2.4, kommer innebörden av kravet på dubbel straffbarhet och vissa därmed sammanhängande problem att diskuteras. Jag utgår därvid från 1957 års utlämningslag och jag kommer att hävda den tolkningen att gärningen ej behöver uppfylla samtliga krav på straffbarhet i Sverige — det erfordras således enligt min mening ej att gärningen är straffbar in concreto i Sverige och detta beror inte enbart på den enligt lagtexten uttryckligen tillåtna omställningen av sakförhållandena.

¹ Prop. 1913:50 s. 29.

² Prop 1957:156 s. 44.

³ Prop. 1959:72 s. 29.

4.2.4 Gärningens straffbarhet i Sverige — olika situationer

I de följande resonemangen om den dubbla straffbarheten är utgångspunkten hela tiden den, att den gärning för vilken utlämning begäres är straffbar in concreto i *det ansökande landet* (jfr avsnitt 4.2.2 ovan). För att dubbel straffbarhet skall föreligga krävs därjämte att gärningen i en viss mening är straffbar i Sverige. I vissa fall är situationen sådan, att det ej kan råda någon tvekan om att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt, fall (1) och fall (2b) nedan. I andra fall är det lika klart att detta krav icke är tillgodosett, fall (2a) nedan. Däremellan finns vissa situationer där tvekan kan uppstå, fall (2c) nedan. För att så

klart som möjligt kunna avgränsa själva tolkningsproblemet rörande den dubbla straffbarheten skiljer jag i fortsättningen på följande fyra situationer såvitt gäller *gärningens straffbarhet i Sverige*:

- (1) Gärningen *kan* föranleda påföljd i Sverige.
- (2) Gärningen *kan ej* föranleda påföljd i Sverige.
 - (a) Gärningen *kan varken* direkt *eller* efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande.
 - (b) Gärningen *kan* efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande. *Övriga villkor* i det svenska straffrättsliga tankeschemat är uppfyllda.
 - (c) Gärningen *kan antingen* direkt *eller* efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande. *Brist* föreligger beträffande någon annan förutsättning i det straffrättsliga tankeschemat.

När den situation som avses i (2c) föreligger, blir det särskilt aktuellt att tolka uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag (se härom avsnitt 4.2.5 nedan). — Kravet på dubbel straffbarhet bör, såsom redan framgått av avsnitt 4.2.2, hållas skilt från kravet att straffskalan i det i utlämningsärendet tillämpliga svenska straffstadgandet skall innehålla fängelse i mer än ett år. Dubbel straffbarhet kan givetvis föreligga även ifråga om mindre grova brott. När jag i de följande resonemangen säger att en gärning för vilken utlämning begäres kan föras in under ett svenskt straffstadgande, avser jag emellertid — såvida ingenting annat sägs — sådana straffstadganden i svensk rätt som är av erforderlig svårhetsgrad. Jag bortser alltså från den accessoriska utlämningen.

(1) När utlämning begäres för en viss gärning, kan det mycket väl tänkas att gärningen är sådan att den uppfyller *samtliga krav* i det svenska straffrättsliga tankeschemat. Gärningen kan således, om åtal väckes, föranleda påföljd i Sverige. I detta fall är gärningen *straffbar in concreto* såväl i det ansökande som i det anmodade landet, och det kan ej råda någon tvekan om att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. Om även övriga förutsättningar för utlämning är uppfyllda föreligger en valmöjlighet mellan att utlämna från Sverige resp. låta åtala gärningen i Sverige.

(2) I det följande skall vissa situationer diskuteras i vilka gärningen är sådan, att den visserligen *ej* kan föranleda påföljd i Sverige, den är således *icke* straffbar in concreto här i landet, men där kravet på dub-

bel straffbarhet likväl kan anses uppfyllt i vissa fall. Gärningen är alltså i dessa fall *straffbar in abstracto* i Sverige.

(a) För fullständighetens skull bör först den situationen i korthet beröras att gärningen *ej alls* kan subsumeras under något svenskt straffstadgande. Gärningen kan således *varken* direkt *eller* efter en omställning av sakförhållandena föras in under någon svensk brottsbeskrivning. Att kravet på dubbel straffbarhet icke kan vara uppfyllt i denna situation är tydligt. Skulle gärningen efter omställning av sakförhållandena likväl ej gå in under ett svenskt straffstadgande kan det, såvitt jag förstår, ej påstås att gärningen motsvarar brott enligt svensk lag eller att gärningstypen är kriminaliserad i svensk rätt. Tvärtom bör man då kunna hävda att man har att göra med en straffbestämmelse i det andra landet som saknar motsvarighet i den svenska brottskatalogen. Omställningen av sakförhållandena göres just för att komma till rätta med motsvarighetskriteriet. Om denna omställning ej är tillräcklig för att ett svenskt straffstadgande skall bli tillämpligt, finns ej utrymme för ytterligare prutmän ifråga om de allmänna brottsbetingelserna i svensk rätt. Går man längre än vad som kan ske med hjälp av den nämnda omställningen, innebär detta, såvitt jag kan se, att man uppger kravet på dubbel straffbarhet. Enligt 1957 års utlämningslag är detta ej tillåtet.

(b) 4 § 1 st. 1913 års utlämningslag talade om brottslig gärning som »är eller, om den hade begåtts i Sverige och under motsvarande förhållanden, skulle vara att anse såsom brott» etc. Enligt förarbetena till 1957 års utlämningslag avses ej någon saklig ändring i detta hänseende när man i 4 § sagda lag talar om gärning som »*motsvarar brott*» etc. Av redogörelsen ovan har framgått att 1957 års utlämningslag och dess förarbeten räknar med möjligheten av utlämning, även när gärningen är ett brott enligt svensk lag och kan föranleda påföljd här. 4 § utlämningslagen hade enligt min mening vunnit i klarhet, om man begagnat exempelvis formuleringen »*är eller motsvarar brott*» etc. (jfr nordiska utlämningslagen). Den situation som föreligger när gärningen är sådan att den kan föranleda påföljd i Sverige har redan behandlats i punkt (1) ovan. Här skall jag diskutera innebörden av begreppet »motsvarar brott». I anslutning till nyssnämnda, fortfarande aktuella formulering i 1913 års lag synes det rimligt att hävda att man kan komma till rätta med motsvarighetskriteriet genom *en omställning av sakförhållandena* i den gärningsbeskrivning som ligger till grund för ansökningen om utlämning.¹ En gärning kan till sin typ vara straffvärd

enligt svensk rättsuppfattning men likväl ej gå in under ett svenskt straffstadgande. Detta sammanhänger bl. a. med de begränsningar som finns ifråga om de objektiva rekvisiten framförallt i följande tre hänseenden, nämligen beträffande gärningsmannen, personell begränsning, beträffande gärningsorten, territoriell begränsning, eller beträffande den genom brottet angripne eller det genom brottet angripna, nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. Jag bortser här från den begränsning i tidshänseende som följer av reglerna om preskription. Att de svenska preskriptionsreglerna skall beaktas i utlämningsärendet framgår av 10 § 2 st. 1957 års utlämningslag.

De nämnda typerna av begränsningar i straffstadgandenas tillämpningsområden behandlas närmre i kapitel 6. Här skall blott erinras om att de kan vara uttryckliga eller underförstådda. I det förra fallet framgår begränsningen direkt av de objektiva rekvisiten. I det senare fallet fastställer man begränsningen genom en tolkning av de objektiva rekvisiten. I svensk straffrätt saknas för närvarande säkra riktlinjer för denna tolkningsoperation. Detta innebär att det i viss mån råder osäkerhet om vilka svenska straffbud som är behäftade med de nämnda begränsningarna. Denna osäkerhet behöver dock ej spela någon större roll, när man i ett utlämningsärende diskuterar vilka krav man enligt 1957 års utlämningslag skall ställa ifråga om gärningens straffbarhet i Sverige. Vad man här behöver konstatera är ett *antingen – eller*. Antingen går en gärning direkt in under ett straffstadgande, eller också kan man efter omställning av sakförhållandena i gärningsbeskrivningen föra in den sålunda ändrade gärningen under ett svenskt straffstadgande. Tveksamheten om de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet kan däremot bli besvärande, när det gäller att avgöra huruvida en viss gärning kan åtalas i Sverige och föranleda påföljd här. Denna osäkerhet bör dock ej vara till någon egentlig nackdel i ett utlämningsärende såvida man inte överväger att låta åtal här i landet träda i stället för utlämning. Anledningen till att man såväl i svensk som utländsk rätt accepterar den nu nämnda omställningen torde vara att man trots en sådan omställning kan hålla sig inom ramen för det som man betraktar som i och för sig straffvärt (se även resonemangen i avsnitt 4.2.1 om syftet med utlämningsinstitutet som sådant).

Att en gärning efter omställning av sakförhållandena kan subsumeras under ett svenskt straffstadgande innebär icke utan vidare att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. Men kravet är givetvis tillgodosett om *efter* omställningen *alla andra villkor* i det svenska straffrätts-

liga tankeschemat är uppfyllda. Hur man bör betrakta sådana situationer där det brister ifråga om något villkor i detta schema skall behandlas i det följande.

(c) Den fjärde faktiska situationen såvitt gäller gärningens straffbarhet i Sverige kan beskrivas på följande sätt. Den gärning för vilken utlämning begäres kan *antingen* direkt *eller* efter omställning av sakförhållandena föras in under ett svenskt straffstadgande. Däremot *brister det* ifråga om någon annan förutsättning eller några andra förutsättningar i det svenska straffrättsliga tankeschemat. Det är i denna situation som det blir särskilt aktuellt att diskutera tolkningen av uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag. Detta skall göras i följande avsnitt, 4.2.5.

¹ Angående omställningen av sakförhållandena i gärningsbeskrivningen, se exempelvis Vogler i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1969 s. 169 f.

4.2.5 Olika tolkningsalternativ såvitt gäller uttrycket »motsvarar brott» i 4 § utlämningslagen

En första fråga blir om uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag kan tolkas på mer än ett sätt. Ger lagrummet uttryck för ett krav på *straffbarhet in concreto* eller *straffbarhet in abstracto*? Om det senare är fallet: vad bör i så fall i detta sammanhang avses med uttrycket straffbarhet in abstracto? Förarbetena till lagrummet ger enligt min mening ej någon verklig ledning för besvarandet av dessa båda frågor. I utländsk rätt sägs ofta att det är tillräckligt att gärningen är straffbar in abstracto i det anmodade landet. Med hänsyn till utlämningsrättens internationella karaktär och de stora principiella överensstämmelser som ofta kan konstateras mellan olika länders utlämningslagar förefaller det motiverat att räkna med den möjligheten att man även i svensk utlämningsrätt kan nöja sig med att den gärning för vilken utlämning begäres är straffbar in abstracto här i landet.

I fortsättningen diskuteras huvudsakligen tre olika tolkningsalternativ såvitt gäller uttrycket »motsvarar brott» i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag.

- (1) Minimikravet synes vara att man kräver att de objektiva rekvisiten i ett svenskt straffstadgande är uppfyllda.
- (2) Maximikravet innebär att man fordrar att samtliga villkor i det svenska straffrättsliga tankeschemat skall vara uppfyllda.

(3) Den tolkning av uttrycket som förefaller rimligast och som därför förordas här, en mellanform mellan de båda tidigare nämnda, utgör en form av straffbarhet in abstracto.

(4) Avslutningsvis avvisas en tolkning som innebär att man väljer en annan form av straffbarhet in abstracto än den under (3) åsyftade.

(1) Ett absolut *minimikrav* synes vara att *de objektiva rekvisiten* i ett svenskt straffstadgande är uppfyllda antingen direkt eller efter omställning av sakförhållandena. Om detta krav icke är tillgodosett förefaller det omöjligt att påstå att den gärning för vilken utlämning begäres utgör eller motsvarar brott enligt svensk lag. Övriga krav i det svenska straffrättsliga tankeschemat lämnas då åt sidan vid tolkningen av 4 § 1 st. utlämningslagen. En annan och måhända något sannolikare tolkning av detta lagrum är att man tar hänsyn till såväl *de objektiva* som *de subjektiva* brottsrekvisiten men bortser från övriga villkor för straffbarhet. Att de svenska reglerna om preskription skall beaktas i ett utlämningsärende beror ej på begreppet brott i 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag utan på den särskilda regeln härom i 10 § 2 st. samma lag. Förefintligheten av detta lagrum minskar enligt min mening sannolikheten för att HD skulle kunna acceptera någon av de nu nämnda tolkningarna. Om lagstiftaren medvetet valt något av de nämnda minimikraven ifråga om gärningens straffbarhet i Sverige förefaller det inkonsekvent att särskilt beakta frågan om preskription.

(2) Om man vill gå till den motsatta ytterligheten ifråga om tolkningen av 4 § utlämningslagen, kan man göra gällande att *samtliga förutsättningar* i det svenska straffrättsliga tankeschemat måste vara uppfyllda antingen direkt eller efter omställning av sakförhållandena. Man skulle således kräva att gärningen var straffbar in concreto i Sverige. Icke heller detta tolkningsalternativ förefaller mig vara det rimligaste. Det skulle nämligen omöjliggöra utlämning i alltför många fall där vi betraktar gärningen som straffvärd i och för sig. En sådan tolkning skulle även kunna leda till olägenheter för oss själva, eftersom vi i många fall fick räkna med en lika restriktiv behandling från andra länders sida när vi ansökte om utlämning från dem.

(3) Även om man inte med full säkerhet kan hävda att nedanstående tolkning – en form av straffbarhet in abstracto – är den riktiga, synes den av såväl formella som sakliga skäl förtjäna företräde framför de tidigare nämnda tolkningsalternativen. De olika huvudpunkterna i det straffrättsliga tankeschemat behandlas nedan under (a)–(d).

(a) Till en början förutsättes att *de allmänna brottsbetingelserna* är uppfyllda. Gärningen kan således direkt eller efter erforderlig omställning tillgodose *de objektiva och subjektiva rekvisiten* i ett svenskt straffstadgande. Den avgränsning av det kriminaliserade området som sker med hjälp av de subjektiva brottsrekvisiten, synes ur kriminalpolitisk synpunkt vara lika betydelsefull som gränsdragningen med hjälp av de objektiva brottsrekvisiten. Med hänsyn härtill förefaller det rimligt att kräva att såväl de objektiva som de subjektiva brottsrekvisiten skall vara uppfyllda – dock med det betydelsefulla tillägget att en omställning av sakförhållandena är tillåten.

(b) Däremot synes det *icke* erforderligt att beakta *de särskilda brottsbetingelserna* vid tolkningen av 4 § 1 st. 1957 års utlämningslag. Som nyss påpekats skall dock en grupp av sådana brottsbetingelser beaktas, nämligen de svenska reglerna om *preskription*. Detta beror på det uttryckliga stadgandet i 10 § 2 st. utlämningslagen och ej på någon tolkning av 4 § samma lag. Den gärning för vilken utlämning begäres kan mycket väl utgöra eller motsvara brott enligt svensk lag, trots att någon brist föreligger ifråga om de särskilda brottsbetingelserna. En del av dessa brottsbetingelser skall beröras i det följande.

Vad först gäller kravet på *personlig straffkapacitet* räknades detta under strafflagens tid till förevarande grupp av villkor. Införandet av brottsbalken har medfört att reglerna om minderårighet, sinnessjukdom etc. har blivit av betydelse för påföljdsfrågan men ej i första hand för frågan om vederbörandes möjlighet att föröva brott. Om en person begäres utlämnad för brott som han förövat innan han fyllt femton år, kan ansökningen ej avslås med motiveringen att något brott ej föreligger enligt svensk lag på grund av gärningsmannens ålder.

Enligt 33 kap. 1 § BrB må ej dömas till påföljd för brott som någon begått innan han fyllt femton år. Vilken betydelse denna regel bör tillmätas i ett utlämningsärende skall ej diskuteras närmre i detta sammanhang. Dock må följande påpekande göras. Det förefaller ej orimligt att utlämna exempelvis en 14-åring som förövat ett mord i sitt hemland och där är straffmyndig. De flesta länder har ett speciellt påföljdssystem för unga lagöverträdare. Den omständigheten att »straffmyndighetsåldern» satts något högre i Sverige än i vissa andra länder synes ej i och för sig motivera att Sverige vägrar utlämning i ett fall som detta och därmed s. a. s. påtager sig ansvaret för den unge lagöverträdaren. Att tala om en »återanpassning» till Sverige kan förefalla något märkligt om vederbörande blott av en slump hamnat här på flykt undan myndigheterna i hemlandet.

Beträffande brott som någon förövat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående

natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, 33 kap. 2 § BrB, kan numera från svensk sida lika litet som ifråga om minderårighet utan vidare hävdas att något brott på grund av gärningsmannens sinnesbeskaffenhet ej föreligger och att utlämning av denna anledning ej kan ske.

I situationer av detta slag kan regeringen eventuellt med tillämpning av 12 § sista stycket utlämningslagen vid beviljandet av utlämningen föreskriva det villkoret, att vederbörande i den främmande staten ej må dömas till annan påföljd än sådan som motsvarar någon av de i 33 kap. 2 § BrB nämnda (överlämnande till särskild vård eller i vissa fall böter eller skyddstillsyn). Måhända är det dock i många situationer naturligare att ej föreskriva några villkor vid utlämningen utan låta den främmande staten dels bedöma vederbörandes sinnesbeskaffenhet, dels valet av påföljd.

Enligt 3 § 1957 års utlämningslag i dess ursprungliga lydelse kunde som regel utlämning från Sverige ej beviljas för gärning som i sin helhet förövats här i landet. Bakom denna bestämmelse låg måhända äldre föreställningar om en plikt för staten att straffa brott som förövats på dess eget territorium. En annan synpunkt som kan ha spelat en större roll för tillkomsten av det nämnda stadgandet, kan ha varit att man såvitt möjligt ville förhindra att främmande stater genom ansökningar om utlämning för brott förövade i Sverige »blandade sig i» våra interna straffrättsliga angelägenheter. Genom 1975 års ändringar i utlämningslagen har 3 § upphävts. Ändringen står i överensstämmelse med en rekommendation som har antagits av Europarådets kommitté för brottslighetsfrågor. I propositionen med förslag till nyssnämnda ändringar i utlämningslagen framhöll departementschefen bl. a. att han för sin del ansåg slopandet av det nämnda hindret mot utlämning vara en naturlig följd av det vidgade internationella samarbetet på brottsbekämpningens område.

Sedan den ursprungliga regeln i 3 § 1957 års utlämningslag slopats innehåller själva lagtexten ingenting om brottets anknytning till Sverige. Varken de ursprungliga förarbetena eller förarbetena till 1975 års ändringar diskuterar frågan om brottets anknytning till Sverige i samband med behandlingen av 4 § 1957 års utlämningslag. Bl. a. med hänsyn härtill synes man kunna dra den slutsatsen att man i ett utlämningsärende ej behöver beakta *de svenska anknytningsreglerna* i 2 kap. BrB. Kravet på dubbel straffbarhet kan anses uppfyllt även om brottet skulle sakna anknytning till Sverige. Många länder har i sina utlämningslagar bestämmelser som nödvändiggör att även reglerna om

straffrättens tillämplighet i rummet beaktas. Detta sammanhänger med den betydelse dessa länder tillmäter ömsesidighetsprincipen inom utlämningsrätten. Art. 7 nr 2 i den europeiska utlämningskonventionen innehåller en regel som illustrerar detta. Sverige kan men behöver ej åberopa denna regel vid tillämpningen av konventionen. Art. 7 nr 2 gäller det fallet att det brott för vilket utlämning begäres har förövats utanför den begärande partens territorium. Den anmodade parten må i detta fall vägra utlämning, endast om dess egna anknytningsregler icke medgiver åtal för brott av samma slag när de begåtts utanför dess territorium eller när dess lagstiftning icke medgiver utlämning för det brott varom fråga är.

Enligt 10 § 2 st. utlämningslagen må utlämning ej beviljas om *straff för brottet skulle vara förfallet* enligt svensk lag. Någon betydelse bör härvid icke tillmätas det förhållandet att gärningen går in under ett svenskt straffstadgande först efter omställning av sakförhållandena. I utländsk litteratur diskuteras ofta huruvida preskription i det anmodade landet bör få utgöra hinder mot utlämning. Stundom hävdas att preskription bör få beaktas endast när brottet har anknytning till det anmodade landet enligt dess lagstiftning.

Enligt förarbetena till 1913 års lag om utlämning bör ett krav i svensk rätt på *målsägandeangivelse* icke beaktas i utlämningsärendet. Problemet behandlas ej i 1957 års utlämningslag eller dess förarbeten. Anledning saknas enligt min mening att på denna punkt tolka den nya utlämningslagen annorlunda än den gamla. Reglerna i 20 kap 7 § RB och motsvarande bestämmelser i andra författningar kan få betydelse i ett utlämningsärende på så sätt, att om beslut att ej tala å brottet har meddelats, utgör detta hinder mot utlämning enligt 10 § 1 st. 1957 års utlämningslag. I övrigt synes dessa regler ej bli aktuella i ett utlämningsärende.

(c) 1957 års utlämningslag eller dess förarbeten berör *icke* uttryckligen frågan, vilken betydelse man i ett utlämningsärende bör tillmäta förefintligheten av någon *allmän objektiv ansvarsfrihetsgrund*, handling riktad mot den handlandes egen rättssfär, samtycke, rättslig befogenhet att företa en eljest kriminaliserad handling, ansvarsfrihet på grund av förmans befallning, nöd, nödvärn samt diverse intressekollisioner. Omständigheter av detta slag bör likväl beaktas vid prövningen av ansökningen om utlämning. Skulle nämligen någon sådan ansvarsfrihetsgrund föreligga, utgör gärningen *ej ett brott* enligt svensk lag och det kan ej heller sägas att den motsvarar brott enligt svensk

lag. Det grundläggande rekvisitet i 4 § utlämningslagen är således ej uppfyllt – förutsatt att man accepterar denna vidare tolkning av ordet brott i detta lagrum. Till försvar för en sådan tolkning kan sägas att den avgränsning av det enligt svensk rätt kriminaliserade området som sker med hjälp av de objektiva ansvarsfrihetsgrunderna är lika betydelsefull som den som sker med hjälp av de objektiva och subjektiva rekvisiten i de olika straffbuden. Enligt svensk rättsuppfattning är gärningen i dessa fall ej straffvärd till sin typ. Så länge man tillmäter svenska kriminalpolitiska värderingar en avgörande betydelse för i vilken utsträckning man från svensk sida är beredd att understödja straffrättsskipningen i en främmande stat, bör således utlämning ej medgivas i dessa fall. – Någon särskild diskussion av de olika grupperna av allmänna objektiva ansvarsfrihetsgrunder synes ej erforderlig i detta sammanhang.

(d) Ej heller de *subjektiva ansvarsfrihetsgrunderna* behandlas uttryckligen i 1957 års utlämningslag eller dess förarbeten. Eftersom gärningen i dessa fall *utgör eller motsvarar brott* enligt svensk lag är rekvisitet i 4 § utlämningslagen uppfyllt. Ett avslag på en utlämningsansökan kan således ej motiveras med att gärningen ej utgör ett brott enligt svensk rättsuppfattning. De subjektiva ansvarsfrihetsgrunderna sammanhänger nära med straffmätningen, vilken lämnas åt sidan av utlämningslagen utom såvitt gäller utlämning för verkställighet av redan utdömt straff. Det förefaller svårt att finna något stöd för uppfattningen att HD skall beakta de subjektiva ansvarsfrihetsgrunderna vid prövningen av förutsättningarna för utlämning. Däremot kan regeringen även här taga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Man kan tänka sig att regeringen i vissa fall icke medgiver utlämning, när en svensk domstol ej skulle döma till ansvar i motsvarande situation (exempelvis vid excess vid nödvärn, laga befogenhet samt vid vissa fall av frivilligt tillbakaträdande). Däremot kan regeringen tänkas medgiva utlämning i sådana fall där en svensk domstol skulle döma till lindrigare straff. Detta resonemang kan tillämpas även beträffande reglerna om strafflindring för den som begått brott innan han fyllt 18 år m. fl. fall i 33 kap. 4 § 1 och 2 st. BrB. Däremot synes regeln i 33 kap. 4 § sista stycket om eftergift av påföljd vara av så intern natur, att den ej bör beaktas i ett utlämningsärende. Den främmande staten bör själv få bedöma huruvida det är uppenbart att påföljd ej är erforderlig – i den mån någon sådan regel finns i det andra landets straffrätt.

(4) Man kan fråga sig om någon annan tolkning av ordet brott än de nu nämnda är möjlig? I utländsk rätt förekommer, såsom ovan påpekats, att man beaktar exempelvis anknytningsreglerna i det anmodade landet. Frågan blir då för svensk rätts del, om man kan hävda att ordet brott i 4 § utlämningslagen kan tolkas så, att *vissa men ej alla* särskilda brottsbetingelser skall beaktas. Det förefaller svårt att på ett rimligt sätt dela upp de särskilda brottsbetingelserna i två grupper – sådana som bör resp. icke bör beaktas i ett utlämningsärende. Med hänsyn härtill avvisas här den sist antydda tolkningen – en tolkning som således skulle representera en annan form av straffbarhet in abstracto än den jag föreslagit under (3) ovan.

4.3 KRAVET PÅ DUBBEL STRAFFBARHET I ANDRA FALL

I avsnitt 4.1 framhöll jag att kravet på dubbel straffbarhet blir aktuellt inom flera olika regelgrupper hörande till den internationella straffrätten. Såvitt gäller anknytningsreglerna kommer kravet på dubbel straffbarhet att behandlas relativt ingående i den följande framställningen i avhandlingen. Detsamma gäller straffstadgandenas territoriella tillämplighet och kravet på dubbel straffbarhet. Det saknas anledning att här föregripa dessa diskussioner i kapitel 5 och 6.

Vad gäller sådana delar av den internationella straffrätten som ej särskilt undersökes i avhandlingen – exempelvis reglerna om verkställighet av utländsk dom i brottmål, reglerna om internationellt samarbete rörande lagföring för brott och reglerna om straff i Sverige för trafikbrott förövade utomlands – vill jag här endast framhålla att den terminologi som användes i avsnitt 4.2 och det tillvägagångssätt som där begagnas för att besvara frågan om den dubbla straffbarheten i 1957 års utlämningslag på motsvarande sätt bör kunna komma till användning för att lösa tolkningsproblemet rörande den dubbla straffbarheten.

5 Gärningsmannens medborgarskap som anknytningsfaktum

5.1 INLEDNING

Syftet med detta kapitel är att undersöka sådana anknytningsregler som bygger på gärningsmannens inhemska medborgarskap — regler som således ger uttryck för den aktiva personalitetsprincipen. Ingen av de andra anknytningsprinciperna kan tillnärmelsevis uppvisa en sådan provkarta på olika lösningsalternativ som den aktiva personalitetsprincipen. Detta är en av orsakerna till att just denna princip studeras särskilt ingående i avhandlingen. Därtill kommer givetvis, såsom redan påpekats i inledningen till avhandlingen, att denna typ av anknytningsregel i och för sig är betydelsefull, inte minst med hänsyn till det förbud mot utlämning av egna medborgare som finns i Sverige och i många andra länder. Har man väl fått grepp om de olika lösningsalternativen såvitt gäller den aktiva personalitetsprincipen, bör detta i hög grad underlätta förståelsen av de lösningar som finns ifråga om de andra anknytningsprinciperna och därmed förståelsen av hela det tankeschema som ligger till grund för reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet. — När det gäller anknytningsregler som ger uttryck för den aktiva personalitetsprincipen kan man till en början skilja på sådana som har en obegränsad anknytning och sådana som har en på något sätt begränsad anknytning.

Den *obegränsade anknytningen* innebär att alla brott utomlands av egna medborgare är underkastade inhemsk straffrätt. Ibland likställs i detta hänseende, såsom numera är fallet i svensk rätt, egna medborgare och utlänningar med hemvist i domlandet. — Att det hela tiden måste vara fråga om extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden i inhemsk straffrätt är klart. — En sådan regel kan på ett uttömmande sätt reglera anknytningen ifråga om brott utomlands av egna medborgare. Detta betyder att det ej erfordras några speciella anknytningsregler beträffande brott av egna medborgare mot den egna staten (statsskyddsprincipen) eller mot andra medborgare i samma stat (den passiva personalitetsprincipen) eller ifråga om brott förövade på fartyg och luftfartyg

registrerade i gärningsmannens hemland (principen om flaggans lag). Den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen s. a. s. innesluter alla de andra anknytningsprinciperna i sig (såvitt gäller gärningsmän som är medborgare i domslandet). Om lagstiftaren tillämpar denna princip, behöver han aldrig riskera att »tappa bort» något enda fall av brott utomlands av egna medborgare. Han har försäkrat sig om vidast möjliga anknytning. Den egna straffrättens tillämplighet inskränkes ej genom anknytningsregeln som sådan utan genom den territoriella begränsningen hos vissa straffstadganden i inhemsk rätt (se härom kapitel 6 nedan).

Anknytningsregler med obegränsad anknytning kan, såsom har varit fallet i svensk rätt sedan 1865, kompletteras med regler om *diskretionär åtalsprövning*, vilka gör det möjligt att anpassa den praktiska tillämpningen av den vidsträckt anknytningen efter omständigheterna i det enskilda fallet. — I förbigående må påpekas att ett ännu större antal brott utomlands av egna medborgare skulle kunna bestraffas i gärningsmannens hemland, om man där vore beredd att tillämpa antingen inhemsk eller utländsk straffrätt. Detta alternativ förefaller emellertid f. n. orealistiskt och lämnas därför åt sidan utan närmre diskussion.

Om lagstiftaren *inskränker* den aktiva personalitetsprincipen på något sätt — vilket numera är det vanliga, åtminstone i väststaterna — uppkommer olika frågor. En första fråga är *på vilket sätt* anknytningsregeln har begränsats. Lagtextmaterialet från svensk och utländsk rätt visar exempel på ett flertal olika begränsningar (se härom avsnitt 5.5.2 nedan). Med hänsyn till dessa begränsningar kan de anknytningsregler som här diskuteras indelas på flera olika sätt. Utan en lämplig indelning av reglerna är det givetvis mycket svårt att överblicka och jämföra ett mera omfattande lagtextmaterial. För min del har jag ej funnit något av de tidigare gjorda försöken till systematik särskilt lyckat. Om systematiken göres alltför detaljerad, går överblicken förlorad. Om indelningsgrunderna för systematiken väljes på ett alltför godtyckligt sätt, försvåras förståelsen av regelsystemet. (Se ytterligare om dessa frågor avsnitt 5.5.2 nedan.) Under förutsättning att man ej driver systematiken för långt utan nöjer sig med en gruppering som framhäver de väsentligaste skillnaderna mellan olika anknytningsregler som bygger på gärningsmannens medborgarskap, visar det sig att man, trots rikedom på lösningsalternativ, endast behöver laborera med fyra olika huvudgrupper av regler, eller vad jag här kallar fyra typstadganden.

Vid valet av indelningsgrund bör man enligt min mening lägga huvudvikten vid frågan om den dubbla straffbarheten. Härvid erhålles följande resultat.

Typstadgande 1. Anknytningen har ej begränsats på något sätt (den obegränsade aktiva personalitetsprincipen).

Typstadgande 2. Anknytningen har begränsats men ej genom krav på dubbel straffbarhet.

Typstadgande 3. Anknytningen har begränsats genom krav på dubbel straffbarhet men ej på annat sätt.

Typstadgande 4. Anknytningen har begränsats genom krav på dubbel straffbarhet och på annat sätt.

(Dessa fyra typstadganden behandlas i avsnitt 5.5.3 nedan.)

En andra fråga i samband med tillämpningen av en begränsad aktiv personalitetsprincip är hur denna har *kombinerats* med övriga anknytningsprinciper. Om lagstiftaren på något sätt har begränsat de anknytningsregler i vilka gärningsmannens inhemska medborgarskap utgör anknytningsfaktum, blir det mer eller mindre nödvändigt att i större eller mindre utsträckning göra sådana anknytningsregler som icke bygger på gärningsmannens medborgarskap utan på något annat anknytningsfaktum tillämpliga beträffande alla kategorier av gärningsmän, alltså inte endast utlänningar utan även egna medborgare. Detta problem kallar jag för *kombinationsproblemet*, eller mera fullständigt kombinationsproblemet beträffande brott utomlands av egna medborgare.

Om lagstiftaren tillämpar en begränsad aktiv personalitetsprincip, ställs han inför två kombinationsproblem – ett beträffande brott utomlands av egna medborgare, däri eventuellt inbegripet utlänningar med hemvist i landet, samt ett beträffande brott utomlands av (övriga) utlänningar. När det gäller brott av utlänningar på territoriet tillämpas i allmänhet territorialitetsprincipen fullt ut, åtminstone såvitt gäller själva anknytningen. Någon egentlig motsvarighet till den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen, som enligt sin definition endast gäller brott av egna medborgare, finns ej när det gäller brott utomlands av utlänningar. För att erhålla en sådan motsvarighet måste man laborera med en »oinskränkt» universalitetsprincip – väl att skilja från den ställföreträdande straffrättsskipningens princip, enligt vilken gärningen måste vara straffbar enligt lagen på gärningsorten. Av flera skäl kan något sådant knappast komma ifråga. Universalitetsprincipen omfattar i allmänhet, i den mån den överhuvudtaget tillämpas av ett visst land, endast en mindre grupp brott. Däremot kan man säga att den aktiva personalitetsprincipen begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet motsvarar den ställföreträdande straffrättsskipningens princip såvitt gäller utlänningar.

När lagstiftaren tillämpar den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen uppkommer ej något kombinationsproblem. I den mån den ak-

tiva personaltetsprincipen har begränsats genom ett krav på dubbel straffbarhet, kan kombinationsproblemet formuleras *dels* på det sätt som nyss nämndes, *dels* på följande sätt: vilka *undantag* från kravet på dubbel straffbarhet har lagstiftaren gjort? Till en del är sådana undantag nödvändiga och allmänt accepterade. I andra fall råder det delade meningar om hur långt man bör utsträcka kravet på dubbel straffbarhet. Detta gäller framför allt frågan huruvida brott *av* egna medborgare *mot* egna medborgare eller andra inhemska, enskilda intressen bör vara undantagna från kravet på dubbel straffbarhet.

När man jämför anknytningsregler med obegränsad anknytning med sådana som har en på något sätt begränsad anknytning uppkommer vissa problem. Man kan säga att de gäller *syftet med jämförelsen*. I olika komparativa framställningar nöjer man sig ofta med att studera olika typstadganden utan att alls nämna någonting om det jag kallar kombinationsproblemet. Detta innebär att läsaren kan få den uppfattningen att de fyra ovan nämnda typlösningarna utgör lösningar på samma problem. Detta är dock ej helt korrekt, eftersom den obegränsade anknytningen åtminstone delvis löser andra problem än vad de begränsade anknytningsreglerna gör. Man kan också uttrycka saken så, att de olika typstadgandena har olika eller delvis olika syften. I och för sig är det helt i sin ordning att jämföra den oinskränkta aktiva personaltetsprincipen i ett land med en begränsad aktiv personaltetsprincip i ett annat land utan att samtidigt undersöka övriga anknytningsregler i det senare landet, bara man har klart för sig att jämförelsen är ofullständig. Det är för att understryka denna synpunkt som jag vill framhäva skillnaden mellan ett studium av *typstadganden* och ett studium av *kombinationsproblemet*. En huvuduppgift i detta kapitel om gärningsmannens medborgarskap som anknytningsfaktum är att undersöka det förra problemet: vilka olika typstadganden finns, har funnits eller föreslagits? I första hand skall jag därvid undersöka svenska lagtexter och svenska lagförarbeten fr. o. m. lagkommitténs förslag 1832 (se avsnitt 5.2–5.4 nedan). I andra hand kommer de svenska lösningalternativen att ställas i relation till ett antal utländska (se avsnitt 5.5 nedan). Kombinationsproblemet beträffande brott utomlands av egna medborgare kan inte fullständigt lämnas åt sidan, när man undersöker olika typstadganden, men det kommer ej att erhålla någon fullständig behandling.

En andra huvuduppgift i detta kapitel är att undersöka *vilka argument* – främst i svenska lagförarbeten – som har anförts för och emot

de olika lösningarna. Det kan vara lämpligt att redan här lämna en kort översikt över de viktigaste, i den svenska och även i den utländska diskussionen ofta återkommande argumenten. Det är framförallt frågan om följande fyra argument.

(1) Egna medborgare skall rätta sig efter hemlandets lag, varhelst de befinner sig oavsett innehållet i lagen på gärningsorten. Detta argument kallar jag för *lydnadsargumentet*. Det får till konsekvens att anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av egna medborgare bör vara obegränsade.

(2) Egna medborgare bör utan risk för bestraffning i hemlandet kunna »taga seden dit de kommer». De som företräder denna uppfattning brukar dock undantaga vissa brott, såsom brott mot den egna staten och brott på inhemska fartyg och eventuellt även brott mot egna medborgare. I övrigt bör emellertid enligt detta synsätt anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av egna medborgare begränsas genom *kravet på dubbel straffbarhet*.

(3) Sådana länder som icke är villiga att till främmande stater utlämna egna medborgare, bör utforma sina anknytningsregler på sådant sätt att bestraffning i gärningsmannens hemland kan träda i stället för utlämning. Detta argument kallar jag för *utlämningsargumentet*. Strängt taget bör detta argument leda till att anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av egna medborgare »kopplas» till utlämningsreglerna och att anknytningen begränsas till utlämningsbara brott. Emellertid är det ovanligt att man drar denna konsekvens av utlämningsargumentet, vilket förvånande nog ofta åberopas till stöd för en obegränsad anknytning.

(4) Ett fjärde argument går ut på att hemlandet ej bör lämna »*straffrättslig asyl*» åt särskilt farliga brottslingar, som förövat brott utomlands, eller överhuvudtaget åt egna medborgare, som förövat brott utomlands. — Det må i förbigående anmärkas att den nu nämnda synpunkten är ett huvudargument för att göra den egna straffrätten tillämplig ifråga om brott utomlands av utlänningar, som efter brottet begivit sig till domslandet.

En tredje uppgift i detta kapitel, som hänger nära samman med de båda tidigare nämnda, är att försöka fastställa *syftet* med anknytningsregeln i 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB rörande brott utomlands av svenska medborgare. På denna punkt är förarbetena till 1972 års ändring i 2 kap. BrB ej särskilt upplysande. Bl. a. med hänsyn härtill synes det motiverat att utförligt redovisa förarbetena till 2 kap. BrB i dess ursprung-

liga lydelse liksom förarbetena till 1 kap. SL. Ingenstans i de olika förarbetena – eller i den svenska straffrättsliga litteraturen – finner man någon mera utförlig diskussion av olika syften med en anknytningsregel ifråga om brott utomlands av svenska medborgare. Däremot kan man genom att foga samman de olika »pusselbitarna» från tiden 1832 – 1972 få en något klarare bild av olika *tänkbara* syften med en sådan regel. Därefter får man försöka fastställa vilket syfte regeln i 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB bör anses ha.

Uttrycket *den aktiva personalitetsprincipen* använder jag för att beteckna varje typ av anknytningsregel i vilken gärningsmannens inhemska medborgarskap uttryckligen ingår som ett anknytningsfaktum. Om regeln enbart innehåller detta anknytningsfaktum, uppstår inga svårigheter med hänsyn till terminologin. Om regeln är obegränsad eller begränsad spelar ingen roll, den kan ändå betecknas som en tillämpning av den aktiva personalitetsprincipen. Om anknytningsregeln däremot bygger *dels* på gärningsmannens medborgarskap, *dels* på något annat anknytningsfaktum, exempelvis den angripnes medborgarskap, finns möjlighet att välja antingen den ena eller den andra anknytningsfaktorn som utgångspunkt för klassificeringen. I tydlighetens intresse kanske man i sådana fall bör tala om en kombination av exempelvis den aktiva och den passiva personalitetsprincipen. Ibland har en sådan kombination betydelse för själva anknytningen, i andra fall endast för frågan om särskilt åtalsförordnande.

Enligt 1 kap. 1 § SL, som behandlas i avsnitt 5.2 nedan, var vissa brott utomlands av svensk medborgare ovillkorligt underkastade svensk straffrätt. Alla andra brott var villkorligt underkastade. Anknytning till Sverige förelåg således alltid beträffande gärning förövad utomlands av svensk medborgare, förutsatt att gärningen utgjorde ett brott enligt svensk lag och att det aktuella straffstadgandet var extraterritoriellt tillämpligt. Ifråga om den obegränsade anknytningen överensstämde 1 kap. 1 § SL helt med lagkommitténs förslag till straffbalk 1832. Lagkommittén gjorde däremot i sitt förslag ingen skillnad mellan ovillkorligt och villkorligt underkastade brott. Enligt detta förslag krävdes ej i något fall särskilt åtalsförordnande beträffande brott utomlands av svensk man. 2 kap. 2 § BrB i ursprungliga lydelsen, som diskuteras i avsnitt 5.3 nedan, övertog principen från 1 kap. 1 § SL att alla brott utomlands av svensk medborgare hade anknytning till Sverige. Uppdelningen i 2 kap. 5 § 2 st. BrB i ovillkorligt och villkorligt underkastade brott gjordes dock något annorlunda än i SL. Genom 1972

års reform av 2 kap. BrB har den aktiva personalitetsprincipen försetts med ett krav på dubbel straffbarhet (se avsnitt 5.4 nedan). Detta är en – åtminstone ur principiell synpunkt – mycket betydelsefull förändring i förhållande till 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse och i förhållande till 1 kap. SL.

5.2 1 KAP. 1 § SL JÄMTE FÖRARBETEN

5.2.1 1 kap. 1 § SL

1 kap. 1 § SL hade ursprungligen följande lydelse: »Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å svenskt fartyg eller emot Sverige eller svensk man utom riket, så ock för annat utom riket förövat brott, där Konungen förordnar, att det brott här i riket åtalas må.» Detta stadgande erhöll 1948 ett andra stycke, i vilket frågan om var ett brott skall anses begånget reglerades. År 1957 likställdes, såvitt gällde anknytningen till Sverige, brott utomlands på svenskt luftfartyg med brott utomlands på svenskt fartyg. Bortsett från dessa tillägg gällde 1 kap. 1 § SL oförändrad under hela den tid strafflagen var i kraft.

Regeln i 1 kap. 1 § SL innebar således att *anknytningen* var obegränsad ifråga om brott utomlands av svensk medborgare men att brotten uppdelades i två grupper, sådana som var *ovillkorligt* och sådana som var *villkorligt* underkastade svensk straffrätt. Gruppen ovillkorligt underkastade brott omfattade ursprungligen brott på svenskt fartyg, brott mot Sverige och brott mot svensk medborgare och utökades 1957 med brott på svenskt luftfartyg. I alla andra fall var brottet villkorligt underkastat svensk straffrätt. Ifråga om de ovillkorligt underkastade brotten kan man säga att anknytningsregeln bygger på en kombination av den aktiva personalitetsprincipen med antingen principen om flaggans lag eller statsskyddsprincipen eller den passiva personalitetsprincipen.

1 kap. 3 § SL innehöll i ursprungliga lydelsen ett undantag från regeln i 1 kap. 1 § SL om obegränsad anknytning: »Ej skall någon för brott, som han utom riket begått, här i riket straffas, där han förut, för samma brott, straff å annan ort undergått.» Denna regel utgjorde ett ovillkorligt hinder mot *dubbelbestraffning*. 1948 ändrades 1 kap. 3 § SL så att tidigare bestraffning utomlands endast utgjorde ett vill-

korligt hinder som kunde bortfalla under förutsättning att regeringen förordnade om åtal här i riket. Samtidigt infördes en regel om *avräkning av ansvarspåföljd* som någon undergått utomlands.

I avsnitt 5.2.2 lämnas en kort, allmän redogörelse för förarbetena till 1864 års strafflag. Därefter redovisas i avsnitt 5.2.3–5.2.7 förarbetena till 1 kap. 1 § SL. En sammanfattande översikt över dessa förarbeten lämnas i avsnitt 5.2.8. Slutligen försöker jag i avsnitt 5.2.9 fastställa syftet med anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL rörande brott utomlands av svensk medborgare.

5.2.2 Allmänt om förarbetena till 1864 års strafflag

I avsnitt 5.1 framhöll jag att syftet med detta kapitel främst är att undersöka olika typstadganden och olika argument såvitt gäller anknytningsregler som bygger på gärningsmannens medborgarskap. Med hänsyn härtill har framställningen i avsnitt 5.2.3 och följande begränsats till sådant material som är av direkt intresse för de frågor som här skall undersökas. För sammanhangets skull och med hänsyn till den långa tid under vilken förarbetena till 1864 års strafflag pågick, synes dock en kortfattad redogörelse för den allmänna gången av reformarbetet vara på sin plats. Samtidigt kommer jag att i förbigående nämna vissa preliminära iakttagelser rörande det handskrivna material som jag studerat.

Statsvälvningen 1809 utgör inledningen till en betydelsefull period i den svenska lagstiftningens historia – för straffrättens del avslutad först med antagandet av 1864 års strafflag. Vid riksdagen 1809–1810 framfördes en rad mer eller mindre långtgående önskemål om en översyn och omarbetning av 1734 års lag. Efter vissa förberedande utredningar, vilka såvitt jag har kunnat finna ej innehåller något av intresse rörande straffrättens tillämplighet i rummet, tillsattes 1811 en *lagkommitté* (Stora lagkommittén) med uppgift att utarbeta en ny allmän civil- och kriminallag. Under tiden 1811–1813 utarbetade en av lagkommitténs medlemmar, professorn L. G. Rabenius, förslag till missgärnings- och straffbalk. Dessa förslag godtogs ej av kommitténs majoritet och lades därför åt sidan. Rabenius' handskrivna förslag innehåller även vissa, ganska speciella regler rörande straffrättens tillämplighet i rummet. Dessa regler synes ej ha påverkat det fortsatta lagstiftningsarbetet och de kommer ej att särskilt redovisas i avhandlingen.

Lagkommitténs arbete ägnades till en början huvudsakligen åt den civilrättsliga lagstiftningen. År 1826 framlade kommittén sitt förslag till ny civillag. Kort dessförinnan, 1824, hade regeringen i skrivelse till lagkommittén påbjudit ett samarbete med den 1814 i *Norge* tillsatta *lagkommissionen*. I skrivelsen framhölls att det var av största vikt att till möjligaste överensstämmelse efter hand sammanbringa grunderna för de förenade rikenas lagstiftning. Samarbetet med den norska lagkommissionen kom till stånd först i februari 1830 och bedrevs under detta och följande år. En jämförelse mellan det handskrivna materialet i det norska riksarkivet och i det svenska visar att de ursprungliga norska förslagen — till skillnad från de därefter följande — rörande straffrättens tillämplighet i rummet skilde sig i väsentliga hänseenden från lagkommitténs preliminära förslag i denna del. Det kan även konstateras att 1 kap. i den norska strafflagen 1842 visar stor överensstämmelse med 1 kap. i lagkommitténs förslag till straffbalk 1832. I det opublicerade material från lagkommitténs verksamhet som förvaras i det svenska riksarkivet finns ett flertal förberedande utkast till regler om straffrättens tillämplighet i rummet. I detta sammanhang synes det ej motiverat att närmre redovisa dessa utkast. Den följande framställningen börjar därför med 1 kap. 1 § i lagkommitténs 1832 tryckta förslag till straffbalk. (Ett i huvudsak likalydande förslag till 1 kap. finns tryckt i protokollet den 18 juni 1830.¹)

Sedan förslaget till kriminallag utkommit av trycket, remitterades det till de juridiska fakulteterna samt professorerna i filosofi vid universitetet i Uppsala och Lund. Dessutom underrättades allmänheten genom annonser i Post- och Inrikes Tidningar att envar ägde yttra sig över förslaget och före utgången av 1832 framställa de anmärkningar var och en kunde finna skäligt. Sedan de begärda remissvaren och åtskilliga andra yttranden över förslaget inkommit, avgav lagkommittén sitt år 1834 tryckta utlåtande över anmärkningarna. Av olika skäl blev det följande reformarbetet ytterst segdraget. Hovrätternas yttrande över förslaget till kriminallag inkom, trots att remissen skett 1834, först 1838. HD, som därefter hade att yttra sig över förslaget, avgav sitt yttrande först 1840. Vid 1840–1841 års riksdag underrättade regeringen ständerna om att någon proposition rörande lagreformen icke kunde framläggas vid denna riksdag. Efter hemställan från ständerna tillsattes 1841 en *lagberedning* (Gamla lagberedningen). Efter översyn av lagförslagen trycktes dessa på nytt 1844. Vid 1844–1845 års riksdag framlades en proposition om antagande av ny strafflag. Ständerna, som för-

klarade sig ej medhinna en fullständig granskning av förslaget, antog dock 1845 i det s. k. principbetänkandet förslagets huvudgrunder ifråga om straff och straffmätning. Vid den påföljande riksdagen 1847–1848 förnyades propositionen i oförändrat skick men blev ej antagen av ständerna. Sedan frågan om en lagreform helt legat nere några år, inleddes därefter med början vid 1853–1854 års riksdag ett skede av betydelsefulla partiella reformer på straffrättens område, vilka banade väg för antagandet vid 1862–1863 års riksdag av den nya strafflagen, som utfärdades 1864 och trädde i kraft den 1 januari 1865.

Det nu redovisade avsnittet om den allmänna gången av reformarbetet bygger, förutom på egna studier av vissa delar av materialet, på tidigare framställningar rörande strafflagens tillkomsthistoria (se om dessa nedan). – I det följande redovisas lagkommitténs förslag 1832, de viktigaste anmärkningarna mot förslaget och lagkommitténs svar, Svea hovrätts utlåtande, tryckt 1839, och HD:s protokoll, tryckt 1840, samt lagberedningens förslag 1844, allt såvitt gäller anknytningsregeln rörande brott utomlands av svensk man. De olika propositionerna under 1840-talet och 1850-talet redovisas däremot ej särskilt. Reglerna rörande straffrättens tillämplighet i rummet i dessa propositioner överensstämmer nämligen helt med lagberedningens förslag. I ett särskilt avsnitt behandlas propositionen till riksdagen 1862–1863, dock har den omfattande debatten i de olika stånden rörande 1 kap. 1 § i propositionen ej medtagits.

I en serie artiklar under rubriken »Om kriminallagstiftningen i Sverige efter 1809» har *Christian Naumann* under åren 1864–1871 i den av honom utgivna tidskriften publicerat en utförlig och noggrann skildring av bl. a. strafflagens tillkomsthistoria.² Framställningen, som består av sju »stycken», är kronologiskt disponerad och omfattar ca 225 sidor. Skildringen ger en allmän översikt av reformarbetet »så kort som ämnets vikt kan tillåta» och åsyftar ej någon detaljdiskussion av de särskilda rättsinstituten. Den grundar sig bl. a. på det material från lagkommittén och lagberedningen som förvaras i riksarkivet. År 1892 utgavs av *Herman Antell* en strafflagsedition försedd med en rättshistorisk inledning.³ I företalet till detta arbete säger utgivaren bl. a. att det är naturligt att hans översikt ifråga om lagstiftningsarbetet i sina huvuddrag kommit att omfatta samma moment som Naumanns, då källorna i båda fallen är vederbörande lagkommittéers och riksdagars protokoll. Antell framhåller emellertid att hans skildring skiljer sig från Naumanns därigenom att den lägger tyngdpunkten på strafffrågan, vilken var hela lagstiftningsarbetets drivande motiv. – Det av dessa båda författare använda materialet har därefter kommit till användning ytterligare minst två gånger, utan att dess möjligheter ännu på något sätt kan sägas vara uttömda. *Erik Marks von Würtemberg* har 1934 i uppsatsen »Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundratalets början», vilken inte är begränsad till den straffrättsliga lagstiftningen, ägnat särskilt intresse

åt lagförslagens behandling vid de olika riksdagarna.⁴ Han skildrar även de i lagstiftningsarbetet deltagande personernas insatser. *Ragnar Bergendal* har samma år givit en allmän karakteristik av strafflagen.⁵ *Alvar Nelson* har i den laghistoriska delen av sin avhandling »Rätt och ära», som utkom 1950, utförligt skildrat tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. SL.⁶ Därjämte har han samtidigt lämnat åtskilliga bidrag till diskussionen om reformarbetets bedrivande i allmänhet. De nu nämnda framställningarna kompletterar varandra i olika hänseenden. Av författare som mera kortfattat redovisat strafflagens tillkomsthistoria kan nämnas *Hagströmer*, *Agge*, *Hafström* och *Wallén*.⁷

¹ Se de tryckta protokollen s. 9, intagna i Lagkommitténs förslag 1832.

² Se Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, utg. av Chr. Naumann, 1864 s. 1 ff. och s. 306 ff., 1865 s. 566 ff. och s. 724 ff., 1866 s. 658 ff. och s. 730 ff., 1867 s. 1 ff. och s. 360 ff. samt s. 418 ff., 1869 s. 691 ff., 1870 s. 474 ff. och s. 542 ff. och s. 664 ff. samt 1871 s. 712 ff.

³ Sveriges rikes strafflagar . . . utg. jämte en rättshistorisk inledning av Herman Antell. Lund 1892.

⁴ Se Minnesskrift ägnad 1734 års lag, I, 1934, s. 143 ff.

⁵ Se i föregående not a. a. s. 318 ff.

⁶ Nelson, Rätt och ära, 1950, s. 1 ff.

⁷ Hagströmer, Svensk straffrätt, 1901–1905, s. 55 ff. Agge, Straffrättens allmänna del, häfte 1, 1959, s. 77 ff. Hafström, De svenska rättskällornas historia, 7 uppl. 1973, s. 189 ff. samt Wallén, Svensk straffrätts historia, del 2, 1973, s. 5 ff.

5.2.3 Lagkommitténs förslag 1832

Lagkommitténs förslag till straffbalk innehåller i 1 kap. 1 § följande stadgande: »Inländsk man varde, efter Sveriges lag och vid svensk domstol, dömd för brott, som han förövat i Sverige, eller utom de förenade rikena Sverige och Norge.» Såvitt gäller brott utomlands innebär förslaget en tillämpning av den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen — bortsett från brott förövalade i Norge. Ifråga om sådana brott stadgas i 1 kap. 4 § av förslaget att brott i allmänhet som förövas i Norge icke hör under svensk straffrätt. I samma paragraf föreskrives vidare att om svensk ämbets- eller tjänsteman förövar brott i ämbetet eller tjänsten, då han uppehåller sig i Norge, skall han stå under svensk straffrätt för detta brott.

I motiven till 1 kap. 1 § i förslaget understryker lagkommittén inledningsvis att varje stat för upprätthållandet av rättstillståndet hos sig är intresserad av att utlänningar icke går fria från straff för brott, som de förövat inom statens område. Därför får staten, å sin sida, ej skydda egna medlemmar emot ansvar för brott begångna i ett främ-

mande land, om det lyckats dem att där undgå bestraffning. Den ömsesidiga säkerhet för varje lands invånare mot rättskränkningar av andra som påkallas av den allmänna folkrätten och av egen fördel kan befordras på två sätt, fortsätter kommittén, antingen genom förbrytarens *utlämning* till den främmande staten för att av denna bestraffas eller genom hans *bestraffning* i den stat vars medlem han är. Kommittén diskuterar i korthet dessa båda alternativ. Vad gäller det första framhåller lagkommittén att det är en av regeringarna i allmänhet och, såvitt kommittén har sig bekant, av den svenska regeringen alltid iakttagen regel att ej utlämna eget lands invånare för att i annat land dömas och straffas. Så länge staterna ej har bildat ett rättsförbund med likstämmiga lagar, kommer denna regel att förbli gällande, menar lagkommittén, eftersom den grundar sig på varje stats värdighet och det skydd den bör lämna egna medlemmar mot sådan behandling som icke stämmer med dess egna lagar. Således återstår endast att begagna sig av den andra utvägen, nämligen att varje stat själv låter döma och straffa egna medlemmar för brott som de förövat i annat land.¹

Lagkommittén övergår därefter till frågan *vilken lag som skall tillämpas* när den inländske mannen skall dömas för brott begånget utom riket. Kommittén framhåller att de flesta nyare lagstiftningar överensstämmer däri att endast inländsk lag är användbar i sådana fall. Enligt gällande lag i Preussen, upplyser kommittén, har man där förfarit så, att även den preussiske undersåten dömes efter utländsk lag, om denna var mildare än landets egen. Häremot invänder lagkommittén att varje stat i sin egen lag förklarar ej endast vilka gärningar den anser straffbara, utan även vilka straff som är nödvändiga med hänsyn till bestraffningens ändamål. En stat kan således ej utan att råka i motsägelse med sig själv vid sina domstolar tillämpa en främmande strafflag. Straffet måste nämligen anses för orättvist om det är strängare än i den egna lagen och för otillräckligt om det är mildare. Dessutom kan förhållandena såvitt gäller straffverkställigheten vara så olika i de olika länderna att de straff som skulle utmätas enligt främmande lag icke skulle kunna verkställas i det land där brottet bestraffas.²

De brott som svensk man förövar i *Norge* hör enligt förslaget icke under svensk straffrätt. Denna inskränkning grundar sig på de båda rikenas förening under en Konung, framhåller lagkommittén. Med detta samband och den likstämighet i lagar som man bör vänta sig av de för sådant ändamål av regeringen beslutade och verkställda åtgärder, kan de båda rikena enligt kommitténs mening anses såsom delar av ett

rättsförbund. (Jfr ang. det norsk-svenska samarbetet avsnitt 5.2.2 ovan.) Härigenom försäkras det ena rikets invånare om en sådan behandling vid det andras domstolar att de skäl som i allmänhet talar emot brottslingars utlämning bortfaller i avseende på de förenade rikena inbördes.³ Beträffande den särskilda regeln i 1 kap. 4 § av förslaget rörande *brott i ämbetet eller tjänsten* förövat av svensk ämbets- eller tjänsteman, medan han befinner sig i Norge, framhåller lagkommittén att det i själva verket är mot den stat i vars tjänst ämbetsmannen står som han förbrutit sig. Det är också denna stat som i synnerhet är intresserad av brottets bestraffning, fortsätter kommittén, och därvid bör dess egen lag tillämpas. Här saknas följaktligen all grund att överflytta straffrätten till det rike inom vilket förbrytelsen tilldragit sig.⁴

Sammanfattningsvis kan man konstatera att anknytningsregeln ifråga om brott utomlands av svensk medborgare enligt lagkommitténs uppfattning bör vara obegränsad — bortsett från förhållandet till Norge. Regeln motiveras *enbart* med utlämningsargumentet. Staternas ömsidiga intresse av att bestraffning i hemlandet kan träda i stället för utlämning betonas.

¹ Lagkommitténs förslag 1832, motiven, s. 6.

² A. a., motiven, s. 6.

³ A. a., motiven, s. 7.

⁴ A. a., motiven, s. 7 f.

5.2.4 Anmärkningar mot förslaget och lagkommitténs svar

I sitt utlåtande 1833 över lagkommitténs förslag till straffbalk godtar *Uppsalaprofessorerna* de föreslagna reglerna om dem som är underkastade svensk straffrätt, utom såvitt gäller det föreslagna stadgandet beträffande ansvar för brott utomlands av svenska medborgare. Professorerna anser det tvivelaktigt huruvida inländsk man utan någon inskränkning bör vara underkastad svensk straffrätt för *alla* de brott som han begått *utom* de förenade rikena Sverige och Norge och för vilka han ej redan blivit straffad å annan ort. Man måste nämligen, sägs det i utlåtandet, göra skillnad mellan *två väsentligt olika fall*, det ena då brottet är begånget mot svenska staten eller inländsk man, och det andra då det är begånget mot främmande stat eller utländsk man. I det förra fallet är det ej något tvivelsmål underkastat att förbrytaren måste lyda under svensk straffrätt. Men i det senare fallet torde man ej

utan någon ytterligare och närmare bestämning böra stadga att hans brott skall upptagas och bestraffas av svensk domstol. Professorerna citerar därefter det ovan i avsnitt 5.2.3 återgivna uttalandet av lagkommittén i motiven till 1 kap. 1 § av förslaget. Eftersom varje stat, enligt vad lagkommittén framhåller, för upprätthållandet av rättstillståndet hos sig är intresserad av att utlänningar ej må för brott som de förövat inom statens område vara straffria, om det lyckats dem att där undgå bestraffning, så måste staten å sin sida ej skydda egna medlemmar emot ansvar för brott begångna i ett främmande land. Samtidigt som professorerna medgiver riktigheten av detta yttrande framhåller de att man icke med fullt skäl synes kunna draga någon *annan* slutsats därav än att inländsk man, som lyckats undgå bestraffning för ett i främmande land begånget brott, bör dömas för detta brott vid svensk domstol och efter svensk lag, såvida den förnärmade – vare sig staten eller individen – låter åtala brottet och således mot den brottslige uppkallar statens straffande rättvisa. Om däremot den förnärmade staten eller individen ej låter åtala det utomlands förövade brottet, synes det ej böra bli föremål för svensk domstols prövning annat än i ett fall. Om nämligen brottet är av den grova och för staten eller den allmänna säkerheten farliga art att staten måste finna det för sig själv vådligt att inom sitt område såsom ostraffad hysa den som utomlands förövat sådant brott, bör brottet prövas av svensk domstol. Om åter brottet icke är av denna allmänt farliga art, synes staten icke äga något giltigt skäl att till prövning upptaga gärningen, då varken den förnärmade staten eller individen begär att den åtalas. Professorerna anser att någon häremot svarande begränsning bör införas i lagen för att förekomma en obehörig utvidgning av statens domsrätt. En sådan närmare bestämning torde också vara behövlig, sägs det, för att besvara frågan huruvida den som under vistelsen i ett främmande land företagit en handling, vilken *icke är straffbar enligt samma lands lagar*, men förbjuden av svensk lag, skall efter hemkomsten till fäderneslandet ansvara för denna handling inför svensk domstol. Professorerna erinrar om ett speciellt exempel som lagkommittén själv nämnt i sina motiv.¹ Om nämligen en svensk undersåte för eget behov begagnar eller köper eller säljer slavar i ett land, vars lagar medgiver äganderätt till slavar, skall en särskild undantagslag gälla och vederbörande ej straffas i Sverige för sitt handlingssätt. Måhända skulle man dock kunna ange långt flera sådana exempel, framhåller professorerna, i synnerhet när det gäller ringare brott för vilka ett bestämt undantagsstadgande också skulle erfordras.²

Uppsalaprofessorernas resonemang gör i sak ett relativt modernt intryck. Måhända har deras synpunkter i viss mån bidragit till utformningen av det s. k. förmedlingsförslaget vid 1862–1863 års riksdag, vilket lades till grund för 1 kap. 1 § SL (se härom avsnitt 5.2.7 nedan). Man kan instämma i professorernas påpekande att det *utlämningsargument* som lagkommittén åberopar i motiven till 1 kap. 1 § i förslaget ingalunda motiverar ett så långtgående stadgande som det föreslagna. Önskar man en obegränsad anknytningsregel bör den i varje fall motiveras på ett mer utförligt sätt. Professorernas kortfattade kritik anvisar en fullt framkomlig väg, när det gäller att ge stadgandet en mer begränsad omfattning. Först bör de fall som utgör en kombination av den aktiva personalitetsprincipen med statsskyddsprincipen resp. med den passiva personalitetsprincipen sorteras undan. — Detsamma gäller brott utomlands på svenskt fartyg, vilket skett i utlåntagandet. — I dessa fall är det ej motiverat att kräva en särskild begäran från den främmande staten eller från målsäganden. I de återstående fallen, där anknytningsregeln således *enbart* bygger på det förhållandet att gärningsmannen är inländsk man, bör *någon form av begränsning* införas enligt professorernas mening. I första hand anser de att man uttryckligen bör kräva hänvändelse från den främmande staten eller målsäganden. Detta krav förefaller i och för sig rimligt. Att lämna »rättshjälp» åt en främmande stat som icke begär sådan hjälp, kan sägas vara en överloppsgärning. I viss mån kan samma synpunkt anföras i fråga om brott utomlands mot utlänning. Helt utan undantag bör dock en sådan regel ej vara, vilket professorerna också påpekar. Särskilt grova och farliga brott förövade utomlands av svensk man bör kunna åtalas i Sverige, trots att någon hänvändelse till Sverige ej skett från den främmande staten eller målsäganden. Dessutom kräver professorerna att frågan om *den dubbla straffbarheten* uttryckligen regleras i lagtexten. Detta är ett synnerligen motiverat krav — förutsatt att man avvisar lydnadsargumentet i dess strängaste form. Den kritik som professorerna själva framför innebär faktiskt ett steg i riktning mot lösningen av problemet om den dubbla straffbarheten. Visserligen är kritiken kortfattad och resonemangen måhända ej tillräckligt utförliga för att direkt kunna läggas till grund för lagstiftning, men professorernas principiella syn på utformningen av en anknytningsregel beträffande brott utomlands av svensk medborgare förefaller ur nutida synpunkt rimlig.

I det 1834 tryckta *utlåntagandet i anledning av anmärkningarna* mot förslaget till allmän kriminallag bemöter lagkommittén Uppsalaprofes-

sorernas kritik. Till försvar för 1 kap. 1 § i förslaget anför lagkommittén nu ett helt *annat* argument än det ursprungligen framförda utlämningsargumentet. Lagkommittén säger nämligen:

Förbrytaren har ej upphört att även under sitt vistande utom riket vara svensk. Han har genom sitt där begångna brott, det må vara riktat emot vilken som helst, brutit emot svenska strafflagen; och svenska staten har visserligen ett stort intresse däri, att hos alla svenskar underhålla ovillkorlig aktning för landets lag.³

Här anför lagkommittén uttryckligen det argument som jag betecknar som *lydnadsargumentet*. Enligt detta är svenska medborgare skyldiga att även utomlands rätta sig efter den svenska strafflagen oavsett innehållet i lagen på gärningsorten. Att lagkommittén har den uppfattningen att lagen på gärningsorten *ej* skall beaktas framgår ännu tydligare av den senare delen av utlåtandet, i vilken kravet på dubbel straffbarhet behandlas. Innan lagkommittén tar upp denna fråga, framhåller den att professorernas kritik av 1 kap. 1 § i förslaget till straffbalk ej synes förenlig med den teori angående straffets grund som professorerna själva givit uttryck för, nämligen att straffet har sin grund i en absolut och oeftergivlig förnuftsfordran. Med en sådan teori synes det ej överensstämmande, säger lagkommittén, att göra straffets tillämpning beroende av platsen för brottets förövande.

Lagkommittén diskuterar därefter hur den föreslagna regeln troligen kommer att *tillämpas* i praktiken. Man behöver enligt kommitténs mening ej hysa några farhågor för att den svenska åklagarmakten alltför ofta eller i oträngt mål skulle vara verksam för att beivra brott förövade utom riket av svenskar. Även ifråga om sådana brott gäller föreskrifterna angående de brott som endast må åtalas av målsäganden, betonar kommittén. Vad gäller övriga brott kommer åklagarmakten att avhålla sig från åtal genom egen urskillning, genom brist på kunskap om brottet eller genom omöjligheten att åstadkomma bevisning. — Detta uttalande tyder på att lagkommittén ej räknar med s. k. absolut åtalsplikt. I sin tur innebär detta att den föreslagna anknytningsregeln är mindre sträng än vad den skulle ha varit, om kommittén utgått från att en sådan åtalsplikt åvilade de svenska åklagarna. — När det gäller brott förövade utom riket av svensk man mot utlänning, fortsätter kommittén, bör det enligt dess mening ostridigt stå den genom brottet förnärmade fritt att här i riket beivra brottet, vare sig det varit av svårare eller lindrigare art. Kommittén har därför ej funnit anledning att i avseende å sådana brott i lagen inskränka åklagarmaktens verksam-

het inom en trängre krets än den som blivit utstakad för brott inom riket.⁴

Lagkommittén övergår därefter till att diskutera professorernas påpekande att *strafffrihet på gärningsorten* borde beaktas i vissa fall. Enligt kommitténs mening kan man, bortsett från förseelser mot polis- och ekonomilagar, i allmänhet antaga att det som är straffbart såsom brott i ett land också är belagt med straff i ett annat land. Dessutom måste varje stats lagstiftare anse att en handling som är vid straff förbjuden inom landet, även är straffvärd då den förövas utomlands av en medlem i staten. Om lagstiftaren av särskilda skäl, såsom i exemplet med den svenske slavägaren, vill låta en gärning bli ostraffad om den förövas av en statens egen medlem i ett land där den är tillåten, så måste strafffrihet i sådant fall bestämt stadgas.⁵

Till stöd för den föreslagna oinskränkta aktiva personalitetsprincipen anför lagkommittén slutligen vissa *utländska lagar och lagförslag*. Härvid åberopas Maximilian Josefs patent angående den bayerska strafflagens promulgation samt den österrikiska strafflagen av år 1803 § 30. Vidare nämnes Bauers förslag till strafflag för Hannover, de nya förslagen till strafflag för Bayern, lagrevisionens i Preussen omarbeteade förslag till strafflag av år 1830 samt de »väl kända juristernas Stübels och v. Strombecks» förslag till strafflagar, den förres för Sachen, den senares för Brunswig m. fl. stater.⁶ — I detta sammanhang må anmärkas att den slutligen antagna strafflagen för Preussen av år 1851 *ej* innehåller den obegränsade aktiva personalitetsprincipen. Lagstiftaren i detta land följde således *ej* det av lagkommittén nämnda förslaget från 1830.⁷ — I sitt utlåtande 1834 avvisar lagkommittén även en anmärkning mot förslaget till straffbalk framställd av *professorn F. Cederstiöld* i Lund.⁸

¹ Se Lagkommitténs förslag 1832, motiven, s. 62.

² Uppsalaprofessorernas utlåtande är tryckt i Skandia, Tidskrift för vetenskap och konst, Band 1, Uppsala 1833. Se om 1 kap. i lagkommitténs förslag till straffbalk s. 21 ff.

³ Lagkommitténs utlåtande 1834 s. 40 f.

⁴ I not 3 a. a. s. 41.

⁵ I not 3 a. a. s. 41.

⁶ I not 3 a. a. s. 41 f.

⁷ Se om den preussiska strafflagen 1851 och dess förarbeten, Eder, Die Entwicklung der Bestimmungen über das internationale Strafrecht in den deutschen Entwürfen zum Strafgesetzbuch, Diss., Freiburg im Breisgau, 1960, s. 27 ff.

⁸ I not 3 a. a. s. 42.

5.2.5 Svea hovrätts utlåtande 1839. Högsta domstolens protokoll 1840

I det 1839 tryckta utlåtandet över lagkommitténs förslag till kriminallag anlägger *Svea hovrätt* vissa mindre vanliga synpunkter på den aktiva personalitetsprincipen. Hovrätten anser nämligen att en utlänning skulle kunna missbruka den vidsträckta svenska kompetensen genom att anställa *obefogade åtal* här i landet mot svensk man för brott som denne förövat utomlands. Hovrätten anför att av 1 kap. 1 § i förslaget till straffbalk följer, att svensk man kan här tilltalas för brott som han å utländsk ort förövat även emot utländsk person. Härigenom synes svenska undersåtars rätt icke vara tillbörligen bevarad, säger hovrätten. Sant är väl att den verkligen brottslige ej upphör att vara det, därför att han undkommit från det land där han förövat brottet. Men man bör ock ihågkomma att av hat och illvilja kriminalrättegångar stundom uppkomma, där något verkligt brott ej blivit begånget. Om en utlänning vill begagna de brottsliga utvägar, som beklagligtvis ej sällan står till buds »för den elake», och orättmätigt angriper en svensk man, hur svårt blir det då icke för den tilltalade att bevisa sin oskuld, säger hovrätten. Och även om detta lyckas honom, var skall han få upprättelse? Enligt hovrättens mening borde det åtminstone föreskrivas att målsäganden antingen personligen skulle infinna sig här i riket till sakens utförande, om domstolen fann detta erforderligt, samt vistas här till dess han erhöll domstolens tillstånd att återresa, eller ock ställa borgen för böter och skadestånd som kunde ådömas honom, vid äventyr att han eljest förlorar rätten till vidare talan.¹

Jag övergår därefter till *Högsta Domstolens* ingående, ur nutida synvinkel betydligt intressantare granskning av lagkommitténs förslag till straffbalk.² Fyra av de sju i granskningen deltagande justitieråden förenade sig om ett starkt kritiskt yttrande, vilket skall redovisas i det följande. HD:s övriga ledamöter lämnade hela första kapitlet utan annan anmärkning än att 1 kap. 5 § i förslaget, som från svensk straffrätt undantog brott i ämbetet eller tjänsten förövade i Sverige av norsk ämbets- eller tjänsteman, borde göras tillämplig även beträffande motsvarande brott av andra staters ämbets- och tjänstemän.³

Majoritetens yttrande kan sägas bygga på en strikt tillämpning av territorialitetsprincipen, från vilken ytterst få undantag borde tillåtas. I sitt utlåtande 1834 över anmärkningarna över förslaget till kriminallag betonade lagkommittén uttryckligen den svenske medborgarens skyldighet att följa svensk lag, oavsett var han befann sig. De fyra justi-

tierådens yttrande 1840 kontrasterar skarpt häremot. De framhåller tvärtom nödvändigheten av att man beaktar lagen på gärningsorten. Av det hittills redovisade materialet kan lagkommittén sägas representera den ena ytterlighetsståndpunkten och HD:s majoritet den motsatta. Uppsalaprofessorernas kritik utgör en av flera möjliga medelvägar mellan dessa båda ståndpunkter.

HD:s majoritet konstaterar inledningsvis att grannlagenheten i den fråga som behandlas i 1 kap. av förslaget ökas därigenom att den är på en gång *politisk och juridisk*. — Ett konstaterande som fortfarande synes ha full relevans. — Yttrandet innehåller därefter ett slags »programförklaring» rörande förhållandet mellan svensk och utländsk straffrätt. Detta avsnitt i HD:s protokoll gav stark återklang vid riksdagen 1862—1863, särskilt i lagutskottets utlåtande över propositionen med förslag till strafflag (se härom avsnitt 5.2.7 nedan). Trots att HD i detta inledande avsnitt av sitt utlåtande förbigår vissa frågor av avgörande betydelse för bedömningen av lagförslaget, kan det vara av intresse att här utförligt återgiva denna del av yttrandet.

Till en början konstaterar HD att den allmänna regeln ifråga om straffrättens tillämplighet måste vara att straffrätten tillhör den stat inom vars territorium brottet förövas. — HD väljer således, vilket i och för sig är naturligt, *territorialitetsprincipen* som utgångspunkt för sitt resonemang. Detta kan sägas vara i full överensstämmelse med då gällande svensk rätt.⁴ — Väl måste ett och annat undantag från denna regel göras, säger HD, men både rättvisa och statskloket fordrar att sådana undantag ej medges annat än i yttersta nödfall och icke utsträckas så långt som lagkommittén föreslår. Varje stat inrättar och omskapar efter eget gottfinnande sin samhällsordning, av vilken kriminallagstiftningen allestädes utgör ett »huvudstycke». Ehuru det bör medgivas att olikheterna mellan olika staters kriminallagar icke gärna kan vara så stora eller så många som mellan deras civillagar, lär det dock ännu saknas exempel på att två självständiga stater visat full överensstämmelse ens ifråga om de förstnämnda lagarna. Sant är, fortsätter HD, att skiljaktigheterna visar sig större, ju längre man går tillbaka i tiden och att de avtagit i följd av en stigande och allmännare utbredd civilisation. Men även om man hyser de mest sangviniska förhoppningar att dessa skiljaktigheter skall i en ännu avlägsen framtid nära nog utplånas, visar det sig dock att ett hinder för fullkomlig harmoni ohjälpligt kvarstår, nämligen det som härrör från staternas »lokala egenheter». Dessa skall sannolikt ensamma medföra, säger HD, att varje stat går sin

egen väg till och med ifråga om den rätta skiljelinjen här och där emellan det lovliga och olovliga och än mer vid »gradationen av det olovligas straffbarhet». Enligt HD:s mening kan något vidsträcktare syftemål ej vinnas med den positiva lagstiftningen än att en och samma norm för yttre rätt gäller inom varje samhälle, lika yttre frihet, lika skydd under dennas tillbörliga begagnande, och att lika ansvar då dess gränser överskrides vederfares en var som där befinner sig och det utan mannamån, utan skillnad mellan ständiga invånare och på besök kommande främlingar. Den som lämnar sitt hemland, han försakar under tiden hägnet av dess lagar. Genom inträdet inom en annan stats område har han, å ena sidan, förpliktat sig till efterlevnad av dess lagar, å den andra, förklarat sig belåten med den säkerhet dessa lagar beskär honom. Ej kan han, utrikes stadd, för där begångna brott till sitt urskuldande åberopa fäderneslandets möjligen olika lagar. Ej heller bör han, efter hemkomsten, underkastas någon räfst för sitt handlings-sätt utrikes, *om detta där var tillåtet*. Om han alltid enligt det gamla ordspråkets lärdom, tagit seden där han kommit, så har han varken hemma eller borta brutit någon samhällsordning. — HD:s majoritet tycks i sin iver att kritisera den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen tappa bort det fallet att en gärning utgör ett brott *såväl* enligt den främmande lagen *som* enligt svensk lag. Detta fall, som kan sägas ligga till grund för bl. a. utlämningsargumentet, diskuteras ej i den allmänna inledningen. Det beröres dock i samband med kritiken av 1 § i förslaget, se härom nedan. — Den stat som avviker från denna allmänna åsikt, fortsätter HD, förräder därmed anspråk att göra sina lagar gällande även inom andra stater. Följderna härav kan bli missförstånd och osämja mellan staterna och för de enskilda, som vågade se sig omkring utrikes eller hemma sammanträffade med utländska män, skyldighet att på en gång efterleva till äventyrs oförenliga lagar, en belägenhet föga bättre än rättslöshetens.⁵

HD övergår därefter till en kritik av de båda »kardinalparagraferna» i 1 kap. av förslaget, nämligen 1 och 2 §§. Vad gäller 1 § synes det HD betänkligt att göra svensk man ansvarig efter Sveriges lag och vid svensk domstol för *alla* brott som han förövat utrikes. I två fall anses han rättvisligen få svara för utrikes begångna brott. Det första fallet är när brottet riktar sig omedelbart *mot svenska staten*. Det andra fallet är när brottet riktar sig *mot svensk medborgare*. Enligt HD bör dock denna regel — dvs. kombinationen av den aktiva personalitetsprincipen med den passiva — endast gälla för sådana svenskar som i

och för statens angelägenheter måste uppehålla sig utrikes och således icke frivilligt avsagt sig skyddet av fäderneslandets lag. Ifråga om övriga brott förövade utomlands av svensk man, vare sig de riktar sig mot invånarna i det andra landet eller mot dit anlända främlingar, anser HD att två utvägar bör stå gärningsmannen till buds. Antingen bör den tilltalade kunna invända att anklagelsen är falsk och att de mot honom framburna skälen kan vederläggas endast på den främmande orten. Eller också bör han kunna göra gällande att *gärningen var lovlig* på det ställe där den begicks och efter de lagar han då hade att efterleva. Till stöd för den föreslagna regeln att svensk man utan avseende på allt detta skulle dömas efter svensk lag och vid svensk domstol har lagkommittén, bland andra skäl som lätt undanröjas, även åberopat ett skäl som förtjänar den största uppmärksamhet, fortsätter HD:s majoritet, nämligen att staten ej på något annat sätt kunde undandraga sig att *utlämna* den förmente brottslingen till den utländska staten. Att egna medborgare ej bör utlämnas är på flera ställen uttryckligen stadgat, säger HD, och grundsatsen för dessa stadganden bör ej ifrågasättas. Härav följer dock ej att det bör vara den misstänkte förment att, om han så själv vill, hellre underkasta sig utlämning till den utländska domstolen, där han enligt egen förmodan på det ena eller andra sättet kunde ådagalägga sin oskuld. Endast för den händelse att han avsåg sig denna rättegångsförmån borde skyldighet för honom uppstå att svara vid den svenska domstolen. Men även då borde han ej kunna fällas till svårare straff än det, vartill det kunde styrkas att han gjort sig skyldig enligt den lag som gällde där gärningen timade. Detta blev anslaget, framhåller HD, med lagkommitténs förslag i 8 kap. 10 § rättegångsbalkens förra del, att främmande lag får åberopas till grund för dom, då saken beror på förhållande som utomlands tillkommit.⁶

I slutet av anmärkningarna mot 1 kap. i lagkommitténs förslag framför HD vissa synpunkter på hur förslaget enligt HD:s mening borde redigeras.⁷

Sammanfattningsvis kan konstateras att HD:s majoritet accepterar att brott utomlands av svensk man mot Sverige och mot svensk ämbets- eller tjänsteman är underkastade svensk straffrätt. Beträffande övriga brott synes HD mena att den dubbla straffbarhetens princip bör tillämpas. HD avvisar lydadsargumentet men godtager utlämningsargumentet – alternativt bör dock utlämning till den främmande staten kunna ske om den misstänkte själv önskar detta. Om åtal i sådana fall

sker här i riket, bör ej strängare straff ådömas än vad som kunnat utmätas enligt lagen på gärningsorten.

- ¹ Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-Rätts Underdåniga Utlåtande öfver Lag-Committéens Förslag till Allmän Criminal-Lag, 1839, s. 31 f.
- ² Högsta Domstolens Protocoll wid Granskningen af Förslaget till Allmän Criminallag, 1840, s. 3 ff. — Protokollet är dagtecknat den 6 december 1839. Det citeras här med angivande av tryckåret: HD:s protokoll 1840.
- ³ HD:s protokoll 1840 s. 7.
- ⁴ År 1841 utgavs: Tablå innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande. Här redovisas bl. a. de fåtaliga fall då svensk straffrätt vid denna tid var tillämplig ifråga om brott förövade utomlands, a. a. s. 4. Se även lagutskottets utlåtande vid riksdagen 1862–1863, avsnitt 5.2.7 nedan.
- ⁵ HD:s protokoll 1840 s. 3 f.
- ⁶ HD:s protokoll 1840 s. 5.
- ⁷ HD:s protokoll 1840 s. 7.

5.2.6 Lagberedningens förslag 1844

Det som först faller i ögonen vid en jämförelse mellan 1 kap. i lagkommitténs förslag till straffbalk 1832 och 1 kap. i lagberedningens förslag 1844 är att de särskilda reglerna rörande förhållandet i straffrättsligt hänseende mellan Sverige och Norge har strukits i lagberedningens förslag och ersatts av ett allmänt formulerat stadgande i 1 kap. 5 §. I motiven påpekar lagberedningen att den norska strafflagen 1842 ej innehåller några särskilda regler om förhållandet mellan Sverige och Norge ifråga om den straffrättsliga kompetensen. Bl. a. med hänsyn härtill har lagberedningen ändrat det svenska lagförslaget i denna del.¹

1 kap. 1 § har i lagberedningens förslag följande lydelse: »Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom eller utom riket.» Som synes återfinner vi här *den oinskränkta aktiva personaltetsprincipen*. Bortsett från att lagberedningens förslag ej innehåller någonting om förhållandet till Norge överensstämmer den föreslagna regeln helt med 1 kap. 1 § i lagkommitténs förslag 1832. Kritiken mot detta förslag har således ej satt några spår i förslaget till lagtext. I lagberedningens ytterst kortfattade motiv nämnes överhuvudtaget ingenting om skälen till den föreslagna regeln. Den tidigare diskussionen, vilken redovisats ovan, beröres inte med ett ord i lagberedningens motiv.

¹ Lagberedningens förslag 1844, motiven s. 3.

5.2.7 Riksdagen 1862–1863

Den 23 september 1862 avgavs *proposition nr 37* om antagande av en ny strafflag. Vad gäller reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet överensstämmer propositionen helt med det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget, vilket i sin tur helt motsvarar 1 kap. i lagberedningens förslag 1844.

I sitt betänkande den 9 juni 1863¹ säger *lagutskottet* beträffande 1 kap. 1 § i propositionen att här uttalas bland annat den ovillkorliga regeln, att inländsk man skall dömas efter Sveriges lag och vid svensk domstol för brott som han begått utom riket samt att det enda undantaget härifrån utgöres av regeln i 3 § om tidigare undergången straff. Som bekant finnes tvenne olika grunder i avseende å den förbindande kraften av ett lands kriminallagar, säger utskottet, samt beskriver i korthet »territorialprincipen» och »personalprincipen». Utskottet framhåller att den förra hittills varit regel i svensk lagstiftning men att undantag också funnits. Härvid nämnes stadgandet i 10 kap. 22 § rättegångsbalken »att om svensk man gör *dråp* eller annan *svår gärning å svensk man* utrikes och varder ej där gripen, han skall dömas där han fångas, efter svensk rätt, *om gärningen är uppenbar*». De många restriktioner som detta lagbud innehåller utmärker lagstiftarens omsorg att så litet som möjligt överträda territorialprincipen. I propositionen har däremot personalprincipen antagits i en utsträckning som torde förekomma i få främmande lagstiftningar, säger utskottet och erinrar om att enahanda stadgande förekom i lagkommitténs förslag till straffbalk. Utskottet citerar därefter det avsnitt i HD:s år 1840 tryckta protokoll som jag ovan kallat för en programförklaring rörande förhållandet mellan svensk och utländsk straffrätt.² Huvudanmärkningen mot lagkommitténs förslag innebar att en svensk man icke borde underkastas räfst i sitt hemland för sitt handlingssätt utomlands, om det där var tillåtet. Utskottet förklarar sig dela HD:s åsikter och säger att det funnit en begränsning av förslagets vidsträckta stadgande oundgängligen nödig. Därför *föreslår* utskottet *en regel av följande lydelse*: »1 §. Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket eller å svenskt fartyg utom riket, så ock för brott, som han utom riket begått, om den gärning, där den förövades, är med straff belagd eller ock innefattar brott mot Sverige.» Detta är mig veterligen det första försöket i svensk rätt att bl. a. på grundval av HD:s kritik 1840 formulera en anknytningsregel, i vilken kravet på dubbel straffbarhet har medtagits.

Till stöd för det föreslagna stadgandet anför utskottet två exempel. Det ena avser dueller utomlands, det andra husaga utomlands utdelad av svensk husbonde. I båda fallen förutsättes gärningen vara strafffri på gärningsorten. Under debatten i stånden visar det sig att dessa båda exempel blir föga uppskattade.

Beträffande det förra fallet anför utskottet följande. Man kan lätt tänka sig handlingar, som är brottsliga enligt vår lag, men som icke blott är straffria utomlands utan till och med sådana »att till deras begående den allmänna opinionens påtryckning kan vara så stark, att den skulle stämpla med vanära den främling, som i detta fall icke böjde sig för det främmande landets sed. Så t. ex. ifråga om dueller.» Ju ivrigare man i ett sådant fall till sitt försvar för avslag å en utmaning åberopade sitt hemlands lag och det straff varmed den hotade, fortsätter utskottet, desto mer skulle man »förföljas av smädelsen och åtlöjet». Ändock befann man sig kanske i den ställningen att man ej genom att lämna landet kunde reda sig ur den kollision, vari man blivit försatt genom sedernas olikhet i de båda länderna. Vore det väl billigt, frågar utskottet, att den som sålunda genom omständigheternas tvång blivit ledd till en handling, för vilken han måhända till och med prisats i det andra landet skulle vid hemkomsten »mottagas med bojor och fångdräkt».³ — Detta exempel är intressant framförallt ur den synpunkten att utskottet här försöker frammana bilden av en situation i vilken en svensk, som befinner sig utomlands, är mer eller mindre tvingad att företaga en handling som enligt svensk lag utgör ett brott. HD gav uttryck för liknande tankar 1840 och talade om skyldigheten att på en gång efterleva tilläventyrs oförenliga lagar. Det torde dock vara svårt att finna exempel på att det ena landets strafflag *påbjuder* ett handlande som det andra landets lag *förbjuder*.

Vad gäller exemplet med husagan framhåller utskottet att det lätt låter tänka sig att en svensk uppehåller sig i ett land, vars lagar icke anvisar honom annat korrektiv emot en »uppstudsig och tredskande tjänare» än den hos oss otillåtna husagan. Bör då den anses brottslig, fortfar utskottet, som med anlitande av denna enda i lag anvisade utväg söker återställa »friden och ordningen inom sin familj».⁴

Fler exempel kan anföras menar utskottet, och även om den av utskottet antagna principen i vissa fall skulle leda till en straffrihet för vilken lika starka skäl ej kunde åberopas, måste man dock fråga sig vilket som är bäst, att lämna en brottslig gärning begången utom statens territorium och icke riktad mot staten själv ostraffad, eller att

med straff belägga handlingar som där enligt den allmänna rättskänslans uppfattning icke innehåller något brottsligt. Utskottet anför där-
 efter en säregen synpunkt som troligen i högsta grad bidrog till att kra-
 vet på dubbel straffbarhet ej kunde vinna tillräckligt gehör hos stån-
 den. Enligt utskottets mening bör man nämligen ej med ledning av ut-
 ländska strafflagar, t. ex. den bayerska, söka uppdraga »en mängd nyan-
 seringar» som i det avsedda fallet gör en handling straffbar eller ej.
 Häremot talar nämligen, säger utskottet, det invecklade och ändock
 alltid otillfredsställande i de försök som gjorts på annat håll. Denna
 utskottets ståndpunkt innebär, såvitt jag kan förstå, att man avvisar
 olika tänkbara och ur skilda synpunkter rimliga kompromisser mellan
 propositionens obegränsade aktiva personalitetsprincip och den av ut-
 skottet föreslagna aktiva personalitetsprincipen begränsad genom ett
 generellt krav på dubbel straffbarhet — bortsett från brott mot Sverige
 och brott på svenskt fartyg. Slutligen avvisar utskottet sådan kritik av
 dess förslag som går ut på att åtal sannolikt icke kommer att anställas
 i de av utskottet åsyftade fallen. Utskottet säger: »Det är alltid ett svagt
 argument att såsom korrektiv emot en lags stränghet förutsätta åklaga-
 res och målsägandes moderation. Beviset på en god lag är just det, att
 den kan i alla sina konsekvenser konsiderationslöst tillämpas, utan att
 den allmänna rättskänslan därav finner sig sårad.»⁵

Flera ledamöter av lagutskottet reserverade sig i olika hänseenden
 mot utskottets förslag till ny lydelse av 1 kap. 1 § i förslaget till straff-
 lag. Greve Eric *Sparre* anförde, med instämmande av domprosten
Björling, att han ej ville bestrida att den utsträckning statens straffrätt
 erhållit i 1 kap. 1 § i propositionen kunde inskränkas något, men att
 han likväl föredrog propositionens förslag framför den av utskottet an-
 tagna lydelsen. »Enligt denna skulle det gräsligaste brott, begånget av
 svensk man på den del av jorden, där en strafflag ej är publicerad, bli-
 va strafflöst.»⁶ Sparre pekar här på en brist i utskottets förslag som
 många talare skulle återkomma till i debatten i stånden. Man kan för-
 modligen ej påstå att Sparre och Björling, båda ledamöter av lagut-
 skottet, eller de andra riksdagsmännen som yttrade sig i frågan, tolkar
 majoritetens förslag felaktigt. I så fall borde de som tillhörde majorite-
 ten i lagutskottet ha påpekat detta. I nutida straffrättslig litteratur
 hävdas ibland att kravet på dubbel straffbarhet s. a. s. automatiskt
 bortfaller i sådana fall där gärningen förövats på område som ej tillhör
 något stat.⁷ Om man hade tillämpat denna tolkning vid 1862–1863
 års riksdag, hade en av huvudinvändningarna mot lagutskottets förslag

bortfallit. Tydligt är emellertid att man ej ansåg sig ha denna möjlighet. Därför måste det betecknas som en klar brist i lagutskottets förslag till lagtext att detta ej kompletterades med ett särskilt stadgande för *brott förövade på områden som icke tillhör någon stat*. Ett sådant kompletterande stadgande kan naturligtvis utformas på många sätt. Dock förefaller det rimligt att åtminstone grova brott förövade av svensk medborgare på område som icke tillhör någon stat skall kunna bestraffas i Sverige — oavsett mot vem eller vad brottet riktats. Att lagutskottets förslag föll berodde troligen delvis på att det var otillräckligt genomtänkt och nyanserat. Men det skall icke förnekas att åtskilliga talare i stånden gav klart uttryck för sina sympatier för den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen och för det »lydnadsargument» som lagkommittén anförde.

Även friherre *Wrede* pekar i sin reservation på de enligt hans mening orimliga konsekvenserna av majoritetens förslag såvitt gäller brott förövade av svensk man på område som ej tillhör någon stat. Han framhåller även den inkonsekvens som uppkommer därigenom att utländsk man, som förövat brott mot svensk man, kunde dömas till ansvar enligt 1 kap. 2 § i förslaget, utan hänsyn till lagen på gärningsorten. *Wrede* föreslår därför att i den av utskottet föreslagna paragrafen efter orden »emot Sverige» skall införas orden »eller svensk man».⁸

Herr *Henschen* anser att de allmänna reglerna om den svenska jurisdiktionen i brottmål bör placeras i rättegångsbalken.⁹ *Henschen* diskuterar även huruvida huvudsakligen territorialprincipen eller personalprincipen bör gälla. Han frågar sig om man icke såsom hittills i överensstämmelse med 10 kap. 21–22 §§ rättegångsbalken och flera andra författningar rörande varje brott bör döma efter den lag som gällde då och där brottet förövades. *Henschen* anför vidare att han till stöd för sin uppfattning kan åberopa ej blott vad utskottets majoritet till stöd för sin motivering till den ändrade lydelsen av 1 kap. 1 § citerat ur HD:s protokoll utan även vissa andra stycken i det tryckta protokollet, vilka han därefter citerar.¹⁰ — HD:s protokoll 1840, vilket såvitt gäller 1 kap. i de olika lagförslagen ej tidigare satt några spår i reformarbetet enligt vad man kan se, har på detta sätt citerats i det närmaste in extenso i lagutskottets betänkande. Det av *Henschen* citerade avsnittet gäller de särskilda anmärkningarna mot 1 kap. 1–3 §§ i lagkommitténs förslag.¹¹ — I överensstämmelse härmed anser *Henschen* det rådligaste vara att, såsom hittills huvudsakligen skett, följa den s. k. »territorialprincipen». Särskilt som denna, såvitt han vet, ej med-

fört olägenheter vare sig till följd av ansökningar om utlämning eller av andra orsaker. Henschen yrkar därför att lagutskottets förslag återremitteras till lagutskottet i första hand för att omarbetas med utgångspunkt från territorialprincipen.¹²

Beträffande 1 kap. 1 § föreligger slutligen en reservation av herr *Carlén*. Han anför en rad drastiska exempel för att belysa de enligt hans mening orimliga konsekvenserna av 1 kap. 1 § i utskottets förslag. Åtskilliga av de inlägg som därefter gjordes i debatten den 11 juli 1863 i stånden påminner starkt om *Carlén*s reservation. Den citeras därför här (med bibehållande av den ursprungliga stavningen etc.) såsom ett typiskt exempel på den argumentation som riktade sig *mot* utskottets förslag. *Carlén* anför:

Enligt Utskottets förslag skulle alla privatbrott, äfvensom alla förbrytelser mot främmande stat, vara inför Svensk lag straffria, såvida de icke äro med straff belagda i det land, der de föröfvats.

I den del af Amerika, der slafveriet är tillåtet, skulle följaktligen svensk undersåte kunna saklöst drifva negerhandel såsom yrke. I Kina skulle modren kunna mörda sitt barn, i Turkiet fadren sälja sin dotter till den rike vällustingens harem. Den af Svenska lagen skyddade skulle kunna i alla de länder, der *ingen* strafflag finnes och sålunda ingen gerning kan betraktas såsom med straff belagd, kunna begå alla möjliga slag af förbrytelser. På Afrikas kuster, Söderhafvets öar, med ett ord, alla de ställen, dit civilisationen ännu icke trängt, men hvilka ändå i handeln, vetenskapens eller sjelfva civilisationens intresse flitigt besökas af världens mest upplysta nationer, skulle en Svensk fartygsbesättning kunna gå i land, bränna, råna och röfva, plundra en engelsmans varumagasin, mörda den franske missionären, anlägga en fabrik till förfalskning af Danskt mynt, ja! hänga i närmaste träd sin egen kapiten; och allt sådant utan att vid hemkomsten kunna ställas till ansvar därför.

En lag, som leder till dylika konsekvenser, har jag, för min del, icke kunnat tillstyrka i all synnerhet som derjemte
1:o, den kan föranleda betänkliga politiska förvecklingar, derest rättskränkningen skett mot t. ex. en stormagts undersåter och den Svenska regeringen skulle vilja, såsom hittills, iakttaga den i sig sjelf rigtiga regel att ej utlemna sina egna undersåter, för att i annat land dömas och straffas.

2:o, den kan i motsatt fall, eller då ett utlemnande finnes af nöden, verka derhän, att den brottslige kommer att undergå ett vida svårare straff, än vår lag erkänner såsom rättvist, eller ett sådant, som vi längesedan utdömt såsom barbariskt, t. ex. hängning, i stället för straffarbete, och spöslitning i stället för några månaders fängelse; och

3:o, den motverkar civilisationens framsteg, hvilka äro i hög grad beroende deraf, att allestädes rättstillståndet uppehålles och straffet följer brottet i spåren.

På grund av det anförda hemställer Carlén att ständerna måtte antaga ifrågavarande paragraf sådan den föreslagits av Kungl. Maj:t.¹³

När lagutskottets betänkande överlämnades till ständerna förelåg således *två huvudalternativ* såvitt gällde utformningen av 1 kap. 1 §. Enligt propositionens förslag, vilket stöddes av reservanterna i lagutskottet Sparre, Björling och Carlén, skulle alla brott utom riket av svensk man vara ovillkorligt underkastade svensk straffrätt. Något hänsynstagande till lagen på gärningsorten förekom ej enligt detta. Det kan sägas representera den ena ytterligheten ifråga om förhållandet mellan svensk och utländsk straffrätt, dvs. man intresserar sig enbart för den svenska. Utskottsmajoritetens förslag kan sägas representera den motsatta ytterligheten, eftersom brott utom riket av svensk man skulle vara underkastat svensk straffrätt endast om det var straffbelagt på gärningsorten, såvida det ej förövats på svenskt fartyg eller utgjordes av brott mot Sverige. Bortsett från sistnämnda kategorier av brott krävdes alltså enligt utskottets förslag alltid iakttagande av lagen på gärningsorten. Detta förslag stöddes förutom av utskottets majoritet även av ledamoten Wrede, vilken i sin reservation yrkade att brott mot svensk man skulle vara likställt med brott mot Sverige i den meningen, att de skulle vara ovillkorligt underkastade svensk straffrätt oberoende av lagen på gärningsorten. Slutligen förelåg herr Henschens yrkande om återremiss till lagutskottet för reglernas överflyttning till rättegångsbalken och omarbetning med utgångspunkt från territorialprincipen.

Under den tid av ungefär 14 dagar som förflöt från det lagutskottets betänkande lades på bordet hos de olika ständerna och till dess plenarbehandlingen av betänkandet påbörjades, hölls mellan ledamöter av alla ständerna offentliga sammanträden för preliminära överläggningar rörande den nya strafflagen.¹⁴ Därvid visade det sig att varken propositionen eller utskottets förslag vann tillräckligt gehör såvitt gällde 1 kap. 1 §. Därför framfördes ett *s. k. förmedlingsförslag*, vilket skulle representera en medelväg mellan de båda huvudalternativen. *1 kap. 1 §* skulle enligt detta förslag ha följande lydelse: »Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket eller å svenskt fartyg eller emot Sverige eller svensk man utom riket, så ock för annat utom riket förövat brott, där Konungen förordnar, att det brott här i riket åtalas må.»¹⁵

När *plenarbehandlingen i ständerna* började den 11 juli 1863 förelåg alltså – förutom yrkande om återremiss – *tre huvudalternativ* så-

vitt gällde 1 kap. 1 §. Förmedlingsförslaget framfördes i de olika stånden av enskilda talare. Det blev slutligen detta som kom att utgöra ständernas beslut och som efter Kungl. Maj:ts sanktion blev upphöjt till lag.¹⁶

Ikke något av stånden antog 1 kap. 1 § i den utformning lagutskottet föreslagit i sitt betänkande. Det anmärkningsvärda förhållandet inträffade även att icke någon talare i de olika stånden yrkade bifall till utskottets förslag. Den sannolika förklaringen härtill är att detta förslag redan vid de förberedande sammanträdena med representanter för de olika stånden blivit så hårt kritiserat, att t. o. m. de ledamöter som bildat lagutskottets majoritet vid beslutet om 1 kap. 1 § funnit anledning frånga sitt eget förslag. Två stånd, adeln och borgarståndet, antog 1 kap. 1 § i dess lydelse enligt förmedlingsförslaget. Prästeståndet antog propositionens förslag. Bondeståndet återremitterade paragrafen.

I lagutskottets utlåtande nr 55 redogjorde lagutskottet för dessa olika beslut samt förklarade att vid jämförelsen av vad sålunda förekommit adelns och borgarståndets beslut syntes mest ägnat att *sammanjämka* de olika meningarna. Utskottet hemställde därför att präste- och bondeståndet, det förra med frånträdande av sitt redan fattade beslut, måtte förena sig med de båda övriga stånden och för sin del jämväl besluta att 1 kap. 1 § skulle utformas i enlighet med förmedlingsförslaget.

Vid sammanträden den 18 resp. den 19 september 1863 biföll prästeståndet och bondeståndet utskottets hemställan.

¹ LU 1863:35. Beträffande 1 kap. i propositionen, se s. 15 ff.

² LU 1863:35 s. 15 f.

³ LU 1863:35 s. 16 f.

⁴ LU 1863:35 s. 17.

⁵ LU 1863:35 s. 17.

⁶ LU 1863:35 s. 39.

⁷ Se exempelvis Schultz i *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1967 s. 317.

⁸ LU 1863:35 s. 42 f.

⁹ LU 1863:35 s. 65.

¹⁰ LU 1863:35 s. 89.

¹¹ HD:s protokoll 1840 s. 5 ff. Se härom ovan i avsnitt 5.2.5.

¹² LU 1863:35 s. 90 f.

¹³ LU 1863:35 s. 96 f.

¹⁴ Se exempelvis Carlén, Borgarståndets protokoll den 11 juli 1863 s. 110.

¹⁵ Konstruktionen med särskilt åtalsförordnande för vissa brott fanns redan i lagberedningens förslag 1844 såvitt gällde brott av utlänning.

- ¹⁶ Debatten den 11 juli 1863 rörande 1 kap. 1 § i propositionen blev, såsom framgår av protokollen från de olika stånden, utomordentligt livlig, särskilt gäller detta överläggningarna i prästeståndet och borgarståndet.

5.2.8 Sammanfattning

Under förarbetena till 1 kap. 1 § SL framfördes huvudsakligen *tre olika förslag* såvitt gällde brott utomlands av svensk medborgare: obegränsad anknytning utan krav på särskilt åtalsförordnande, obegränsad anknytning med krav på sådant förordnande i vissa fall samt anknytning begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet. Vid riksdagen 1862–1863 ställdes dessa tre lösningsalternativ mot varandra.

Lagkommittén föreslog 1832 att anknytningen beträffande brott utomlands av svensk man skulle vara obegränsad. (Jag bortser i detta sammanhang från de särskilda reglerna om brott förövade i Norge. Sådana regler var aktuella ända fram till unionsupplösningen 1905.) Lagkommitténs förslag överensstämmer i fråga om själva anknytningen med 1 kap. 1 § SL och med 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse. Förslaget byggde troligen på tyska förebilder. Det enda argument som lagkommittén till en början framförde till stöd för den obegränsade anknytningen var utlämningsargumentet, vilket ingalunda motiverade en så vidsträckt anknytningsregel som den föreslagna. Detta påpekades redan 1833 av *Uppsalaprofessorerna* i deras kritik av lagkommitténs förslag. De skisserade i korthet en alternativ lösning. De framhöll även att frågan om den dubbla straffbarheten borde utredas närmre. I sitt *utlåtande 1834* över kritiken försvarade lagkommittén regeln om obegränsad anknytning och avvisade Uppsalaprofessorernas kritik. Ett helt annat argument framfördes nu av lagkommittén till försvar för den obegränsade anknytningen, nämligen lydnadsargumentet. Detta står onekligen i bättre överensstämmelse med den föreslagna regeln än vad utlämningsargumentet gör. — Strängt taget är lydnadsargumentet i den strängaste formen det enda som helt korresponderar med en regel om obegränsad anknytning. — Samtidigt avvisade kommittén tanken att gärningens strafffrihet på gärningsorten åtminstone i vissa fall borde beaktas. 1840 kritiserade *HD* den föreslagna regeln och pläderade utförligt för den enskildes rätt att taga seden dit han kommer. — Man kan således konstatera att redan vid denna tidpunkt de olika huvudtankarna i diskussionen rörande egna medborgares ansvar för brott utomlands kommit till uttryck i de svenska lagförarbete-

na – låt vara på ett kortfattat och föga genomarbetat sätt.¹ *Lagberedningen* föreslog 1844 samma lösning som den lagkommittén förordnat, obegränsad anknytning utan krav på särskilt åtalsförordnande. Lagberedningen nämnde därvid ingenting om den kritik som framförts mot lagkommitténs förslag och anförde ej heller några argument till stöd för den obegränsade anknytningen. Lagberedningens förslag återkom därefter flera gånger under det fortsatta lagstiftningsarbetet, *dels* i olika propositioner under 1840-talet och 1850-talet, *dels* i prop. 1862: 37 med förslag till strafflag.

Vid *riksdagen 1862–1863* vann propositionens förslag till anknytningsregel beträffande brott utomlands av svensk man ej gillande hos lagutskottets majoritet. Däremot vann propositionen gehör hos vissa reservanter i lagutskottet liksom hos vissa andra riksdagsmän. Präteståndet beslöt vid första voteringen om propositionen att godtaga förslaget. De övriga stånden avvisade emellertid propositionen i denna del. Huvudinvändningen mot detta förslag, vilket ej har återkommit i svensk rätt efter 1862–1863 års riksdag, kan formuleras på följande sätt: en ovillkorlig tillämpning av en så vidsträckt anknytningsregel skulle i vissa fall kunna ge upphov till stötande resultat, när gärningen ej är straffbar på gärningsorten. Alla som under förarbetena har kritiserat förslaget, synes ha accepterat att brott på svenskt fartyg och brott mot svenska staten bör vara underkastade svensk straffrätt utan hänsyn till lagen på gärningsorten. I allmänhet har man resonerat på samma sätt beträffande brott mot svensk man. Däremot har de som kritiserat detta lösningsalternativ reagerat mot den vidsträckta anknytningen i övriga fall. Framförallt har man ansett det oriktigt att en svensk som förövar ett brott i ett främmande land skulle kunna dömas till ansvar här för i Sverige, trots att gärningen ej var straffbar enligt lagen på gärningsorten och trots att den ej förövats på svenskt fartyg eller mot Sverige eller svensk man. Kritikerna har alltså reagerat mot lydnadsargumentet sådant detta framställts av lagkommittén – ett krav på ovillkorlig aktning för hemlandets lag oavsett innehållet i lagen på gärningsorten. Däremot synes ingen ha ifrågasatt utlämningsargumentet.

Redan på ett tidigt stadium av strafflagsförarbetena hade *kravet på dubbel straffbarhet* framskymtat i diskussionerna. Även andra – ur praktisk synpunkt relativt likartade – metoder att begränsa anknytningsregeln beträffande brott utomlands av svenska medborgare hade antytts. Det var emellertid först vid riksdagen 1862–1863 som ett utarbetat förslag till anknytningsregel begränsad genom kravet på dubbel

straffbarhet framlades. Vid denna riksdag föreslog lagutskottets majoritet att lagen på gärningsorten alltid skulle beaktas utom när det var fråga om brott mot Sverige eller brott på svenskt fartyg. Lagutskottet åberopade därvid HD:s argumentering från 1840. Huvudtanken i denna, nämligen att lagen på gärningsorten borde beaktas bortsett från vissa undantagsfall, hade säkerligen stöd hos många riksdagsmän. Men själva utformningen av anknytningsregeln blev mindre lyckad. Det visade sig nämligen snabbt att lagutskottets förslag led av en allvarlig brist: enligt detta var det omöjligt att bestraffa andra brott än sådana som riktade sig mot Sverige, när brottet förövats av svensk man på område som icke tillhörde någon stat. Dessutom skulle enligt detta förslag regeln om dubbel straffbarhet gälla fullt ut beträffande brott av svensk man mot svensk man på främmande stats territorium. Åtskilliga riksdagsledamöter reagerade även mot denna konsekvens av lagutskottets förslag. Förslaget synes ha avförts från diskussionen redan under de förberedande överläggningar mellan representanter för de olika stånden som ägde rum före den egentliga riksdagsbehandlingen av propositionen.

Det *segrande lösningsalternativet*, obegränsad anknytning med krav på särskilt åtalsförordnande i vissa fall, kan – främst med tanke på den splittrade opinionen vid riksdagen – betecknas som en skickligt utformad kompromiss. Att regeln med vissa justeringar ifråga om de brott som var ovillkorligt resp. villkorligt underkastade svensk straffrätt har varit gällande rätt i mer än etthundra år och att den till synes utan större betänkligheter accepterats såväl av strafflagskommissionen, som dock uttryckte vissa sympatier för kravet på dubbel straffbarhet, som av straffrättskommittén får också betraktas som indicier på en lyckad kompromiss. Vid 1862–1863 års riksdag gällde det, såvitt man i efterhand kan förstå, framförallt att åstadkomma en regel som var godtagbar såväl för anhängarna av en strängt utformad lydnadsplikt som för motståndarna härtill. Man kan också uttrycka saken så, att striden framförallt gällde frågan om den dubbla straffbarheten. Genom att bibehålla en obegränsad anknytning men dessutom för vissa fall kräva särskilt åtalsförordnande av regeringen synes man ha tillgodosett olika önskemål. Ifråga om uppdelningen på brott som var ovillkorligt resp. villkorligt underkastade svensk straffrätt, kunde man till en början låta den förra gruppen utgöras av sådana brott beträffande vilka alla var mer eller mindre överens om att lagen på gärningsorten icke kunde eller borde beaktas. Följande brott utomlands av svensk

medborgare fördes sålunda till gruppen ovillkorligt underkastade brott: brott på svenskt fartyg, brott mot Sverige och brott mot svensk man. — Ifråga om sistnämnda grupp, dvs. brott mot svensk man, hade olika uppfattningar gjort sig gällande i frågan huruvida strafffrihet på gärningsorten borde beaktas eller ej. — Gruppen villkorligt underkastade brott fick omfatta sådana brott där det framförallt kunde bli tal om att taga hänsyn till lagen på gärningsorten. Med hänvisning till regeln om särskild åtalsprövning av regeringen bör de som försvarade kompromissregeln ha kunnat hävda att ett materiellt tillfredsställande resultat alltid borde kunna uppnås. Å ena sidan behövde man ej riskera stötande resultat i den meningen att ett brott förövat i främmande stat ej kunde åtalas i Sverige på grund av en ovillkorlig regel om hänsynstagande till strafffrihet enligt lagen på gärningsorten. En sådan regel kunde måhända göra det omöjligt att beivra gärningar, vilka enligt svensk rättsuppfattning utgjorde grova brott. Å andra sidan gav regeln om åtalsförordnande i vissa fall möjlighet att just i dessa fall beakta lagen på gärningsorten och underlåta att meddela åtalsförordnande, om gärningen var straffri enligt gärningsortens lag och det ej fanns särskild anledning att ändå låta åtala gärningen här i riket. Ytterligare en fördel med kompromissförslaget var, att man enligt detta ej behövde någon särskild regel om brott av svensk medborgare på område som ej tillhörde någon stat, eftersom anknytningen var obegränsad. Därmed kom man på ett enkelt sätt tillrätta med en verklig brist i lagutskottets förslag. Låt vara att brott av det slag som nu avses är sällsynta i praktiken, helt enkelt därför att människor sällan vistas i sådana områden — blotta tanken att en svensk medborgare på ett område som icke tillhör någon stat skulle kunna föröva exempelvis ett mord och därefter ostraffad uppehålla sig i Sverige är säkerligen tillräcklig för att många personer skall taga avstånd från en sådan anknytningsregel som den lagutskottet föreslog.

Trots vad som nu sagts om fördelarna med regeln om diskretionär åtalsprövning var den otillfredsställande ur vissa synpunkter. Den medgav visserligen att stötande resultat av olika slag borde kunna undvikas i de konkreta fallen, men den gav samtidigt upphov till en besvärande osäkerhet om hur den obegränsade anknytningen faktiskt skulle komma att *begagnas* av de svenska myndigheterna. Lagutskottet vid riksdagen 1862–1863 berörde i viss mån detta problem. Regeln har även kritiserats under förarbetena till 1972 års ändringar i 2 kap. BrB (se härom avsnitt 5.4 nedan). Att låta en regel om diskretionär åtalspröv-

ning *ersätta* ett krav på dubbel straffbarhet är något annat än att *dels* ha ett krav på dubbel straffbarhet, *dels* en regel om diskretionär åtalsprövning.

¹ Jfr Thornstedt i SvJT 1966 s. 507.

5.2.9 Syftet med anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL

Som framgått av redogörelsen för förarbetena till 1 kap. 1 § SL kan denna lagregel betraktas som en kompromiss mellan å ena sidan anhängarna av en strängt utformad lydnadsplikt och å andra sidan anhängarna av principen om dubbel straffbarhet. När man på detta sätt konstaterar att en viss regel är resultatet av en kompromiss mellan mer eller mindre oförenliga uppfattningar, ställs man inför speciella svårigheter, då det gäller att fastställa regelns syfte. Man får försöka att så klart som möjligt fastställa vad man skulle kunna kalla *kompromisspunkten*, dvs. den punkt där meningarna framförallt gått isär och där kompromissen har satts in. Här kan regelns syfte vara mer eller mindre diffust. I övriga delar kan det vara lättare att uttala sig om regelns syfte. På detta sätt synes det i varje fall förhålla sig med den regel som nu diskuteras.

När det gäller syftet med anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL bör man till en början skilja på sådana brott som var ovillkorligt och sådana som var villkorligt underkastade svensk straffrätt. Ifråga om den förra gruppen — dvs. brott mot Sverige eller svensk man och brott på svenskt fartyg — kan väl regelns syfte kort uttryckt sägas ha varit att skydda svenska intressen utomlands och att upprätthålla ordningen ombord på svenska fartyg, oavsett var någonstans brottet förövades och utan hänsyn till främmande staters eventuella intresse av att få brottet ifråga beivrat.

Beträffande de villkorligt underkastade brotten bör man skilja på sådana som förövats på område som icke tillhör någon stat och sådana som förövats på främmande stats territorium. Ifråga om de förra kan anknytningsregelns syfte sägas ha varit att *någon* strafflag skulle gälla för en svensk medborgare som vistades på ett sådant område. Med tanke på regeln om diskretionär åtalsprövning kanske man dock kan antaga att meningen var att endast brott av något så när allvarlig beskaffenhet skulle åtalas i Sverige. När det gäller sådana brott som förövats på

främmande stats territorium och som var villkorligt underkastade svensk straffrätt, bör man skilja på sådana som var straffbara resp. straffria enligt lagen på gärningsorten. I det förra fallet kunde anknytningsregeln tillgodose utlämningsargumentet. Dessutom kunde den användas för att lämna rättshjälp åt främmande stat i form av dom i Sverige *även* i sådana fall där brottet visserligen var straffbart enligt lagen på gärningsorten men ej av sådan beskaffenhet i övrigt att det i och för sig hade kunnat föranleda utlämning. När det gäller brott som var straffria enligt lagen på gärningsorten, är det svårare att säga vilket syfte regeln hade. Här ligger vad jag nyss kallade kompromisspunkten. Den obegränsade anknytningen i 1 kap. 1 § SL måste ha inneburit att en svensk medborgare, som ville vara på den säkra sidan, var tvungen att rätta sig inte bara efter vistelselandets straffrätt utan även efter den svenska i den mån den var strängare. Slutsatsen härav blir att vid riksdagen 1862–1863 anhängarna av lydnadsplikten »drog det längsta strået» vid utformningen av kompromissregeln. Därför bör man kunna hävda att syftet med anknytningsregeln var att åtminstone i princip binda egna medborgare vid svensk straffrätt, oavsett var de befann sig och oavsett innehållet i lagen på gärningsorten. Regeln om särskilt åtalsförordnande mildrade dock denna stränga regel, och man kan kanske våga antaga att meningen var att åtal skulle väckas i Sverige endast i särskilt flagranta fall, dvs. när gärningen utgjorde ett grovt brott enligt svensk rättsuppfattning och straffriheten enligt lagen på gärningsorten således ur svensk synvinkel framstod som en klar brist i det andra landets straffrätt.

5.3 2 KAP. 2 § 1 ST. BrB, URSPRUNGLIGA LYDELSEN, JÄMTE FÖRARBETEN

5.3.1 2 kap. 2 § 1 st. BrB

2 kap. 2 § 1 st. BrB hade ursprungligen följande lydelse: »Är brott begånget utom riket av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.» När det gäller brott utomlands av svensk medborgare har någon förändring ifråga om själva anknytningen ej skett i förhållande till 1 kap. 1 § SL. I 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse återfinner man således den aktiva personaltetsprincipen – oinskränkt såvitt gäller anknytningen

men enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB begränsad genom krav på särskilt åtalsförrådande i vissa fall. Däremot är det en nyhet i BrB att utlännningar med hemvist i Sverige likställes med svenska medborgare såvitt gäller anknytningen. Detta synes vara den mest betydelsefulla skillnaden mellan 2 kap. BrB och 1 kap. SL i dess lydelse efter 1957 års ändringar.

Anknytningsregeln beträffande brott utomlands av svensk medborgare vållade, såsom framgått av den tidigare redogörelsen, mycken diskussion under förarbetena till 1 kap. SL. Motsvarande regel diskuterades nästan inte alls under förarbetena till 2 kap. BrB. På denna punkt framträder en klar skillnad mellan de olika förarbetena. Medan frågan om svensk medborgares ansvar för brott utomlands intog en helt dominerande plats i strafflagsförarbetena — såvitt gäller anknytningsreglerna — behandlades denna fråga relativt knapphändigt i brottsbalksförarbetena. Detta torde sammanhånga med att såväl strafflagskommissionen som straffrättskommittén ansåg att regeln i 1 kap. 1 § SL på det hela taget var lämpligt utformad. I brottsbalksförarbetena intar ingen enstaka fråga rörande straffrättens tillämplighet i rummet någon klart dominerande ställning — flera olika frågor som behandlades knapphändigt eller helt förbigicks under strafflagsförarbetena belyses mera utförligt i brottsbalksförarbetena. Först i samband med de s. k. Polenaborterna på 1960-talet blev den obegränsade aktiva personaltetsprincipen ånyo föremål för diskussion.¹ Genom 1972 års reform av 2 kap. BrB begränsades principen med hjälp av kravet på dubbel straffbarhet, se härom avsnitt 5.4 nedan.

I det följande redovisas förarbetena till 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse, härunder inbegripet strafflagskommissionens förslag till strafflag 1923, vilket aldrig blev antaget. Det förslag rörande straffrättens tillämplighet i rummet som Thyrén 1916 framlade i sitt förberedande utkast till strafflag redovisas ej särskilt i avhandlingen, eftersom utkastet — i den del som här är av intresse — i sak helt motsvaras av strafflagskommissionens förslag.² I avsnitt 5.3.3 redogör jag för straffrättskommitténs förslag till brottsbalk 1953 såvitt gäller anknytningsregeln beträffande brott utomlands av svenska medborgare. Därefter skildras i avsnitt 5.3.4 departementsförslagen 1958 och 1960 samt prop. 1962:10. I avsnitt 5.3.5 slutligen diskuteras syftet med den ursprungliga anknytningsregeln i 2 kap. BrB rörande brott utomlands av svensk medborgare varvid de tidigare resonemangen i avsnitt 5.2.9 rörande syftet med 1 kap. 1 § SL utnyttjas.

- ¹ Se Thornstedt i SvJT 1966 s. 506 och s. 515 med not 31. Thornstedt säger här bl. a. att den häftiga diskussion som med anledning av de s. k. Polenaborterna utbröt rörande den svenska straffrättens lösning av problemet om svensk strafflags tillämpning på utomlands begångna gärningar, kan förefalla något förvånande med hänsyn till att dessa regler i princip haft samma innehåll sedan ikraftträdandet av 1864 års SL och att de utan meningsskiljaktigheter fått sin nu gällande utformning i 1962 års BrB. Den straffrättsliga allmänbildningen är emellertid mycket dålig, framhåller Thornstedt, och intresset för straffrättslig lagstiftningsverksamhet rörande annat än påföljder för brott sträcker sig oftast inte utöver experternas krets. Detta kan vara en förklaring till att tillämpningen av sedan gammalt gällande rätt på ett fall som är föremål för allmänt intresse, icke sällan uppväcker stor förvåning och ivrig offentlig diskussion.
- ² Se Thyren, Förberedande utkast till strafflag, Kap. I–XIII, Allmänna delen, 1916, s. 36 (1 kap. 4 § i utkastet). Motiven till det föreslagna stadgandet är ytterst knapphändiga, se a. a. s. 33.

5.3.2 Strafflagskommissionens förslag 1923

1 kap. 4 § i strafflagskommissionens förslag till strafflag har följande lydelse: »Över brott, som är utom riket begånget av svensk man eller mot Sverige eller svensk man, skall dömas efter svensk lag och vid svensk domstol; dock må, där ej i särskilt fall annorledes är stadgat, brottet ej åtalas, utan att Konungen därom förordnar.»¹ Som synes behandlas i denna paragraf samtidigt den aktiva personalitetsprincipen, statsskyddsprincipen och den passiva personalitetsprincipen.

Den föreslagna regeln överensstämmer såvitt gäller brott av svensk medborgare med 1 kap. 1 § SL ifråga om anknytningen men skiljer sig däriifrån såvitt gäller åtalsregeln. Enligt strafflagen var brott av svensk man utomlands å svenskt fartyg eller mot Sverige eller svensk man ovillkorligt underkastat svensk straffrätt, medan övriga brott var villkorligt underkastade. Enligt strafflagskommissionens förslag skulle åtalsförordnande av regeringen i princip *alltid* krävas beträffande brott utomlands.²

Strafflagskommissionen diskuterar i ett inledande avsnitt av motiven de olika anknytningsprinciperna.³ Med hänsyn till att egna medborgare ej utlämnas, säger kommissionen, skulle en tillämpning enbart av territorialprincipen medföra att den som begår brott i främmande land skulle kunna tillförsäkra sig strafflöshet genom att återvända till hemlandet. Huvudsakligen till förekommande härav, fortsätter kommissionen, brukar statens straffande verksamhet utsträckas med tillämpning av personlighetsprincipen, enligt vilken staten straffar egna

undersåtars brott, även då dessa förövats utomlands.⁴ Strafflagskommissionen betonar således samma *utlämningsargument* som lagkommittén återopade i sina motiv 1832. Ingenting säges emellertid hos strafflagskommissionen om den skyldighet för egna medborgare att utomlands rätta sig efter svensk strafflag som lagkommittén starkt underströk i sitt utlåtande 1834.

I specialmotiveringen till 1 kap. 4 § i förslaget framhåller strafflagskommissionen att den i detta stadgande har upptagit personlighetsprincipen i »hela dess omfattning» i överensstämmelse med gällande rätt. Alla av svensk undersåte utom Sverige begångna brott är således principiellt underkastade svensk straffrätt, säger kommissionen. Den framhåller emellertid att moderna utländska strafflagar och strafflagsförslag i allmänhet icke tillämpar personlighetsprincipen i denna omfattning. Därefter beröres i korthet *kravet på dubbel straffbarhet*. Sålunda uppställs flerstädes såsom villkor för principens tillämpning, fortsätter kommissionen, att då fråga är om mindre betydande brott, vilka icke kränker den egna staten själv eller någon dess undersåte, brottet skall vara straffbart jämväl enligt lagen i det land där det förövats. En dylik inskränkning är utan tvivel både rättvis och billig, menar strafflagskommissionen. Då det emellertid befunnits svårt att genom allmänna regler bestämma, i vilken omfattning principen lämpligen skulle kunna inskränkas på angivna väg, har den bästa lösningen ansetts vara att åtal göres beroende av regeringens förordnande. Detta villkor finnes stadgat redan i gällande lag, dock icke för det fall att brottet begåtts mot Sverige eller svensk man. Enligt strafflagskommissionens mening torde emellertid konsekvensen fordra att villkoret utsträckes jämväl till nämnda fall.⁵

Såsom framgått av det sagda hyste man inom strafflagskommissionen uppenbarligen sympatier för kravet på dubbel straffbarhet beträffande vissa brott utomlands av svenska medborgare. Tydligen föreföll dock svårigheterna att genomföra en rimlig gränsdragning mellan sådana fall där kravet var berättigat och sådana där det ej borde uppställas kommissionen alltför stora. Man kan säga att den »sopade problemet under mattan» och därmed undvek att taga ställning till en svår avvägningsfråga. I stället nöjde sig kommissionen med den ur alla synpunkter enklare, dittillsvarande lösningen, nämligen krav på särskilt åtalsförordnande av regeringen. Därmed slapp kommissionen att själv utarbета helt nya anknytningsregler, vilket hade blivit nödvändigt om kommissionen föreslagit att kravet på dubbel straffbarhet skulle in-

föras. Om ett sådant krav hade medtagits i lagförslaget hade förslaget i denna del säkerligen dessutom blivit mera kontroversiellt än vad som nu blev fallet. Vid en eventuell riksdagsbehandling av ett sådant förslag hade måhända en strid om reglerna beträffande svensk medborgares ansvar för brott utomlands blossat upp — på samma sätt som vid riksdagen 1862–1863 och även, fast i mindre mån, vid riksdagen 1972 (se dels avsnitt 5.2.7 ovan, dels avsnitt 5.4.2 nedan). Ett krav på särskilt åtalsförordnande är dock ur principiell synpunkt ingalunda det samma som ett i lagtexten klart uttalat krav på dubbel straffbarhet. Visserligen kan en diskretionär åtalsprövning leda till att åtal i många fall underlåtes, men ur den enskildes synvinkel är det likväl klart otillfredsställande att han aldrig med säkerhet kan veta, i vilka fall strafffrihet på gärningsorten även medför strafffrihet i hemlandet. En annan sak är att det kan vara motiverat med diskretionär åtalsprövning ifråga om brott utomlands, även om man i lagen uttryckligen reglerat frågan om den dubbla straffbarheten.

Ifråga om de fall då åtalsförordnande borde krävas representerar lagkommissionen, som ansåg att sådant förordnande i princip alltid borde krävas beträffande brott utomlands, motsatt ståndpunkt i förhållande till lagkommittén och lagberedningen, vilka inte i något fall ansåg det motiverat med ett sådant krav ifråga om brott utomlands av svensk medborgare.

¹ SOU 1923:9 s. 4.

² Brott utomlands å svenskt fartyg utgjorde det enda i 1 kap. av förslaget klart angivna undantaget från denna princip. Enligt 1 kap. 3 § 2 st. i strafflagskommissionens förslag till strafflag skulle nämligen brott som begås å svenskt fartyg anses begånget inom riket.

³ A. a. s. 73 ff.

⁴ A. a. s. 74.

⁵ A. a. s. 77.

5.3.3 Straffrättskommitténs förslag 1953

23 kap. 7 § 1 st. 1 p. i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk har följande lydelse: »Över brott som är begånget utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet förövats 1. av svensk medborgare eller av utlänning som hade hemvist i Sverige, ——.». Enligt andra stycket i samma lagrum krävs i vissa fall åtalsförordnande av regeringen.¹ Dessa åtalsregler förbigås här. De ansågs av lagrådet

1958 vara mer än nödvändigt detaljerade för att behöva inskrivas i lagen.² Efter omarbetning upptogs åtalsreglerna i departementsförslaget 1960. Dessa överensstämmer i sak så gott som fullständigt med de 1962 antagna åtalsreglerna i 2 kap. 5 § 2 st. BrB.

I motiven till de föreslagna reglerna om strafflags tillämplighet i rummet redogör straffrättskommittén i likhet med strafflagskommissionen till en början för de olika anknytningsprinciperna.³ De skäl som straffrättskommittén därvid åberopar till stöd för den aktiva personalitetsprincipen visar stor likhet med strafflagskommissionens ovan i avsnitt 5.3.2 redovisade uttalanden. I engelsk och amerikansk rätt inskränkte man sig länge till att straffa endast gärningar som förövats inom eget territorium eller ombord å eget fartyg, säger straffrättskommittén, men numera har intet land ansett sig kunna stanna därvid. Detta sammanhänger väsentligen med att i flertalet stater reglerna om utlämning för brott bygger på den grundsatsen att medborgare i det egna landet ej utlämnas till bestraffning i annat land. Med hänsyn härtill skulle en tillämpning av enbart territorialprincipen medföra att den som begått brott i främmande land undginge påföljd genom att taga sin tillflykt till hemlandet. Bland annat till förekommande härav har territorialprincipen i större eller mindre omfattning kompletterats av den s. k. personalitetsprincipen, enligt vilken det egna landets medborgare och ibland, såsom i dansk och norsk rätt, sådana personer som där äger hemvist straffas för brott som de förövat utomlands.⁴ Även straffrättskommittén åberopar således i första hand *utlämningsargumentet*. Man straffar egna medborgare för brott utomlands som ersättning för utlämning. Att även *andra argument* kan anföras till stöd för den aktiva personalitetsprincipen framgår av straffrättskommitténs motiv. Det angives dock ej i motiven vilka dessa argument är. Det är möjligt men ingalunda säkert att straffrättskommittén åsyftar lyd-nadsargumentet, trots att detta ej sägs uttryckligen. Kanske är det snarare så, att det är skyddssynpunkterna som kommittén haft i tankarna, dvs. nödvändigheten av att kunna bestraffa brott utomlands av svensk medborgare mot bl. a. Sverige.

Bortsett från det nu redovisade uttalandet är straffrättskommitténs motiv ytterst knapphändiga såvitt gäller den aktiva personalitetsprincipen. Ytterligare två avsnitt i motiven bör dock redovisas i detta sammanhang, eftersom de bidrager till att belysa de skäl som kan tänkas ha medfört att straffrättskommittén utan mera ingående resonemang accepterat den aktiva personalitetsprincipen sådan den kommit till ut-

tryck i 1 kap. SL. I det första av dessa båda uttalanden redovisar straffrättskommittén sin uppfattning om erfarenheterna av reglerna i 1 kap. SL. I det andra lämnar kommittén bl. a. vissa synpunkter på hur de föreslagna reglerna lämpligen bör tillämpas i framtiden. De avsnitt i motiven som jag åsyftar gäller inte enbart den aktiva personaltetsprincipen utan anknytningsreglerna över huvud taget. Yttrandena förefaller dock att ha störst betydelse just vid denna princip.

Enligt straffrättskommitténs mening har kompetensreglerna i 1 kap. SL i stort sett visat sig ändamålsenliga. Den förhållandevis vidsträckt behörighet som tillkommer svensk domstol har i allmänhet icke föranlett att kompetenskonflikter uppstått med andra stater. Detta har sin förklaring väsentligen däri, framhåller straffrättskommittén, att den svenska domsrätten i praktiken utövas inom snävare gränser än dem som uppdrages i 1 kap. 1, 2 och 3 a §§ SL. Den faktiska begränsning i kompetensreglernas tillämpning som sålunda iakttages är betingad bland annat av svårigheten att åstadkomma erforderlig utredning och bevisning beträffande brott som förövats utom riket samt av de processrättsliga förutsättningar som i övrigt gäller enligt svensk rätt, då fråga är om att döma över brott begångna utom riket eller inom riket av någon som efter brottet begivit sig utomlands. Slutligen erinrar straffrättskommittén om att kompetensreglernas tillämpning begränsas dels genom den lämplighetsprövning som äger rum i sådana fall där för åtal kräves förordnande av regeringen, dels genom reglerna om utlämning.⁵

Något längre fram i motiven anknyter straffrättskommittén till det nu redovisade uttalandet. Kompetensreglerna anger den yttersta gränsen för svensk domstols behörighet. I praktiken utövas den emellertid inom väsentligt snävare gränser än vad dessa regler medger. Straffrättskommittén understryker att omständigheterna många gånger kan vara sådana att det framstår som meningslöst eller direkt olämpligt att åtal väckes inför svensk domstol. Stundom kan gärningen vara av sådant slag att intet svenskt intresse påkallar ett straffrättsligt ingripande. Sålunda saknas ofta anledning, säger kommittén, att ingripa mot en svensk medborgare, som utomlands förövat en gärning som är straffbar enligt svensk lag men tillåten enligt gärningsortens lag. I andra fall kan hänsyn av närmast processuell art föranleda att åtal inför svensk domstol bör undvikas. Enligt straffrättskommitténs mening torde det emellertid icke vara möjligt att genom uttryckliga lagbestämmelser närmare ange de fall där åtal bör underlåtas. Det torde vara lämpliga-

re att, såsom skett i SL, i vissa typfall där åtal kan beräknas vara påkallat endast undantagsvis låta frågan om åtal vara beroende på en särskild prövning.⁶ — Straffrättskommittén skjuter därmed, liksom strafflagskommissionen, undan bl. a. de svårigheter som är förknippade med en snävare tillämpning i lagen av den aktiva personaltetsprincipen, här i begripet frågan om den dubbla straffbarheten, och nöjer sig med att falla tillbaka på en regel om särskild åtalsprövning av regeringen. Såsom jag ovan påpekat i avsnitt 5.3.2 vid redovisningen av strafflagskommissionens motiv är detta ur vissa synpunkter en mindre tillfredsställande lösning.

Det förefaller lämpligt att i detta sammanhang även redovisa de uttalanden i motiven som gäller brott utomlands av *utlänning med hemvist i Sverige*, trots att tolkningen av begreppet hemvist ej särskilt diskuteras i avhandlingen. Straffrättskommittén erinrar om att en sådan utlänning ej intar någon särställning enligt 1 kap. SL. Enligt kommitténs mening har emellertid en utlänning med hemvist i Sverige sådan anknytning till Sverige att möjlighet bör finnas att här i riket lagföra honom för utomlands begånget brott i samma utsträckning som då fråga är om brott av svensk medborgare. Straffrättskommittén nämner att en liknande uppfattning ligger till grund för motsvarande bestämmelser i exempelvis dansk och norsk rätt. Kommittén anger ej innebörden av begreppet hemvist i förslaget till lagtext. Däremot anföres i motiven vissa synpunkter som kan vara till en viss ledning vid tolkningen av detta begrepp. I likhet med vad som gäller enligt exempelvis 1931 och 1934 års nordiska konventioner på familjerättens område och den därpå grundade lagstiftningen, säger straffrättskommittén, överlämnas det åt rättstillämpningen att bestämma huruvida en person skall anses ha tagit hemvist här i riket eller icke. Av förarbetena till denna lagstiftning och av rättspraxis framgår, säger kommittén, att det för att hemvist i Sverige skall anses föreligga icke är tillräckligt att en person för kortare eller längre tid uppehåller sig här. Icke ens om han bosatt sig i Sverige och på grund härav kyrkobokförts här medför det utan vidare att han skall anses äga hemvist i landet. Endast om bosättningen har en viss stadigvarande karaktär kan hemvist anses föreligga. Vid prövning huruvida vistelsen är av sådan art bör avseende i första hand fästas vid vistelsens varaktighet. Men även andra omständigheter är av betydelse, framhåller straffrättskommittén, särskilt vistelsens syfte. Om en utlänning slår sig ned här i landet i syfte att kvarstanna för framtiden, kan han anses ha tagit hemvist i landet även om han ej vistats här nå-

gon längre tid. Å andra sidan är ett längre uppehåll ej tillräckligt om förhållandena tyder på en avsikt att lämna landet. Slutligen framhåller straffrättskommittén att motsvarande bör gälla om en utlänning, efter genomförande av 1949 års utlänningskommittés förslag till ny utlänningslag (SOU 1951:42), erhåller s. k. bosättningstillstånd. Sådant tillstånd skall alltså icke anses vara i och för sig avgörande för frågan om hemvist i Sverige föreligger men utgör en omständighet som bör inverka på bedömandet.⁷

¹ SOU 1953:14 s. 68.

² Se prop. 1962:10 s. B 413.

³ Straffrättskommittén redovisar i förslaget till brottsbalk den s. k. territorialprincipen, den s. k. personalitetsprincipen, den s. k. real- eller skyddsprincipen samt den s. k. universalprincipen. Vidare diskuteras i samband med reglerna om brott på fartyg och flygplan, principen om flaggans lag. SOU 1953:14 s. 437 f. och s. 443.

⁴ SOU 1953:14 s. 437 f.

⁵ A. a. s. 444.

⁶ A. a. s. 451 f.

⁷ A. a. s. 450 med not 1.

5.3.4 Departementsförslagen 1958 och 1960. Prop. 1962:10. Riksdagen 1962

I departementsförslaget 1958 omarbetades de av straffrättskommittén föreslagna reglerna i 23 kap. 6–9 §§ brottsbalksförslaget främst i syfte att göra de tämligen komplicerade reglerna mera överskådliga.¹

Exkurs. I detta hänseende lyckades man ej alldeles väl i departementet. 1958 ströks reglerna om särskild åtalsprövning. Efter påpekanden av lagrådet 1958 återkom emellertid sådana regler i departementsförslaget 1960 – dock i en särskild paragraf, skild från de olika anknytningsreglerna. Denna lagstiftningsteknik är att föredraga framför att placera reglerna om särskild åtalsprövning på ett helt annat håll i lagen. Dock hade det förmodligen varit ännu bättre att helt enkelt fortsätta med den metod som tillämpats vid utformningen av anknytningsreglerna i 1 kap. SL och som begagnats av såväl strafflagskommissionen som straffrättskommittén, nämligen att de olika anknytningsreglerna och de därtill hörande reglerna om åtal behandlades i samma paragraf. Ännu bättre överskådlighet hade man kunnat uppnå, om man dessutom – åtminstone såvitt gäller brott utomlands – i en särskilt paragraf först redovisade alla de fall där ett brott var *ovillkorligt* underkastat svensk straffrätt. Därefter kunde de *villkorligt* underkastade brotten behandlas i två paragrafer. Den första kunde behandla brott utomlands av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige (den obegränsade aktiva personalitetsprincipen). Den andra kunde behandla brott utomlands av utlänning som saknar hemvist i Sverige. Denna

senare paragraf kunde indelas i två stycken. I första stycket kunde de fall upptagas där lagen på gärningsorten saknade betydelse. I andra stycket kunde de fall nämnas där lagen på gärningsorten skulle beaktas. Kritik av motsvarande slag kan framföras mot redigeringen av 2 kap. BrB efter ändringarna 1972. Sedan åtalsreglerna i 2 kap. 5 § 2 st. BrB ändrades 1971 blir dock bilden mindre vacker — eftersom man måste skilja på sådana brott som alltid är ovillkorligt underkastade svensk straffrätt och sådana som antingen är ovillkorligt eller villkorligt underkastade svensk straffrätt beroende på var de förövats någonstans. Den föreslagna dispositionen blir enligt min mening likväl tydligast.

Anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige finnes i 2 kap. 2 § 1 st. i departementsförslaget 1958. Regeln har formulerats något anorlunda än i straffrättskommitténs förslag och lyder: »Är brott begånget utom riket av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.»² Denna formulering återfinnes i departementsförslaget 1960³ och i 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess 1962 antagna lydelse.

Någon diskussion av den aktiva personalitetsprincipen förekommer ej i departementsförslaget 1958. Beträffande den av straffrättskommittén föreslagna nya regeln beträffande brott utomlands av utlänning med hemvist i Sverige säger departementschefen endast, att det synes rimligt att den anknytning till Sverige som en sådan person äger kommer till uttryck i jurisdiktionsreglerna på det föreslagna sättet. Departementschefen framhåller att den närmre innebörden av begreppet hemvist torde få bestämmas av rättstillämpningen.⁴

I motiven till departementsförslaget 1960 finnes inga uttalanden rörande 2 kap. 2 § 1 st. i förslaget.⁵ Det föreslagna stadgandet återfinnes oförändrat i prop. 1962:10.⁶ Det tillstyrktes av första lagutskottet och antogs av riksdagen utan diskussioner.⁷ Detta i skarp kontrast till den omfattande debatten vid riksdagen 1862–1863. Denna riksdag hade dock betydligt större anledning att intressera sig för reglerna om svensk mans ansvar för brott utomlands än vad 1962 års riksdag hade, eftersom propositionen till den förra riksdagen föreslagit en helt obegränsad tillämpning av den aktiva personalitetsprincipen. Härtill kommer att kompromissregeln i 1 kap. 1 § SL med kravet på särskilt åtalsförordnande i vissa fall enligt straffrättskommitténs allmänna uttalanden om erfarenheterna av 1 kap. SL ej hade inneburit några olägenheter.

¹ Prop. 1962:10 s. B 68.

² Prop. 1962:10 s. B 345.

³ Prop. 1962:10 s. C 452.

⁴ Prop. 1962:10 s. B 69.

⁵ Prop. 1962:10 s. C 171.

⁶ Prop. 1962:10 s. A 10.

⁷ 1LU 1962:42. FK 1962 32:63 och AK 1962 33:17.

5.3.5 Syftet med 2 kap. 2 § 1 st. BrB, ursprungliga lydelsen

Som framgått av redogörelsen för förarbetena till 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse är dessa ej särskilt upplysande när det gäller syftet med den från strafflagen övertagna obegränsade anknytningsregeln ifråga om brott utomlands av svenska medborgare. Att utlänningar med hemvist i Sverige likställdes med svenska medborgare såvitt gällde anknytningen bidrar ej i och för sig till att göra syftet med regeln klarare. Själva anknytningsregeln i 2 kap. 2 § 1 st. BrB motiveras inte direkt i förarbetena. Däremot motiveras den s. a. s. indirekt *dels* genom uttalandet att reglerna i 1 kap. SL i stort visat sig ändamålsenliga, *dels* genom angivandet av *ett* av de argument som kan anföras till stöd för den aktiva personalitetsprincipen, nämligen utlämningsargumentet.

Vid diskussionen ovan i avsnitt 5.2.9 av syftet med 1 kap. 1 § SL framhöll jag att man till en början borde skilja på brott som var ovillkorligt resp. villkorligt underkastade svensk straffrätt. Gruppen villkorligt underkastade brott delades därefter in i två undergrupper, brott förövade på främmande stats territorium och brott förövade på område som ej tillhör någon stat. Slutligen skilde jag ifråga om brott förövade på främmande stats territorium mellan sådana som var straffbara resp. straffria enligt lagen på gärningsorten. Genom att på detta sätt splittra upp anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL kan man bättre redovisa olika tänkbara syften med regeln. Uppsplittningen illustrerar samtidigt det påpekande som gjordes i inledningen till kapitel 5, nämligen att den obegränsade aktiva personalitetsprincipen s. a. s. innesluter alla de andra anknytningsprinciperna i sig (såvitt gäller gärningsmän som är medborgare i domslandet). Redan detta konstaterande borde vara tillräckligt för att påvisa att en anknytningsregel som ger uttryck för denna princip inte rimligtvis kan fullfölja *ett enda syfte*, vilket man nästan skulle kunna tro, när man läser strafflagskommissionens och straffrättskommitténs uttalanden om den aktiva personalitetsprincipen, eftersom endast utlämningsargumentet uttryckligen åberopas. En princip av detta slag måste rimligtvis ha *flera olika syften*.

Om man tillämpar den vid 1 kap. 1 § SL begagnade metoden även vid analysen av syftet med 2 kap. 2 § 1 st. BrB, blir det enligt min mening svårt att med säkerhet påvisa någon annan förändring i förhållande till 1 kap. 1 § SL än att gärningsmän med hemvist i Sverige likställts med svenska medborgare. Förmodligen kan man dock dra den slutsatsen av förarbetena till 2 kap. BrB att uppfattningen att svenska medborgare utan risk för straff i hemlandet skall få »taga seden dit de kommer», borde tillmätas större betydelse vid tolkningen av 2 kap. 2 § 1 st. BrB än vad man — åtminstone under den första tiden efter strafflagens antagande — kunde göra vid tolkningen av 1 kap. 1 § SL. Under förarbetena till detta lagrum hade, såsom ovan redovisats i avsnitt 5.2, det s. k. lydadsargumentet ofta åberopats. Detta argument nämndes ej alls under förarbetena till 2 kap. BrB.

Även om man konstaterar att den obegränsade aktiva personalitetsprincipen rimligtvis måste fullfölja flera olika syften, kan man säga att vad striden egentligen gäller, när man diskuterar denna anknytningsprincip, är hur man skall förfara med sådana utomlands förövade gärningar som *dels* förövats på främmande stats territorium, *dels* icke riktar sig mot offentligt eller enskilt svenskt intresse, *dels* är *straffria* enligt lagen på gärningsorten.¹ Det är främst i situationer av detta slag som frågan huruvida man skall taga hänsyn till lagen på gärningsorten verkligen blir aktuell såvitt gäller brott utomlands av egna medborgare. Här föreligger vad jag i avsnitt 5.2.9 kallade kompromisspunkten. Strafflagskommissionen uttryckte 1923 sympati för kravet på dubbel straffbarhet men nöjde sig med att hänvisa till reglerna om särskilt åtalsförordnande. Straffrättskommittén underströk 1953 att det många gånger kunde framstå såsom direkt olämpligt att i praktiken utnyttja den vidsträckta svenska kompetensen och väcka åtal i Sverige. (Givetvis åsyftades sådana brott som var villkorligt underkastade svensk straffrätt.) Som exempel på fall då det ofta saknades anledning att ingripa nämnde kommittén sådana situationer där gärningen var tillåten enligt gärningsortens lag. Med hänsyn till de nu nämnda uttalandena synes man kunna dra den slutsatsen att syftet med den obegränsade aktiva personalitetsprincipen i 2 kap. BrB var att vid sådana brott som *dels* förövats på främmande stats territorium, *dels* icke riktade sig mot svenskt intresse, *dels* var *straffbara* på gärningsorten tillgodose *olika rättshjälpsbehov*. Särskilt i sådana fall där utlämning hade kunnat ske, om gärningsmannen hade varit utlänning, borde det finnas en möjlighet att i Sverige låta åtala den svenske gärningsmannen, som på grund

av förbudet mot utlämning av egna medborgare ej kunde utlämnas. Men även i lindrigare fall, dvs. vid brott som ej tillgodosåg kravet i 4 § 1957 års utlämningslag på viss svårhetsgrad hos gärningen, kunde ett rättshjälpsbehov tillgodoses. Eftersom lydadsargumentet överhuvudtaget ej nämndes i förarbetena till 2 kap. BrB, kan man förmodligen dra den slutsatsen att de under 1800-talet starkt betonade resonemangen om en ovillkorlig plikt för svenska medborgare att följa svensk strafflag utomlands, även om lagen på gärningsorten var mildare, efter hand kommit alltmer i bakgrunden under 1900-talet och ej haft något egentligt inflytande på utformningen av regeln i 2 kap. BrB. Ovissheten om hur regeln faktiskt skulle komma att tillämpas vid sådana gärningar som var straffria på gärningsorten kvarstod dock. — Ifråga om *syftet i övrigt* med den obegränsade aktiva personalitetsprincipen i 2 kap. BrB kan jag hänvisa till vad som i avsnitt 5.2.9 anförts om 1 kap. 1 § SL.

¹ Under förarbetena till 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse framkom ingenting som tydde på att man beträffande brott utomlands önskade göra någon skillnad mellan brott mot offentligt resp. enskilt svenskt intresse.

5.4 2 KAP. 2 § BrB, 1972 ÅRS LYDELSE, JÄMTE FÖRARBETEN

5.4.1 Inledning

År 1972 ändrades anknytningsreglerna i 2 kap. BrB i väsentliga hänseenden.¹ Den viktigaste nyheten var införandet av ett generellt krav på dubbel straffbarhet ifråga om brott utomlands av svenska medborgare. De personer som under förarbetena till 1 kap. SL ansåg att ett sådant krav borde införas i svensk rätt har således omsider fått sitt önskemål tillgodosett. Med en något tillspetsad formulering kan man säga att den lösning som föreslogs av Uppsalaprofessorerna och av HD på 1830-talet i huvudsak accepterades av den svenske lagstiftaren på 1970-talet.

2 kap. 2 § BrB har numera följande lydelse:

För brott som begåtts utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,

2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, eller

3. av annan utlänning som finnes här i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller ej, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som ej tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter icke kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf må ej ådömas påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

När en svensk medborgare har förövat ett brott utomlands på främmande stats territorium gäller således numera *huvudregeln i 2 kap. 2 § 2 st. BrB om krav på dubbel straffbarhet*.² Samtidigt med 2 kap. 2 § BrB ändrades anknytningsregeln i 2 kap. 3 § BrB, främst i syfte att göra denna regel tillämplig även ifråga om brott förövade utomlands av svensk medborgare. *I 2 kap. 3 § BrB finns undantagen från kravet på dubbel straffbarhet*. Eftersom dessa undantag i viss mån kommer att beröras i det följande, må i korthet erinras om innehållet i 2 kap. 3 § 1–6 p. BrB i dess nya lydelse. (Punkt 5 redovisas nedan i lydelsen enligt SFS 1973:342.) *I första punkten* nämnes brott på svenskt fartyg och luftfartyg och vissa andra brott (principen om flaggans lag). *I andra punkten* behandlas brott av svensk krigsman på område där avdelning av svenska krigsmakten befann sig och vissa andra brott. *I tredje punkten* behandlas brott mot Sverige och vissa andra offentliga svenska intressen (statsskyddsprincipen). *I fjärde punkten* upptages brott förövade på område som ej tillhör någon stat mot svensk medborgare och vissa andra enskilda svenska intressen (den passiva personalitetsprincipen). *I femte punkten* uppräknas kapning av luftfartyg, luftfartssabotage, försök till dessa båda brott samt folkrättsbrott (universalitetsprincipen). *I sjätte punkten* slutligen ges en anknytningsregel ifråga om särskilt grova brott i svensk rätt, dvs. sådana för vilka det i svensk lag är stadgat fängelse i minst fyra år eller däröver (universalitetsprincipen).

Lagändringen 1972 innebar till en början att *samtliga punkter i 2 kap. 3 § BrB*, som dittills endast gällt brott utomlands av utlänning utan hemvist i Sverige vid brottstillfället, gjordes tillämpliga ifråga om svenska medborgare och utlänningar med hemvist i Sverige. Ifråga om de ovan nämnda punkterna 1, 2, 3 och 5 innebar detta ingen ändring i sak. Regeln i punkt 4, den passiva personalitetsprincipen, som inne-

bär skydd utomlands för enskilda svenska intressen, begränsades där-
 emot kraftigt i förhållande till vad som tidigare gällt i svensk rätt och
 gjordes tillämplig endast ifråga om gärningar förövade på område som
 ej tillhör någon stat. Dittills hade *alla* brott utomlands mot enskilt
 svenskt intresse varit underkastade svensk straffrätt oavsett lagen på
 gärningsorten och oavsett om gärningsmannen var svensk medborgare
 eller utlänning, se 2 kap. 2 § 1 st. BrB och 2 kap. 3 § 3 p. BrB i deras
 ursprungliga lydelse. Motsvarande gällde enligt 1 kap. 1 och 2 §§ SL.
 Den kritik som framförallt kunde riktas mot den dittillsvarande till-
 lämpningen i svensk rätt av den passiva personalitetsprincipen var att
 brott förövade av en *utlänning* mot ett enskilt svenskt intresse kunde
 åtalas i Sverige, även om gärningen var *straffri* enligt lagen på gärnings-
 orten. Slutligen må anmärkas att lagändringen 1972 såvitt gäller punkt
 6 innebar en *utvidgning* av den svenska straffrätts tillämplighet på så
 sätt att alla brott utomlands av den angivna svårhetsgraden fick an-
 knytning till Sverige oavsett gärningsmannens nationalitet och oavsett
 mot vem eller vad brottet riktat sig. Att denna regel överhuvudtaget
 infördes 1972 sammanhänger troligen med svårigheterna att med sä-
 kerhet överblicka innehållet i främmande staters straffrätt (jfr nedan).
 Skulle ett så grovt brott som här avses (exempelvis mord, dråp eller
 människorov) mot all förmodan vara straffritt enligt lagen på gärnings-
 orten — eller vara straffritt under speciella betingelser som vi ej kan
 acceptera — kan brottet likväl föranleda lagföring i Sverige. Såvitt gäl-
 ler brott förövade av svenska medborgare kan denna regel betraktas
 som en rest av den tidigare, obegränsade aktiva personalitetsprinci-
 pen. Ifråga om brott av utlänningar får regeln — i vart fall när gärningen
 icke riktat sig mot ett enskilt svenskt intresse, då den passiva persona-
 litetsprincipen blir aktuell — betraktas som en tillämpning av universa-
 litetsprincipen. En tillämpning av denna princip, som således ej gör
 gärningsmannens vistelseort i Sverige till ett anknytningsfaktum, inne-
 bär ur rent teoretisk synpunkt att exempelvis alla mord förövade utom-
 lands har anknytning till Sverige oavsett gärningsmannens och den
 mördades nationalitet och oavsett var någonstans mordet förövats. Ur
 praktisk synpunkt saknar detta givetvis betydelse. Först för den hän-
 delse gärningsmannen (ostraffad) uppehåller sig i Sverige och ej kan
 utlämnas eller ej blir utlämnad, blir det aktuellt att i praktiken tilläm-
 pa anknytningsregeln i punkt 6.

Det förhållande som ovan i olika sammanhang har betonats, nämli-
 gen att den obegränsade aktiva personalitetsprincipen s. a. s. inneslu-

ter de övriga anknytningsprinciperna i sig (såvitt gäller gärningsmän som är medborgare i domslandet) illustreras tydligt av den nu redovisade lagändringen 1972. — Ett av resultaten av de nya reglerna i 2 kap. BrB är att den tidigare skillnaden i anknytningsreglerna ifråga om brott utomlands av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige, å ena sidan, och brott utomlands av övriga utlänningar, å den andra sidan, minskat betydligt, även om den inte helt försvunnit. (Därmed har man i och för sig skapat förutsättningar för en förenkling av regelsystemet i 2 kap. BrB.) Den viktigaste skillnaden mellan olika grupper av gärningsmän såvitt gäller brott utomlands hänför sig ej längre till anknytningsreglerna utan till utlämningsrätten och det tidigare i avhandlingen flera gånger nämnda förbudet mot utlämning av svenska medborgare, se 2 § 1957 års utlämningslag (resp. till den restriktiva inställningen ifråga om utlämning av svensk medborgare till något av våra nordiska grannländer, se 2 § 1959 års nordiska utlämningslag).

Som en bakgrund till de följande resonemangen rörande kravet på dubbel straffbarhet och redovisningen av förarbetena till 1972 års ändringar i 2 kap. BrB skall jag framhålla vissa synpunkter som är av betydelse för bedömningen av reformen. Ur *formell synpunkt* är det numera i lagtexten klart angivet i vilka fall kravet på dubbel straffbarhet gäller, när en svensk medborgare förövat brott utomlands. Detta är tillfredsställande inte minst med hänsyn till legalitetsprincipen i straffrätten. En åtminstone ur principiell synpunkt besvärande oklarhet i de svenska anknytningsreglerna har härmed undanröjts. — Strängt taget är det dock ej en oklarhet i de tidigare anknytningsreglerna som har undanröjts utan en oklarhet rörande deras praktiska tillämpning i sådana fall, där gärningen var straffri enligt lagen på gärningsorten och ej riktade sig mot svenskt intresse. — Ur vad man kan kalla *materiell synpunkt* är det emellertid svårt att bedöma konsekvenserna av 1972 års reform i enskilda, konkreta fall av brott utomlands förövade på främmande stats territorium. *Dels* förhåller det sig så, att innehållet i alla främmande staters straffrätt vid en given tidpunkt knappast kan överblickas, *dels* är det givetvis uteslutet att förutsäga vilka förändringar i det kriminaliserade området som kan komma att ske i de olika staterna. Hur man bör väga den formella klarheten mot den materiella osäkerheten är naturligtvis inte självklart. Om man är särskilt besvärad av osäkerheten när det gäller innehållet i främmande staters straffrätt, kanske man helt enkelt föredrar kompromisslösningen i 1 kap. 1 § SL och i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lösning — vidast möj-

liga anknytning kombinerad med regler om särskilt åtalsförordnande i vissa fall. Den som föredrar denna lösning kan i viss anslutning till de argument som framfördes av strafflagskommissionen och av straffrättskommittén hävda att ur *olika* synpunkter stötande resultat bör kunna undvikas med en förnuftig åtalspraxis. Man bör *dels* kunna undvika stötande åtal i Sverige när straffriheten på gärningsorten uppfattas som »vägledande», *dels* kunna väcka åtal i Sverige i sådana fall där straffriheten på gärningsorten framstår som en brist i det andra landets lagstiftning. Men man bibehåller då den osäkerhet om den praktiska tillämpningen av anknytningsreglerna som har funnits ända från det strafflagen trädde i kraft den 1 januari 1865 fram till dess 1972 års reform av 2 kap. BrB trädde i kraft den 1 juli 1973.

Om man anser att fördelarna med en i lagtexten klart uttalad regel om dubbel straffbarhet trots allt överväger den osäkerhet om resultatet i enskilda fall som kravet onekligen ger upphov till, blir nästa fråga, såsom jag tidigare i olika sammanhang påpekat i detta kapitel, vilka *undantag från kravet på dubbel straffbarhet* som bör finnas. Givetvis hänger sistnämnda fråga nära samman med hur man bedömer den osäkerhet som jag antytt i det föregående. Meningsskiljaktigheterna under förarbetena såväl till 1 kap. 1 § SL som till 1972 års ändringar i 2 kap. BrB visar klart att man här har att göra med en synnerligen känslig avvägningsfråga, som dessutom är relativt komplicerad ur juridiskt teknisk synpunkt.

Att frågan är så känslig torde inte enbart sammanhänga med den nyss antydda osäkerheten om vad man egentligen gör när man inför ett krav på dubbel straffbarhet, utan även bero därpå att frågan är nära förbunden med olika föreställningar om förhållandet mellan staten och den enskilde, med olika kriminalpolitiska uppfattningar om skilda gärningstypers straffvärdhet och förmodligen även med olika åsikter om önskvärdheten av och syftet med det internationella samarbetet på straffrättens område. Det är icke min avsikt att i avhandlingen försöka göra en fullständig bedömning av den nu nämnda avvägningsfrågan. En sådan bedömning synes nämligen förutsätta att samtliga anknytningsprinciper ifråga om brott utomlands diskuteras ingående och ställes i relation till kravet på dubbel straffbarhet. Jag kommer därför att i det följande nöja mig med vissa mera kortfattade synpunkter på de undantag från kravet på dubbel straffbarhet som finns i 2 kap. 3 § BrB i dess nuvarande lydelse. Syftet med framställningen i detta kapitel är, såsom bl. a. påpekats i avsnitt 5.1, i första hand att studera så-

dana typstadganden som bygger på gärningsmannens medborgarskap, ej att studera vad jag kallar kombinationsproblemet, dvs. hur en anknytningsregel som begränsats genom ett krav på dubbel straffbarhet har kombinerats med övriga anknytningsregler.

Oavsett vilken uppfattning man har om önskvärdheten i och för sig av ett generellt krav på dubbel straffbarhet i anknytningsreglerna och om den avvägning som skedde 1972 mellan sådana fall där dubbel straffbarhet skall krävas och sådana där detta krav icke skall tillämpas, kan det konstateras att lagförarbetena till 1972 års reform av 2 kap. BrB på det hela taget är ytterst kortfattade – i synnerhet gäller detta motiven till 2 kap. 3 § BrB i dess nya lydelse. Att reformen dock – med bortseende från olika specialfrågor – överensstämmer med den allmänna utvecklingen under senare tid i Västeuropa kommer att framgå av redogörelsen för utländsk rätt i avsnitt 5.5 nedan.

I följande avsnitt, 5.4.2, kommer jag att redovisa förarbetena till 1972 års ändring av 2 kap. 2 § BrB. Till en början lämnas en utförlig redogörelse för departementschefens motivering för kravet på dubbel straffbarhet. Därefter återges relativt fullständigt den kritik härav som framfördes av en reservant i lagrådet, regeringsrådet Klackenborg. Att döma av de tryckta förarbetena var Klackenborg den som 1972 intog den mest kritiska hållningen till ändringen i 2 kap. BrB. Han synes på det hela taget ställa sig avvisande till införandet av kravet på dubbel straffbarhet och tycks föredra den dittillsvarande lösningen med särskilt åtalsförordnande. Slutligen lämnar jag en mera kortfattad redogörelse för justitieutskottets behandling av propositionen. Utskottets majoritet tillstyrkte propositionen utan ändringar – dock präglas utskottets utlåtande av en viss resignation såvitt gäller möjligheterna att åstadkomma en ur alla synpunkter tillfredsställande lösning av problemet om den dubbla straffbarheten. Inom utskottet fanns en betydande minoritet som visserligen godtog huvudregeln om krav på dubbel straffbarhet men önskade att undantagen i 2 kap. 3 § BrB från huvudregeln i 2 kap. 2 § 2 st. BrB borde utformas något annorlunda än i propositionen. Dessa motsättningar inom justitieutskottet var således ej lika skarpa som meningsmotsättningarna vid riksdagen 1862–1863. I ett följande avsnitt, 5.4.3, diskuteras därefter syftet med anknytningsregeln i 2 kap. 2 § BrB såvitt den gäller gärningsmän som är medborgare i Sverige vid brottstillfället. I viss mån anknyter jag därvid till den tidigare diskussionen i avsnitt 5.2.9 och 5.3.5 rörande syftet med 1 kap. 1 § SL och 2 kap. 2 § BrB, ursprungliga lydelsen.

- ¹ Lag den 28 december 1972, SFS 1972:812, som trädde i kraft den 1 juli 1973. Prop. 1972:98, JuU 26, rskr 285.
- ² Vad som bör betecknas som en huvudregel och vad som bör betraktas som undantag från en sådan regel kan många gånger vara svårt att avgöra. Så även här. Måhända vore det riktigast att helt undvika beteckningen »huvudregel» för någon av paragraferna i 2 kap. BrB. I förarbetena till 1972 års ändring av 2 kap. BrB betecknas dock kravet på dubbel straffbarhet som en huvudregel. Detta kan ha vissa pedagogiska fördelar. Jag har därför följt detta språkbruk.

5.4.2 Förarbetena till 1972 års ändring

I prop. 1972:98 framlades såväl förslag till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom som förslag till lag om ändring i 2 kap. BrB jämte följdändringar i vissa andra författningar. I det följande redovisas departementschefens allmänna motivering till förslaget att införa ett generellt krav på dubbel straffbarhet i 2 kap. BrB samt specialmotiveringen till 2 kap. 2 § BrB. Vidare refereras lagrådets och justitieutskottets uttalanden. I viss mån kommer jag även att redogöra för vad som sades i förarbetena om 2 kap. 3 § BrB, dvs. om undantagen från kravet på dubbel straffbarhet.

DEPARTEMENTSCHEFEN. — Efter att ha redogjort för innehållet i 2 kap. BrB i dess lydelse efter 1971 års ändringar konstaterar departementschefen inledningsvis att den svenska straffrättsliga behörigheten är mycket vidsträckt. Han erinrar därefter om att frågan om en begränsning har aktualiserats i olika sammanhang. — Han berör därvid endast vad som förekommit under 1960-talet och senare. — Till en början nämnes att frågan kom upp i riksdagen på 1960-talet i samband med de s. k. abortresorna till Polen och det därav föranledda abolutionsbeslutet. I en *interpellation* vid 1965 års riksdag ställdes vissa frågor om straffbarhet i Sverige för utomlands företagna handlingar. I debatten hävdade interpellanten att dubbel straffbarhet borde vara huvudregel och hänvisade till dansk rätt (prot. 1965:II:10 s. 75 ff.). I en *motion* följande år (1966:II:696) hemställdes om en utredning för att klarlägga i vilka fall svenska straffregler var avsedda att tillämpas även på gärningar begångna utom riket samt om införande av en sådan ordning att det beträffande varje ny straffbestämmelse klart framgick hur långt dess tillämplighet i rummet var avsedd att sträcka sig. Första lagutskottet (1LU 1966:23) uttalade bl. a. att frågan om en precisering av gränserna för tillämpligheten av den praktiskt mest betydelsefulla

delen av specialstraffrätten, nämligen trafikstraffrätten, var under behandling både i Europarådet och i det nordiska lagsamarbetet. Ifråga om ny lagstiftning räknade utskottet med att de av motionären berörda svårigheterna skulle kunna nedbringas under det fortsatta lagstiftningsarbetet. Motionen avslogs på hemställan av utskottet, påpekar departementschefen.¹

I samband med lagstiftningen i anledning av Sveriges tillträde till den europeiska konventionen om straff för vägtrafikbrott uppkom på nytt frågan om begränsning av den svenska jurisdiktionsrätten, fortsätter departementschefen. Under remissbehandlingen av det förslag till *lag om straff för utomlands begångna trafikbrott* som låg till grund för propositionen med förslag till sådan lagstiftning (prop. 1971:114) framfördes starka krav på införandet av en regel om dubbel straffbarhet på trafikstraffrättens område. I lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands infördes också en sådan regel, framhåller departementschefen.²

Departementschefen redogör därefter för brottmålsdomskonventionens regler om »ne bis in idem» och för förslaget att införa motsvarande regler i den svenska lagstiftningen.³

I de följande resonemangen framför departementschefen *olika argument* till stöd för det allmänna kravet på dubbel straffbarhet i anknytningsreglerna. Han framhåller till en början att förslaget att anpassa den svenska lagstiftningen till konventionens »ne bis in idem»-regler innebär att den svenska straffrättsliga behörigheten begränsas i fall då ansvar för gärningen redan har prövats utomlands. Frikännande dom skall sålunda i princip respekteras även om den misstänkte har blivit frikänd därför att gärningen inte var straffbar enligt den dömande statens lag. Detta gäller också en fällande dom som har verkställts eller håller på att verkställas, även om straffet är betydligt lindrigare än vad som skulle ha ådömts om åtal hade väckts i Sverige. Därefter följer vad som förefaller vara huvudpunkten i departementschefens allmänna motivering. Han framhåller nämligen att det inte går att för- ena så vidsträckta regler om utländsk doms rättsverkan med de dåvarande reglerna om svensk strafflags tillämplighet utomlands. Om man från svensk sida godtar en frikännande utländsk dom, även när frikännandet har skett på grund av att gärningen inte var straffbar på gärningsorten, kan inte den svenska strafflagstiftningen innehålla regler enligt vilka åtal kan väckas för samma gärning, om ansvarsfrågan ännu inte prövats i utlandet.⁴

Departementschefen anför därefter ytterligare några argument till stöd för kravet på dubbel straffbarhet. Han betonar att det helt oberoende av de krav konventionen ställer ifråga om rättsverkan av utländsk dom i brottmål finns goda skäl för en reform i den riktning som föreslagits. Han anser att den svenska kompetensen ter sig *anmärkningsvärt vidsträckt* vid en internationell jämförelse. Den begränsas visserligen av *kravet på särskild åtalsprövning* men det måste dock anses vara ett rimligt krav att gränserna för jurisdiktionsrätten anges direkt i lag och inte i praxis via reglerna om diskretionär åtalsprövning. Departementschefen nämner ytterligare en nackdel med långtgående behörighetsregler, som inte begränsas av hänsyn till gärningssortens lag, nämligen att *åtal* för brott utomlands kan drabba svenska medborgare synnerligen *ojämnt*. Ofta kan det nämligen vara en tillfällighet om det blir känt för svenska myndigheter att en svensk har förövat en gärning som är straffri på gärningsorten men straffbar enligt svensk lag. En annan mindre tilltalande konsekvens av de vidsträckta reglerna i 2 kap. BrB är att en *svensk medborgare med hemvist i främmande stat* vid besök i Sverige skulle kunna åtalas för ett förfarande som är strafffritt i hemvistlandet men straffbart enligt svensk lag. Med ökad internationell rörlighet, säger departementschefen, torde också den uppfattningen ha växt sig allt starkare *att man vid vistelse i främmande land bör vara underkastad det landets lag och inte hemlandets*. — Denna synpunkt, som departementschefen framför mera i förbigående, utgör enligt min mening det egentliga huvudargumentet för kravet på dubbel straffbarhet i sådana fall där enda anknytningen till Sverige vid brottstillfället utgöres av gärningsmannens svenska medborgarskap eller hans hemvist i Sverige. — Departementschefen påpekar även att den *danska strafflagen* sedan länge innehåller en regel som begränsar den danska jurisdiktionsrätten genom krav på att gärningen skall vara straffbar även på gärningsorten. I Sverige har vi redan tagit ett steg i den riktningen genom att inom *trafikstraffrätten* införa en regel om krav på dubbel straffbarhet. Avslutningsvis säger departementschefen att han i enlighet med det förslag som utsänts på remiss och som stötts av *en enig remissopinion* på anförda skäl vill förordna att man går något längre än som föranledes av Sveriges tillträde till brottmålsdomskonventionen och inför en huvudregel om krav på dubbel straffbarhet i 2 kap. BrB. Som en följd härav bör också principen om tillämpningen av *straffmaximum i gärningssortens lag*, när dubbel straffbarhet föreligger, införas i svensk straffrätt.⁵

När man diskuterar anknytningsregler som enbart bygger på gärningsmannens nationalitet (eller hemvist) som anknytningsfaktum, förhåller det sig kanske ofta så att man endast tänker på brott förövade på främmande stats territorium. Emellertid bör man ej förbise att den typ av anknytningsregler som nu behandlas även får betydelse för sådana brott som förövats på *område som icke tillhör någon stat*. I dessa fall kan man knappast ställa upp något krav på dubbel straffbarhet, såvida man inte vill laborera med gärningens straffbarhet enligt den angripnes hemlands lag el. dyl. Sådana konstruktioner, vilka för övrigt inte skulle vara tillräckliga för att komma till rätta med anknytningen i dessa fall, lämnar jag åt sidan i avhandlingen som alltför spekulativa. — Enligt 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse fanns alltid anknytning till Sverige ifråga om brott utomlands när gärningsmannen var svensk medborgare eller utlänning med hemvist i Sverige, alltså även när brottet förövats på område som icke tillhör någon stat. I *specialmotiveringen* till 2 kap. 2 § i departementsförslaget framhålles att kompetensregeln i 2 kap. 2 § 1 st. inte gäller om gärningen har begåtts inom område som inte tillhör någon stat och brottet enligt svensk lag är *ett rent bötesbrott*. Inom sådana områden, fortsätter departementschefen, dvs. huvudsakligen det öppna havet och luftrummet däröver, anses sålunda svensk strafflag vara tillämplig endast i fråga om mera allvarliga brott.⁶ (Regeln torde vara tillämplig även ifråga om brott förövade på främmande fartyg och luftfartyg.)

I den allmänna motiveringen berör departementschefen även i viss mån undantagen i 2 kap. 3 § BrB från kravet på dubbel straffbarhet.

I fråga om den föreslagna begränsningen av skyddet för *svenskt enskilt intresse* — en begränsning som vissa remissinstanser ställt sig tveksamma inför — framhåller departementschefen att han anser den ditillsvarande regleringen vara alltför vidsträckt. Det är angeläget att upprätthålla oinskränkt svensk jurisdiktion över brott som begås utomlands mot offentligt svenskt intresse bl. a. av det skälet att sådana brott, t. ex. spioneri eller smuggling, ofta inte är kriminaliserade när de riktar sig mot en främmande stat, säger departementschefen. Däremot är det inte lika nödvändigt att brott som i främmande stat begås mot enskilt intresse med anknytning till Sverige är underkastat svensk jurisdiktionsrätt utan hänsyn till gärningssortens lag. De brott som riktar sig mot svensk medborgare eller svenskt företag utomlands — främst förmögenhetsbrott och brott mot person — torde oftast vara straffbara på gärningsorten. Brott mot enskilt intresse med närmare anknyt-

ning till Sverige skall sålunda i fortsättningen falla under svensk jurisdiktionsrätt endast om det begås inom område där ingen stats lag gäller.⁷

Undantaget för *särskilt grova brott* enligt 2 kap. 3 § 6 p. BrB i dess nya lydelse motiveras s. a. s. indirekt genom att departementschefen hänvisar till att undantag från de nya »res judicata-reglerna» skall få göras bl. a. för de allra grövsta brotten. Departementschefen understryker att det många gånger skulle vara direkt stötande att i Sverige behöva godtaga en utländsk dom, varigenom t. ex. en svensk medborgare har frikänts för ett mycket grovt brott, exempelvis mord, eller har ådömts en enligt svensk uppfattning orimligt lindrig påföljd, om detta skett på grund av sådana ovidkommande hänsyn som offrets ras eller liknande omständigheter.⁸

Ifråga om *innebörden av kravet på dubbel straffbarhet* i 2 kap. 2 § 2 st. BrB anför departementschefen i specialmotiveringen till denna paragraf följande. Föreskriften om dubbel straffbarhet innebär den ändringen i förhållande till gällande rätt att frågan om gärningens straffbarhet enligt lagen på gärningsorten skall bedömas enligt de bestämmelser i denna lag som *gäller* när domen meddelas och inte som f. n. enligt de bestämmelser som *gällde* vid gärningstillfället (se 2 kap. 2 § 2 st. BrB i dess ursprungliga lydelse). Detta innebär bl. a. att gärningsortens preskriptionsregler skall beaktas av domstolen, säger departementschefen.⁹

Slutligen kan för fullständighetens skull departementschefens uttalanden om regeln i 2 kap. 2 § 3 st. BrB redovisas. Han framhåller inledningsvis att detta lagrum innehåller en ny bestämmelse om att hänsyn till gärningsortens lag måste tas även på det sättet att i denna lag föreskrivet straffmaximum skall respekteras vid bestämmande av påföljd i fall som avses i denna paragraf. Regeln gäller även om påföljden härigenom skulle komma att underskrida minimum i den svenska straffbestämmelsen. Den princip som här har kommit till uttryck har tidigare vunnit ett visst erkännande i praxis, framhåller departementschefen. Han erinrar om att HD i rättsfallet NJA 1961 s. 596, som gällde brott mot 5 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, s. k. smitningsbrott, som hade begåtts i Danmark, på det sättet tog hänsyn till att domstolarna i Danmark för sådan gärning i regel inte ådömer strängare påföljd än böter att endast bötesstraff utdömdes.¹⁰

Departementschefen redogör därefter för den nya regelns innebörd. Vid bestämmandet av dagsbotsstraff i fall då penningböter är svåraste straff enligt den utländska straffbestämmelsen får domstolen avväga straffet så att det totala bötesbeloppet inte överstiger det högsta bötesbelopp som anges i gärningsortens lag. Vidare kan fängelse givetvis inte ådömas om endast böter stadgas i lagen på gärningsorten. Villkorlig dom eller skyddstillsyn kan enligt förevarande bestämmelse inte ådömas om brottet enligt den utländska regeln endast kan föranleda bötesstraff. Ifråga om

ungdomsfängelse leder kravet på hänsyn till straffmaximum i gärningssortens lag till att ungdomsfängelse inte kan ådömas om maximum för frihetsstraff enligt denna lag är lägre än den tid under vilken behandling av den som har dömts till ungdomsfängelse i normalfallen äger rum i anstalt, dvs. ett år. Vad gäller ådömande av internering framhåller departementschefen att minsta tiden för omhändertagande i anstalt får avvägas så att den inte överskrider maximum i den utländska straffskalan. Internering blir sålunda utesluten om detta maximum inte uppgår till minst ett år. Däremot utgör förevarande bestämmelse inte hinder mot att den tilltalade överlämnas till särskild vård, förklarar departementschefen.¹¹

¹ Prop. 1972:98 s. 95 f.

² Prop. 1972:98 s. 96.

³ Prop. 1972:98 s. 96 ff.

⁴ Prop. 1972:98 s. 98 f.

⁵ Prop. 1972:98 s. 99.

⁶ Prop. 1972:98 s. 144.

⁷ Prop. 1972:98 s. 100 f.

⁸ Prop. 1972:98 s. 98.

⁹ Prop. 1972:98 s. 144.

¹⁰ Prop. 1972:98 s. 144.

¹¹ Prop. 1972:98 s. 144 f.

LAGRÅDET. — Lagrådets *majoritet* framförde ej några invändningar mot förslaget till lag om ändring i 2 kap. BrB.¹ Regeringsrådet *Klackenberg* avstyrkte emellertid att lagstiftningsfrågan såvitt avsåg ändringarna i 2 kap. 2 och 3 §§ BrB förelades riksdagen. I ett utförligt yttrande diskuterar han den allmänna regeln om krav på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § i förslaget samt omfattningen av de undantag från detta krav som upptagits i 2 kap. 3 § av förslaget.

Inledningsvis konstaterar Klackenberg att de föreslagna ändringarna i 2 kap. BrB innefattar förslag i två skilda hänseenden, nämligen *dels* de ändringar och tillägg (5 a och 6 §§) som är betingade av Sveriges tillträde till konventionen om brottmålsdoms internationella rättsverkningar och det i anslutning därtill utarbetade till lagrådet ej remitterade förslaget till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, *dels ock* ändringar i 2 och 3 §§, vilka främst avser att inskränka den svenska strafflagstiftningens tillämplighet ifråga om brott som svenska medborgare begått i utlandet. Ifråga om de förra ändringarna framställer Klackenberg ej några erinringar. Såvitt gäller de senare ställer han sig däremot starkt kritisk. Han framhåller att de föreslagna ändringarna i svensk strafflags tillämplighet på brott i utlandet är av ganska vittutseende karaktär. Ändringarna i 2 och 3 §§,

vilkas sakliga innebörd är föga belysta i remissprotokollet, har enligt Klackenberg »hängts på» konventionsfrågan utan att ha något egentligt eller nödvändigt samband med denna. Departementschefen antyder väl ett visst samband med konventionsanspråket att svensk straffbehörighet skall begränsas i den mån ansvar för gärningen redan prövats i utlandet, fortsätter Klackenberg. Han erinrar därvid om motivuttalandet att frikännande dom i princip skall respekteras, även om domen blivit frikännande därför att gärningen inte var straffbar enligt den dömande statens lag. Detta argument tillmäter Klackenberg uppenbarligen ej någon större vikt. Han säger om detta att här suggereras en konfliktsituation som må vara en *teoretisk möjlighet* men som förvisso är *praktiskt betydelselös*. Om en gärningstyp inte är straffbar enligt landets lag föranleder ju sådana gärningar som regel inga åtal där. Han har därför svårt att inse hållbarheten i uttalandet att denna konfliktmöjlighet skulle utgöra ett hinder för regler i svensk strafflagstiftning enligt vilka åtal kan väckas här för en i utlandet icke straffbelagd gärning, om ansvarsfrågan ännu inte prövats därstädes.²

I ett avseende ger Klackenberg uttryck för en viss sympati för den nya regeln om krav på dubbel straffbarhet, nämligen såvitt gäller brott utomlands av *svenska medborgare som stadigvarande slagit sig ned i annat land*. Tanken att de skall få leva helt efter sitt nya hemlands lag har onekligen visst fog för sig, säger han.³ Klackenberg är däremot kritisk när det gäller den föreslagna inskränkningen i övrigt ifråga om skyddet för *enskilt svenskt intresse* utomlands. Han framhåller att begränsningen i straffskyddet inte blott gäller nyssnämnda kategori av gärningsmän, dvs. svenska medborgare som stadigvarande slagit sig ned i ett annat land, utan även i fråga om svenskar på rent tillfälliga besök i utlandet och även i fråga om brott som dessa kan begå mot svenska medresenärer. Här är inte platsen att exemplifiera vad dylika temporära dispenser från svenska straffregler kan betyda, säger Klackenberg. Han understryker emellertid att möjligheterna till strafffrihet inte är begränsade till vissa lättare försyndelser mot svenska straffnormer. Det är inte svårt att föreställa sig situationer, säger han, där det kan framstå som stötande att man icke här kan beivra exempelvis allvarliga övergrepp mot barn eller andra personer i beroende ställning, när övergreppen begåtts i hägnen av arkadiska rättsförhållanden på avlägsna semesterorter. Någon genomgång av förslagets verkningar beträffande olika brottstyper har inte verkställts. Måhända skulle man då ha funnit sig böra göra en differentiering och bibehålla den nuva-

rande straffrättsliga kompetensen i fråga om ett betydande antal brott i enlighet med den modell som är knäsat i norsk lag.⁴

Förslagets verkningar för svenska affärsföretags ställning i utlandet synes det särskilt vanskligt att bedöma, eftersom det gäller en dubbel inskränkning av den svenska straffrättsliga kompetensen för deras del, fortsätter Klackenbergs, såväl en reduktion ned till gärningssortens lag för de svenska anställdas del som ett bortfall av det i 3 § 3 stadgade straffansvaret för de utländska innevånarna i allmänhet. Klackenbergs framhåller vissa olägenheter med den föreslagna regeln. Han säger bl. a. att det nog skulle framstå som ganska egendomligt om svenska tjänstemän, som allvarligt skadat ett svenskt företag genom olika brott utomlands, inte skulle kunna straffas vid återvändandet till hemlandet.⁵

Avslutningsvis framhåller Klackenbergs att bristen på utredning av hela frågekomplexet och frånvaron av närmare övervägande av alternativa lösningar enligt hans mening gör det svårt att bedöma i vad mån de spridda synpunkterna som utöver det ifrågasatta konventionssambandet ansetts tala för dessa ändringar i brottsbalken har en sådan saklig tyngd att de leder till en ståndpunkt motsatt den som statsmakterna intog vid brottsbalkens tillkomst. Den straffrättsliga kompetensen ansågs då inte gå anmärkningsvärt långt, påpekar han, utan vidgades rent av och det ansågs då inte principiellt orimligt att i praxis dra gränser via regler om diskretionär åtalsprövning. Den nu föreslagna centrala åtalsprövningen (5 a §) går f. ö. betydligt längre. Synpunkterna kan enligt Klackenbergs inte sägas på ett mera övertygande sätt leda fram till den föreslagna lösningen.⁶

Enligt statsrådsprotokollet den 26 april 1972 föranledde Klackenbergs yttrande ej några kommentarer från departementschefens sida.⁷

I prop. 1972:98 förelades riksdagen bl. a. förslag till lag om ändring i 2 kap. BrB. Förslaget i propositionen överensstämde helt med departementsförslaget.⁸

¹ Prop. 1972:98 s. 208 ff.

² Prop. 1972:98 s. 208 f.

³ Prop. 1972:98 s. 210.

⁴ Prop. 1972:98 s. 210.

⁵ Prop. 1972:98 s. 210.

⁶ Prop. 1972:98 s. 210 f.

⁷ Prop. 1972:98 s. 215.

⁸ Prop. 1972:98 s. 13 ff. och s. 202 ff.

JUSTITIEUTSKOTTET. — Utskottets majoritet (åtta ledamöter) biträdde förslaget i propositionen om ändring i 2 kap. 2 och 3 §§ BrB. Minoriteten (sju ledamöter) godtog i princip förslaget i propositionen om ett allmänt krav på dubbel straffbarhet men önskade vissa justeringar häri med hänsyn till de olägenheter som enligt minoritetens uppfattning kunde följa av den nya regeln.¹

I de delar av utskottets yttrande som biträdades av samtliga ledamöter återfinnes i huvudsak samma argument för kravet på dubbel straffbarhet som i departementschefens allmänna motivering för kravet. Sammanfattningsvis uttalar utskottets *majoritet* följande:

Olägenheter av mer eller mindre allvarlig art synes kunna följa både med nuvarande vidsträckta straffrättsliga kompetens och med den mer begränsade behörigheten enligt föreliggande förslag. *Det ligger i sakens natur att varje reglering av hit-hörande spörsmål innebär nackdelar av viss omfattning.* (Min kursivering.) Förhållandet belyses av de betänkligheter i skilda riktningar som yppats under ärendets behandling. Vid en avvägning av skälen för och emot den i propositionen föreslagna ordningen fäster utskottet avgörande vikt vid den principiella fördel med förslaget som ligger i att enligt detta gränserna för den svenska jurisdiktionsrätten i betydligt större utsträckning än för närvarande är angivna direkt i lag och i att utrymmet för diskretionär åtalsprövning följaktligen är mer inskränkt. Dessa omständigheter jämte övriga i det föregående angivna skäl för en begränsning av den svenska straffrättsliga kompetensen leder utskottet till uppfattningen att riksdagen bör biträda det föreliggande förslaget.²

Det argument som utskottets majoritet tillmäter avgörande vikt när det gäller skälen för och emot ett generellt krav på dubbel straffbarhet, är uppenbarligen att gränserna för den svenska jurisdiktionsrätten i betydligt större utsträckning än tidigare blir direkt angivna i lag (jfr vad jag inledningsvis nämnde i avsnitt 5.4.1 om den »formella klarheten»). Detta argument säger dock i och för sig ingenting om vilka *undantag* från kravet på dubbel straffbarhet som bör finnas, exempelvis ifråga om brott av svensk medborgare mot enskilt svenskt intresse.

Utskottets *minoritet* ansåg att frågan om undantagen från kravet på dubbel straffbarhet borde utredas ytterligare. Minoriteten framhöll att den för sin del fäste särskild vikt vid den inskränkning i skyddet av *svenskt enskilt intresse utomlands* som kunde följa av förslaget. Som exempel på gärningar som borde kunna åtalas i Sverige utan hänsyn till lagen på gärningsorten nämndes industriellt spionage eller annan trolöshet mot ett enskilt svenskt företag av en svensk anställd i företaget. — Detta exempel kan sägas vara ett specialfall av ett specialfall. Först är det fråga om en kombination av den aktiva personaltetsprin-

cipen med den passiva personalitetsprincipen – brott av svensk medborgare mot enskilt svenskt intresse. Därtill kommer att brottet skall ha förövats av en anställd i ett svenskt företag mot företaget. Gärningsmannens svenska medborgarskap i kombination med anställningsförhållandet samt det faktum att brottet riktar sig mot ett svenskt intresse borde i och för sig kunna läggas till grund för en särskild anknytningsregel avsedd för fall av det slag minoriteten åsyftar. (Jfr brott utomlands av svensk offentligt anställd mot 20 kap. BrB. Jfr även anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 1 p. BrB om brott i tjänsten av befälhavaren på svenskt fartyg eller luftfartyg eller av någon som tillhörde besättningen på sådant fartyg.) – Även i andra fall kunde kravet på dubbel straffbarhet enligt minoritetens mening leda till icke önskvärda konsekvenser. Bl. a. nämndes olaga narkotikahandlingar samt våldshandlingar och förföljelser på grund av ras, religion eller politisk uppfattning.³

¹ JuU 1972:26 s. 14 och 15.

² JuU 1972:26 s. 12 f.

³ JuU 1972:26 s. 15 f.

5.4.3 Syftet med 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB, 1972 års lydelse

När man studerar förarbetena till 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB i 1972 års lydelse, erhåller man ej någon fullständigt klar bild av syftet med den nya begränsade anknytningsregeln ifråga om brott utomlands av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige. De synpunkter som framföres i departementschefens allmänna motivering för kravet på dubbel straffbarhet utgör liksom lagutskottets utlåtande i denna del huvudsakligen en kritik av den dittills tillämpade obegränsade anknytningen samt ett försvar för kravet på dubbel straffbarhet. Såsom framgått av avsnitt 5.4.2 gällde de meningsskiljaktigheter som uppstod framförallt frågan om brott mot enskilt svenskt intresse. Men de s. a. s. positiva argumenten till stöd för en anknytningsregel begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet lyser med sin frånvaro.

Vid diskussionen ovan i avsnitt 5.2.9 och 5.3.5 av den obegränsade aktiva personalitetsprincipen i 1 kap. 1 § SL och 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse framhöll jag dels att regler av detta slag rimligtvis hade flera olika syften, dels att dessa framträdde relativt klart,

när man splittrade upp reglerna på olika typfall. Mot bakgrund av dessa resonemang förefaller det relativt enkelt att fastställa syftet med den nuvarande begränsade aktiva personalitetsprincipen i svensk rätt. De typfall som nu behandlas i 2 kap. 3 § BrB, brott på fartyg och brott mot Sverige m. fl. fall, och som tidigare omfattades av den aktiva personalitetsprincipen bör givetvis lämnas åt sidan vid en undersökning av syftet med 2 kap. 2 § 1 st. 1 p. BrB. Beträffande 1 kap. 1 § SL framhöll jag att anhängarna av lydnadsplikten fick anses ha »dragit det längsta strået» vid utformningen av kompromissregeln. Ifråga om 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse antog jag att det s. k. lydnadsargumentet ej hade spelat någon egentlig roll under förarbetena till detta stadgande. Nu kan man säga att lydnadsargumentet har utmönstrats — i vart fall i den form som det hade i vissa svenska lagförarbeten under 1800-talet: ovillkorlig lydnad för hemlandets lag utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Huvudregeln är således numera att en svensk medborgare som vistas i främmande land har rätt att »taga seden dit han kommer». Har han rättat sig efter vistelselandets lag, riskerar han således ej att bli bestraffad i Sverige för en gärning som utgör ett brott enligt svensk men ej enligt gärningsortens lag. (Jag bortser därvid från sådana brott som avses i 2 kap. 3 § BrB — brott mot Sverige m. fl. fall.) I klarhetens intresse må samtidigt påpekas att om en svensk medborgare i ett främmande land förövat en gärning, som utgör ett brott enligt gärningsortens lag men ej enligt svensk lag, kan han ej straffas här för i Sverige. Men i den mån svensk och utländsk straffrätt täcker varandra, kan således den svenske medborgaren straffas för sitt utomlands förövade brott. Att syftet med den nuvarande anknytningsregeln i första hand måste vara att tillgodose *olika rättshjälpsbehov* förefaller uppenbart. Anknytningsregeln omfattar dels sådana brott som i och för sig är utlämningsbara, dels andra brott, exempelvis sådana som ej uppfyller kravet i 1957 års utlämningslag på viss svårhetsgrad. Dessutom skall regeln göra det möjligt att *förhindra icke önskvärd straffrättslig asyl*. — I förbigående må påpekas att de regler i 2 kap. 2 § BrB som ej särskilt behandlas i avhandlingen likaledes måste anses tillgodose olika rättshjälpsbehov samt önskemålet att förhindra icke önskvärd straffrättslig asyl. I de fall som regleras i 2 kap. 2 § 1 st. 2 och 3 p. BrB kan all anknytning till Sverige saknas i själva brottsögonblicket. De fall som här upptagits gäller dels statutväxel och domicilväxel, dvs. sådana situationer där gärningsmannen efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i landet, dels andra fall av s. k. ställföreträdande straffrättsskipning, där gärningsmannen är utlänning utan hemvist i

Sverige vid brottstillfället. Den utländske gärningsmannen behöver i dessa fall inte ens känna till Sveriges existens när han förövar brottet. Det väsentliga i dessa fall är att han brutit mot gärningssortens lag och att sedermera anknytning uppkommit till Sverige genom att han blivit svensk medborgare, tagit hemvist här eller helt enkelt genom att han efter brottet vistas här.

Det nu gjorda konstaterandet ifråga om syftet med anknytningsregeln i 2 kap. 2 § BrB såvitt gäller brott förövade på främmande stats territorium får betydelse för tolkningen av kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Om nämligen anknytningsregelns syfte främst är att tillgodose behovet av rättshjälp, bör gärningen för att kunna bestraffas i Sverige vara *straffbar in concreto enligt lagen på gärningsorten*. Det skall inte förnekas att det kan bli betungande för svenska myndigheter att behöva undersöka om detta krav verkligen är uppfyllt. Detta torde förutsätta ordentlig medverkan från myndigheterna i gärningslandet. Om sådan medverkan uteblir torde lagföring i Sverige ofta icke kunna ske.

De nu diskuterade anknytningsreglerna är även tillämpliga ifråga om *brott förövade på område som icke tillhör någon stat* — förutsatt att brottet ej riktat sig mot offentligt eller enskilt svenskt intresse, eftersom anknytningsreglerna i 2 kap. 3 § 3 och 4 p. BrB då blir tillämpliga. (Från övriga regler i 2 kap. 3 § BrB bortses i detta sammanhang.) Därför synes reglerna i 2 kap. 2 § BrB om brott på område som icke tillhör någon stat få sin egentliga betydelse ifråga om brott mot utländskt intresse. Hur man här bör formulera syftet med anknytningsregeln i 2 kap. 2 § BrB kan diskuteras. Förmodligen bör man dock i dessa fall säga att regeln har samma syfte som när det gäller brott förövade på främmande stats territorium, trots att något krav på dubbel straffbarhet ej kan uppställas.

EXKURS. — Svårigheterna att få en helt klar bild av syftet med 2 kap. 2 § BrB såväl i dess ursprungliga lydelse som i 1972 års lydelse berör ett allmänt problem rörande lagstiftningsteknik. När man i samband med utarbetandet av en central lag av den typ som brottsbalken utgör *bibehåller* en regel i gällande rätt, hur utförligt behöver detta motiveras? Om man anser att regeln fungerat bra, kan det väl i och för sig räcka med att konstatera detta. Men om enbart ett sådant konstaterande görs och ingenting sägs om syftet med regeln, vilken betydelse kan man då tillmätta de argument som ursprungligen kan ha anförts till stöd för denna? Förmodligen kan man inte begära att en lagstiftningskommitté, varje gång den befinner sig i en sådan situation, skall säga ungefär på följande vis: »För denna regel anfördes ursprungligen följande argument. . . Kommittén anser att dessa argument fort-

farande är godtagbara. Dessutom har regeln under den tid den gällt fungerat bra. Därför föreslår kommittén att regeln bibehålles oförändrad.» Men om en lagstiftningskommitté *bibehåller* en viss regel och samtidigt *ogillar* de ursprungligen framförda argumenten, vore det önskvärt att detta uttryckligen sades och att kommittén dessutom anförde de argument som numera enligt dess mening kan anföras till stöd för regeln. Allt detta för att underlätta *tolkningen* av regeln. Det sagda blir kanske ännu mer aktuellt, när man i ett lagstiftningsärende ändrar en regel så att den *delvis* får ett nytt innehåll. 1972 års ändringar i 2 kap. BrB kan illustrera detta. Man bibehåller en vidsträckt anknytning beträffande brott utomlands av svenska medborgare, men man begränsar den genom kravet på dubbel straffbarhet. Vilka av de tidigare argumenten har man därmed underkänt, vilka har man godkänt? En viktig invändning mot vad här sagts om önskvärdheten av att man i ett lagstiftningsärende åtminstone i vissa fall går tillbaka till de ursprungliga motiveringarna är, att sådana kanske ofta saknas eller att de i andra fall ingalunda är motsägelsefria eller lätta att tolka. Även detta illustreras av exemplet med anknytningsreglerna beträffande svenska medborgare. Under förarbetena till 1 kap. 1 § SL framfördes olika lösningsförslag och olika argument för och emot de olika lösningarna. Detta kan givetvis försvåra ett fastställande av syftet med den slutligen antagna kompromissregeln i 1 kap. 1 § SL.

5.5 OLIKA LÖSNINGSALTERNATIV

5.5.1 Inledning

Genomgången av det svenska materialet 1832–1972 har visat i huvudsak tre olika lösningar av problemet hur anknytningsregeln beträffande brott utomlands av svenska medborgare bör utformas: obegränsad anknytning utan krav på särskilt åtalsförordnande, obegränsad anknytning med krav på särskilt åtalsförordnande i vissa fall samt anknytning begränsad genom krav på dubbel straffbarhet.

När man jämför svensk rätt med utländsk rätt, finner man ytterligare ett antal lösningar. Det visar sig därvid, att om man i detalj undersöker de utländska reglerna blir antalet lösningsalternativ förvånande stort. Ingen av de andra anknytningsprinciperna kan uppvisa ett så stort antal olika typer av lagregler. När jag jämför de svenska lösningsalternativen med de utländska grupperar jag de olika anknytningsreglerna under ett antal typstadganden. På detta sätt kan man enligt min mening belysa de *viktigaste* typerna av lösningar. Innan jag redovisar min egen systematik i detta avseende, kommer jag att redogöra för systematiken i två omfattande komparativa översikter, nämligen en tysk från 1927 och en amerikansk från 1935. Båda dessa översikter avser

alla de olika anknytningsprinciperna. Här begränsar jag mig till vad som gäller den aktiva personlighetsprincipen.

5.5.2 Valet av systematik

(1) *Heglers översikt, 1927*

Denna översikt finns i en bilaga till det tyska strafflagsförslaget 1927.¹ Stadgandena rörande brott förövade i utlandet av egna medborgare indelar Hegler i *fyra grupper med hänsyn till brottets handlingsobjekt*. Till de tre första hänför han de fall där det uttryckligen krävs att angreppet riktar sig mot vad han kallar specifikt inländska, specifikt utländska eller specifikt internationella intressen. Den fjärde gruppen kommer med denna indelning att omfatta sådana stadganden där handlingsobjektet enligt Heglers terminologi är »ospecificerat». Samtliga stadganden rörande brott utomlands av egna medborgare i det undersökta, mycket omfattande lagtextmaterialet sorterar Hegler in i någon av de fyra grupperna. I vissa fall uttrycker han en viss tveksamhet om var en viss regel hör hemma. Inom varje grupp redovisas i olika undergrupper in i minsta detalj de krav som de olika lagarna innehåller beträffande den dubbla straffbarheten, åtalsförordnande, krav på utlämningsbart brott osv. (jfr beträffande dessa olika begränsningar avsnitt (3) nedan). Hegler synes genomföra sin översikt på ett konsekvent sätt. Den torde vara den hittills mest fullständiga och noggranna redovisningen av den rika provkartan på anknytningsregler beträffande brott utomlands av egna medborgare. Om man betraktar dessa regler ur rent lagteknisk synpunkt, torde få om ens några nyheter ha tillkommit sedan Hegler författade sitt bidrag till 1927 års tyska strafflagsförslag. Dock med undantag för den speciella anknytningen enligt 1972 års europeiska konvention om övertagande av åtal, enligt vilken den anmodade konventionsstaten kan övertaga den ansökande konventionsstatens anknytning beträffande ett visst brott. Bortsett härifrån torde de olika anknytningsfaktorerna och de olika metoderna att begränsa en anknytningsregel som bygger på gärningsmannens medborgarskap, vara desamma idag som 1927. Dessutom förhåller det sig så, att vissa av de stadganden som Hegler redovisar fortfarande är gällande rätt.

En översikt av sådant slag som Heglers är måhända till nytta i samband med lagstiftningsförarbeten, främst som grundval för diskussioner i en lagstiftningskommitté – även om åtskilligt arbete överlämnas åt läsaren, nämligen att draga slutsatser ur det stora och ytterst detaljrika

materialet. I en avhandling av föreliggande slag synes sådana översikter vara onödigt detaljerade och svåröverskådliga.

¹ Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs 1927 mit Begründung und 2 Anlagen. Omtryckt i: Materialien zur Strafrechtsreform, Band 4, Bonn 1954. I *bilaga 1* till 1927 års strafflagsförslag behandlas frågor rörande den internationella straffrätten av Hegler s. 5 ff. — En komparativ översikt av blygsammare format gjord av Straub finns i Materialien zur Strafrechtsreform, Band 2, Bonn 1954, s. 25 ff. Av övriga tyska komparativa översikter bör särskilt den av Mendelssohn Bartholdy författade nämnas. Den återfinnes i: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Band VI, Berlin 1908, s. 85 ff.

(2) *Harvard research in international law, 1935*

Den några år senare tillkomna översikten i *Harvard research in international law, jurisdiction with respect to crime*, bygger på en annan indelning.¹ Man kan förmoda att den har gjorts med mindre anspråk när det gäller konsekvens i systematiken, eftersom det uttryckligen sägs att det är fråga om en klassificering av lagreglerna »for convenience». De lagregler som på grundval av nationalitetsprincipen medger jurisdiktion över extraterritoriella brott indelas i följande grupper: (1) alla (eller nästan alla) brott, (2) alla (eller nästan alla) brott, när straffbarhet enligt *lex loci delicti* föreligger, (3) brott av viss svårhetsgrad (med olika underavdelningar), (4) brott av egna medborgare mot egna medborgare och (5) uppräknade brott.

Som synes har författarna till denna översikt använt sig av flera olika indelningsgrunder, något som lagtextmaterialet onekligen inbjuder till, men som gör det svårt att jämföra de olika grupperna med varandra. En av indelningsgrunderna, nr (5), hänför sig till den lagtekniska frågan huruvida lagstiftaren använt sig av en allmän anknytningsregel som bygger på ett visst anknytningsfaktum, man kunde tala om ett slags generalklausul, eller på en enumeration av brott som är underkastade inhemsk straffrätt när de förövats utomlands av egna medborgare. Att dessa båda metoder ibland kombineras framgår av texten i översikten. Även den indelningsgrund som hänför sig till den straffrättsliga anknytningens omfattning förekommer som synes i de redovisade grupperna. Grupp (1) omfattar de anknytningsregler som ger den mest vidsträckt anknytning (jfr vad jag kallar typstadgande (1) nedan — anknytningsregler med obegränsad anknytning). De övriga grupperna är exempel på begränsningar som på olika sätt inskränker den egna straffrätts tillämplighet jämfört med grupp (1). Grupp (2) motsvarar

typstadgande (3) nedan. Grupp (3) motsvarar i huvudsak typstadgande (2) nedan. Frågan om den dubbla straffbarheten diskuteras mer eller mindre utförligt i alla fem grupperna. Grupp (1) är exempel på att detta krav helt avvisas. Endast i grupp (4) är indelningsgrunden lik-som hos Hegler brottets handlingsobjekt (brott av egna medborgare mot egna medborgare). Denna grupp motsvarar den första i Heglers systematik. Detta är den enda punkt där det går lätt att jämföra de bå-da översikterna med varandra. I övrigt är det synnerligen vanskligt att jämföra dem.

Den nu redovisade systematiken är på sätt och vis mer överskådlig än Heglers. Trots detta anser jag ej att den bör läggas till grund för redovisningen av svensk och utländsk rätt. En av de enligt min mening viktigaste skiljelinjerna mellan de olika typerna av anknytningsregler, nämligen frågan om den dubbla straffbarheten, bör skjutas mer i för-grunden än vad som skett i den amerikanska översikten.

¹ Harvard research in international law. II. Jurisdiction with respect to crime. American journal of international law, 1935, Supplement 1 s. 435 ff.

(3) Olika metoder att begränsa en anknytningsregel

En av de viktigaste orsakerna ur rent teknisk synpunkt till att antalet lösningsalternativ hänförliga till den aktiva personalitetsprincipen är så stort, är att lagstiftarna i de olika länderna begagnar ett flertal olika metoder för att begränsa sådana anknytningsregler som bygger på gärningsmannens inhemska medborgarskap. Som jag tidigare påpekat anser jag det ej motiverat att i avhandlingen redovisa alla dessa lösningar i detalj. Emellertid kan det vara lämpligt att i korthet omnämna vilka dessa metoder är. En genomgång av de båda nyss nämnda komparativa översikterna (för detaljer hänvisas till dessa) liksom ett studium av svenska och utländska lagtexter ger vid handen att följande metoder användes: (1) krav på särskilt åtalsförordnande, (2) begränsningar med hänsyn till brottets handlingsobjekt, (3) begränsningar till vissa uppräknade brott, (4) krav att den misstänkte finns i landet eller blivit utlämnad dit, (5) krav på dubbel straffbarhet, (6) krav på målsägandeangivelse, (7) krav på officiell hänvändelse från myndighet i gärningslandet, (8) begränsningar som på olika sätt hänför sig till utlämningsrätten samt (9) regeln att politiska brott ej må åtalas.

(4) *Egen systematik: fyra typstadganden*

När det gäller att jämföra svensk och utländsk rätt, bör man, såsom jag tidigare nämnt, kunna nöja sig med en översikt som belyser de viktigaste skiljelinjerna. Dessa hänför sig enligt min mening till frågan om anknytningsens omfattning och frågan om kravet på dubbel straffbarhet. Lagtextmaterialet undersökes således först med utgångspunkt från frågan: (1) är anknytningen obegränsad eller begränsad? Om anknytningen är begränsad blir nästa fråga: (2) har begränsningen skett genom hänvisning till lagen på gärningsorten (krav på dubbel straffbarhet) eller på annat sätt? Det visar sig därvid att lagtextmaterialet trots det stora antalet lösningsalternativ relativt väl låter sig inordnas under nedanstående fyra typstadganden.

Typstadgande 1. Anknytningen har *ej* begränsats på något sätt (den obegränsade aktiva personalitetsprincipen).

Typstadgande 2. Anknytningen *har* begränsats men *ej* genom krav på dubbel straffbarhet.

Typstadgande 3. Anknytningen *har* begränsats genom krav på dubbel straffbarhet men *ej* på annat sätt.

Typstadgande 4. Anknytningen *har* begränsats genom krav på dubbel straffbarhet *och* på annat sätt.

I den följande redovisningen anföres endast *exempel* på anknytningsregler hänförliga till de olika typstadgandena. Jag eftersträvar således ej att under varje typstadgande redovisa alla anknytningsregler av ifrågavarande slag, som kan framletas med hjälp av olika strafflagar och strafflagsöversättningar. För bedömningen av de olika lösningsalternativen synes frågan hur vanlig en viss lösning är vara av mindre betydelse. Enbart den omständigheten att en viss lösning ofta tillämpas eller sällan begagnas bör enligt min mening ej läggas till grund för en bedömning av regelns ändamålsenlighet i olika avseenden.

5.5.3 Brott utomlands av egna medborgare – fyra typstadganden

(1) *Typstadgande 1: obegränsad anknytning*

Den begränsning som hänför sig till tidigare dom i utlandet (ne bis in idem eller orubblighetsprincipen) respektive till avtjänat straff i utlandet (förbud mot åtal eller avräkningsregler) gäller i varierande omfattning i de olika länderna. Dessa speciella begränsningar hänför sig ej till anknytningen och lämnas därför åt sidan i det följande.

I detta avsnitt behandlas sådana anknytningsregler beträffande brott utomlands av egna medborgare som innebär obegränsad anknytning, vare sig reglerna kombineras med ett krav på särskilt åtalsförordnande eller ej. Ett sådant krav innebär visserligen en mycket väsentlig inskränkning och kan medföra att den ur principiell synpunkt viktiga skillnaden mellan en regel med obegränsad och en med begränsad anknytning i praktiken inte blir så stor. Trots detta hänför jag alla anknytningsregler med i *princip* obegränsad anknytning till typstadgande 1.

SVENSK RÄTT. — I svensk rätt har anknytningen beträffande brott utomlands av egna medborgare varit obegränsad från det strafflagen trädde i kraft den 1 januari 1865 till dess 1972 års ändringar i 2 kap. BrB trädde i kraft den 1 juli 1973. Se härom avsnitt 5.2—5.4 ovan.

UTLÄNDSK RÄTT. — Det klassiska exemplet på den obegränsade aktiva personalitetsprincipen har i den straffrättsliga litteraturen länge hämtats från österrikisk rätt. Redan i *den österrikiska strafflagen från 1803* tillämpades nämligen en obegränsad anknytning ifråga om brott utomlands av österrikare. Reglerna härom överfördes sedermera till 1852 års strafflag.¹ De bibehölls i österrikisk rätt ända till dess 1974 års strafflag trädde i kraft den 1 januari 1975. I motiven till det 1968 framlagda förslaget till ny strafflag framhålles bl. a. att den österrikiska straffrättens tillämplighet ifråga om brott utomlands inskränkes i betydande mån genom att förslaget, i motsats till gällande rätt, inte längre tillämpar den s. k. personlighetsprincipen, enligt vilken inhemsk straffrätt följer en österrikisk medborgare överallt i världen. Denna avvikelse från gällande rätt ligger i linje med den allmänna rättsutvecklingen, sägs det. Vidare framhålles att den historiskt betingade uppfattningen om en obetingad plikt för egna medborgare att lyda den inhemska rättsordningen icke längre kan göra anspråk på giltighet.² I den nuvarande strafflagen har den anknytningsregel som enbart bygger på gärningsmannens österrikiska medborgarskap begränsats genom ett krav på dubbel straffbarhet.³

I *Finland* gäller en obegränsad anknytningsregel beträffande brott utomlands av finsk medborgare och av i Finland varaktigt bosatt utlänning.⁴ Regeln motsvarar 2 kap. 2 § 1 st. BrB i dess ursprungliga lydelse. Liksom enligt svensk rätt kombineras anknytningsregeln med en regel om krav på särskilt åtalsförordnande i vissa fall. De fall då sådant förordnande krävs skiljer sig något från motsvarande fall i 2 kap. 5 § 2 st. BrB såväl i dess ursprungliga lydelse som i dess nuvarande lydelse.

I öststaterna synes den obegränsade aktiva personalitetsprincipen allmänt tillämpas. Såvitt gäller *Sovjetunionen* finner man i den för de övriga sovjetrepublikerna vägledande strafflagen för RSFSR av den 27 oktober 1960 art. 5 en anknytningsregel rörande brott utomlands av sovjetisk medborgare. Stadgandet säger ingenting om hänsynstagande till lagen på gärningsorten. I art. 5 sägs att när en sovjetisk medborgare för brott som han förövat utomlands ställs till ansvar på RSFSR:s territorium skall hans straffrättsliga ansvarighet bedömas efter den sovjetiska strafflagen.⁵ Motsvarande regel finns i 1926 års strafflag för RSFSR.⁶ – Den ryska strafflagen av år 1903 innehåller i 4–13 §§ omfattande och ganska komplicerade regler rörande straffrättens tillämplighet i rummet. Den aktiva personalitetsprincipen kommer till uttryck i 9 §, dock modifierad bl. a. genom kravet på dubbel straffbarhet i 10 §.⁷

Bulgarien, Tjeckoslovakien och Ungern synes beträffande brott utomlands av egna medborgare tillämpa samma typ av anknytningsregel som Sovjet.⁸

I *Jugoslavien* och *Polen* finns likaledes anknytningsregler med obegränsad anknytning beträffande brott utomlands av egna medborgare. I dessa båda länder finns dock vissa regler om särskilt åtalsförfordnande som gör det möjligt att beakta strafffrihet på gärningsorten.⁹

I *Östtyskland* tillämpas den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen i 1968 års strafflag. I den officiella östtyska kommentaren till denna lag sägs bl. a. följande om den obegränsade anknytningen ifråga om brott utomlands av östtyska medborgare (min översättning):

Den straffrättsliga ansvarigheten för brott förövalade av medborgare i DDR utanför dess territorium bestämmes i § 80 st. 2 (personalitetsprincipen). De författningens enliga rättigheter och skyldigheter som tillkommer en medborgare i DDR upphör ej vid statsgränsen. Såsom medborgare i den första fredsälskande, demokratiska och socialistiska tyska staten är de även under vistelse i utlandet förpliktade att i allo iakttaga de plikter som åvilar dem i enlighet med författningen och lagstiftningen. I enlighet med art. 33 i författningen skyddar DDR sina medborgares intressen och understödjer dem vid tillvaratagandet av deras rättigheter även när de vistas i utlandet.¹⁰

Straffrätten i *Rumänien* skilde sig tidigare från straffrätten i övriga, nu redovisade öststater, såtillvida som strafffrihet på gärningsorten i vissa fall utgjorde ett ovillkorligt hinder mot åtal i Rumänien och ej blott ett fakultativt hinder som i vissa andra stater.¹¹ I den nuvarande strafflagen av år 1968 art. 4 tillämpas dock den aktiva personalitetsprincipen utan inskränkningar.¹²

Principen att medborgarna även i utlandet skall följa hemlandets lag är åtminstone i sin strängaste form avskaffad i de västeuropeiska staternas lagstiftning, sedan Sverige, Västtyskland (se härom nedan) och Österrike slopat denna princip i sina anknytningsregler. I öststaternas strafflagar synes emellertid principen fortleva med oförminskad styrka, se särskilt det ovan återgivna uttalandet i den officiella östtyska strafflagskommentaren. Detta synes vara ett förhållande som delvis står i motsats till anknytningsreglerna i äldre rätt i dessa stater. Måhända är det av ideologiska skäl omöjligt för lagstiftarna i dessa länder att för något enda fall uppställa en regel om *ovillkorligt* hänsynstagande till lagen på gärningsorten — åtminstone om denna är belägen i en stat som icke tillhör de socialistiska staternas krets. Inte heller i öststaterna laborerar man emellertid i anknytningsreglerna med olika grupper av stater. Att lagen på gärningsorten i vissa fall kan beaktas framgår av anknytningsreglerna i Jugoslavien och Polen. Strafffrihet på gärningsorten utgör enligt strafflagarna i dessa båda länder i varje fall ett fakultativt hinder mot åtal. Måhända tillmätts dock lagen på gärningsorten betydelse även i andra öststater, trots att detta ej direkt framgår av själva lagtexterna. I den mån man för vissa fall skall uppställa strafffrihet på gärningsorten som ett ovillkorligt hinder för åtal i hemlandet, fordras en uppdelning av brotten på olika typfall (brott mot den egna staten osv.). Någon sådan uppdelning har ej skett i öststaternas anknytningsregler.

Bortsett från de nu nämnda staterna synes det numera — till skillnad från tidigare — vara svårt att finna exempel på en tillämpning av den obegränsade aktiva personalitetsprincipen. Enligt den tyska översättningen av den indiska strafflagen tillämpas dock en sådan regel i *Indien*.¹³

ALLMÄNT OM TYPSTADGANDE 1. — Av redogörelsen för de svenska lagförarbetena har framgått att en anknytningsregel med obegränsad anknytning ibland motiveras enbart med utlämningsargumentet. I själva verket torde det förhålla sig så, vilket jag tidigare framhållit i olika avsnitt ovan, att en regel av detta slag tillgodoser ett flertal olika syften. Detta visar sig tydligt, *dels* när lagstiftaren övergår från en obegränsad till en begränsad aktiv personalitetsprincip, *dels* vid jämförelsen av olika typstadganden, *dels* när man försöker att mera fullständigt motivera en regel med obegränsad anknytning. Dessa olika syften kan möjligen sammanfattas i ett generellt utformat lydndsargument, men det man då i första hand avser är kanske brott på inhemska fartyg, brott mot den egna staten, möjligheterna att åtala i stället för att utlämna osv., medan de fall som är straffria på gärningsorten helt kom-

mer i bakgrunden. Om man däremot anser att egna medborgare *bör* visa ovillkorlig aktning för hemlandets lag oavsett innehållet i lagen på gärningsorten — ja, då är det fullt konsekvent att åberopa lydnadsargumentet.

I den mån man ifrågasätter lydnadsargumentet i dess strängaste utformning, blir det nödvändigt att undersöka vilka argument man i stället bör utgå från, när man skall konstruera anknytningsreglerna beträffande brott utomlands av egna medborgare. Vissa brott bör vara underkastade inhemsk straffrätt oavsett gärningsmannens nationalitet, jfr 2 kap. 3 § BrB i dess nuvarande lydelse. — En regel om obegränsad anknytning omfattar även brott på område som icke tillhör någon stat. Även om brottet icke riktar sig mot inländskt offentligt eller enskilt intresse är det underkastat inhemsk straffrätt. I den mån brottet riktar sig mot ett utländskt intresse, kan det måhända ge upphov till en ansökan om utlämning eller en ansökan om åtal i gärningsmannens hemland. I denna del kan då anknytningsregeln tillgodose ett rättshjälpsbehov och följaktligen motiveras med utlämningsargumentet eller ett mera allmänt utformat rättshjälpsargument.

Diskussionen av lydnadsargumentet, utlämningsargumentet och kravet på dubbel straffbarhet är av speciellt intresse när det gäller sådana brott som *icke* har någon *annan* anknytning till gärningsmannens hemland än vederbörandes medborgarskap och som dessutom är *straffria* på gärningsorten. Här framträder motsättningarna mellan olika synsätt särskilt klart. Mot varandra står två principiellt olika uppfattningar. Den ena kräver även ifråga om denna kategori av brott lydnad för den inhemska straffrätten. Den andra uppfattningen innebär att man i dessa fall bör utgå från lagen på gärningsorten. Egna medborgare bör åtminstone ifråga om de gärningar som nu diskuterats ha rätt att taga seden dit de kommer. De inhemska anknytningsreglerna bör därför enligt denna uppfattning begränsas på något sätt som mer eller mindre direkt hänvisar till lagen på gärningsorten, exempelvis genom krav på dubbel straffbarhet. Om man har denna senare uppfattning utgår man således ej från lydnadsargumentet utan från utlämningsargumentet eller ett mera allmänt utformat rättshjälpsargument.

När det gäller *möjligheterna* att lämna rättshjälp åt en främmande stat i form av dom i gärningsmannens hemland ger en obegränsad anknytningsregel lika stora möjligheter som en anknytningsregel begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet — i vissa fall ger en regel av förstnämnda slag rent av större möjligheter. Att den obegränsade an-

knytningsregeln i vissa fall kan ge större möjligheter att lämna rätts-hjälp beror på att den ansökande staten ej behöver vara identisk med gärningsstaten. Gärningen kan i ett sådant fall vara straffbar såväl enligt den ansökande statens som enligt den anmodade statens rätt men däremot ej i gärningsstaten. Huruvida den anmodade staten i en sådan situation faktiskt låter åtala gärningsmannen är en annan fråga. Detta sammanhänger med att den främmande staten alltid utgår från sin egen straffrätt. Men den obegränsade anknytningsregeln binder egna medborgare vid hemlandets straffrätt, även när en viss gärning är straff-fri på gärningsorten och således ej kan föranleda någon begäran om ut-lämning från denna stat. Det är detta man numera icke anser sig kunna acceptera i de västeuropeiska staterna. Tidigare har man knappast kun-nat skönja några ideologiskt motiverade skiljelinjer mellan olika grup-per av stater, såvitt gäller utformningen av anknytningsreglerna beträf-fande brott utomlands av egna medborgare. Nu synes man på detta område kunna iakttaga en ideologiskt betingad olikhet mellan öststa-terna och väststaterna, jfr å ena sidan det ovan refererade uttalandet i den officiella östtyska strafflagskommentaren och å andra sidan de ovan redovisade uttalandena i de senaste österrikiska och svenska för-arbetena.

- ¹ I 1852 års österrikiska strafflag finns reglerna om österrikares ansvar för brott utomlands dels i 36 §, som gäller »Verbrechen», dels i 235 §, som gäller »Ver-gehen und Übertretungen». Se om dessa äldre regler exempelvis Rittler, Lehr-buch des österreichischen Strafrechts, 2 uppl. 1954, s. 43 ff.
- ² Regierungsvorlage eines Strafgesetzbuches, Wien 1968, s. 171, jfr 73–77 §§ i förslaget.
- ³ I 1974 års österrikiska strafflag har reglerna om straffrättens tillämplighet i rum-met placerats i 62–66 §§. Den aktiva personalitetsprincipen begränsad genom ett krav på dubbel straffbarhet återfinnes i 65 §.
- ⁴ Se finska strafflagen 1 kap. 2 § i dess lydelse enligt lag den 20 juni 1963. De äldre finska anknytningsreglerna beträffande finska medborgare visar stor över-ensstämmelse med 1 kap. 1 § SL. Beträffande motiven till 1963 års ändring av 1 kap. finska strafflagen, se lagberedningens publikationer 1962 nr 3.
- ⁵ Se 1960 års strafflag för RSFSR i tysk översättning, Sammlung nr 82, 1964. Se även Grützner–Pötz, IV S 11 samt Les codes pénaux européens, band 4, s. 2240.
- ⁶ Se 2 § 1926 års strafflag för RSFSR, Sammlung nr 49, 1931.
- ⁷ Ryska strafflagen 1903, Sammlung nr 24, 1908.
- ⁸ Beträffande Bulgarien, se strafflagen 1968 art. 4, Sammlung nr 93, 1973. Ifråga om Tjeckoslovakien, se art. 18 i strafflagen 1961, Sammlung nr 85, 1964. Ifråga om Ungern, se 4 § i strafflagen 1961, Sammlung nr 83, 1964.
- ⁹ Beträffande Jugoslavien se art. 93 och 95 i strafflagen 1951, Sammlung nr 56, 1952. I art. 93 finns en anknytningsregel beträffande brott utomlands av jugo-

slavisk medborgare. Den är ej försedd med någon begränsning. I art. 95 sägs dock att åtal skall väckas endast när gärningen är straffbar även enligt lagen på gärningsorten. Dock finns möjlighet att åtala brottet i Jugoslavien även när detta krav ej är uppfyllt, nämligen om justitieministern begär att åtal skall väckas. Betr. Polen se art. 113 och 116 i strafflagen 1969, Sammling nr 92, 1970. I art. 113 sägs att polsk lag är tillämplig ifråga om brott utomlands av polsk medborgare. Art. 116 innehåller en åtalsregel för det fall att den utomlands förövade gärningen ej utgör något brott på själva gärningsorten. Åtal skall därvid endast ske såvida sådant föranstaltas av den polske generalprokuratorn.

- ¹⁰ Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar . . . I. Berlin 1969 s. 266. Se även ifråga om de allmänna principerna beträffande den östtyska straffrättens tillämplighet i rummet s. 58 ff.
- ¹¹ Se om äldre rumänsk rätt, Sammling nr 81, 1964, s. 7.
- ¹² Beträffande den nya rumänska strafflagen, se Les codes pénaux européens, band 4, s. 1633. Reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet m. m. finns i tysk översättning hos Grützner-Pötz, IV R 4 s. 8 ff.
- ¹³ Se beträffande den indiska strafflagen, Sammling nr 64, 1954.

(2) Typstadgande 2: anknytningen begränsad men ej genom hänvisning till lagen på gärningsorten

När man skall begränsa en anknytningsregel som bygger på gärningsmannens inhemska medborgarskap och ej vill hänvisa till lagen på gärningsorten, är det framförallt tre metoder som blir aktuella. Man begränsar anknytningen med hänsyn till brottets handlingsobjekt, med hänsyn till dess svårhetsgrad eller med hjälp av en uppräkningslista av brott som faller under inhemsk straffrätt oberoende av lagen på gärningsorten. Begränsningar som hänför sig till brottets handlingsobjekt kommer ej att särskilt behandlas, eftersom anknytningsregler av detta slag närmast hör hemma under statsskyddsprincipen resp. den passiva personalitetsprincipen och ej under den aktiva personalitetsprincipen.

SVENSK RÄTT. — Anknytningsregeln beträffande brott förövade av svenska medborgare på område som icke tillhör någon stat har begränsats med hänsyn till brottets svårhetsgrad. Om svårare straff än böter ej kan följa å gärningen saknas anknytning enligt 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Åtskilliga av de rena bötesbrotten i svensk rätt torde vara territoriellt begränsade och kan följaktligen ej tillämpas beträffande brott utomlands — oavsett var någonstans gärningsorten är belägen och oavsett hur anknytningsreglerna beträffande brott utomlands utformas. Detta minskar naturligtvis i väsentlig mån betydelsen av den nu nämnda begränsningen i anknytningen, vilken infördes genom 1972 års ändringar i 2 kap. BrB.

Ett annat stadgande i svensk rätt kan också beröras i detta sammanhang. Enligt 2 kap. 3 § 6 p. BrB föreligger oberoende av lagen på gärningsorten anknytning till Sverige ifråga om alla (extraterritoriellt tillämpliga) brott i svensk rätt med ett straffminimum av fängelse i fyra år eller däröver. Regeln gäller såväl svenskar som utlänningar (oavsett deras hemvist och vistelseort). Den utgör således ej något exempel på anknytningsregler som bygger på gärningsmannens medborgarskap. Snarare måste den betecknas som en tillämpning av universalitetsprincipen. Likväl kan det vara lämpligt att något beröra regeln i detta sammanhang, eftersom det ligger nära till hands att — såvitt gäller sådana gärningsmän som är svenska medborgare — jämföra den med den franska anknytningsregeln beträffande grova brott förövade utomlands av franska medborgare (jfr nedan). Den svenska regeln kan måhända uppfattas som en rest av den tidigare tillämpade, obegränsade aktiva personalitetsprincipen. Man kan också säga att den utgör en kompromiss mellan en mera allmän lydnadsplikt å ena sidan, och ett konsekvent genomfört krav på dubbel straffbarhet å andra sidan. Den svenske lagstiftaren har uppenbarligen ryggat tillbaka inför en helt följdriktig tillämpning av den dubbla straffbarhetens princip, vilken hade gjort regeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB överflödig. De »nödvändiga» undantagen från kravet på dubbel straffbarhet behandlas nämligen i 2 kap. 3 § 1–5 p. BrB. Regeln i 6 p. mildrar i viss mån konsekvenserna av att kravet på dubbel straffbarhet gäller även beträffande brott av svensk medborgare mot svensk medborgare.

UTLÄNDSK RÄTT. — I samband med diskussionen av anknytningsregler som innebär begränsad anknytning kan det helt allmänt konstateras att sådana länder som i sin straffrätt tillämpar en tredelning eller tvådelning av brotten med hänsyn till deras svårhetsgrad ofta tager hänsyn till denna indelning av brotten vid utformningen av sina anknytningsregler. Därvid är det ej ovanligt att de lindrigare brotten i princip saknar anknytning till gärningsmannens hemland.

I västtysk rätt är brotten indelade i »Verbrechen, Vergehen» och »Übertretungen», se 1 § västtyska strafflagen. I fransk rätt förekommer likaledes en tredelning av brotten nämligen i »crimes, délits» och »contraventions», se art. 1 i franska strafflagen. Vissa svårigheter beträffande översättningen till svenska uppkommer i dessa och liknande fall. Uttrycken »grova brott, medelsvåra brott» och »lindriga brott» använder jag för att beteckna dessa tre olika svårhetsgrader i västtysk och fransk rätt. När det gäller andra länders straffrätt försöker jag använda uttrycken på motsvarande sätt. Vissa speciella svårigheter upp-

kommer när man begagnar sig av tyska strafflagsöversättningar i sådana fall där den tyska översättningens terminologi inte helt stämmer med originalspråkets. Eftersom syftet med jämförelserna med utländsk rätt endast är att visa att anknytningsreglerna på olika sätt kan utformas i anslutning till brottens indelning i svårhetsgrader — eller i anslutning till brottets svårhetsgrad vare sig någon speciell tredelning av brotten förekommer eller ej — synes det ej erforderligt att i detta sammanhang närmre redovisa hur gränsdragningen mellan de olika klasserna av brott har gjorts i olika länder.

I *Frankrike* gäller enligt art. 689 st. 1 i lagen om rättegång i brottmål, *Code de procédure pénale*, att varje fransk medborgare som utomlands gjort sig skyldig till en gärning vilken enligt fransk lag kvalificeras som ett grovt brott, »crime», kan åtalas och dömas härför vid franska domstolar. Denna regel gällde även enligt föregångaren till den nuvarande rättegångslagen, nämligen *Code d'instruction criminelle* art. 5 enligt en lagändring från 1866. Tidigare kunde franska medborgare åtalas i Frankrike endast för vissa typer av grova brott begångna utomlands, nämligen brott mot statens säkerhet, förfalskning av statens sigill, mynt- eller sedelförfalskning samt vissa andra förfalskningar, se *Code d'instruction criminelle* i dess ursprungliga lydelse från 1808. Vidare gällde enligt samma lag art. 7 att varje fransman som utom rikets territorium gjort sig skyldig till ett grovt brott mot en fransman, kunde åtalas och dömas härför i Frankrike då han återvände dit. Det krävdes dock att han ej blivit åtalad och dömd i det främmande landet. Dessutom krävdes att målsäganden angav brottet till åtal.

Den nuvarande regeln innebär att man ifråga om sådana gärningar vilka enligt fransk rättsuppfattning utgör grova brott ej tager hänsyn till eventuellt avvikande rättsuppfattning i gärningslandet. Regeln infördes i fransk rätt kort efter det man i Sverige antagit strafflagen. Även den franska regeln kan betraktas som en form av kompromiss mellan lydnadskravet och ett konsekvent genomfört krav på dubbel straffbarhet. Vad som ovan sagts om typstadgande 1 kan även sägas om den franska anknytningsregeln beträffande grova brott, om man blott håller gränsdragningen med hänsyn till brottets svårhetsgrad i minnet. Regeln »innesluter» en mängd olika fall (brott mot Frankrike, brott mot fransk medborgare osv.). Den möjliggör såvitt gäller grova brott åtal i Frankrike som ersättning för utlämning och tillgodoser i denna del utlämningsargumentet. Ifråga om medelsvåra brott, »délits», har anknytningsregeln i fransk rätt begränsats genom ett krav på dubbel straffbarhet (jfr nedan under typstadgande 4).¹

I *Norge* gäller att norska medborgare och i Norge hemmahörande personer är likställda ifråga om den straffrättsliga anknytningen. Enligt norska strafflagen 12 § nr 3 skall norsk strafflag tillämpas oberoende av lagen på gärningsorten i ett stort antal fall, nämligen när gärningen faller under någon särskilt uppräknad bestämmelse i strafflagen (hela kapitel eller enskilda stadganden i denna lag medtages i uppräknningen). Dessutom finnes ett »reservstadgande» beträffande brott som riktar sig mot Norge. Att man kan tala om ett reservstadgande beror på att de kapitel och paragrafer som kan bli aktuella i detta sammanhang redan har medtagits i den särskilda uppräknningen.

Slutligen tillämpas norsk straffrätt om gärningen var belagd med straff på gärningsorten (= typstadgande 3). Norsk rätt ger exempel på en relativt omfattande anknytning ifråga om brott utomlands av egna medborgare utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Trots att ett betydande antal brott har medtagits i den särskilda uppräknningen i 12 § nr 3, är anknytningen ändå mindre omfattande än om en obegränsad anknytningsregel funnits. En sådan regel fanns i den äldre norska strafflagen från 1842.² Regeln anslöt helt till de förarbeten som gjorts av norska och svenska lagkommittéerna. Att döma av handlingarna i det svenska och norska riksarkivet har den norska kommittén ursprungligen tänkt sig annorlunda utformade anknytningsregler men efter kontakt med den svenska lagkommittén helt accepterat dennas förslag. Den obegränsade anknytningen ifråga om brott utomlands av normän kritiserades av Getz under förarbetena till den nuvarande norska strafflagen från 1902, vilken har betecknats som den första moderna strafflagen.³

Uppräkningen av brott som är underkastade norsk straffrätt oavsett lagen på gärningsorten löser på ett klart sätt frågan om den territoriella tillämpligheten ifråga om de uppräknade brotten. Sätillvida är denna metod att föredraga framför de vanligare konstruktionerna med »generalklausuler» som bygger på ett visst anknytningsfaktum, men som inte alls säger någonting om de enskilda straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Såvitt jag kan förstå kan man dock i norsk rätt inte helt komma förbi tolkningsproblemet rörande den territoriella tillämpligheten, eftersom man har kombinerat metoden med uppräknningar av olika straffbud med metoden att använda anknytningsregler av vanligt slag, dvs. sådana som endast bygger på ett visst anknytningsfaktum. Förmodligen blir dock problemet av mindre betydelse i Norge än i åtskilliga andra länder. När det gäller omfånget av anknytningsreglerna i ett visst land behöver metoden med uppräkning eller metoden med

»generalklausuler» ej spela så stor roll — anknytningen kan göras vid eller snäv oavsett vilken metod man väljer. Vad gäller norsk rätt kan man kanske antaga att om enumerationen ej funnits i § 12 strafflagen så hade i första hand de stadganden som nu uppräknas där *tolkats* såsom extraterritoriellt tillämpliga — någon säker hållpunkt för ett sådant antagande har man dock ej.⁴

I *engelsk rätt* och i andra common-law-länder torde exempel på typstadgande 2, anknytning begränsad med hjälp av en uppräkning av straffbestämmelser, finnas i olika lagar. Någon närmre undersökning av dessa har ej gjorts, bl. a. av det skälet att de icke bedömts vara av större intresse för anknytningsregler av det slag som här närmast diskuteras.⁵

Typstadgande 2 bör betraktas som en anknytningsregel i första hand utformad med utgångspunkt från lydnadsargumentet, dock har detta uppfattats mindre strängt än vad som är fallet vid typstadgande 1. Det finns därför mindre anledning att kritisera en anknytningsregel av sådant slag som exempelvis den franska regeln angående grova brott utomlands av franska medborgare än vad fallet är med helt obegränsade anknytningsregler. Att typstadgande 2 inom den snävare ram som bestäms av den valda begränsningen i och för sig kan tillgodose flera olika syften är givet.

¹ Beträffande fransk rätt kan hänvisas till Lombois, *Droit pénal international* 1971, s. 308 ff., Bouzat—Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Band II, 1963, s. 1294 ff. samt Donnedieu de Vabres, *Traité de droit criminel*, 3 uppl. 1947, s. 924 ff.

² Den äldre norska strafflagen har kommenterats av Schweigaard, *Kristiania* 1844.

³ Se Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge utarbetat av B. Getz, *Kristiania* 1893, s. 3 ff.

⁴ Beträffande de nuvarande norska reglerna se Andenæs, *Alminnelig Strafferett*, 1956, s. 499 ff. Se även Hagerup, *Strafferettens almindelige del*, 1911, s. 101 ff.

⁵ Såvitt gäller den internationella straffrätten har engelsk rätt eller rätten i andra common-law-länder ej bedömts vara särskilt givande för de frågor som behandlas i avhandlingen. Material från detta rättsområde har således ej studerats. En viss uppfattning om förhållandet mellan kontinentaleuropeisk rätt och engelsk rätt erhålles vid ett studium av vad som sägs hos Grützner—Pötz om det tysk-engelska samarbetet på straffrättens område, se *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen* II G 65. Se även samma arbete IV G 5.

(3) Typstadgande 3: anknytningen begränsad genom krav på dubbel straffbarhet men ej på annat sätt

Vissa anknytningsregler som bygger på gärningsmannens inhemska medborgarskap begränsas genom kravet på dubbel straffbarhet men är i övrigt obegränsade. Det bör observeras att de *undantag* från kravet på dubbel straffbarhet som förekommer i de länder som tillämpar den dubbla straffbarhetens princip ej behandlas i detta sammanhang.

När ett land som tidigare tillämpat en oinskränkt aktiv personaltetsprincip inför ett krav på dubbel straffbarhet, ligger det förmodligen nära till hands att i övrigt bibehålla den obegränsade anknytningen. Svensk, dansk och norsk rätt kan anföras som exempel på detta. I äldre rätt i dessa tre länder tillämpades en oinskränkt aktiv personaltetsprincip (oinskränkt såvitt gäller själva anknytningen). I gällande rätt har alla tre länderna anknytningsregler beträffande brott utomlands av egna medborgare i vilka kravet på dubbel straffbarhet kommer till uttryck. Kravet infördes 1902 i norsk rätt, 1932 i dansk rätt och 1972 i svensk rätt.

SVENSK RÄTT. – Såvitt jag har kunnat finna har icke någon hävdatt att man alltid och utan undantag kan kräva dubbel straffbarhet ifråga om brott förövade utomlands av svenska medborgare. Uppsala-professorerna krävde 1833 att man beträffande gruppen ”övriga brott”, dvs. sådana som ej förövats på svenskt fartyg eller riktade sig mot Sverige eller svensk man, skulle kräva åtalsangivelse från den främmande staten eller målsäganden, se härom avsnitt 5.2.4. Detta krav ligger förmodligen ur praktisk synpunkt ganska nära kravet på dubbel straffbarhet.

UTLÄNDSK RÄTT. – I Norge finns anknytning oberoende av lagen på gärningsorten i ett stort antal fall, se ovan under typstadgande 2, *dels* om brottet riktar sig mot Norge, *dels* om gärningen är straffbar enligt lagen på gärningsorten, norska strafflagen § 12 nr 3 c.

I Danmark uppräknas vissa brott i 2 kap. 8 § danska strafflagen som är underkastade dansk straffrätt, oavsett var gärningsmannen hör hemma. I 2 kap. 7 § finns en anknytningsregel beträffande brott utomlands av dansk medborgare eller av personer bosatta i Danmark. Anknytning finns *dels* ifråga om brott av viss svårighetsgrad förövat på område som icke tillhör någon stat, *dels* beträffande handlingar företagna innanför sådant område, om de är straffbara även enligt där gällande lagstiftning.¹

I *västtysk rätt* finns numera exempel på typstadgande 3 – dock försett med omfattande undantag enligt vilka lagen på gärningsorten ej skall beaktas, se 5–7 §§ västtyska strafflagen i 1975 års lydelse. Även Västtyskland har härmed övergivit den obegränsade aktiva personalitetsprincipen, vilken infördes i Tyskland år 1940.²

ALLMÄNT OM TYPSTADGANDE 3. – Måhända kan man säga att den nu behandlade typen av anknytningsregler är den idealiska om man betraktar den ur det mellanstatliga samarbetets synpunkt. Anknytning finns beträffande alla brott förövade på främmande stats territorium, så snart kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. Åtal kan övertagas från gärningsstaten med stöd av en sådan anknytningsregel – förutsatt att gärningen går in under ett extraterritoriellt tillämpligt straffstadgande i den anmodade statens straffrätt – ej blott ifråga om brott av den svårhetsgrad och beskaffenhet i övrigt, att de i och för sig (alltså med bortseende från gärningsmannens nationalitet) kan föranleda utlämning. Se ytterligare om utlämningsargumentet under typstadgande 4. Den ansökande staten torde knappast i något fall räkna med att den anmodade staten är redo att straffa en gärning som ej utgör ett brott enligt den anmodade statens straffrätt. Det är svårt att tänka sig att någon stat skulle vara beredd att med bortseende från innehållet i sin egen straffrätt gå ännu längre i sitt understödjande av rättskipningen i ett annat land.

Typstadgande 3 kan motiveras med utgångspunkt från ett rätts-hjälpsresonemang av ett mer tillmötesgående slag än det som kommer till uttryck i utlämningsargumentet. Men man kan tänka sig att motivera regler av detta slag även med hjälp av en form av lyd-nadsargument: egna medborgare skall följa hemlandets lag vid vistelse i främmande land, åtminstone i den utsträckning som denna överensstämmer med lagen på gärningsorten. Det är intressant att konstatera att man här kan nå samma resultat, dvs. en anknytningsregel begränsad genom krav på dubbel straffbarhet, genom två åtminstone ur principiell synpunkt ganska olikartade resonemang.

¹ Beträffande dansk rätt, se Hurwitz–Waaben, *Den danske kriminalret*, 4 uppl. 1971, s. 94 ff.

² Den tyska resp. västtyska litteraturen om internationellt straffrättsliga frågor är mycket omfattande, se exempelvis Jescheck, *Lehrbuch*, 2 uppl. 1972, s. 125 ff. med utförliga litteraturanvisningar. Se även Maurach, *Deutsches Strafrecht*, 4 uppl. 1971, s. 116 ff. – Beträffande den 1940 införda obegränsade aktiva personalitetsprincipen, se särskilt Jescheck, *Zur Reform der Vorschriften des StGB über das internationale Strafrecht*, i *Internationales Recht und Diplomatie* 1956 s. 75 ff.

(4) Typstadgande 4: anknytningen begränsad genom krav på dubbel straffbarhet och på annat sätt

I detta fall begränsas anknytningen *dels* genom kravet på dubbel straffbarhet, *dels* på annat sätt. Begränsningar med hänsyn till brottets svårhetsgrad förekommer här ofta liksom vid anknytningsregler hänförliga till typstadgande 2, jfr ovan.

UTLÄNDSK RÄTT. — I Frankrike finns ett exempel på en anknytningsregel av den typ som nu diskuteras. Enligt art. 689 st. 2 i lagen om rättegång i brottmål, Code de procédure pénale, kan varje fransman som utanför Frankrikes territorium gjort sig skyldig till en gärning vilken enligt fransk lag kvalificerats som medelsvårt brott, "délit", åtalas och dömas härför vid franska domstolar, om gärningen är straffbar enligt lagen i det land där den förövats. Om brottet är lindrigare och enligt fransk rätt kvalificerats som "contravention", är huvudregeln att någon anknytning ej finns. Här framträder således tydligt gränsdragningen med hänsyn till brottets svårhetsgrad. Vissa undantag finns dock från denna huvudregel. De hänför sig till brott mot fiske-, jakt- och skogslagstiftningen förövade i något land som gränsar till Frankrike. Vad gäller kravet på dubbel straffbarhet ifråga om medelsvåra brott finns undantag härifrån beträffande vissa brott, bl. a. sådana som riktar sig mot statens säkerhet. Denna regel hänför sig till en lagändring från 1960. Sådana brott är straffbara i Frankrike som om de förövats på franskt territorium.¹

SCHWEIZ. — Den schweiziska strafflagen innehåller i art. 6 nr 1 en regel som avser grova och medelsvåra brott utomlands av schweizare. Schweizisk straffrätt är tillämplig, såvida brottet är sådant att det enligt schweizisk rätt kan medföra utlämning. Vidare krävs att brottet är straffbart även på gärningsorten samt att gärningsmannen befinner sig i Schweiz eller blivit utlämnad dit. Slutligen föreskrives att lagen på gärningsorten skall tillämpas om den är mildare än schweizisk rätt. Som synes är denna regel försedd med ovanligt många begränsningar, nämligen dels krav att gärningen skall vara av viss svårhetsgrad, regeln gäller endast "Verbrechen" och "Vergehen", således ej "Übertretungen", dels krav att brottet skall vara utlämningsbart, dels krav att gärningen skall vara straffbar enligt lagen på gärningsorten, dels slutligen kravet att gärningsmannen finnes i Schweiz.²

ALLMÄNT OM TYPSTADGANDE 4. — Att en anknytningsregel utformas i full konsekvens med utlämningsargumentet är ovanligt. Schweizisk rätt synes vara den i vilken man finner det exempel som kommer närmast. Dock har den schweiziska anknytningsregeln begränsats även genom kravet på dubbel straffbarhet och på annat sätt. Utlämningsargumentet synes i och för sig vara allmänt accepterat — utlämna *eller* straffa. Man kan fråga sig om man med hänvisning till detta argument bör förse anknytningsregeln med kravet ”utlämningsbart brott”. Enligt min uppfattning är detta en onödigt snäv gränsdragning. Visserligen säger utlämningsargumentet ingenting om sådana brott som förövats utomlands och som är straffbara på gärningsorten, men ej av sådan svårhetsgrad eller art att de kan föranleda utlämning. Med hänsyn härtill kan den som åberopar utlämningsargumentet säga att sådana brott ej bör omfattas av anknytningsreglerna i gärningsmannens hemland. Vad frågan främst gäller är, hur omfattande möjligheterna bör vara för gärningsmannens hemland att lämna rättshjälp åt främmande stat i form av åtal och dom. Enligt min mening bör *möjligheterna* vara så omfattande som möjligt — det finns ingen anledning att låta den gränsdragning, bl. a. ifråga om brottets svårhetsgrad, som tillämpas inom utlämningsrätten och där kan försvaras med olika argument, även gälla anknytningsreglerna. Om man i stället för kravet på utlämningsbart brott har kravet på dubbel straffbarhet blir resultatet, att rättshjälp kan lämnas i ett större antal fall än vad som i och för sig krävs för att tillgodose utlämningsargumentet. Man kan säga att det framför allt föreligger två skillnader mellan en anknytningsregel begränsad genom kravet på utlämningsbart brott och en regel begränsad genom kravet på dubbel straffbarhet. En stat kan i och för sig begära utlämning för ett brott förövat i en tredje stat. Ofta torde det även förhålla sig så, att det anmodade landet — åtminstone i princip — kan medge utlämning i ett sådant fall, även om gärningen är straffri enligt lagen på gärningsorten. Om man nu i gärningsmannens hemland — det anmodade landet — har det kravet i anknytningsreglerna att gärningen skall vara straffbar på gärningsorten, kan brottet således ej åtalas i det anmodade landet såsom ersättning för utlämning. Utlämningsargumentet blir således ej tillgodosett i detta fall. I praktiken torde emellertid denna skillnad mellan olika typer av anknytningsregler sällan spela någon roll. Det

normala är troligen att utlämning begäres av den stat i vilken brottet förövats. I dessa fall spelar det ingen roll om anknytningsregeln begränsats på det ena eller andra sättet. En annan och viktigare skillnad mellan de båda typerna av begränsningar är, att man inom utlämningsrätten gör en gränsdragning med hänsyn till brottets svårhetsgrad. Denna gränsdragning bortfaller, om man i anknytningsreglerna endast kräver att gärningen skall vara straffbar på gärningsorten. Detta får betraktas som en fördel. Det kan nämligen vara önskvärt att lämna rättshjälp åt en främmande stat även i sådana fall där utlämning över huvud taget ej kan komma ifråga, eftersom brottet ej har erforderlig svårhetsgrad. Kravet på dubbel straffbarhet uppställs kanske främst med tanke på den enskildes handlingsfrihet — man ökar den enskildes handlingsfrihet och minskar myndigheternas. Men samtidigt är det en fördel för myndigheterna i hemlandet med ett klart ställningstagande från lagstiftarens sida ifråga om den dubbla straffbarheten.

¹ Beträffande fransk rätt, se de under typstadgande 2 i not 1 angivna arbetena.

² Vad gäller de schweiziska anknytningsreglerna, se Schultz, *Das schweizerische Auslieferungsrecht*, 1953, s. 29 ff.

6 Straffstadgandenas territoriella tillämplighet

6.1 INLEDNING

Gärningsbeskrivningarna i de svenska straffstadgandena är i allmänhet så utformade, att de enligt sin ordalydelse har *universell giltighet*. Av en sådan straffbestämmelse kan ej direkt utläsas några inskränkningar i dess tillämpningsområde hänförliga till gärningsmannens nationalitet, gärningssortens belägenhet inom eller utom riket eller till angreppsobjektens inhemska eller utländska karaktär. Ett stort antal svenska straffstadganden har en sådan ordalydelse och tolkas dessutom såsom universellt tillämpliga i nu angivna hänseenden. Ett exempel härpå utgör 3 kap. 1 § BrB: »Den som berövar annan livet, dömes för *mord* till fängelse i tio år eller på livstid.» När det gäller att avgöra huruvida straffstadgandet som sådant — med bortseende från anknytningsreglerna — är tillämpligt på en viss gärning, saknar det betydelse om gärningsmannen är svensk eller utlänning, om mordet förövats inom eller utom Sverige eller om den mördade var svensk eller utlänning. Beträffande detta straffstadgande och alla andra som på samma sätt har universell tillämplighet skulle man kunna säga att alla de objektiva rekvisiten direkt framgår av gärningsbeskrivningen i lagen. Något helt säkert svar på frågan vilka straffstadganden i svensk rätt som har universell tillämplighet i den angivna meningen kan f. n. ej ges. I princip kan man emellertid dela in de svenska straffstadgandena i *två grupper*, sådana som har universell tillämplighet och sådana som ej har det. Den senare gruppen kommer då att omfatta straffbestämmelser, vilka till sin tillämplighet är begränsade i något eller några av de nämnda hänseendena, dvs. med avseende å gärningsmannen, gärningsorten eller angreppsobjekten. Någon enhetlig terminologi för att beteckna dessa begränsningar finns ej. Som en sammanfattande term för dem alla använder jag uttrycket *nationell begränsning*. För att skilja på de olika typerna av begränsning begagnar jag dessutom termerna *personell begränsning*, *territoriell begränsning* och *nationell begränsning med hän-syn till angreppsobjekten*. Dessa termer definieras i det följande. In-

skränkningar i ett straffbuds tillämpningsområde kan konstateras på två sätt. Antingen framgår begränsningen *direkt* av respektive straffbud på grund av ett uttryckligt objektivt rekvisit i gärningsbeskrivningen eller *tolkas den in* i gärningsbeskrivningen. Denna tolkningsoperation innebär således att man »kompletterar» de uttryckligen angivna objektiva rekvisiten och därigenom ger straffstadgandet en mer begränsad räckvidd än vad det enligt sin ordalydelse synes ha.

Ett svenskt straffstadgande är *personellt begränsat*, när det är tillämpligt ifråga om brott förövade av svenska gärningsmän och endast av sådana gärningsmän i motsats till utländska gärningsmän. Med uttrycket svenska gärningsmän avses i första hand sådana gärningsmän som är svenska medborgare. I vissa fall kan dock utlänning i svensk tjänst vara att anse som svensk gärningsman (jfr vad som sägs om begreppet krigsman i avsnitt 6.5.5 vid genomgången av 21 kap. BrB). Termen personell begränsning användes således här endast för att beteckna en form av nationell begränsning — det är skillnaden mellan svenska och utländska gärningsmän som skall framhållas. Andra typer av inskränkningar i ett straffbuds tillämplighetsområde med hänsyn till gärningsmannen åsyftas ej. Exempel på ett straffstadgande med *uttrycklig* personell begränsning erbjuder 19 kap. 4 § BrB, egenmäktighet vid förhandling med främmande makt. För att detta straffbud skall vara tillämpligt krävs i vissa fall att gärningsmannen är svensk medborgare. (I 19 kap. 4 § BrB beskrives även ett icke personellt begränsat brott.) Reglerna om myndighetsmissbruk, vårdslös myndighetsutövning och mutbrott i 20 kap. 1 och 2 §§ BrB ger fler exempel på straffstadganden med personell begränsning. De flesta straffstadgandena i 21 kap. BrB, som gäller brott av krigsmän, är likaledes personellt begränsade. I de sistnämnda fallen får begränsningen *tolkas in* i straffstadgandena, vilket knappast är något problem i dessa fall — det skall vara frågan om brott i svensk myndighetsutövning (20 kap. 1 § BrB), resp. brott av arbetstagare hos svenska staten eller hos svensk kommun (20 kap. 2 § BrB) eller brott av svensk krigsman (21 kap. BrB).

Ett svenskt straffstadgande är *territoriellt begränsat*, när det är tillämpligt ifråga om brott förövade på svenskt territorium och endast då i motsats till brott förövade utomlands. Detta innebär således att en viss gärning, vilken går in under straffbudet när den är företagen inom riket och därmed uppfyller de allmänna brottsbetingelserna i svensk straffrätt, ej är kriminaliserad här i landet, när den förövats

utom riket. – Däremot kan det mycket väl tänkas att gärningen är straffbar enligt gärningssortens lag. – I BrB finns endast två straffstadganden med *uttrycklig* territoriell begränsning, nämligen 19 kap. 9 § BrB, olovlig underrättelseverksamhet, och 19 kap. 12 § BrB, olovlig värvning. Begränsningen framgår i dessa båda fall direkt av det objektiva rekvisitet »här i riket». Som exempel på straffstadganden i BrB vilka *tolkas* såsom territoriellt begränsade kan nämnas 16 kap. 14 § BrB, dobbleri, 16 kap. 15 § BrB, fylleri, samt 16 kap. 16 § BrB, förargelseväckande beteende. Enligt vedertagen uppfattning inom svensk straffrätt (se avsnitt 6.2 nedan) tolkas dessa straffbestämmelser så, att de ej är tillämpliga ifråga om gärningar som förövats utomlands. Det objektiva rekvisitet »här i riket» eller något motsvarande uttryck, t. ex. »svensk» allmän plats måste då tolkas in i dessa straffstadganden. Beträffande vissa brott, t. ex. gäldenärsbrotten i 11 kap. BrB, anses det vara ovisst huruvida de är territoriellt begränsade eller ej (se avsnitt 6.2.8 nedan).

Ett svenskt straffstadgande är *nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten*, när det avser att skydda svenska offentliga intressen och endast sådana intressen i motsats till utländska offentliga intressen. – Såvitt gäller termerna angreppsobjekt och handlingsobjekt ansluter jag mig till Agges terminologi.¹ – Denna begränsning blir särskilt aktuell vid sådana brott där anknytningen bygger på *statsskyddsprincipen* (se 2 kap. 3 § 3 p. BrB). En gärning som riktar sig mot ett utländskt handlingsobjekt är ej kriminaliserad i svensk rätt, när det svenska straffstadgandet endast avser att skydda svenska angreppsobjekt. I vissa fall får det anses att straffbudet så tydligt åsyftar att enbart skydda svenska angreppsobjekt, att man bör kunna säga att den nationella begränsningen i detta hänseende direkt framgår av lagtexten. Straffstadgandet i 19 kap. 1 § BrB mot högförräderi talar om »riket». Att därmed avses enbart Sverige råder det ej någon tvekan om. Att en gärning som i övrigt uppfyller rekvisiten i 19 kap. 1 § BrB men riktar sig mot exempelvis Danmark ej kan bestraffas här i landet är uppenbart. I andra fall kan det vara tveksamt huruvida ett straffstadgande är nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten eller ej.

När det gäller tolkningen av straffstadgandena är det skillnaden mellan svenska och utländska angreppsobjekt som i detta sammanhang är den betydelsefulla frågan. Vid bedömningen av en viss konkret gärning blir på motsvarande sätt skillnaden mellan svenska och utländska handlingsobjekt av betydelse. I vissa fall är det enkelt att fastställa

handlingsobjektets nationalitet. Ifråga om brott mot enskilda individer utgår man från den angripnes nationalitet. Vid angrepp mot stater ligger så att säga nationaliteten i själva handlingsobjektets natur. I många fall är det vanskligt att fastställa någon nationalitet hos handlingsobjektet. För de ändamål det här gäller torde det dock vara möjligt att »konstruera» en nationalitet hos handlingsobjektet. Om man exempelvis har konstaterat att ett visst straffstadgande endast avser att skydda den svenska allmänheten, får avgränsningen göras med hjälp av det svenska territoriet. Den svenska allmänheten blir följaktligen den allmänhet som finns i Sverige.

I lagförarbeten, i vissa rättsfall och i doktrinen har man i samband med resonemang om den svenska straffrättens tillämplighet i rummet i viss omfattning diskuterat de här nämnda typerna av begränsning hos straffstadgandena (se avsnitt 6.2 nedan). En fråga som ej behandlats är hur de tre olika begränsningarna *förhåller sig till varandra*. Därmed avser jag först och främst frågan vilken betydelse den personella begränsningen respektive den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten har för straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Den personella begränsningen förefaller sakna betydelse i detta sammanhang. Antag att en svensk diplomat utomlands gjort sig skyldig till mutbrott enligt 20 kap. 2 § BrB. Den omständigheten att brottet förövats utomlands kan ej i och för sig medföra att brottet är undantaget från den svenska straffrättsskipningen. När det gäller den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten blir förhållandena mer komplicerade. En sådan begränsning kan ibland få den konsekvensen att straffstadgandet måste tolkas som territoriellt begränsat. I andra fall kan det däremot vara lika tydligt att straffstadgandet är extraterritoriellt tillämpligt.

I det följande är det framför allt frågan rörande den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och dess betydelse för straffstadgandenas territoriella tillämplighet som skall behandlas. De uttalanden om dessa problem som hittills gjorts i lagförarbeten och rättspraxis och i den straffrättsliga litteraturen är i allmänhet kortfattade exemplifieringar, som synes ge föga ledning vid tolkningen av tveksamma fall (se avsnitt 6.2 nedan). Huvuddelen av den svenska brottskatalogen torde ha tillkommit utan någon särskild diskussion vid varje brott eller brottsgrupp av frågan rörande den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och den territoriella tillämpligheten hos brottet eller brottsgruppen ifråga. Detta har säkerligen flera orsaker.

Till en början kan man peka på det i och för sig naturliga förhållandet att det – bortsett från vissa speciella brott – främst är förhållandena i Sverige som intresserar de i lagstiftningsarbetet sysselsatta personerna. Vidare kan det förhålla sig så, att man har en överdriven uppfattning om anknytningsreglernas juridiskt tekniska effekter. Man tror kanske att lagstiftaren genom reglerna i 2 kap. BrB – tidigare 1 kap. SL – även har löst frågan om de enskilda straffstadgandenas tillämplighet ifråga om gärningar som förövats utomlands. Med den utformning anknytningsreglerna erhållit i 2 kap. BrB – motsvarande gäller 1 kap. SL – har lagstiftaren emellertid endast löst »halva problemet» om straffrättens tillämplighet i rummet. Ej heller i rättspraxis eller i doktrinen har den »återstående delen» av problemet erhållit någon tillfredsställande lösning.

Med hänsyn till vad som nu sagts förefaller det önskvärt med en fullständigare kartläggning av *den svenska brottskatalogens territoriella tillämplighet* än vad som hittills skett. – Någon redovisning av utländsk rätt lämnas ej i detta kapitel.² – Som ett första bidrag till en sådan kartläggning kommer jag därför att göra en översiktlig genomgång av brotten i brottsbalken.³ Med hänsyn till källmaterialets karaktär och ringa omfattning blir jag i stor utsträckning hänvisad till ganska allmänna rimlighetsöverväganden rörande syftet med ett visst straffstadgande eller en viss grupp av straffbestämmelser. – Jfr vad Agge säger om eftertionaliseringar.⁴

När det gäller att besvara frågan rörande syftet med ett visst straffstadgande inskränker jag mig till sådana synpunkter som har direkt eller indirekt betydelse för de problem som här behandlas. Vid varje brott eller brottsgrupp ställer jag i princip följande två frågor: (1) Är det rimligt att antaga att straffstadgandet är nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten, dvs. endast avser att skydda svenska angreppsobjekt? (2) Är det rimligt att antaga att straffstadgandet är tillämpligt ifråga om gärningar som förövats utomlands?

Ibland förhåller det sig så, att gränsen mellan de båda frågorna inte blir helt skarp. Detta sammanhänger troligtvis med de teoretiska svårigheterna hos läran om brottets angreppsobjekt samt med de speciella problem som uppkommer, när man skall skilja på svenska och utländska angreppsobjekt. Att den svenska straffrättsliga lagstiftningen på olika sätt präglats av föreställningar om brottets angreppsobjekt torde inte kunna bestridas. Med hänsyn härtill förefaller det svårt att vid diskussionen av den svenska brottskatalogens territoriella tillämplighet undvara olika resonemang om angreppsobjekten.

Tolkningen av de svenska straffstadgandena såvitt gäller deras territoriella tillämplighet påverkas troligen av den uppfattning man har om den (svenska) *internationella straffrättens uppgifter*. Ju mer snävt nationellt man uppfattar dessa desto troligare är det att man i tveksamma fall tolkar straffstadgandena i svensk rätt som nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och som territoriellt begränsade. Om man anser att den internationella straffrättens uppgifter i första hand är att skydda svenska intressen i snäv mening, bör man vara mindre angelägen att låta den svenska brottskatalogen gälla utomlands. Om man däremot anser att svenska intressen bör uppfattas i en vidare mening och därför är av den uppfattningen att Sverige bör utforma sin straffrätt så, att även främmande staters intressen – eller åtminstone vissa främmande staters intressen – på straffrättsskipningens område *kan* tillgodoses, bör man vara mera benägen att uppfatta de svenska straffstadgandena såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och som extraterritoriellt tillämpliga. Detta ger nämligen Sverige ökade möjligheter att lämna rättshjälp åt andra stater i form av åtal och dom i Sverige för gärningar förövade i dessa andra stater. De nödvändiga begränsningarna i utövningen av en sådan straffrättsskipning åstadkommes *dels* genom anknytningsreglerna i 2 kap. BrB, *dels* genom reglerna i 2 kap. 5 § 2 st. BrB om åtalsförordnande i vissa fall för brott utomlands. (De brott som till följd av en sådan tolkning blir ovillkorligt underkastade svensk straffrätt kan dock vålla vissa problem.)

Frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet har i viss mån kommit i ett nytt läge genom det 1972 införda *generella kravet på dubbel straffbarhet* i 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Innan detta krav fanns kunde ett motiv att tolka vissa straffstadganden som territoriellt begränsade vara, att man önskade hindra att svenska medborgare åtalades och dömdes i Sverige för gärningar som förövats i en främmande stat och som där var straffria. Detta motiv för en snäv tolkning av den svenska brottskatalogens territoriella tillämplighet har numera i huvudsak försvunnit. Detta bör man hålla i minnet vid studiet av de äldre uttalanden i svensk straffrätt rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet som redovisas i avsnitt 6.2.

Det bör även påpekas att frågan om de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet liksom frågan rörande den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten kommer i ett helt nytt läge, när *lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott* är tillämplig.⁵ De resonemang som redovisas i detta kapitel blir

ej av direkt betydelse för det samarbete som regleras av denna lag. När det gäller överförande av lagföring från annan stat till Sverige, sägs nämligen i 6 § nämnda lag att lagföringen får överföras endast i fall då gärningen skulle ha varit ett brott enligt svensk lag, om den hade begåtts här i landet, samt i sådant fall gärningsmannen skulle ha varit underkastad ansvar även enligt svensk lag. Det hinder för internationellt samarbete som de territoriellt begränsade brotten i svensk straffrätt i vissa fall kan utgöra synes genom att man tillåter en omställning av detta slag (jfr utlämningsrätten) härmed vara undanröjt i förhållande till sådana stater beträffande vilka lagen är tillämplig. I nyssnämnda paragraf stadgas vidare att brott, som har begåtts av person i offentlig ställning i den andra staten eller mot sådan person eller offentlig institution eller egendom med offentlig karaktär i denna stat, skall anses begånget av person i offentlig ställning här i landet eller mot person, institution eller egendom som här i landet motsvarar den mot vilken det har begåtts.⁶ På grund av detta stadgande kan lagföring i Sverige ske även för sådana i och för sig extraterritoriellt tillämpliga brott i svensk rätt som är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten, trots att det brott som avses med lagföringen ej riktat sig mot ett svenskt utan mot ett utländskt intresse. Man har dock ej ansett sig kunna helt bortse från traditionella uppfattningar om den nationella begränsningen hos angreppsobjekten i vissa brottsgrupper. Detta framgår av 8 § 3 p. i lagen. Enligt detta lagrum får framställning om överförande av lagföring från främmande stat till Sverige avslås om brottet är av politisk natur eller ett rent militärt eller skatterättsligt brott. De nu nämnda reglerna är av stort principiellt intresse och kommer troligen att även få avsevärd praktisk betydelse efterhand som det straffrättsliga samarbetet främst inom Europarådet fördjupas. I förhållande till de flesta främmande stater torde dock under överblickbar framtid resonemang av det slag som redovisas i detta kapitel rörande den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och den territoriella tillämpligheten fortfarande vara av intresse.

Jag övergår här efter till en redogörelse för dispositionen av förevärande kapitel och en kortfattad redovisning av de väsentligaste resultaten i kapitlet. — I *avsnitt 6.2* redovisas de viktigaste hittillsvarande uttalandena under 1900-talet i lagförarbeten, rättspraxis och i doktrinen såvitt gäller de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet. En sammanfattande bedömning av detta material lämnas i *avsnitt 6.2.12*.

I *avsnitt 6.3* diskuteras olika metoder att helt avskaffa tolkningsproblemet rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Vidare

undersöker jag det juridiskt tekniska sambandet mellan de nuvarande anknytningsreglerna i 2 kap. BrB och straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Termerna ovillkorligt resp. villkorligt extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden införes. Dessa båda uttryck definieras här på följande sätt. Ett *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpligt* straffstadgande i svensk rätt är sådant att något krav på dubbel straffbarhet icke finnes. Samtliga villkor för åtal och dom i Sverige finns i detta fall i svensk straffrätt. Ett *villkorligt extraterritoriellt tillämpligt* straffstadgande i svensk rätt fordrar för sin tillämplighet att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. För lagföring i Sverige krävs således i detta fall att även vissa straffrättsliga villkor i gärningssortens lag är uppfyllda. En närmre undersökning av sambandet mellan anknytningsreglerna i 2 kap. BrB och straffstadgandena i 3–22 kap. BrB visar att de i och för sig extraterritoriellt tillämpliga straffstadgandena i svensk straffrätt kan indelas i sådana som *alltid* är ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga och sådana som *ibland* är ovillkorligt, *ibland* villkorligt extraterritoriellt tillämpliga. I avsnitt 6.3 framhåller jag även att tolkningen av uttrycket »brott mot Sverige» i 2 kap. 3 § 3 p. BrB blir av betydelse för den nu nämnda indelningen av brotten i olika grupper.

I *avsnitt 6.4* redovisas tidigare uttalanden rörande tolkningen av detta uttryck. Det konstateras att uttrycket bör omfatta *dels* sådana brott vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten, *dels* sådana utomlands förövade brott som direkt riktar sig mot svenska staten, exempelvis förmögenhetsbrott.

I *avsnitt 6.5* går jag igenom *brottskatalogen i brottsbalken*, 3–22 kap. BrB, och diskuterar den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten, den personella begränsningen och den territoriella tillämpligheten. Nedan lämnas en kort redogörelse för de väsentligaste resultaten av denna genomgång (för nyanser och detaljer hänvisas till texten i avsnitt 6.5). — Anledningen till att den personella begränsningen diskuteras är främst att denna typ av begränsning regelbundet medtages i olika resonemang om straffrättens tillämplighet i rummet (jfr avsnitt 6.2). I nedanstående sammanfattning har jag dock ej medtagit vad som sägs i avsnitt 6.5 om den personella begränsningen. I vissa fall använder jag i nedanstående sammanfattning — i strid med vad jag tidigare nämnt om terminologin i avhandlingen — det kortare uttrycket »nationellt begränsad» som en synonym till uttrycket »nationellt begränsad ifråga om angreppsobjekten». (Vanligtvis används det kortare uttrycket som ett överordnat begrepp avseende alla tre typerna av be-

gränsning. Så snart någon av dessa begränsningar föreligger finns en nationell begränsning hos straffstadgandet.)

(1) Brottsbalken vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten

Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 3–12 kap. BrB, bör ej uppfattas såsom nationellt begränsade. Den brottsgrupp som ger anledning till mest tvekan i detta hänseende är — jämte brotten i 16 kap. BrB — *brotten mot allmänheten*. Här redovisas den tolkning som föreslås i avsnitt 6.5. I 13 kap. BrB, om allmänfarliga brott, är brotten sabotage och grovt sabotage, 13 kap. 4 och 5 §§ BrB, nationellt begränsade. I 15 kap. BrB, om mened, falskt åtal och annan osann utsaga, bör huvuddelen av brotten tolkas såsom nationellt begränsade. Detta gäller 15 kap. 1–9 §§ BrB (mened, osann partsutsaga, falskt eller obefogat åtal m. fl. brott). Ett specialfall är 15 kap. 4 a § BrB, osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol.

Brotten mot staten, 16–22 kap. BrB, är som regel nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. I 16 kap. BrB, om brott mot allmän ordning, bör samtliga brott utom 16 kap. 8 § BrB, hets mot folkgrupp, 16 kap. 9 § BrB, olaga diskriminering, 16 kap. 13 § BrB, djurplågeri, samt 16 kap. 14 a § BrB, grovt dobbleri, behandlas som nationellt begränsade. I 17 kap. BrB, om brott mot allmän verksamhet, 18 kap. BrB, om högmålsbrott, 19 kap. BrB, om brott mot rikets säkerhet, 20 kap. BrB, om myndighetsmissbruk m. m., samt i 21 kap. BrB, om brott av krigsmän, bör samtliga brott uppfattas som nationellt begränsade. I 22 kap. BrB, som innehåller krigsartiklarna, är alla brott utom folkrättsbrottet, 22 kap. 11 § BrB, nationellt begränsade.

De återstående brotten i brottsbalken bör tolkas såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten (»universellt giltiga»), — se om denna grupp punkt (2) nedan.

Inom gruppen nationellt begränsade brott kan två undergrupper urskiljas: dels sådana som är territoriellt begränsade, dels sådana som är ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga.

(1.1) Territoriellt begränsade brott i brottsbalken

Nedanstående grupp omfattar dels sådana brott (i 19 kap. BrB) som är uttryckligen territoriellt begränsade, dels sådana som är territoriellt begränsade enligt vedertagen uppfattning inom svensk straffrätt, dels

brott som av mig tolkas som territoriellt begränsade (som en följd av den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten).

I 19 kap. BrB, om brott mot rikets säkerhet, finns, som redan nämnts, de två brott i brottsbalken som är uttryckligen territoriellt begränsade. Brottet olovlig underrättelseverksamhet, 19 kap. 9 § 1 st. och 2 st. BrB, kan på grund av rekvisitet »här i riket» endast tillämpas ifråga om gärningar förövade i Sverige. Detsamma gäller brottet olovlig värvning, 19 kap. 12 § BrB. Straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB synes till viss del böra tolkas som territoriellt begränsad. Enligt gängse uppfattning inom svensk straffrätt är följande brott i 16 kap. BrB, om brott mot allmän ordning, territoriellt begränsade: 16 kap. 14 § BrB, dobbleri, 16 kap. 15 § BrB, fylleri, samt 16 kap. 16 § BrB, förargelseväckande beteende. Även flera andra brott i detta kapitel synes böra tolkas såsom territoriellt begränsade som en följd av den nationella begränsningen. I 17 kap. BrB, om brott mot allmän verksamhet, bör brottet beljugande av myndighet, 17 kap. 6 § BrB, uppfattas såsom territoriellt begränsat. I 18 kap. BrB, om högmålsbrott, bör brottet olovlig kårverksamhet, 18 kap. 4 § BrB, vara territoriellt begränsat.

(1.2) Nationellt begränsade brott i brottsbalken med ovillkorlig extraterritoriell tillämplighet

De återstående brotten inom gruppen nationellt begränsade brott bör uppfattas såsom extraterritoriellt tillämpliga. Anknytning föreligger i dessa fall på grund av regeln i 2 kap. 3 § 3 p. BrB om *brott mot Sverige*. Något krav på dubbel straffbarhet finns ej. Följaktligen blir dessa straffbestämmelser ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga, även när gärningen förövats på främmande stats territorium. Var någonstans utomlands brottet förövats (och av vem det förövats) saknar betydelse för anknytningen – men har betydelse för frågan om särskilt åtalsförordnande enligt 2 kap. 5 § 2 st. BrB.

(2) Brott i brottsbalken vid vilka det icke föreligger någon nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten (»universellt giltiga brott»)

Vid brotten *mot person*, 3–7 kap. BrB, och vid *förmögenhetsbrotten*, 8–12 kap. BrB, bör, såsom ovan nämnts, någon nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten ej antagas. Vid brotten *mot allmänheten*, 13–15 kap. BrB, blir bilden mera splittrad. I 13 kap. BrB, om allmän-

farliga brott, är, som redan nämnts, brotten sabotage och grovt sabotage nationellt begränsade. Brotten kapning av luftfartyg och luftfartssabotage, 13 kap. 5 a § BrB, är däremot uppenbarligen icke nationellt begränsade. Även de återstående brotten i 13 kap. BrB synes böra tolkas såsom icke nationellt begränsade. Samtliga brott i 14 kap. BrB, om förfalskningsbrott, bör tolkas som icke nationellt begränsade. Huvuddelen av brotten i 15 kap. BrB, om mened, falskt åtal och annan osann utsaga, bör, såsom redan nämnts, tolkas såsom nationellt begränsade. Brotten osant intygande eller brukande av osann urkund, missbruk av urkund och förnekande av underskrift, 15 kap. 11–13 §§ BrB, synes dock böra tolkas såsom icke nationellt begränsade.

Vid *brotten mot staten*, 16–22 kap. BrB, är huvudregeln, som framgått av det nyss sagda, att brotten är nationellt begränsade. Vissa brott inom denna grupp bör dock tolkas såsom icke nationellt begränsade. I 16 kap. BrB, om brott mot allmän ordning, synes brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering, djurplågeri samt grovt dobbleri, 16 kap. 8, 9, 13 och 14 a §§ BrB, böra tolkas såsom icke nationellt begränsade. I 22 kap. BrB, krigsartiklarna, är folkrättsbrottet, 22 kap. 11 § BrB, icke nationellt begränsat.

Samtliga brott i brottsbalken som icke är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten bör tolkas såsom extraterritoriellt tillämpliga. När gärningen förövats på främmande stats territorium gäller i allmänhet kravet på dubbel straffbarhet. Brotten blir således *villkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. I vissa fall blir dock de icke nationellt begränsade brotten *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. Detta gäller till en början samtliga brott inom gruppen, när gärningen förövats på område som icke tillhör någon stat och anknytning finns antingen enligt 2 kap. 2 § BrB eller enligt 2 kap. 3 § 4 p. BrB (brott mot svensk medborgare m. fl. fall). En förutsättning är dock att straffstadgandet är sådant att det kan tillämpas ifråga om gärningar förövade på sådant område. Dessutom blir brotten ovillkorligt tillämpliga, *även* när gärningen förövats på främmande stats territorium, när *något* av undantagen från kravet på dubbel straffbarhet är tillämpligt enligt reglerna i 2 kap. 3 § BrB. De viktigaste undantagen från kravet på dubbel straffbarhet blir, såvitt gäller diskussionen av straffstadgandenas territoriella tillämplighet, *dels* brotten mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB, *dels* de i 2 kap. 3 § 5 p. BrB särskilt uppräknade brotten (flygplanskapning m. fl. brott), *dels* de särskilt grova brotten, vid vilka anknytning föreligger enligt 2 kap. 3 § 6 p. BrB. Dessa tre typer av undantag

redovisas i avsnitt 6.5. (Anknytningsregeln om brott på fartyg och luftfartyg, vilken i och för sig är betydelsefull, diskuteras däremot ej vid varje brottsgrupp i avsnitt 6.5. Ej heller behandlas vid varje brottsgrupp anknytningsregeln om brott av krigsman. Jfr exkursen i avsnitt 6.5.5 vid genomgången av 21 kap. BrB.) Som exempel på icke nationellt begränsade brott, vilka blir ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga, även när gärningen förövats på främmande stats territorium, kan nämnas förmögenhetsbrott mot svenska staten.

- ¹ För en närmre diskussion av *termerna angreppsobjekt och handlingsobjekt* och av de svårigheter i olika hänseenden som sammanhänger med uppfattningen av brottet som ett angrepp på intresse hänvisas till Agge, Straffrättens allmänna del, häfte 2, 1961, s. 206 ff. och där anförd litteratur. Här skall endast i korthet erinras om några av de viktigaste punkterna i Agges framställning i det nämnda arbetet.

I likhet med andra former av positivt mänskligt handlande, säger Agge, riktar sig ett brott ofta mot ett visst objekt av materiell beskaffenhet: misshandelsbrott innebär någon form av fysiskt våld å annan persons kropp, tillgreppsbrottet avser en viss lös sak osv. Vid åtskilliga brottstyper har objektet för gärningen ej samma fysiska påtaglighet, framhåller Agge, utan kan närmast betecknas som ett immateriellt objekt. I klarhetens intresse bör man enligt Agge beteckna nu avsedda objekt som brottets *handlingsobjekt* och ej, såsom stundom sker, använda termen *angreppsobjekt* i detta sammanhang. Agge a. a. s. 207 f.

Med termen *angreppsobjekt* (skyddsobjekt) åsyftar Agge i stället det individuella eller sociala intresse eller värde som genom brottet kränkes eller sättes i fara. Angreppsobjektet i denna mening är alltid något immateriellt: det är en ideell storhet som spelar en viss roll i det ekonomiska, sociala och kulturella normsystem som präglar en given samhällsordning. Till jämförelse med de av honom anförda exemplen på några typiska handlingsobjekt (jfr ovan) nämner Agge följande formuleringar på motsvarande typer av angreppsobjekt eller skyddsobjekt. Misshandelsbrottet riktar sig mot annans intresse av kroppslig integritet, tillgreppsbrottet kränker annans äganderätt eller intresse av orubbad besittning osv. Agge a. a. s. 208 f.

Till undvikande av missförstånd må även erinras om att Agge tar avstånd från uppfattningen att varje brottstyp innebär ett angrepp på ett bestämt avgränsat, *primärt* existerande mänskligt intresse, individuellt eller kollektivt. Han medger även att talet om varje brotts särskilda angreppsobjekt kan verka vilseledande. Den logiska tankeföljden är i själva verket den omvända, påpekar han. Genom att lagen reagerar mot vissa handlingssätt skapas skydd i olika riktningar för en rad enskilda och allmänna intressen. Fattas intressebegreppet inom straffrätten på detta sätt såsom en av straffbudens innehåll beroende, *sekundär* företeelse, kan begreppet ej med fog kritiseras. Agge a. a. s. 211 och s. 215.

Agge framhåller sammanfattningsvis att man vid de flesta straffbud kan peka på ett eller flera intressen som ansetts i behov av skydd, även om en fullständig redovisning av dem alla ej återfinnes i lagens förarbeten, vilka i detta hänse-

ende måste kompletteras genom en analys av straffbudets utformning och av de sociala realiteter som beröres av den ifrågavarande kriminaliseringen. Den bild man på detta sätt erhåller av de skilda *ändamål* som tillgodoses genom brottskatalogens olika gärningstyper kan ofta med fördel återges i den förenklade formen att man utpekar ett eller flera skyddsintressen såsom utmärkande för resp. brottsart. Ett skäligt hänsynstagande till ett straffbuds olika skyddsintressen framstår ofta som ett värdefullt hjälpmedel vid straffbudets *tolkning och tillämpning* i det särskilda fallet, säger Agge, därest tvivelsmål om lagbudets riktiga innehåll gör sig gällande. Agge a. a. s. 215.

- 2 En av orsakerna till att framställningen i detta kapitel endast omfattar svensk rätt är att en jämförelse mellan brottskatalogen i BrB och motsvarande straffstadganden i ett eller flera andra länder är en uppgift som knappast rymms inom ramen för en doktorsavhandling. Som exempel på en komparativ undersökning av straffstadgandena i svensk rätt – dock begränsad till en mindre del av brottskatalogen – må nämnas: Jämförelse mellan förmögenhetsbrotten i den svenska brottsbalken och den danska straffeloven, Stockholm 1973 (NU 1973:10). Detta arbete, som har utförts av Sven Rengby, visar att det finns åtskilliga skillnader mellan straffstadgandena i två så närstående länder som Sverige och Danmark även på ett så centralt område som förmögenhetsbrotten. – I utländsk rätt, inte minst i tysk rätt, finns ett stort antal rättsjämförande arbeten på straffrättens område. Se exempelvis den omfattande serien: *Rechtsvergleichende Untersuchungen zur gesamten Strafrechtswissenschaft*, Neue Folge (fr. o. m. 1950). Se om denna serie och vissa andra komparativa straffrättsliga arbeten, Jescheck–Löffler, *Quellen und Schrifttum des Strafrechts*, Band I, 1972, s. 12 ff. – En annan orsak till att framställningen i detta kapitel har koncentrerats till svensk rätt är att frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet, såvitt jag har kunnat finna vid studiet av utländsk litteratur om straffrättens tillämplighet i rummet, är föga uppmärksammas utomlands. Däremot diskuteras regelbundet frågan om den nationella begränsningen hos angreppsobjekten, se exempelvis Jescheck, *Lehrbuch*, 2 uppl. 1972, s. 138 f. och där angiven litteratur. För tolkningen av de svenska straffstadgandenas nationella begränsning ifråga om angreppsobjekten kan tolkningen av närmast motsvarande straffstadganden i utländsk rätt förmodligen ha ett visst allmänt intresse. När det gäller mera tveksamma punkter i svensk rätt torde man dock ha föga glädje av tolkningen av de utländska straffstadgandena. Dessutom synes ett utnyttjande av utländsk rätt förutsätta att man relativt ingående fastställer likheter och skillnader mellan brottsrekvisiten i de svenska och de utländska straffstadgandena. Någon sådan undersökning har, såsom nyss påpekats, icke kunnat göras här.

- 3 Frågan om *specialstraffrättens territoriella tillämplighet* kommer ej att särskilt undersökas i avhandlingen. Dock redovisas i avsnitt 6.2 vissa tidigare uttalanden om detta problem. Några korta anmärkningar om problemet skall göras här. – I stor utsträckning måste det förhålla sig så, att straffstadgandena inom specialstraffrätten är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och till följd härav territoriellt begränsade. Som ett typexempel kan nämnas skattebrottslagen (1971:69). I andra fall föreligger visserligen en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten men straffstadgandena måste för att fylla sin av-

sedda funktion tolkas som extraterritoriellt tillämpliga. Detta gäller exempelvis den svenska valutalagstiftningen. Att åtskilliga straffbestämmelser inom sjörätten och luftätten liksom inom landtransporträtten måste vara extraterritoriellt tillämpliga ligger i sakens natur. Även inom fiskerätten påträffas åtskilliga extraterritoriellt tillämpliga straffbestämmelser. Dessa bygger oftast på internationella konventioner och har som regel ett geografiskt avgränsat tillämpningsområde (exempelvis Öresund, Östersjön eller det område som omfattas av Nordostatlantiska fiskekonventionen). Inom den framväxande miljöskyddsätten finns också exempel på extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden, se lagen (1972:275) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg samt lagen (1971:154) om förbud mot dumpning av avfall i vatten. Ytterligare exempel på extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden återfinnes i följande lagar: lagen (1966:314) om kontinentalsockeln, lagen (1966:78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet, den s. k. piratradiolagen, samt lagen (1971:176) om vissa internationella sanktioner. En fullständig genomgång av specialstraffrätten skulle förmodligen visa att ett betydande antal straffstadganden inom denna del av straffrätten bör tolkas som extraterritoriellt tillämpliga.

- ⁴ Uttrycket »att efterrationalisera» använder Agge i samband med diskussionen av brottet som materiell företeelse, se Agges i not 1 ovan a. a. s. 202. Agge framhåller att det kan ha ett visst värde att med utgångspunkt från innehållet i positiv rätt något närmare undersöka, vilka de mera *allmänna och ledande synpunkter* är, som kan tänkas ha varit bestämmande för de lagstiftande samhällsorganen vid urvalet av gärningstyper, vilkas kriminaliserande framstått som nödvändigt eller lämpligt. Agge säger därefter: »Det bör därvid understrykas att man endast i begränsad omfattning kan finna någon uttrycklig redovisning i lagförarbeten eller eljest beträffande lagstiftarens argument; möjligen kan detta i särskilda fall förekomma vid mera omdebatterade lagreformer. Man får istället – om uttrycket tillåtes – efterrationalisera lagstiftarens verksamhet med ledning av lagens faktiska innehåll, under jämförelse av dess olika brotts typer inbördes och under beaktande av den värdeskala som fått sitt uttryck i straffsatsernas relativa stränghet vid olika gärningstyper.» – En »efterrationalisering» av liknande slag som den Agge åsyftar synes, vilket torde framgå av avsnitt 6.5, ibland bli nödvändig när det gäller att avgöra huruvida det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten hos ett visst straffstadgande eller en viss grupp av straffbestämmelser.

⁵ Se om denna lag prop. 1975/76:3, JuU 1975/76:14 och rskr 22.

⁶ Se om den dubbla straffbarheten i detta fall, prop. 1975/76:3 s. 29 f.

6.2 LAGFÖRARBETEN, RÄTTSPRAXIS OCH DOKTRIN

6.2.1 Inledning

I det följande redovisas vissa uttalanden under 1900-talet rörande de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Hagströmer är den som först — åtminstone i viss mån — uppmärksammat frågan.¹ Med hänsyn härtill börjar framställningen nedan med en redogörelse för vad Hagströmer sagt. Materialet redovisas därefter i kronologisk ordning.² Vissa rättsfall som belyser frågan redovisas dock för sig i avsnitt 6.2.11. Trots att specialstraffrättens territoriella tillämplighet ej särskilt undersökes i avhandlingen medtages i det följande även vissa uttalanden rörande detta problem, eftersom de ibland bättre belyser själva tolkningsproblemet om den territoriella tillämpligheten än vad motsvarande resonemang om den allmänna straffrätten gör. I avsnitt 6.2.12 lämnas en kort sammanfattande bedömning av det redovisade materialet.

¹ Jfr Thornstedt i SvJT 1966 s. 511, se härom avsnitt 6.2.8 nedan.

² Även i förarbetena till straffstadgandet i 15 kap. 4 a § BrB, osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol, gjordes vissa uttalanden av intresse för den fråga som här behandlas. De redovisas i avsnitt 6.5.4 i samband med behandlingen av 15 kap. BrB.

6.2.2 Hagströmer, 1901

I sitt arbete »Svensk straffrätt» redogör Hagströmer i ett särskilt kapitel för vad han kallar straffrättens tillämplighet med hänsyn till rum och personer. Inledningsvis förklarar han att den fråga som skall behandlas är, hur långt den svenska staten utsträcker sin straffande verksamhet med hänsyn till orten, varest, och personerna av vilka brott blivit begångna. En annan fråga är, framhåller han, vad den svenska rättens straffbud i dessa avseenden fordrar såsom villkor för straffbarhet. Han säger härom:

Svaret på denna fråga lämnas i själva straffrätten, icke i dess inledning. Det är ej heller denna fråga som behandlas i S.L:s 1 kap. Är ett straffbud begränsat i nationellt eller territoriellt avseende (exempel: 8:4, 8:14 S.L.) och hemfaller för ty en åtalad person icke under detsamma, så skall han *frikännas*. Faller åter ett åta-

lat brott enligt 1 kap. S.L. icke under svensk straffrätt, bör målet *icke upptagas till prövning*.¹

Något längre fram i samma kapitel nämner Hagströmer att man på olika sätt kan tillgodose skyldigheten att taga hänsyn till den inverkan å straffbarheten som den omständigheten kan utöva att brottet är förövat under främmande förhållanden. Visserligen kan en strafflag ej vid alla möjliga brott meddela specialbestämmelser för de fall, då gärningsorten är det ena eller det andra främmande landet, säger Hagströmer. Det enda som i detta avseende kan komma i fråga är att inskränka *vissa* straffbud i territoriellt avseende. Däremot kan gärningsortens strafflag beaktas då den är mildare, eller något slags diskretionär prövningsrätt tillåtas, t. ex. genom att låta regeringen särskilt pröva om åtal skall anställas. I nödfall kan rättsvisans fordringar tillgodoses benädningsvägen.²

De exempel Hagströmer nämner är båda hämtade från strafflagen. Han berör ej särskilt specialstraffrättens territoriella tillämplighet. I 8 kap. 4 § SL stadgades: »Bär svensk eller norsk man vapen emot någon av de förenade rikena, eller mot någon med dem i krig förbunden makt, miste livet eller dömes till straffarbete på livstid.» Enligt den av mig begagnade terminologin föreligger här en uttrycklig personell begränsning. Även i det andra av Hagströmer åberopade exemplet får begränsningen anses framgå direkt av stadgandets ordalydelse. 8 kap. 14 § SL löd: »Sprider någon kring landet ut lögn eller falska rykten, de där för rikets säkerhet farliga äro, i uppsåt att därmed komma allmänt buller eller oväsande åstad, dömes; . . .». Att tillämpa 8 kap. 4 § SL ifråga om en gärningsman, som ej var svensk eller norsk medborgare, kunde ej komma ifråga. Inte heller torde det ha varit möjligt att tillämpa 8 kap. 14 § SL ifråga om en utomlands förövad gärning. Sätillvida kan de båda straffstadgandena sägas vara föga upplysande för den fråga som här diskuteras. När Hagströmer gjorde sina uttalanden tillämpades i Sverige den obegränsade aktiva personalitetsprincipen — alla brott utomlands av svensk medborgare var underkastade svensk straffrätt. Måhända bör man uppfatta Hagströmer så, att han vill erinra om att denna anknytningsregel ej får föranleda den slutsatsen att *alla* straffbud i strafflagen utan vidare får uppfattas som extraterritoriellt tillämpliga. Den intressantaste frågan i detta sammanhang blir dock hur man bör *tolka* sådana straffbud som enligt sin ordalydelse har universell giltighet. Man kan inte med säkerhet påstå att Hagströmer uppfattat problemet på detta sätt. Långt mindre kan man hävda

att han lämnat några anvisningar om hur detta tolkningsproblem bör lösas.

¹ Hagströmer, Svensk straffrätt, 1901–1905, s. 77 med not 2.

² Hagströmer a. a. s. 79 f.

6.2.3 Bergendal, 1928

Vid behandlingen av 1 kap. SL säger Bergendal bl. a. följande:

I detta kapitel är blott fråga om den yttersta gränsen för tillämpning av svensk straffrätt överhuvud; särskilda straffbestämmelser i lagens speciella del kunna draga en trängre gräns för sitt särskilda tillämpningsområde, t. ex. att en gärning skall vara förövad här i riket (så 8:12, 25, 27; jfr H 1924:608) eller av svensk man (flerstädes i 8 kap.).¹

De av Bergendal nämnda exemplen på territoriellt begränsade straffstadganden i 8 kap. SL är alla sådana att begränsningen direkt framgår av straffstadgandets ordalydelse. Hans hänvisning till 8 kap. ifråga om den personella begränsningen — utan angivande av särskilda paragrafer — torde på motsvarande sätt ha åsyftat de straffstadganden i 8 kap. SL vid vilka det fanns ett uttryckligt krav på att gärningsmannen skulle vara svensk. Såvitt gäller strafflagens territoriella tillämplighet kan Bergendals ovan citerade uttalanden knappast anses vara mer upplysande än Hagströmers.

I ett särskilt avsnitt diskuterar Bergendal den svenska *specialstraffrättens tillämpningsområde*.² Hans uttalanden i detta avsnitt är av större intresse för den fråga som här behandlas. De belyser *dels* vad han kallar utsträckningar i förhållande till 1 kap. SL, *dels* olika begränsningar i straffstadgandenas tillämpningsområde — krav att gärningsmannen skall vara utlänning eller bosatt i utlandet eller svensk medborgare eller att gärningen riktar sig mot ett svenskt straffskyddat intresse eller att gärningen förövs här i landet.³ Vissa av de begränsningar som Bergendal nämner (liksom deras motsvarigheter i gällande rätt) är sådana att de direkt framgår av straffstadgandets ordalydelse, andra åter är sådana att de måste tolkas in i straffbuden.

Bergendal konstaterar till en början att de gränser för den svenska straffrättens tillämpningsområde som uppdragits i 1 kap. SL i de ojämförligt flesta fall äger tillämpning även för specialstraffrättens del. Han påpekar därefter att det finns vissa i särskilda författningar stadgade

utsträckningar utöver gränserna enligt 1 kap. SL. Som exempel nämner han den numera upphävda strafflagen för krigsmakten (jfr vad som sägs nedan i avsnitt 6.5.5 om 21 och 22 kap. BrB) och sjölagen. Vidare nämner han vissa numera upphävda specialstraffrättsliga författningar som straffbelade vissa åtgärder beträffande transport av spritdrycker. I dessa fall, säger Bergendal, utsträcker det svenska straffrättsområdet till att omfatta jämväl farvatten, som ligger utanför territorialvattensgränsen och sträcker sig intill tolv sjömil från svenska kusten eller därutänför belägna yttersta skär.⁴ — Motsvarande regel återfinnes numera i 4 § lagen (1960:419) om förbud i vissa fall mot införsel av spritdrycker.

Bergendal övergår därefter till att diskutera olika *begränsningar* i straffstadgandenas tillämpningsområde. Emellertid är det för specialstraffrätten betydligt viktigare än för SL, säger han, att dennas 1 kap. endast betecknar en yttersta gräns, medan de särskilda brottsbeskrivningarna kan ange ett snävare område, var och en för tillämpningen av därtill hörande straffbestämmelse. Sådana begränsningar är mycket vanliga, påpekar han, såväl vad angår den brottsliges nationalitet som gärningsorten. Undantagsvis förekommer straffbestämmelser, vilka endast är tillämpliga å *utlänningar*. Bergendal nämner vissa straffbestämmelser i 1927 års lag om utlännings rätt att här i riket vistas.⁵ — Från gällande rätt kan nämnas straffstadgandena i 65 och 66 §§ utlänningslagen (1954:193). De nämnda båda straffbestämmelserna är tillämpliga enbart ifråga om utlänningar. (Bland straffstadgandena i 63—67 §§ utlänningslagen finns även sådana som är tillämpliga oavsett gärningsmannens nationalitet.) En närmre undersökning av de straffstadganden i svensk rätt som är tillämpliga enbart ifråga om utlänningar skulle förmodligen visa, att dessa straffbestämmelser som regel är territoriellt begränsade. Ett annat problem är att utlänningar i vissa fall kan straffas i Sverige utöver vad som framgår av 2 kap. 2 och 3 §§ BrB, se 14 § lagen (1966:314) om kontinentalsockeln och 5 § lagen (1966:78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

Bergendal nämner vidare att vissa straffbestämmelser i svensk rätt är tillämpliga endast ifråga om *utlandet bosatt* svensk undersåte.⁶ — Se numera kungörelsen (1913:380) om rätt för den som är bosatt i utlandet att giva eller medverka i offentlig föreställning m. m. i Sverige. (Kungörelsen erhöll denna rubrik 1966.)

Mycket vanligare är, fortsätter Bergendal, att straffbestämmelserna gäller endast *svenska medborgare*, i det att endast dessa är underkasta-

de sådana skyldigheter vilkas åsidosättande skall medföra straff, t. ex. angående värnplikt, skattskyldighet m. m. Vidare är att märka, säger Bergendal, att dessa skyldigheter i den mån de är föremål för här i riket gällande straffbestämmelser, uteslutande består gentemot *svenska staten, svenska kommuner eller andra dylika svenska rättssubjekt*. Rättskränkningar i dylika förhållanden till utländska rättssubjekt, t. ex. angående direkta eller indirekta skatter eller andra avgifter till en främmande stat, även om de t. ex. förövas av en här i riket bosatt svensk medborgare, kan icke bestraffas enligt några andra svenska straffrättsliga bestämmelser än sådana allmänna stadganden i själva SL som undantagsvis skulle kunna befinnas tillämpliga, t. ex. ibland straffstadgandet rörande bedrägeri i 22 kap. 1 § SL. Sålunda går bl. a. otillåten varuinförsel till ett främmande land fri från straff enligt svensk rätt.⁷ — De av Bergendal nämnda begränsningarna är sådana som hänför sig till vad jag kallar den nationella begränsningen ifråga om straffstadgandenas angreppsobjekt.

Ytterligare gäller, säger Bergendal, att hela vår lagstiftning av näringsrättslig eller dylik natur allenast avser att reglera *förhållandena inom den svenska statens område*, och att därtill hörande straffbestämmelser följaktligen icke under några omständigheter kan anses tillämpliga på gärningar som icke begåtts inom detta område och i övrigt ej hänför sig till detsamma.⁸ — Bergendal berör här frågan om de specialstraffrättsliga straffstadgandenas territoriella begränsning. Det ligger i sakens natur att sådana straffbestämmelser som Bergendal nämner i det redovisade uttalandet som regel måste vara territoriellt begränsade. Såsom jag tidigare påpekat (se avsnitt 6.1 not 3) torde det dock förhålla sig så — när man undersöker *hela* specialstraffrätten och icke endast de typer av bestämmelser som Bergendal nämner — att åtskilliga straffstadganden måste tolkas såsom extraterritoriellt tillämpliga. Frågan rörande specialstraffrättens territoriella tillämplighet torde befinna sig i ett delvis annat läge — främst beroende på utökat internationellt samarbete på en rad olika områden — än vad den gjorde när Bergendal diskuterade den i läroboken i rättskunskap för blivande landsfiskaler.

¹ Bergendal, Lärobok, 2 uppl. 1928, s. 20. — Beträffande NJA 1924 s. 608, se not 8 nedan.

² Bergendal a. a. s. 603 ff.

³ I detta sammanhang förbigås frågan huruvida det är lämpligt att framställa förhållandet mellan anknytningsreglerna i 1 kap. SL och de olika straffstadgandena på det sätt som Bergendal och sedermera straffrättskommittén, se avsnitt 6.2.5 nedan, gör — 1 kap. SL betecknar endast »en yttersta gräns» etc.

6.2.4

⁴ Bergendal a. a. s. 603 f.

⁵ Bergendal a. a. s. 604.

⁶ Bergendal a. a. s. 604.

⁷ Bergendal a. a. s. 604 f.

⁸ Bergendal a. a. s. 605. Bergendal refererar i detta sammanhang rättsfallet NJA 1924 s. 608. I detta rättsfall har det t. o. m. antagits, säger han, att då en person med en annan i en svensk stad har avtalat om försäljning av ett parti sprit att av köparen avhämtas ombord på ett strax utanför rikets territorialgräns liggande fartyg, säljaren icke kunde dömas för olovlig försäljning enligt rusdrycksförsäljningsförordningen, ehuru partiet sedermera blivit av köparen avhämtat och infört till berörda stad. — Detta rättsfall innebär att HD såvitt gäller den i målet aktuella straffbestämmelsen i dåvarande rusdrycksförsäljningsförordningen strikt tillämpat uppfattningen om bestämmelsens territoriella begränsning.

6.2.4 Agge, 1944

I samband med behandlingen av nationalitetsprincipen (av mig benämnd den aktiva personalitetsprincipen) gör Agge vissa uttalanden av betydelse för frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Han påpekar att man bör observera ett förhållande som icke utgör något verkligt undantag från nationalitetsprincipen. Även om en handling till sin typ är straffbar både enligt gärningsmannens hemlands lag och gärningsortens lag, kan det straffskyddade intresset vara ett för gärningslandet rent inhemskt intresse vilket ej är föremål för skydd i gärningsmannens hemland. Ett brott utomlands — eller inom riket — mot utländska statsintressen faller i regel *utanför själva brottsbeskrivningarna* i hemlandets lag, fortsätter Agge. Han påpekar att brotten mot offentlig myndighet i SL kap. 10 givetvis blott avser svensk myndighet osv. Han hänvisar även till 8 kap. 4, 9 och 14 §§ SL, där skyddsobjektet icke är viss främmande makts intressen, utan Sveriges vänskapliga förbindelser med främmande makt. Det är icke någon uppgift för hemlandets lag att skydda främmande statliga eller politiska intressen, framhåller Agge. Om däremot den utomlands företagna handlingen riktar sig mot hemlandets statliga eller politiska eller övriga offentliga intressen, skall den städse föranleda straff i hemlandet. Det anförda äger motsvarande tillämpning när det gäller rena ordningsföreseelser, säger Agge avslutningsvis, därvid det avgörande bör vara vilketdera landets politi som genom överträdelsen kränkts eller satts i fara.¹

Den fråga Agge diskuterar är främst vad jag kallar *den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten*. Att åtskilliga svenska straffstadganden — bl. a. sådana som Agge nämner — har till uppgift att en-

bart skydda svenska offentliga intressen i motsats till utländska offentliga intressen råder det ingen tvekan om. Den omständigheten att andra länder på motsvarande sätt enbart skyddar sina offentliga intressen får i allmänhet ej någon betydelse för den svenska straffrättens tillämplighet i rummet. Av Agges uttalanden framgår även att en nationell begränsning hos ett svenskt straffstadgande ingalunda utesluter att straffstadgandet samtidigt är extraterritoriellt tillämpligt. Agge säger rentav att om en utomlands företagen handling riktar sig mot hemlandets statliga eller politiska eller övriga offentliga intressen skall den städse föranleda straff i hemlandet. Påståendet bygger förmodligen på det underförstådda antagandet att straff alltid skall inträda, när en svensk utomlands bryter mot ett svenskt straffstadgande, som dels är nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten, dels är extraterritoriellt tillämpligt. Vad Agge säger om de rena ordningsföreselserna bör väl uppfattas så, att brott av detta slag i allmänhet endast kränker lagen i gärningslandet och till följd härav måste uppfattas som territoriellt begränsade. Om exempelvis en svensk i Danmark bryter mot en dansk ordningsföreskrift kan han i allmänhet ej straffas härför i Sverige. Även om svensk rätt innehåller en exakt motsvarighet till det danska straffstadgandet kan det svenska straffstadgandet ej tillämpas, eftersom det i allmänhet måste tolkas såsom territoriellt begränsat. — Jämför dock numera reglerna om trafikbrott utomlands. Här kommer frågan på grund av uttrycklig lagreglering i ett annat läge. (Jfr avsnitt 6.2.6 nedan.)

¹ Agge, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag, häfte 1, 1944, s. 73.

6.2.5 Straffrättskommittén, 1953

I förslaget till brottsbalk diskuterar straffrättskommittén vissa frågor rörande olika inskränkningar hos de enskilda straffstadgandena, däribland frågan om den territoriella begränsningen. Kommittén framhåller att de föreslagna kompetensreglerna i princip anger den yttersta gränsen för den svenska strafflagstiftningens giltighet. Kommittén anför därefter följande:

Att beträffande vissa brott och brottstyper, särskilt sådana som behandlas inom specialstraffrätten, en mera begränsad giltighet är avsedd, framgår av de särskilda brottsbeskrivningarna eller följer av lagbestämmelsernas natur. Angrepp mot utländskt statsintresse eller mot främmande lands offentliga myndigheter omfattas

sålunda i regel icke av brottsbeskrivningarna i svensk lag. I vissa fall uppställs såsom uttryckligt krav för straffbarhet att gärningsmannen är svensk medborgare, t. ex. i 17 kap. 4 § och 20 kap. 4 § andra stycket, eller att gärningen förövas inom riket, t. ex. i 17 kap. 8 och 10 §§. Såsom exempel på specialstraffrättsliga bestämmelser som gälla endast beträffande gärningar som begås här i riket kunna nämnas flertalet näringsrättsliga författningar, såsom näringsfrihetsförordningen, allmänna arbetstidslagen och butikstängningslagen, samt de vanliga trafikförfattningarna. I detta sammanhang kan också erinras om den statsrättsligt grundade immunitetsregeln för Konungen (regeringsformen § 3) samt om de undantag från de allmänna bestämmelserna som gälla enligt s. k. exterritorialregler och andra folkrättsliga grundsatser. — — — Inom specialstraffrätten förekommer undantagsvis att en mera vidsträckt tillämpning än som framgår av bestämmelserna i SL 1 kap. är avsedd. (Se Bergendal, Lärobok s. 603 f.)¹

I det ovan citerade uttalandet behandlar straffrättskommittén som synes alla de tre olika typerna av nationell begränsning hos de svenska straffstadgandena. De av kommittén nämnda exemplen på personellt begränsade brott, 17 kap. 4 § och 20 kap. 4 § 2 st. i förslaget, motsvaras av 19 kap. 4 § BrB, egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, och av 22 kap. 3 § 2 st. BrB, överlöpande till fienden. I båda fallen rör det sig om *uttryckligen* personellt begränsade straffstadganden. De båda exemplen på territoriellt begränsade brott inom den allmänna straffrätten, 17 kap. 8 och 10 §§ i förslaget, motsvaras av 19 kap. 9 § BrB, olovlig underrättelseverksamhet, och 19 kap. 12 § BrB, olovlig värvning. Även i dessa båda fall är det frågan om straffstadganden med en *uttrycklig* begränsning. Kommittén nämner ej några exempel på sådana brott i brottsbalksförslaget som bör *tolkas* såsom territoriellt begränsade, trots att ordalydelsen synes utvisa en universell giltighet. Såvitt gäller brotten i brottsbalken synes straffrättskommitténs nu citerade uttalande ge föga ledning för besvarandet av frågan om den territoriella tillämpligheten. Vad gäller specialstraffrättens territoriella tillämplighet må påpekas att trafikbrottslagen i rättspraxis under 1960-talet kom att tillerkännas extraterritoriell tillämplighet i betydande omfattning, trots straffrättskommitténs uttalande rörande de svenska trafikförfattningarnas territoriella begränsning (se vidare avsnitt 6.2.6 nedan).

¹ Straffrättskommittén i förslaget till brottsbalk, SOU 1953:14, s. 436 f. med not 1.

6.2.6 NJA 1960 s. 430

I detta rättsfall fann HD att straffstadgandet rörande vårdslöshet i trafik, 1 § 1 st. lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, var tillämpligt på en utomlands förövad gärning. Sedermera har frågan om den svenska trafikstraffrättens territoriella tillämplighet erhållit sin lösning genom en särskild lag, nämligen lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands.¹ Detta innebär att rättsfallet NJA 1960 s. 430 och vissa andra rättsfall från HD rörande trafikbrottslagens territoriella tillämplighet² förlorat sin omedelbara betydelse såsom prejudikat. Detta hindrar dock inte att rättsfallet fortfarande kan ha sitt intresse ur en mer allmän synpunkt. Det illustrerar nämligen hur HD kan gå tillväga, när det gäller att lösa en tolkningsfråga rörande den territoriella tillämpligheten hos ett svenskt straffstadgande.

Åtalet i detta mål avsåg vårdslöshet i trafik förövad i Förbundsrepubliken Tyskland av en svensk medborgare. Regeringen hade meddelat åtalsförordnande enligt 1 kap. 1 § SL. Åklagaren påstod att den tilltalade brustit i omsorg och varsamhet genom att han vid påkommen trötthet ej omedelbart stannat bilen utan fortsatt körningen samt, sedan han somnat vid ratten, kört på och svårt skadat tre personer som gick på vägen.

Rådhusrätten fann ej åtalet styrkt och lämnade det därför utan bifall. Frågan om trafikbrottslagens territoriella tillämplighet diskuterades ej, men eftersom rådhusrätten prövade åtalet i sak kan man draga den slutsatsen, att rådhusrätten i och för sig ansåg 1 § 1 st. trafikbrottslagen tillämpligt ifråga om brott utomlands.

Svea hovrätt fann att straffbestämmelsen i 1 § 1 st. trafikbrottslagen icke var tillämplig i målet och fastställde därför rådhusrättens domslut. I domskälen betonade hovrätten det nära sambandet mellan trafikbrottslagen och vägtrafikförordningen, vilken enligt hovrättens uppfattning uppenbarligen var avsedd att ge regler för trafiken allenast inom svenskt territorium. Hovrätten åberopade även det ovan i avsnitt 6.2.5 citerade motivuttalandet av straffrättskommittén i förslaget till brottsbalk. Enligt detta uttalande borde bl. a. de vanliga trafikförfattningarna föras till den grupp av specialstraffrättsliga författningar som endast gäller beträffande gärningar som begås här i riket.

HD:s majoritet (justitieråden Karlgren, Hagbergh, referent, och Dennemark) fann att straffstadgandet i 1 § 1 st. trafikbrottslagen var tillämpligt även ifråga om utomlands förövade gärningar. Två justitie-

råd (Romanus och Brunnberg) prövade lagligt fastställa hovrättens domslut utan någon ytterligare diskussion av trafikbrottslagens territoriella tillämplighet.

I de av HD:s majoritet bestämda domskälen konstateras till en början att *avfattningen av stadgandena* i 1 § trafikbrottslagen ej ger anledning antaga att dessa skulle ha en territoriellt begränsad giltighet och att således här skulle gälla en annan grundsats än den som kommer till uttryck i 1 kap. 1 § SL, nämligen att varje av svensk medborgare förövat brott principiellt kan bestraffas i Sverige, även om det skulle vara förövat utomlands.

Det är vanskligt att säga hur mycket man bör tolka in i ett allmänt uttalande av detta slag. Eftersom HD:s formuleringar möjligen kan ge upphov till vissa enligt min mening oriktiga slutsatser, synes det dock motiverat att något närmre diskutera det. Det är till en början uppenbart att om 1 § 1 st. trafikbrottslagen – motsvarande gäller givetvis alla andra straffstadganden – hade innehållit det objektiva rekvisitet »här i riket» eller något liknande uttryck, hade åtal i Sverige aldrig väckts för den utomlands förövade gärningen. Lika klart är att bland det första en domstol bör göra i ett mål av detta slag är att »undersöka» ordalydelsen hos det straffstadgande vars extraterritoriella tillämplighet det är fråga om. Man kan uttrycka *tolkningsproblemet* på följande sätt: har straffstadgandet ett snävare tillämpningsområde än vad det enligt sin ordalydelse synes ha? Så långt är HD:s uttalande inte på något sätt anmärkningsvärt. Vad som däremot kan förefalla något förvånande är »kopplingen» mellan det enskilda straffstadgandets ordalydelse och den då gällande anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL. Att sistnämnda lagrum gav uttryck för en allmän grundsats av det slag som HD säger – den obegränsade aktiva personalitetsprincipen – är ovedersägligt. Däremot förefaller det anmärkningsvärt att påstå att *samma* grundsats skulle komma till uttryck i 1 § 1 st. trafikbrottslagen. HD:s uttrycksätt är inte sådant att det tillåter några säkra slutsatser om vad HD egentligen åsyftat – måhända är det endast frågan om ett mindre lyckat skrivsätt. Det kan dock ge anledning till följande konstaterande: tolkningsfrågan rörande den territoriella tillämpligheten hos trafikbrottslagen kan *ej* lösas genom en hänvisning till den obegränsade aktiva personalitetsprincipen i anknytningsreglerna. Man har här att göra med *två olika problem*, vilka visserligen har ett nära samband med varandra såsom delproblem av ett större problem, men som likväl bör hållas isär och lösas var för sig. Den ena frågan gäller vilka grundsatser

som kommit till uttryck i anknytningsreglerna. Den andra frågan avser den territoriella tillämpligheten hos ett straffstadgande, som ej innehåller någon *uttrycklig* territoriell begränsning.

Efter det nu redovisade uttalandet framhåller HD att det likväl är uppenbart att ett straffstadgande kan vara *territoriellt begränsat av särskilda skäl*. Straffbudet kan vara så anpassat efter förhållandena i Sverige eller i övrigt ha en sådan natur, säger HD, att det enligt sitt eget innehåll icke bör äga tillämpning å ett handlande utom riket. — I detta konstaterande ligger samma klara erkännande som exempelvis hos straffrättskommittén av att vissa straffstadganden trots sin till synes universella giltighet måste uppfattas som territoriellt begränsade (se avsnitt 6.2.5 ovan). När HD säger att ett straffstadgande »enligt sitt eget innehåll» icke bör äga tillämpning å ett handlande utom riket, leds tankarna ånyo in på något slags »koppling» med anknytningsreglerna — framförallt regeln att alla brott utomlands av svensk medborgare var underkastade svensk straffrätt.

HD övergår därefter till att diskutera *trafikstraffrättens territoriella tillämplighet*. När det gäller förfaranden i strid mot vägtrafikförordningen, vilka ej utgör brott enligt trafikbrottslagen, läser en territoriell begränsning i regel vara motiverad, säger HD. — HD har således även på denna punkt en annan uppfattning än Svea hovrätt och håller tydligen möjligheten öppen att undantagsvis tillämpa den dåvarande vägtrafikförordningen på en utomlands förövad gärning. Med hänsyn till vägtrafikförordningens karaktär är detta i och för sig ett anmärkningsvärt uttalande av HD. — Även om man beaktar det nära samband som råder mellan vägtrafikförordningen och trafikbrottslagen, fortsätter HD, saknas det emellertid tillräckligt stöd för att anse att straffbud av så allmänt innehåll som 1 § 1 och 2 st. trafikbrottslagen skulle vara begränsade till att avse allenast trafikbrott i Sverige. Att märka är särskilt, säger HD, att ett handlande i strid mot 1 § trafikbrottslagen icke bestraffas med utgångspunkt från att det skulle röra sig om brott mot den yttre ordningen på vägar och gator. Fastmer är dylika *farebrott*, framhåller HD, till sin typ jämförliga med vissa brott som omförmäles i strafflagen och ofta av allvarlig beskaffenhet. Av intresse i detta sammanhang är, säger HD, att det knappast torde ha ifrågasatts att sådana brott som vållande till annans död eller vållande till kroppsskada (14 kap. 9 och 17 §§ SL) skulle, om bilförare eller annan vägtrafikant är den skyldige, vara undandragna straff enligt svensk lag därför att gärningen — den måhända mot svensk man riktade gärningen — ägt rum

utanför Sveriges gränser. — I fortsättningen av domskälen diskuterar HD bl. a. vad jag benämner *den dubbla straffbarheten inom trafikstraffrätten*. Eftersom denna fråga numera lösts genom den ovan nämnda lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands, saknas anledning att här redogöra för HD:s delvis svårtolkade resonemang kring detta spörsmål. HD:s domskäl i denna del synes inte heller vara av sådant slag att de kan bidra till lösningen av problemet om den dubbla straffbarheten inom andra delar av straffrätten.³

¹ Beträffande lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands, se dels prop. 1971:114, dels Brottsbalkskommentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 74 ff.

² Andra rättsfall beträffande trafikbrott utomlands, se NJA 1961 s. 507, NJA 1961 s. 596 och NJA 1967 s. 409.

³ Beträffande kommentarer till NJA 1960 s. 430, se Thornstedt i SvJT 1966 s. 512 f. (avsnitt 6.2.8 nedan) samt i övrigt Regner, Rättspraxis i litteraturen, 1969, s. 352.

6.2.7 Justitiekanslern, 1966

Efter framställning från redareföreningen avgav JK den 14 juli 1966 följande utlåtande:

Frågan i vilken utsträckning svensk strafflagstiftning har giltighet utom Sverige är att besvara genom en tolkning av de särskilda straffbuden (se härom bl. a. straffrättskommittén i SOU 1953:14 s. 436 f och Kommentaren till brottsbalken I s. 57 f). Flertalet brott mot BrB anses ha universell giltighet, medan straffbestämmelser rörande näringsrättsliga förseelser och ordningsförseelser i regel endast har giltighet i Sverige. Till den senare gruppen torde höra bestämmelserna mot dobbleri (BrB 16:14) och straffbestämmelserna i lotteriförordningen.

I enlighet med det anförda synes sådana spelautomater som avses i redareföreningens framställning kunna begagnas på svenska fartyg under färd på internationellt vatten utan tillstånd enligt lotteriförordningen.

RÅ anslöt sig därefter till JK:s i utlåtandet uttalade mening. Detta framgår av RÅ:s cirkulär den 19 augusti 1966 serie C nr 23, i vilket JK:s ovan återgivna utlåtande har intagits.¹

¹ Beträffande JK:s och RÅ:s utlåtanden, se Thornstedt i SvJT 1966 s. 512 not 21a med hänvisning även till KM:ts beslut d. 21 juli 1966, ärende Dnr 856, III, Handelsdep. — Det av JK nämnda uttalandet av straffrättskommittén har återgivits ovan i avsnitt 6.2.5. Beträffande kommentaren till brottsbalken, se avsnitt 6.2.10 nedan. — Det 1972 införda brottet grovt dobbleri, 16 kap. 14 a §

BrB, betraktas icke som en ordningsförseelse och anses ha extraterritoriell tillämplighet, se härom prop. 1972:96 (avsnitt 6.2.9 nedan).

I NJA 1970 s. 269 ansågs svensk lag tillämplig och svensk domstol behörig ifråga om brott mot lotteriförordningen begånget inom det svenska territorialhavet på tyskt fartyg, chartrat av svenskt företag, i reguljär trafik mellan Malmö och Köpenhamn. HD konstaterade i detta mål att de omständigheter under vilka spelet bedrivits icke var av beskaffenhet att jämlikt 2 kap. 7 § BrB föranleda frångående av huvudregeln om brott inom riket i 2 kap. 1 § BrB rörande svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet. — I 2 kap. 7 § BrB hänvisas till de folkrättsliga inskränkningarna ifråga om de svenska anknytningsreglerna och de svenska domstolarnas kompetens i brottmål.

6.2.8 Thornstedt, 1966

När Thornstedt år 1966 publicerade uppsatsen »Svensk medborgares ansvar för brott utomlands», behandlade han även frågan om de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet.¹ Hans uttalanden kan ses som en sammanfattning och komplettering av tidigare uttalanden inom svensk straffrätt. — Thornstedt framhåller inledningsvis att frågan om svensk medborgares straffrättsliga ansvarighet för brott utomlands ej är fullständigt besvarad genom en hänvisning till 2 kap. BrB. För att en svensk skall kunna göras ansvarig enligt svensk lag för brott utomlands måste han ha överträtt ett svenskt straffbud som gäller utomlands begångna gärningar, säger Thornstedt.

Thornstedt påpekar därefter att frågan om i vilken utsträckning svenska straffstadganden med hänsyn till svensk jurisdiktionskompetens skall anses ha giltighet utanför svenskt territorium aldrig har gjorts till föremål för ingående undersökning, även om den uppmärksamats under senare tid. Ursprungligen torde man ha utgått från att svensk strafflagstiftning i regel från nämnda synpunkt hade universell giltighet. Lagkommittén synes dock ha ansett att svensk politilagstiftning gällde blott i Sverige.² Hagströmer är den som först uttryckligen uppmärksammat frågan, säger Thornstedt. Rätt ingående har frågan behandlats av Bergendal, straffrättskommittén och kommentaren till BrB.³

Thornstedt konstaterar därefter att svenska straffbestämmelser i stor utsträckning måste tolkas så att de har *universell giltighet*. Detta gäller flertalet brott mot BrB, t. ex. brott mot person enligt kap. 3–7, förmögenhetsbrott enligt kap. 8–10 och förfalskningsbrott enligt kap. 14. I vissa fall, fortsätter Thornstedt, göres uttryckliga *inskränkningar*

i det straffbara området till att avse brott som förövats *i Sverige, av svensk medborgare eller mot Sverige* (så vissa brott i BrB kap. 19). I andra fall begränsas straffbudets tillämpningsområde *på annat sätt*. Ämbetsbrott enligt BrB kap. 20 kan sålunda begås blott av den som är svensk ämbets- eller tjänsteman, medan brott mot tjänsteman enligt BrB 17:1–5 kan förövas endast mot sådant subjekt.⁴

Ifråga om de territoriellt begränsade straffstadgandena framhåller Thornstedt att straffbestämmelser rörande näringsrättsliga förseelser och ordningsförseelser som regel anses ha giltighet endast i Sverige. Som exempel på denna typ av straffbestämmelser nämner han från BrB stadgandena om dobbleri, fylleri och förargelseväckande beteende i BrB 16:14–16 och som exempel från specialstraffrättens område arbetstidslagstiftningen och lotteriförordningen. I vissa fall har dock sådan lagstiftning vidsträcktare giltighet, påpekar Thornstedt, t. ex. valutalagstiftningen.⁵

Ovisshet råder emellertid i många fall om straffstadgandenas tillämpningsområde, fortsätter Thornstedt. Som exempel anför han gäldenärsbrotten i BrB kap. 11. Han frågar sig om deras nära anknytning till svensk konkurs- och exekutionsrätt begränsar deras tillämpning till svenska gäldsförhållanden eller om de är tillämpliga även på utländska skuldförhållanden. Osäkerheten om straffstadgandenas tillämpningsområde ökas, framhåller Thornstedt, genom den utveckling i rättspraxis som medfört att inom loppet av några få år de flesta bestämmelser i *trafikbrottslagen* tillerkänts universell giltighet, trots att riktigheten av denna lösning från början framstod som tveksam.⁶

Thornstedt övergår därefter till att diskutera den nämnda utvecklingen i rättspraxis. Såsom jag redan påpekat i avsnitt 6.2.6 i samband med redogörelsen för rättsfallet NJA 1960 s. 430, har dessa rättsfall ej samma direkta betydelse som tidigare, eftersom den svenska trafikstraffrättens territoriella tillämplighet lösts genom lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands. Thornstedt diskuterar till en början det ovan redovisade rättsfallet NJA 1960 s. 430, som gällde åtal för vårdslöshet i trafik enligt 1 § 1 st. trafikbrottslagen. Ifråga om HD:s motivering säger Thornstedt att den i huvudsak synes innebära följande. Särskilda skäl skall föreligga för att ett straffstadgande skall ha begränsad territoriell giltighet, om detta icke framgår av dess ordalydelse. Sådana särskilda skäl ansågs inte föreligga ifråga om 1 § trafikbrottslagen. Detta stadgande har nämligen enligt HD:s majoritet ett allmänt innehåll och är till sin typ inte ett ordningsbrott

utan ett »farebrott» som kan jämföras med vissa brott i SL (med motsvarighet i BrB) och som ofta är av allvarlig natur.⁷

Detta rättsfall följdes emellertid av andra, påpekar Thornstedt, i vilka flertalet stadganden i trafikbrottslagen tillerkändes universell giltighet, utan att dessa lagrum kan anses ha samma allmänna innehåll som 1 § trafikbrottslagen eller vara lätta att jämföra med farebrotten i SL och BrB. Sålunda har man dömt för rattfylleri utomlands (4 § 1 mom. trafikbrottslagen, NJA 1961 s. 507) och för s. k. smitning (5 § trafikbrottslagen, NJA 1961 s. 596), säger Thornstedt. Han framhåller att svenska domstolar enligt uppgift lär fälla till ansvar även för s. k. promillekörning utomlands (4 § 2 mom. trafikbrottslagen), ett brott som måste betecknas mera som en ordningsföreseelse än som ett farebrott. — Efter det Thornstedt publicerat detta uttalande tog HD i rättsfallet NJA 1967 s. 409 ställning till åtal för rattonykterhet utomlands. Åtalet ogillades bl. a. med motiveringen att bestämmelsen i 4 § 2 mom. trafikbrottslagen bär mycket av ordningsföreskriftens prägel och att motsvarighet till stadgandet i allmänhet saknas i utländsk lagstiftning. — Avslutningsvis framhåller Thornstedt beträffande HD:s praxis ifråga om trafikbrott utomlands att den ökat ovissheten rörande giltighetsområdet för specialstraffrättsliga regler. Den rättsutveckling som ägt rum i fråga om trafikbrotten kan ju tänkas fortsätta ifråga om t. ex. den näringsrättsliga lagstiftningen, vars giltighet man hittills ansett vara begränsad till Sverige.⁸

Efter Thornstedts uppsats har vissa nya uttalanden rörande de svenska straffbestämmelsernas territoriella tillämplighet gjorts i olika lagförarbeten.⁹ Dessutom har, såsom tidigare påpekats, trafikstraffrättens territoriella tillämplighet lösts i en särskild lag. Med vissa smärre justeringar och tillägg ger dock Thornstedts uttalanden fortfarande en god bild av den hittillsvarande uppfattningen om de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet.

¹ Thornstedt, Svensk medborgares ansvar för brott utomlands, i SvJT 1966 s. 506 ff.

² Thornstedt a. a. s. 511 med not 17a.

³ Thornstedt a. a. s. 511. — De uttalanden som åsyftas av Thornstedt redovisas här i avsnitt 6.2.2, 6.2.3, 6.2.5 och 6.2.10.

⁴ Thornstedt a. a. s. 511.

⁵ Thornstedt a. a. s. 511 f.

⁶ Thornstedt a. a. s. 512.

⁷ Thornstedt a. a. s. 512 f.

⁸ Thornstedt a. a. s. 513 f.

⁹ Se prop. 1972:96, avsnitt 6.2.9 nedan, och prop. 1974:95, avsnitt 6.5.4 vid behandlingen av 15 kap. BrB.

6.2.9 Prop. 1972:96

I förarbetena till det 1972 införda straffstadgandet i 16 kap. 14 a § BrB rörande grovt dobbleri finns vissa uttalanden rörande de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet. I prop. 1972:96 konstateras sålunda i avsnittet om »gällande ordning» att flertalet brott mot BrB anses ha universell giltighet, medan straffbestämmelser rörande näringsrättsliga förseelser och ordningsförseelser i regel endast är tillämpliga på gärningar som ägt rum i Sverige. Som exempel på brott tillhörande den senare gruppen nämns dobblerbestämmelsen i 16 kap. 14 § BrB. I propositionen sägs vidare att ett brotts karaktär av ordningsförseelse i viss mån är beroende av den straffskala som gäller för brottet. Ett brott med högt maximistraff har alltså normalt universell giltighet och faller med de inskränkningar som följer av 2 kap. BrB under svensk jurisdiktion, även om det har begåtts utomlands.¹

Det nu redovisade uttalandet betonar *straffskalans betydelse* för frågan om straffstadgandenas tillämpningsområde. Vad som i första hand torde ha äsyftats i propositionen är skillnaden mellan territoriellt begränsade och extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden i svensk rätt. Att straffskalan här kan vara till en viss hjälp förefaller riktigt. När det i propositionen sägs att brott med högt maximistraff som regel har universell giltighet bör formuleringen »universell giltighet» i detta sammanhang uppfattas såsom synonym med »extraterritoriellt tillämplig». Skillnaden mellan sådana straffstadganden som ej har någon form av nationell begränsning, och sådana som har en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten är en annan fråga. Det är alldeles klart att åtskilliga brott inom gruppen *brott mot staten* i BrB *dels* har en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten, *dels* har en hög straffskala, *dels* är extraterritoriellt tillämpliga. Däremot kan dessa straffbestämmelser givetvis *ej* anses ha universell giltighet i den meningen att de icke innehåller någon form av nationell begränsning. När det gäller att lösa frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet torde den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten vara av betydligt större intresse än straffskalorna i de olika straffbestämmelserna. En sådan begränsning torde i allmänhet föreligga vid ordningsförseelserna.

I propositionen betonar departementschefen att den föreslagna straffskärpningen för grova fall av anordnande av eller tillåtande av äventyrligt spel för allmänheten *icke* innebär någon ändrad kriminalpolitisk syn på *övriga* former av dobbleri. Dobbleri som består i att någon anordnar eller tillåter äventyrligt spel under förhållanden, som ej medför att gärningen skall bedömas som grov, eller som deltar i dobbleri, vare sig detta är av sådan lindrig beskaffenhet eller inte, torde även i fortsättningen böra betraktas som en ordningsförseelse. Vid en sådan bedömning kommer dobbleri i dessa former även i fortsättningen att utgöra brott endast om gärningen har begåtts i Sverige.²

Departementschefen framhåller därefter att de kriminalpolitiska värderingar som ligger bakom införandet av den nya brottsbeteckningen *grovt dobbleri* och bestämningen av straffskalan för detta brott däremot torde leda till att en sådan gärning kommer att anses som brott *även* om gärningen är *begången utomlands*. — När detta uttalande gjordes hade det generella kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB ännu icke införts. Departementschefen förklarade emellertid att han hade för avsikt att föreslå att kravet på dubbel straffbarhet skulle bli ett huvudvillkor för att utomlands begånget brott skulle få lagföras i Sverige. — Det enda undantaget från denna huvudregel som är av intresse i detta sammanhang, säger departementschefen, avser brott som har begåtts på svenskt fartyg eller luftfartyg. Detta innebär att grovt dobbleri ombord på ett sådant fartyg alltid kommer att falla under svensk jurisdiktion även i fall då fartyget befinner sig inom gränserna för en stat där dobbleri är tillåtet. En sådan ordning är enligt min mening lämplig, förklarar departementschefen avslutningsvis.³

¹ Prop. 1972:96 s. 5 f.

² Prop. 1972:96 s. 15 f.

³ Prop. 1972:96 s. 16. — Jfr beträffande brott mot lotteriförordningen begånget inom det svenska territorialhavet ombord på utländskt fartyg, NJA 1970 s. 269, omnämnt i avsnitt 6.2.7 not 1.

6.2.10 Brottsbalkskommentaren, 1974

Under rubriken till 2 kap. BrB sägs i brottsbalkskommentaren bl. a. att detta kapitel icke reglerar vad man kan uppfatta som en konflikt mellan skilda länders rättsordningar utan allenast den utsträckning i vilken svensk straffrätt skall tillämpas. En fråga som icke bör förblandas med denna, sägs det vidare, är vad svensk straffrätt innehåller. Denna fråga

besvaras icke i 2 kap. BrB. Bestämmelserna däri *förutsätter* att det föreligger vad som är *ett brott enligt svensk lag*. Huruvida så är fallet beror av vad enligt svensk lag är straffbelagt, alltså på brottsbeskrivningarna och de regler angående brott som gäller i anslutning till dessa. Därefter redovisas i brottsbalkskommentaren olika typer av begränsningar i straffstadgandenas tillämpningsområde. Det förekommer att brottsbeskrivningarna uttryckligen inskränker det straffbara området till vad som sker *i riket*, så t. ex. 19 kap. 12 § BrB, olovlig värvning, eller vad som *förövas av svensk medborgare*, så exempelvis i 19 kap. 4 § BrB, egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, eller vad som företages *mot riket*, så i 19 kap. 1 § BrB, högförräderi, och flera andra lagrum i 19 kap. BrB. Men vanligen krävs icke enligt brottsbeskrivningens avfattning, sägs det i kommentaren, att gärningen för att vara straffbar skall ha någon anknytning till Sverige.¹

Därefter framhåller kommentaren att en sådan begränsning ibland måste göras. Det blir en *tolkningsfråga* vid de särskilda brotten om en sådan begränsning bör inläggas i brottsbeskrivningen. Vanligen bör så icke ske, sägs det. Brott sådana som mord, dråp och misshandel, stöld, bedrägeri och förskingring, skadegörelse och mordbrand är uppenbarligen enligt svensk rätt brott oberoende av några territoriella eller nationella begränsningar.² — Med hänsyn till de exempel på icke nationellt begränsade brott som nämnes, bör påståendet i kommentaren, att man vanligen icke bör inlägga någon begränsning av det diskuterade slaget i brottsbeskrivningarna, förmodligen uppfattas så, att det endast är brottsbeskrivningarna i brottsbalken som avses. Inom specialstraffrätten finns visserligen ett stort antal straffstadganden som är extraterritoriellt tillämpliga, men förmodligen kan man påstå att en territoriell begränsning vanligen bör antagas ifråga om specialstraffrätten såsom en konsekvens av en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten.

Kommentaren framhåller därefter att det vid andra brott är lika tydligt att en begränsning gäller, ehuru den icke är uttryckligen utsagd. Förseelse mot arbetarskyddslagen kan uppenbarligen icke begås annorledes än beträffande område i Sverige. Ämbetsbrotten i 20 kap. BrB kan icke begås av annan än svensk ämbetsman eller med ämbetsman likställd. Brotten mot tjänsteman i början av 17 kap. BrB anses icke kunna begås mot annan än svensk sådan. Ett undantag därifrån, säger kommentaren, vilket i själva verket bekräftar denna tolkning, är att enligt 8 § lagen (1959:590) om gränstullsamarbete med annan stat tulltjänsteman från annan stat åtnjuter skydd enligt kapitlet under utöv-

ning av tulltjänst som omfattas av samarbetet.³ Beträffande åter andra brott är det svårare att avgöra, säger kommentaren, om någon begränsning av ifrågavarande slag gäller. Exempel nämnes ej. Däremot redogör kommentaren för det ovan i avsnitt 6.2.9 redovisade uttalandet i prop. 1972:96 s. 5 f. rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet och straffskalans betydelse, när det gäller att avgöra om ett brott utgör en ordningsförseelse.⁴

Slutligen ägnar brottsbalkskommentaren åtskilligt utrymme åt en redogörelse för lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands.⁵ — De lösningar som begagnas i denna lag kan ej utan vidare användas, när det gäller att besvara tolkningsfrågan rörande den territoriella tillämpligheten hos straffbud från andra delar av straffrätten. Däremot kan lagen möjligen tjäna som förebild för andra speciella områden där en särskild lagstiftning av motsvarande slag kan vara önskvärd, exempelvis ifråga om skattebrotten. Lagen om trafikbrott utomlands och de problem som äger direkt samband med denna behandlas ej i detta sammanhang.

¹ Brottsbalkskommentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 73. — Ordet anknytning användes i kommentaren i en mera allmän betydelse och åsyftar ej anknytning enligt anknytningsreglerna i 2 kap. BrB.

² A. a. s. 73.

³ A. a. s. 73 f. — Senaste lydelsen av 8 § lagen (1959:590) om gränstullsarbete, se SFS 1975:686.

⁴ A. a. s. 74.

⁵ A. a. s. 74 ff.

6.2.11 Andra rättsfall

Publicerade rättsfall av intresse för den svenska internationella straffrätten är, som påpekats i inledningen till avhandlingen, fåtaliga. Åtskilliga av dessa gäller brott förövade i Sverige av utlänningar och olika problem som uppkommit i samband med lagföringen i Sverige eller försöken att lagföra brotten här i landet (rekvisitet i 1 kap. 2 § SL »som här i riket finnes» ifråga om utländsk gärningsman, häktning, förvisning m. fl. problem).¹ Andra rättsfall gäller brott förövade ombord på utländska fartyg som befunnit sig på svenskt territorialvatten, när brotten förövades.² I detta kapitel är det endast sådana rättsfall i vilka åtalet avsett *brott förövade utomlands* som är av intresse — rättsfall som således kan vara av betydelse för frågan om de svenska straffstad-

gandenas territoriella tillämplighet. En genomgång av NJA 1874–1974 och av rättsfallsavdelningen i SvJT 1916–1975 visar att antalet publicerade rättsfall av det slag som nu nämnts är mycket litet. Därtill kommer att åtalerna i flera fall ej blivit prövade i sak, eftersom erforderligt åtalsförordnande av regeringen saknats. I de fall där de svenska straffstadgandena faktiskt har tillämpats ifråga om brott utomlands rör det sig dessutom om sådana straffstadganden, vilkas extraterritoriella tillämplighet knappast ger anledning till tvekan. Icke i något av de nedan redovisade rättsfallen har själva tolkningsfrågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet uttryckligen diskuterats i domskälen. I det följande redovisar jag först de rättsfall som refererats i NJA, därefter de som publicerats i SvJT.

Vissa rättsfall refererade i NJA under 1960-talet avser, såsom redan nämnts, trafikbrott förövade utomlands (se härom avsnitt 6.2.6 ovan).³ De medtages ej i detta avsnitt. Inte heller medtages rättsfall rörande tillämpningen av den svenska utlämningslagstiftningen, eftersom de ej kan sägas bidra till att lösa tolkningsproblemet rörande de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet.⁴ Såvitt jag har kunnat finna med ledning av vad som antecknats under 1 kap. SL resp. 2 kap. BrB i de olika registren till NJA återstår därefter i NJA:s referatavdelning endast fyra rättsfall av intresse för den fråga som här diskuteras. Ett av dessa, det s. k. von Herder-fallet, *NJA 1946 s. 65*, är av en mycket speciell karaktär. Målet gällde ansvar å en tysk medborgare, von Herder, som under tjänstgöring vid den tyska ockupationsmakten i Norge bedrivit verksamhet för utrönande av svenska militära hemligheter. HD fann att denna verksamhet enligt *folkrättsliga grundsatser*, vilka jämväl skulle vinna tillämpning efter svensk rätt, ej var sådan att den kunde medföra ansvar för von Herder. — Detta mål, som i och för sig är av principiellt intresse, eftersom det belyser de folkrättsliga inskränkningarna i den svenska straffrättens tillämplighet, kan dock lämnas åt sidan i detta sammanhang.⁵

I *NJA 1920 s. 27* åtalades en svensk medborgare för brott förövade i Petrograd. Gärningsmannen hade uppsåtligen dödat två personer, en svensk medborgare och en utlänning, dessutom hade han i samband därmed olovligen tillgripit en penningsumma från ett utländskt bolag. Erforderligt åtalsförordnande ifråga om de mot den utländska medborgaren och bolaget begångna brotten hade meddelats av regeringen. Anledningen till att detta mål refererats i NJA synes närmast

vara att olika uppfattningar framkom om hur de åtalade gärningarna rätteligen borde rubriceras. (Det yppades bl. a. olika meningar om huruvida mord eller dråp förelåg.) Att de straffstadganden som var aktuella i målet — *mord* resp. *dråp* samt *rån* — var extraterritoriellt tillämpliga synes det, naturligt nog, ej ha rått någon tvekan om.

I *NJA 1950 s. 140* åtalades en svensk för brott mot den svenska *valutaförordningen* förövade i Danmark. Den tilltalade erkände att han begått de åtalade gärningarna men gjorde gällande att dessa icke utgjorde brott mot Sverige eller svensk man och att de följaktligen ej kunde åtalas här i riket utan regeringens förordnande. Åklagaren genmälde att något sådant förordnande icke var erforderligt. Brott mot valutaförordningen riktade sig mot ett straffskyddat intresse, beträffande vilket svenska staten måste uppfattas såsom bärare, och utgjorde därför brott mot Sverige. Denna uppfattning delades ej av RR:n men väl av HovR:n, som visade målet åter till RR:n. HD fann ej skäl meddela prövningstillstånd.⁶ — Att den svenska valutaförordningen är extraterritoriellt tillämplig framhålles bl. a. av Thornstedt, se avsnitt 6.2.8 ovan.

I *NJA 1963 s. 237* åtalades en svensk, som var anställd vid den svenska FN-kontingenten i Kongo, för vissa brott förövade i Kongo mot en annan svensk, som också var anställd vid FN-kontingenten. Åtalet avsåg, förutom *tjänstefel* enligt 25 kap. 4 § SL, följande *brott enligt 26 kap. SL*: missbruk av förmanskap, 5 §, missfirmelse mot krigsman, 8 §, oskickligt beteende, 9 §, och onykterhet i tjänsten, 14 §. Åklagaren gjorde i målet gällande att svensk straffrätt var tillämplig och svensk domstol behörig på grund av anknytningsregeln i 1 kap. 3 a § SL om brott av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig. HD fann att brotten fick anses begångna mot Sverige eller svensk man och att svensk domstol enligt 1 kap. 1 § 1 st. SL var behörig att utan särskilt förordnande av regeringen upptaga åtalet.⁷ — Att brotten i 25 kap. SL och 26 kap. SL borde tolkas såsom extraterritoriellt tillämpliga ifrågasattes ej i målet.

I de rättsfall som publicerats i SvJT:s rättsfallsavdelning 1916–1975 har frågan om ansvar för brott utomlands, såvitt jag har kunnat finna, varit aktuell i sex mål. Endast i ett av dessa, som gällde tillämpningen av en specialstraffrättslig bestämmelse, har åtalet prövats i sak (och medfört fällande dom). I de övriga fallen, varav tre gällde straffbestämmelser i SL och två specialstraffrättsliga bestämmelser, har åtalen ej upptagits till prövning. I allmänhet har detta berott på att erforderligt åtalsförordnande av regeringen saknats.

Jag redovisar först de mål som avsett straffbestämmelser i SL. — I *SvJT 1936 rf. s. 71 nr 48* ansågs åtal för *fosterfördrivning* förövad av svensk kvinna i Köpenhamn ej kunna prövas vid svensk domstol utan förordnande av regeringen. Brottet ansågs således ej vara förövat mot svenskt intresse (mot »Sverige eller svensk man» enligt 1 kap. 1 § SL).⁸ — I *SvJT 1952 s. 291* gällde åtalet *urkundsförfalskning* (ändring av vissa anteckningar m. m. i ett svenskt pass), som förövats i Danmark av en svensk medborgare. Gärningen ansågs ej utgöra brott mot Sverige och åtalet kunde således ej upptagas till prövning utan förordnande av regeringen.⁹ — I *SvJT 1964 rf. s. 22* avsåg åtalet *brott* förövade av svensk medborgare *mot utlännning*. Gärningsmannen var vid tillfället anställd i en svensk teknikerkontingent som av Sverige ställts till FN:s förfogande för tjänstgöring i Kongo. Åtalet gällde följande där förövalda brott: misshandel, varav kommit lindrigare sjukdom, i förening med resande av livsfarligt vapen och åsidosättande av tjänsteplikt samt rättsstridigt tvång i förening med åsidosättande av tjänsteplikt. Åklagaren påstod att gärningsmannen var att anse som krigsman. HovR:n fann lika med RR:n att detta ej var fallet. Följaktligen kunde åtalet ej upptagas till prövning enligt det av åklagaren åberopade lagrummet, 1 kap. 3 a § SL om brott av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig. Något åtalsförordnande fanns ej, varför åtalet avvisades.¹⁰

Därest åtalsförordnande av regeringen hade funnits i de tre sist redovisade målen hade åtalen säkerligen prövats i sak. De i målen aktuella straffstadgandena i SL — *fosterfördrivning*, *urkundsförfalskning*, *misshandel* och vissa andra brott — torde nämligen allmänt ha uppfattats som extraterritoriellt tillämpliga.

I *SvJT 1926 rf. s. 47* väcktes enskilt åtal av en svensk medborgare mot svenska sändebudet i Mexico för vissa gärningar som skulle ha förövats därstädes. Åtalet prövades icke i sak. Rättsfallet saknar därför intresse för den fråga som här diskuteras. — I *SvJT 1935 rf. s. 28* åtalades delägarna i en svensk bankirfirma för *försäljning* i Norge av *svenska premieobligationer* utan erforderligt tillstånd av riksgäldskontoret. Dagsböter utdömdes enligt viss specialstraffrättslig bestämmelse. — I *SvJT 1963 rf. s. 31* ansågs den omständigheten att vissa i Sverige gällande *regler om arbetstid m. m. i yrkestrafikförordningen* skulle äga motsvarande tillämpning vid vissa transporter utomlands ej innefatta ett generellt förordnande av regeringen om åtal ifråga om brott utomlands av detta slag, vilket åklagaren gjorde gällande i målet.¹¹

- ¹ Beträffande rekvisitet »*som här i riket finnes*», se NJA 1952 s. 29. Jfr NJA 1953 s. 524, NJA 1961 s. 235, NJA 1963 s. 54 samt SvJT 1958 rf. s. 34 nr 24 och SvJT 1961 rf. s. 6. — Vissa frågor rörande *förvisning*, se NJA 1969 s. 113, NJA 1969 s. 191, NJA 1973 s. 350, NJA 1974 s. 88 och NJA 1974 s. 668. Se även SvJT 1973 rf. s. 20, SvJT 1973 rf. s. 85 nr 58, SvJT 1975 rf. s. 13 och SvJT 1975 rf. s. 22.
- ² Beträffande brott förövade i Sverige *ombord på utländskt fartyg*, se NJA 1944 s. 144 (jfr Naumann, Tidskrift för lagstiftning, 1870 s. 383), NJA 1960 s. 479 och NJA 1970 s. 269. Se även SvJT 1945 rf. s. 89.
- ³ Ifråga om *trafikbrott utomlands*, se NJA 1960 s. 430, som redovisats ovan i avsnitt 6.2.6, NJA 1961 s. 507, NJA 1961 s. 596 och NJA 1967 s. 409. Se dock numera lagen (1971:965) om straff för trafikbrott som begåtts utomlands. — Vissa frågor rörande trafikbrott förövade i Sverige *av utlänningar*, se NJA 1961 s. 235 och SvJT 1972 rf. s. 70.
- ⁴ Vissa frågor rörande tillämpningen av den svenska *utlämningslagstiftningen* m. m., se NJA 1914 s. 261, NJA 1916 s. 604, NJA 1919 s. 237, NJA 1921 s. 211, NJA 1927 s. 525, NJA 1931 s. 223, NJA 1936 s. 736, NJA 1960 s. 387, NJA 1961 s. 124 A, NJA 1962 s. 467, NJA 1972 s. 358 och NJA 1975 s. 115.
- ⁵ Rättsfallet *NJA 1946 s. 65* har ofta behandlats i den svenska juridiska litteraturen, se Regner, Rättspraxis i litteraturen, 1969, s. 213.
- ⁶ Se beträffande *NJA 1950 s. 140*, Regner a. a. s. 267.
- ⁷ Se beträffande *NJA 1963 s. 237*, Regner a. a. s. 369 och Strahls utförliga kommentar till rättsfallet i SvJT 1967 s. 401 ff.
- ⁸ I samband med de s. k. Polen-aborterna på 1960-talet uppkom på nytt frågan huruvida fosterfördrivning av svensk kvinna utomlands utgjorde ett brott mot svenskt intresse, se härom Thornstedt i SvJT 1966 s. 515 not 31.
- ⁹ Se beträffande *SvJT 1952 s. 291*, Strahl i SvJT 1953 s. 556 och Karlgren i SvJT 1956 s. 402.
- ¹⁰ *SvJT 1964 rf. s. 22* har kommenterats av Strahl i SvJT 1967 s. 403.
- ¹¹ Se om *SvJT 1963 rf. s. 31*, Strahl i SvJT 1967 s. 403 f.

6.2.12 Avslutning

I det föregående har jag relativt utförligt redovisat och till en del kommenterat vissa tidigare uttalanden rörande de svenska straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Till en början kan konstateras att man i allmänhet *samtidigt nämner* den personella och den territoriella begränsningen samt den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten. Var och en av dessa begränsningar har givetvis sin självständiga betydelse, men när man diskuterar straffrättens tillämplighet i rummet är det framförallt motsättningen mellan territoriellt begränsade och extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden som bör belysas. Detta sker ej alltid på ett fullt klart sätt. Dessutom är det viktigt att försöka

komma underfund med hur de tre olika begränsningarna förhåller sig till varandra. Denna fråga har jag redan berört i avsnitt 6.1 ovan. Den kommer att ytterligare belysas i avsnitt 6.5.

Därnäst kan konstateras att man i den äldre svenska doktrinen ej gjorde någon klar skillnad — åtminstone såvitt gällde straffstadgandena i strafflagen — mellan sådana begränsningar i de olika straffbuden som *direkt* framgick av respektive straffstadgandes ordalydelse och sådana begränsningar som i vissa fall borde *tolkas in* i straffbestämmelserna. Så småningom har *själva tolkningsproblemet* rörande den territoriella tillämpligheten blivit klart erkänt inte bara ifråga om specialstraffrättsliga straffstadganden utan även ifråga om sådana brottsbeskrivningar som placerats i strafflagen eller i brottsbalken. Själva den metod som används när man diskuterar de aktuella frågorna, kan i korthet karakteriseras på följande sätt. I de olika uttalandena förekommer mer eller mindre allmänna formuleringar om straffstadgandenas natur. Man ger även exempel på klara fall av extraterritoriell tillämplighet — exemplen är i allmänhet hämtade från strafflagen eller brottsbalken — och på sådana straffstadganden där den territoriella begränsningen anses uppenbar. Någon gång nämns något enstaka exempel på straffstadganden där tvekan kan uppstå om den territoriella tillämpligheten. De hittillsvarande uttalandena synes i allmänhet ge föga ledning för lösningen av frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet i tveksamma fall.

Det kan måhända ha ett visst intresse att rekapitulera de mer *allmänna formuleringarna* rörande den territoriella tillämpligheten — med bortseende från de nämnda exemplen på straffstadganden av det ena eller andra slaget. Bergendal säger vid behandlingen av den svenska specialstraffrätten att vissa författningar allenast avser att reglera förhållandena inom den svenska statens område. Agge framhåller — i samband med diskussionen av nationalitetsprincipen — att det icke är någon uppgift för hemlandets lag att skydda främmande statliga eller politiska intressen. Straffrättskommittén säger att en begränsning kan följa av lagbestämmelsernas natur. HD nämner i rättsfallet NJA 1960 s. 430 att ett straffbud kan vara så anpassat efter förhållandena i Sverige eller i övrigt ha sådan natur att det icke bör äga tillämpning å ett handlande utom riket. I brottsbalkskommentaren begagnas ytterligare ett uttryck, nämligen anknytningen till Sverige, dvs. gärningens anknytning som sådan enligt en mera allmän bedömning med bortseende från vad som i denna avhandling benämnes anknytningsreglerna. När Thorn-

stedt diskuterar gäldenärsbrottens territoriella tillämplighet, betonar han deras nära anknytning till annan svensk lagstiftning. — Alla de nu redovisade formuleringarna torde kunna uppfattas som mer eller mindre synonyma. Det centrala är — helt naturligt — *straffstadgandets syfte*. Har straffstadgandet enbart till syfte att reglera förhållandena i Sverige eller har det ett vidsträcktare syfte, dvs. är det även tillämpligt ifråga om utomlands förövade gärningar? Som jag i fortsättningen försöker visa i avsnitt 6.5 vid genomgången av brotten i 3–22 kap. BrB blir den primära frågan huruvida ett visst straffstadgande är nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten eller ej. Därefter får man försöka besvara frågan om straffstadgandets territoriella tillämplighet.

6.3 ANKNYTNINGSREGLERNA OCH STRAFFSTADGANDENAS TERRITORIELLA TILLÄMPLIGHET

När man diskuterar straffrättens tillämplighet i rummet, kan man mycket väl undersöka anknytningsreglerna för sig och de olika typerna av nationell begränsning hos straffstadgandena för sig. Vart och ett av de båda problemområdena behandlas s. a. s. isolerat. Detta får sägas vara det normala sättet att gå till väga. I detta avsnitt skall jag emellertid undersöka *det juridiskt tekniska sambandet* mellan de nuvarande anknytningsreglerna i 2 kap. BrB och straffstadgandenas territoriella tillämplighet. Det visar sig härvid att kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. BrB medför att de i och för sig extraterritoriellt tillämpliga straffstadgandena kan indelas i *olika grupper*. (Resonemangen i det följande avser främst brotten i brottsbalken men torde vara tillämpliga även ifråga om specialstraffrätten.) Innan jag närmre redogör härför, skall jag i korthet beröra hur det egentliga tolkningsproblemet rörande straffstadgandenas territoriella tillämplighet helt skulle kunna *elimineras* med hjälp av olika lagstiftningsmetoder.

En metod, som möjligen skulle kunna användas för att avskaffa tolkningsproblemet rörande den territoriella tillämpligheten, är att genom olika *uppräknings* i anknytningsreglerna exakt ange vilka straffstadganden som är extraterritoriellt tillämpliga. I 2 kap. 3 § 5 p. BrB finns ett exempel på en kortfattad uppräkning av detta slag. De straffstadganden som där nämnes, flygplanskapning m. fl. brott, är klart extraterritoriellt tillämpliga. Helt allmänt kan sägas att ju snävare tillämpningsområde man ger den egna straffrätten beträffande brott utomlands, desto närmre till hands ligger det att begagna den här an-

tydda enumerationsmetoden. Detta hindrar inte att metoden möjligen skulle kunna begagnas, även när man såsom i Sverige tillerkänner den egna straffrätten en i och för sig väl motiverad, vidsträckt tillämplighet ifråga om brott utomlands. I avsnitt 6.1 nämnde jag att den svenske lagstiftaren endast löst »halva problemet» rörande straffrättens tillämplighet i rummet med hjälp av anknytningsreglerna i 2 kap. BrB. Om man önskar att på en gång lösa »hela problemet» med hjälp av uppräkningsreglerna i anknytningsreglerna av extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden, kräver detta troligtvis att man samtidigt ger anknytningsreglerna en i viss mån annan, mindre kompakt utformning än den nuvarande.

Ett annat sätt att avskaffa tolkningsproblemet rörande den territoriella tillämpligheten är att utarbeta de objektiva rekvisiten i samtliga svenska straffstadganden på ett sådant sätt, att det av stadgandets ordalydelse *direkt framgår* huruvida det är territoriellt begränsat eller extraterritoriellt tillämpligt. En sådan lösning är dock ur lagstiftnings-teknisk synpunkt ännu omständligare än den föregående metoden och kan därför knappast rekommenderas. En annan sak är att det vid tillkomsten av ny lagstiftning kan vara önskvärt att frågan om straffbestämmelsernas territoriella tillämplighet erhåller en klar reglering och ej lämnas öppen.

En tredje lösning, som måhända är mer användbar än de båda tidigare nämnda, är att i 2 kap. BrB eller ännu hellre i en *särskild lag* uppställa *vissa huvudregler* beträffande de svenska straffstadgandenas nationella begränsning och territoriella tillämplighet. Samtidigt som en sådan lag infördes skulle vissa straffstadganden i den svenska brottskatalogen förtydligas. Ifråga om straffstadgandena i 3–22 kap. BrB skulle utgångspunkten vara att de är extraterritoriellt tillämpliga. Alla undantag härifrån bland brotten i BrB skulle föras med det objektiva rekvisitet »här i riket» eller något motsvarande uttryck. Även den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten borde på lämpligt sätt angivas i en sådan lag. Ifråga om specialstraffrätten kunde utgångspunkten vara att de olika straffbestämmelserna är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och territoriellt begränsade. Samtliga undantag härifrån skulle föras med sådana objektiva rekvisit att den extraterritoriella tillämpligheten klart framgick av själva straffstadgandets ordalydelse eller i vart fall av särskilda regler rörande det geografiska tillämpningsområdet för den lag i vilken straffbestämmelsen ingick.

Som nyss påpekats innehåller 2 kap. 3 § 5 p. BrB en uppräkningslista av vissa brott. Följande fem brott uppräknas i lagrummet: kapning av luftfartyg, luftfartssabotage, folkrättsbrott, försök till kapning av luftfartyg samt försök till luftfartssabotage. De båda första brotten behandlas i 13 kap. 5 a § BrB. Försök till dessa brott straffbelägges i 13 kap. 12 § BrB. Folkrättsbrottet har upptagits i 22 kap. 11 § BrB. Med hänsyn till regeln i 2 kap. 3 § 5 p. BrB kan det inte råda någon tvekan om att de nu nämnda straffbestämmelserna är tillämpliga ifråga om utomlands förövade gärningar. Här föreligger således ej något egentligt tolkningsproblem rörande den territoriella tillämpligheten. Detta är emellertid enligt min mening det *enda* exemplet i 2 kap. BrB på att frågan om den territoriella tillämpligheten *uttryckligen* löses med hjälp av anknytningsreglerna. Möjligen kan man påstå att även anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB löser frågan om den territoriella tillämpligheten hos vissa svenska straffstadganden. Enligt detta lagrum kan den som utom riket förövat brott dömas här för utan hänsyn till lagen på gärningssorten, förutsatt att det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver. Med hänsyn till denna regel förefaller det måhända ej orimligt att hävda att alla straffstadganden i svensk straffrätt med ett straffminimum av fängelse i fyra år eller däröver är extraterritoriellt tillämpliga. Måhända bör man dock i stället tolka anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB så, att den territoriella tillämpligheten hos sådana straffstadganden som innehåller ett straffminimum av fängelse i fyra år eller däröver diskuteras från fall till fall. Oavsett hur det förhåller sig med den sist behandlade anknytningsregeln, kan man konstatera att de nuvarande anknytningsreglerna i 2 kap. BrB i mycket liten omfattning direkt löser frågan om de enskilda straffstadgandenas territoriella tillämplighet.

I mina hittillsvarande resonemang har jag såvitt gäller den territoriella tillämpligheten nöjt mig med att skilja på två kategorier av straffstadganden, sådana som är territoriellt begränsade och sådana som är extraterritoriellt tillämpliga. När man närmre undersöker sambandet mellan anknytningsreglerna och straffstadgandenas territoriella tillämplighet, visar det sig att man får skilja på olika kategorier av extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden. Detta är en följd av det krav på dubbel straffbarhet som anknytningsreglerna uppställer för vissa situationer. Detta krav sammanhänger i sin tur med olika typer av brott – vid vissa brott avstår man avsiktligt från kravet på dubbel straffbarhet – samt med olika typer av gärningssorter utomlands. När en gärning

förövats på främmande stats territorium, kan man åtminstone i vissa fall kräva att den skall vara straffbar enligt lagen på gärningsorten. Något sådant krav kan däremot överhuvudtaget ej uppställas när gärningen förövats på område som ej tillhör någon stat. Ifråga om brott på svenska fartyg och svenska luftfartyg har den svenske lagstiftaren valt att icke i något fall beakta utländsk strafflag.

Om man således ordnar de i och för sig extraterritoriellt tillämpliga straffstadgandena i svensk rätt med beaktande av kravet på dubbel straffbarhet i anknytningsreglerna, kan man genast konstatera att man erhåller två grupper, nämligen sådana som är *ovillkorligt* resp. *villkorligt* extraterritoriellt tillämpliga. Att ett straffstadgande i svensk rätt är ovillkorligt extraterritoriellt tillämpligt innebär följaktligen att något krav på dubbel straffbarhet ej finnes. Samtliga villkor för åtal och dom i Sverige finns i detta fall i svensk straffrätt. Ett villkorligt extraterritoriellt tillämpligt straffstadgande i svensk rätt fordrar däremot för sin tillämplighet att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. För lagföring i Sverige krävs alltså i detta fall att även vissa straffrättsliga villkor i gärningsortens lag är uppfyllda. Ytterligare en iakttagelse rörande sambandet mellan anknytningsreglerna och straffstadgandenas territoriella tillämplighet kan göras. Vissa straffstadganden är sådana att något krav på dubbel straffbarhet aldrig gäller, andra straffbestämmelser är sådana att kravet på dubbel straffbarhet ibland gäller, ibland icke gäller. Följaktligen kan de i och för sig extraterritoriellt tillämpliga straffstadgandena i svensk rätt indelas i två huvudgrupper:

- (1) *straffstadganden som alltid är ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga,*
- (2) *straffstadganden som antingen är ovillkorligt eller villkorligt extraterritoriellt tillämpliga.*

Den första huvudgruppen omfattar tre fall, nämligen *dels* de straffstadganden som uppräknas i 2 kap. 3 § 5 p. BrB, flygplanskapning m. fl. brott, *dels* sådana särskilt grova brott som avses i 2 kap. 3 § 6 p. BrB med ett straffminimum av fängelse i fyra år eller däröver, *dels* sådana straffbestämmelser vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. I sistnämnda fall blir anknytningsregeln ifråga om brott mot Sverige i 2 kap. 3 § 3 p. BrB tillämplig.

Den andra huvudgruppen utgöres av *övriga* extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden, dvs. sådana som icke har någon nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. Dessa straffstadganden blir *villkorligt tillämpliga* i de fall där anknytningsreglerna innehåller ett krav

på dubbel straffbarhet, dvs. som regel när brottet förövats på främmande stats territorium, och *ovillkorligt tillämpliga* när något sådant krav ej finnes, dvs. när brottet förövats på område som ej tillhör någon stat eller när brottet visserligen förövats på främmande stats territorium men något av de i 2 kap. 3 § uppräknade undantagen från kravet på dubbel straffbarhet är tillämpligt. Såvitt gäller dessa undantag är det av särskilt intresse att undersöka hur uttrycket »brott mot Sverige» i 2 kap. 3 § 3 p. BrB bör tolkas. Denna fråga diskuteras i avsnitt 6.4 nedan.

En tredje grupp av extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden utgöres av trafikbrotten. Dessa är alltid villkorligt extraterritoriellt tillämpliga, eftersom de rimligtvis icke kan förövas på område som ej tillhör någon stat. — Möjligen kan det inom specialstraffrätten finnas fler brott som får räknas till samma kategori som trafikbrotten. (Jfr även i avsnitt 6.5.3 vad som sägs om brottet åverkan enligt 12 kap. 2 § 2 st. BrB.)

6.4 SÄRSKILT OM »BROTT MOT SVERIGE»

6.4.1 Inledning

När det gäller sambandet mellan anknytningsreglerna i 2 kap. BrB och frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet, är det nödvändigt att särskilt undersöka vad som avses med »brott mot Sverige» enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Skall detta uttryck omfatta endast sådana straffstadganden vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten — brott mot Sveriges inre eller yttre säkerhet osv. — eller kan det även innefatta straffbestämmelser där en sådan begränsning ej finnes? Hur denna fråga besvaras har betydelse för kravet på dubbel straffbarhet och därmed även för indelningen av de extraterritoriellt tillämpliga straffstadgandena i olika grupper (jfr avsnitt 6.3 ovan). — Frågan rörande innebörden av uttrycket brott mot Sverige har naturligtvis även ett självständigt intresse när man skall fastställa innehållet i de svenska anknytningsreglerna.

Att exempelvis mutbrott utomlands av svensk statlig eller kommunal tjänsteman utgör brott mot Sverige och att lagen på gärningsorten följaktligen saknar betydelse ur svensk synpunkt, torde det råda enighet om. Men hur förhåller det sig exempelvis med förmögenhetsbrott

mot svenska staten? Skall man även i detta fall bortse från lagen på gärningsorten? I den fortsatta framställningen kommer jag att visa att denna fråga troligen bör besvaras jakande. Om ett förmögenhetsbrott utomlands riktar sig emot en svensk medborgare, krävs det däremot enligt huvudregeln i 2 kap. 2 § 2 st. BrB att gärningen ej är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. Denna skillnad mellan förmögenhetsbrott mot svenska staten (och vissa i anknytningsreglerna därmed likställda rättssubjekt) och svenska medborgare (och vissa i BrB därmed likställda rättssubjekt) är en följd av 1972 års reform av 2 kap. BrB.

I 1864 års strafflag fanns regler om brott mot Sverige och svensk man som motsvarade de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB. Brott utomlands av svensk medborgare mot Sverige eller svensk man var således ovillkorligt underkastade svensk straffrätt enligt 1 kap. 1 § SL. Ifråga om utländsk gärningsman gällde att brott utomlands mot Sverige eller svensk man var villkorligt underkastade svensk straffrätt enligt 1 kap. 2 § SL. Lagen på gärningsorten beaktades ej enligt någon av dessa anknytningsregler. — Ifråga om brott av utlänning kunde man från svensk sida dock taga hänsyn till lagen på gärningsorten i samband med den särskilda prövningen av åtalsfrågan.

I förarbetena till 1972 års ändring av 2 kap. BrB gavs frågan om brott mot Sverige ett mycket begränsat utrymme (se avsnitt 6.4.4 nedan). Exempelvis frågan om förmögenhetsbrott mot svenska staten diskuterades ej. Man synes dock kunna draga den slutsatsen av förarbetena att uttrycket bör tolkas på samma sätt som i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. Inte heller förarbetena till de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB tar upp frågan om förmögenhetsbrott mot svenska staten. Förarbetena synes emellertid ansluta sig till den då gängse uppfattningen om tolkningen av formuleringen brott »emot Sverige» i 1 kap. SL (se avsnitt 6.4.3 nedan). Med hänsyn härtill kommer jag att redovisa vissa uttalanden i den straffrättsliga litteraturen rörande innebörden av sistnämnda uttryck (avsnitt 6.4.2 nedan). I äldre svensk doktrin har vissa författare uttryckligen framhållit att förmögenhetsbrott utomlands mot svenska staten utgör brott »emot Sverige».

I den fortsatta framställningen kommer jag att i viss mån uppehålla mig även vid uttrycket brott »emot svensk man». Anledningen härtill är att det som sägs i litteraturen om tolkningen av detta uttryck också kan vara av betydelse för tolkningen av det uttryck som främst diskuteras i det följande, brott »emot Sverige». I den äldre litteraturen behandlades nästan alltid dessa båda uttryck mer eller mindre

samtidigt. Detta var naturligt med hänsyn till innehållet i anknytningsreglerna i 1 kap. SL och i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse.

6.4.2 1 kap. 1 och 2 §§ SL

I uttalandena rörande tolkningen av uttrycket brott »emot Sverige eller svensk man» i 1 kap. SL finner man *dels* vissa allmänna formuleringar angående de rättsliga intressen som omfattas av uttrycket, *dels* olika exempel på sådana brott som utgör angrepp mot Sverige eller svensk man, *dels* i vissa fall exempel på sådana gärningar som icke kan hänföras till denna grupp. I detta sammanhang synes det framförallt vara de anförda exemplen som bör redovisas, även om en del av de gärningar som nämnes numera är avkriminaliserade. Detta gäller särskilt de exempel som anger vad som icke kan betraktas som brott mot Sverige. Dock är Agges uttalanden rörande brottets angreppsobjekt, vilka synes ha influerat straffrättskommitténs formuleringar i förslaget till brottsbalk, fortfarande av direkt intresse för den här behandlade tolkningsfrågan. Som en utgångspunkt för de fortsatta resonemangen redovisar jag därför vad Agge anför om tolkningen av 1 kap. 1 och 2 §§ SL i de hänseenden som nu diskuteras:

Med uttrycket *mot Sverige eller svensk man* i nämnda lagrum torde böra förstås sådana fall, då brottets *omedelbara* angreppsobjekt utgöres av svensk mans just genom det ifrågavarande straffbudet rättsligt skyddade intresse, resp. av ett straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare. Sålunda straffas utan vidare enligt svensk lag exempelvis brott mot svensk mans kroppsliga integritet, ära eller förmögenhet, samt brott mot offentlig myndighet eller mot statens säkerhet ävensom ämbetsbrott av svensk tjänsteman utomlands.¹

Vad först gäller tolkningen av uttrycket brott emot svensk man, bör Agges uttalanden jämföras med vad Hagströmer och Bergendal tidigare anfört om samma fråga.

Hagströmer anknyter till definitionen av begreppet målsägande i 6 kap. 8 § SL. I detta lagrum stadgades: »Målsägande är den, emot vilken brott begånget är, eller som därav förnärmad blivit eller skada lidit; så ock den, som för den förnärmade eller skadade målsmannarätt äger eller eljest satt är att talan föra». — Jfr numera 20 kap. 8 § sista stycket RB: »Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada.» — Vid besvarandet av frågan mot vem ett brott skall anses begånget, bör man icke uteslutande fästa sig vid den rättskränkning som utgör det principala i den förelig-

gande brottsarten, säger Hagströmer, utan vid varje kränkning av annans rätt som ingår i brottet såsom en nödvändig eller åtminstone i straffbudet möjlig beståndsdel. Även om man icke upptager äktenskapsbrott, mened osv. ibland brotten mot enskild utan bland brotten mot det allmänna, fortsätter han, blir alltså den make som förorättats genom ett äktenskapsbrott eller den part till vars nackdel en mened ägt rum osv. att anse såsom den mot vilken brottet (jämväl) blivit begånget.² Att Hagströmer ej helt anknyter till målsägandebegreppet framgår av följande av honom nämnda exempel: mordbrand å annans egendom är ej att räkna såsom begången emot svensk man, därför att en svensk assuradör fått utbetala brandskadeersättning för den uppbrända egendomen, ehuru denne visserligen måste anses för målsägande vid brottet.³

Bergendal framhåller att svensk man får anses angripen icke blott genom ett mot honom begånget misshandels- eller ärekränkingsbrott, tillgrepp eller andra dylika brott, vilka bestraffas just i egenskap av kränkningar mot enskild person. Utan även en gärning, som bestraffas av hänsyn till för hela samhället gemensamma intressen, säger *Bergendal*, måste anses i nu förevarande mening begången mot svensk man om brottet närmast riktats mot honom, t. ex. mened, om den kunnat ofördelaktigt inverka på en svensk mans ställning i en rättegång i utlandet, likaså utomlands begången förfalskning av en utlännings namnteckning om därigenom förlust påförts en svensk osv.⁴

Även om *Agge* själv ej direkt hänvisar till de båda nu redovisade tidigare uttalandena i svensk doktrin, synes han klart ha tagit avstånd från den vidsträcktare tolkningen av uttrycket brott emot svensk man, vilken företrädades av Hagströmer och *Bergendal*. Såsom strax skall redovisas förefaller straffrättskommittén i förslaget till brottsbalk ha anslutit sig till *Agges* uppfattning i denna fråga. Vid tolkningen av begreppet brott mot svensk man i 2 kap. BrB synes man således böra utgå från gängse uppfattning inom straffrätten om brottets angreppsobjekt och ej från målsägandebegreppet, i den mån detta ger en vidsträcktare tolkning.⁵ Motsvarande bör gälla ifråga om brott emot Sverige, eftersom *Agge* och sedermera straffrättskommittén framhåller att brottets *omedelbara* angreppsobjekt skall utgöras av ett straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare.

Jag skall därefter ange vilka exempel på brott mot Sverige som har anförts. Det synes därvid ej nödvändigt att i detalj redovisa de olika författarnas formuleringar. Till en början kan nämnas följande exem-

pel: majestätsbrott,⁶ brott mot Sveriges inre eller yttre säkerhet,⁷ brott mot statens ämbets- eller tjänstemän,⁸ samt ämbetsbrott av svensk ämbets- eller tjänsteman utomlands.⁹ Vid sådana brott som nämnes i dessa exempel föreligger det – enligt den av mig begagnade terminologin – en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. Brott vid vilka en sådan begränsning föreligger synes alltid utgöra brott mot Sverige – i den mån straffbestämmelsen är extraterritoriellt tillämplig (se även avsnitt 6.4.5 nedan).

Carlén, Assarsson och Flensburg räknar även straffbara angrepp mot svenska statens egendom till brotten mot Sverige. Likaså hänför de till denna grupp vad som idag skulle kallas penningförfalskning – förutsatt att det är fråga om svenskt mynt eller svensk sedel.¹⁰

En tillämpning av ovanstående exempel på brotten i brottsbalken skulle innebära att följande brott utgör brott mot Sverige: förmögenhetsbrott (8–12 kap. BrB) mot svenska staten liksom penningförfalskning, när det är fråga om svenskt mynt eller svensk penningssedel (14 kap. 6 § BrB), samt brott mot allmän verksamhet (17 kap. BrB), högmålsbrott (18 kap. BrB), brott mot rikets säkerhet (19 kap. BrB) samt ämbetsbrott (20 kap. BrB, ursprungliga lydelsen).

Som jag inledningsvis påpekade har vissa författare även anfört exempel på sådana gärningar som *icke* kan anses utgöra brott emot Sverige. Det kan ha ett visst intresse att något granska dessa exempel, trots att de till en del kan verka förbryllande. – *Carlén* framhåller att en kränkning av sådana intressen som endast medelbart är av intresse för staten, ej torde kunna räknas till brott emot Sverige. Gäckeri av gudstjänsten eller lösaktigt leverne i främmande land kan t. ex. ej rimligtvis anses kränka svenska statens rätt, säger *Carlén*. Han påpekar att en svensk undersåte, som gör sig skyldig till sådana gärningar, ej kan åtalas i Sverige utan Konungens förordnande och att en utlänning icke alls är underkastad svensk straffrätt för sådana brott.¹¹

Den principiella gränsdragning som *Carlén* gör mellan intressen av omedelbar och medelbar betydelse för staten förefaller i och för sig rimlig. Däremot kan de exempel han anför måhända synas något förbryllande för en nutida läsare. Det må därför erinras om att religionsbrotten i äldre rätt uppfattades som de allvarligaste brotten mot staten.

Ur en mer allmän synpunkt kan det väl sägas att varje brott utomlands av något så när allvarlig beskaffenhet förövat av en svensk medborgare kan vara skadligt för Sveriges anseende i utlandet. Det förefaller dock helt orimligt att tolka uttrycket brott mot Sverige på ett

sådant sätt att det skulle omfatta varje brott som på något sätt varit skadligt för Sveriges renommé i utlandet.

Hagströmer framhåller att hädelse i utlandet icke kan utgöra brott emot Sverige utan får betraktas som ett angrepp å den främmande statens religiösa grundvalar.¹²

Agge har något uppehållit sig vid frågan om vilka gärningar som icke kan anses utgöra brott emot Sverige. Han framhåller att uttrycket icke kan uppfattas så obestämt att t. ex. grövre våldsbrott mot utländsk man eller förfalskning av skriftliga bevis som använts utomlands, utan vidare skulle falla under svensk jurisdiktion.¹³ *Agge* säger ifråga om de anförda exemplen att det visserligen är ett svenskt samhällsintresse att så farliga personer som en mördare, en våldtäktsman eller en förfalskare icke skall finna asyl i *hemlandet* (min kursivering), men att brotten enligt vanliga straffrättsliga regler måste anses riktade mot utlänningens personliga integritet resp. den på gärningsorten befintliga allmänhetens intresse av bevismedlens tillförlitlighet. Brotten faller därför icke automatiskt under svensk strafflag, framhåller *Agge*.¹⁴

Frågan om vilket intresse som angripits genom ett visst brott bör, synes det mig, hållas skild från frågan vilket intresse Sverige har av att bestraffa en viss gärning som förövats utomlands. Oftast förhåller det sig kanske så, att det svenska intresset av att bestraffa en viss gärning är större om den riktat sig mot ett svenskt handlingsobjekt, än om den förövats mot ett utländskt. Men även i sådana fall där brottet helt saknar anknytning till Sverige vid själva brottstillfället — t. ex. brott utomlands av utlänning mot utlänning — kan det sedermera, dvs. när gärningsmannen finns i Sverige och av någon anledning icke utlämnas, finnas ett behov av att bestraffa gärningen i Sverige. När man diskuterar innebörden av uttrycket »brott emot Sverige», synes det ej nödvändigt att gå närmre in på de mer allmänna frågorna rörande Sveriges intresse av att bestraffa utomlands förövade brott.

¹ *Agge*, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag, häfte 1, 1944, s. 82 f.

² *Hagströmer*, Svensk straffrätt, 1901–1905, s. 83.

³ *Hagströmer* a. a. s. 83.

⁴ *Bergendal*, Lärobok, 2 uppl. 1928, s. 22 f.

⁵ Jfr beträffande läran om brottets angreppsobjekt och om målsägandebegreppet: *Olivecrona*, Rättegången i brottmål enligt RB, 3 uppl. 1968, s. 72 ff.

⁶ Se *Assarsson*, Svenska straffrättens allmänna del, 1879, s. 223 och *Hagströmer* a. a. s. 83. Jfr även *Ehrensverd*, Om verkan af utländsk straffdom i straffrättsligt hänseende, 1895, s. 27.

- ⁷ Se Assarsson a. a. s. 223, Carlén, Kommentar öfver strafflagen, 1866, s. 11, Hagströmer a. a. s. 83, Flensburg, Kommentar öfver strafflagen, 1907, s. 1, Bergendal a. a. s. 22 samt Agge a. a. s. 83.
- ⁸ Assarsson a. a. s. 223, Flensburg a. a. s. 1, Bergendal a. a. s. 22 f. och Agge a. a. s. 83. De båda senare författarna nämner »brott mot offentlig myndighet».
- ⁹ Assarsson a. a. s. 223 f., Flensburg a. a. s. 1, Bergendal a. a. s. 23 och Agge a. a. s. 83. Jfr även Ehrensvärd a. a. s. 25 f. och s. 28 f.
- ¹⁰ Carlén a. a. s. 11, Assarsson a. a. s. 223 och Flensburg a. a. s. 1.
- ¹¹ Carlén a. a. s. 11.
- ¹² Hagströmer a. a. s. 83.
- ¹³ Agge a. a. s. 83. — Vid exemplet med våldsbrott hänvisar Agge till NJA 1920 s. 27. Se om detta rättsfall avsnitt 6.2.11 ovan.
- ¹⁴ Agge a. a. s. 83.

6.4.3 2 kap. 3 § 3 p. BrB, ursprungliga lydelsen

Tolkningen av uttrycket »brott emot Sverige eller svensk man» i 1 kap. SL blev, såsom framgått av föregående avsnitt, aktuell såväl när gärningsmannen var svensk medborgare, 1 kap. 1 § SL, som när han var utlänning, 1 kap. 2 § SL. Denna tolkningsfråga kvarstod i 2 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse, ehuru lagtexten utformats på ett delvis annorlunda sätt. Anknytningsregeln beträffande brott utomlands av svensk medborgare placerades i 2 kap. 2 § 1 st. BrB, medan åtalsregeln fick sin plats i 2 kap. 5 § 2 st. BrB. Enligt det förra lagrummet hade alla brott utomlands av svensk medborgare anknytning till Sverige utan hänsyn till lagen på gärningsorten. (Ifråga om anknytningen likställdes, som ovan nämnts i olika sammanhang, utlänning med hemvist i Sverige med svensk medborgare.) I själva anknytningsregeln sägs ingenting om brott mot Sverige eller svensk man — naturligt nog, eftersom det ej var nödvändigt att särskilt nämna denna grupp av brott så länge man i svensk rätt tillämpade den oinskränkta aktiva personalitetsprincipen. Att sådana brott fortfarande skulle vara ovillkorligt underkastade svensk straffrätt framgick emellertid av åtalsregeln i 2 kap. 5 § 2 st. BrB. I detta lagrum stadgades att brott utomlands av svensk medborgare mot »svenskt intresse» kunde åtalas i Sverige utan särskilt åtalsförordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill. (Med svensk medborgare likställdes i *detta* hänseende dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare.) Uttrycket »mot Sverige eller svensk man» (eller svensk medborgare) fanns således ej heller i åtalsregeln i 2 kap. 5 § 2 st. BrB. Att brott mot Sverige eller svensk medborgare omfattades av uttrycket kunde det dock ej råda någon tvekan om.¹ Enligt 2

kap. 3 § 3 p. BrB i dess ursprungliga lydelse var brott av annan utlänning – dvs. sådan som ej hade hemvist i Sverige – mot Sverige eller svensk medborgare underkastade svensk straffrätt oavsett lagen på gärningsorten. I lagrummet medtogs även brott som riktade sig mot svensk menighet, inrättning eller sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige. Detta innebar en viss utvidgning av den svenska straffrättens tillämplighet jämfört med vad som gällde enligt 1864 års strafflag. I förslaget till brottsbalk, 23 kap. 7 § 1 st. 2 p. BrB, upptog straffrättskommittén endast brott »mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige». Orden »menighet, inrättning» tillades på förslag av lagrådet 1958.

Straffrättskommittén framhåller i sina motiv att den föreslagna kompetensregeln i 23 kap. 7 § 1 st. 2 p. i huvudsak överensstämmer med reglerna i 1 kap. 1 och 2 §§ SL. Kommittén anför vidare:

Beträffande de i punkt 2 avsedda fallen att brott förövats mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning nämner motsvarande bestämmelse i gällande lag (SL 1:2) visserligen endast brott som begåtts mot Sverige eller svensk man. Med brott mot svensk man likställes emellertid enligt gängse uppfattning brott mot svenskt bolag, svensk förening eller annan dylik sammanslutning eller svensk stiftelse eller annan sådan inrättning. Med det i förslaget använda uttrycket »svensk sammanslutning» avses kollektiv enhet av det slag som nu nämnts, d. v. s. sådan som enligt RB 11:2 kan vara part i rättegång. Uttrycket brott mot Sverige, vilket begagnas i såväl förslaget som gällande lag, innefattar brott som omedelbart riktar sig mot ett straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare. Hit hör alltså främst brott mot svenska statens yttre eller inre säkerhet eller dess offentliga myndigheter eller ämbetsbrott av svensk tjänsteman.²

För den tolkningsfråga som här diskuteras är det framförallt de båda sista meningarna i det citerade motivuttalandet som är av intresse. Formuleringarna visar stor överensstämmelse med vad Agge anfört 1944 (jfr citatet ovan i avsnitt 6.4.2). När straffrättskommittén talar om brott som *omedelbart* riktar sig mot ett straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare, innebär väl detta att kommittén avvisar en så vidsträckt tolkning av uttrycket att det även skulle innefatta s. a. s. indirekta angrepp på Sverige. (Jfr vad som ovan sagts i avsnitt 6.4.2 om brottets angreppsobjekt och om målsägandebegreppet.)

Vad därefter beträffar tolkningen av uttrycket »straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare» kan till en början konstateras att alla de exempel på brott mot Sverige som

nämnes av straffrättskommittén hänför sig till sådana brott, vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. Om man ser det nyss citerade motivuttalandet för sig och enbart jämför det med de anförda exemplen, kunde man måhända få den uppfattningen att uttrycket brott mot Sverige enligt straffrättskommitténs mening *endast* omfattar brott med en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten – brott mot Sveriges inre och yttre säkerhet osv. Med hänsyn till vad tidigare (i avsnitt 6.4.2) anförts om tolkningen av uttrycket brott emot Sverige i 1 kap. SL och med hänsyn till att straffrättskommittén uttryckligen refererar till då gällande rätt, synes det dock oriktigt att tolka motivuttalandet på antytt sätt. Ytterligare ett skäl för att avvisa den antydda, restriktiva tolkningen utgöres av följande omständighet. 2 kap. BrB – liksom tidigare 1 kap. SL – likställde ifråga om anknytningen brott mot Sverige och brott mot svensk medborgare. Lagen på gärningsorten saknade betydelse i båda fallen – i vart fall för själva anknytningen. Att i denna situation tolka uttrycket brott mot Sverige så, att det endast omfattade brott vid vilka det förelåg en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten, kunde knappast komma ifråga. Detta hade inneburit att man ifråga om anknytningen beträffande brott utomlands hade behandlat svenska staten på ett mindre förmånligt sätt än en enskild svensk medborgare. Härtill kommer slutligen att 2 kap. 3 § 3 p. BrB i dess ursprungliga lydelse – förutom brott mot Sverige eller svensk medborgare – även medtog brott som riktade sig mot svensk menighet, inrättning eller sammanslutning eller mot utlänning med hemvist i Sverige. De brott som framförallt synes bli aktuella vid de kollektiva enheter som vid sidan om Sverige nämns i lagrummet är förmögenhetsbrotten. Inte minst med hänsyn här till förefaller det omöjligt att tolka uttrycket brott mot Sverige så, att det ej omfattar sistnämnda grupp av brott och andra grupper av brott, vid vilka det ej heller föreligger någon nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten, men som dock är sådana att svenska staten utomlands kan utsättas för ett omedelbart angrepp av det slag som beskrives i respektive straffstadgande.

¹ Viss tvekan kan uppstå huruvida uttrycket »svenskt intresse» i 2 kap. 5 § 2 st. BrB även omfattar utlänning med hemvist i Sverige, se härom Brottsbalkskomentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 103 och Agge–Thornstedt, Straffrättens allmänna del, 1974, s. 47.

² Straffrättskommittén i Förslaget till brottsbalk, SOU 1953:14, s. 450.

6.4.4 2 kap. 3 § 3 p. BrB, nuvarande lydelsen

Som inledningsvis påpekats är förarbetena till 2 kap. 3 § 3 p. BrB i dess nuvarande lydelse föga omfattande. I den departementspromemoria som låg till grund för propositionen 1972:98 hade lagrummet följande lydelse:

För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol — — —

3. om brottet förövats mot Sveriges självständighet eller säkerhet, mot svensk myndighet eller menighet eller mot annat liknande svenskt intresse, — — —¹

Det föreslagna stadgandets ordalydelse kunde möjligen föranleda den slutsatsen att anknytningsregeln ifråga om brott mot offentligt svenskt intresse skulle ges en snävare räckvidd än tidigare och begränsas till mera centrala svenska intressen. Någon saklig förändring av anknytningsregeln åsyftades dock ej med den nya formuleringen. I promemorian sades nämligen att de brott mot offentligt intresse som omfattades av det föreslagna stadgandet avsågs vara desamma som i då gällande rätt betecknades som brott mot Sverige eller svensk menighet.²

I *prop. 1972:98* framhöll föredragande departementschefen att det under remissbehandlingen av promemorian hade framförts kritik mot uttrycket »annat liknande intresse». Uttrycket ansågs vara obestämt och svårtolkat. Departementschefen framhöll att ordalydelsen i lagrummet borde anpassas så nära som möjligt till den dåvarande lagtexten i 2 kap. BrB.³ Så skedde även. Med hänsyn härtill synes det som ovan anförts om tolkningen av uttrycket »brott mot Sverige» i 2 kap. 3 § 3 p. BrB i dess ursprungliga lydelse vara av betydelse även för tolkningen av samma uttryck i lagrummets nuvarande lydelse.

¹ Ds Ju 1972:4, Bilaga 4 s. 3.

² Prop. 1972:98 s. 145.

³ Prop. 1972:98 s. 145.

6.4.5 Avslutning

Fram till 1972 års reform av 2 kap. BrB behandlades brott utomlands mot Sverige och svensk medborgare (och vissa andra rättssubjekt) på samma sätt i de svenska anknytningsreglerna. Den kritik som framförallt kunde riktas mot dessa äldre regler var att *alla* brott utomlands mot Sverige eller svensk medborgare var underkastade svensk straffrätt

utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Rent teoretiskt innebar detta exempelvis följande: en utlänning, som i sitt hemland förövat en där strafffri gärning riktad mot Sverige eller svensk medborgare, kunde dömas för denna gärning i Sverige. Denna i vissa fall otillfredsställande konsekvens av de svenska anknytningsreglerna undanröjdes delvis i samband med 1972 års ändringar av 2 kap. BrB. Numera kan således en gärning, som är straffri enligt lagen på gärningsorten och som riktats mot en svensk medborgare, ej föranleda lagföring i Sverige *enbart* av det skälet att brottets handlingsobjekt utgöres av en svensk medborgare. En annan sak är att ett brott, som faktiskt riktat sig mot en svensk medborgare, kan ha anknytning till Sverige enligt någon av reglerna i 2 kap. 3 § 1, 2, 5 eller 6 p. BrB (brott på fartyg m. fl. fall). Icke något av dessa fall utgör emellertid en tillämpning av den passiva personaltetsprincipen, som innebär att brott utomlands har anknytning till Sverige endast därför att brottet riktar sig mot en svensk medborgare. Däremot kan fortfarande en mot Sverige riktad gärning, som är straffri på gärningsorten, leda till åtal och dom i Sverige. Till en del är detta fullt motiverat, nämligen vid sådana brott vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. I synnerhet vid grova angrepp mot Sveriges inre eller yttre säkerhet är det motiverat att helt bortse från lagen på gärningsorten, eftersom denna i allmänhet inte bereder något som helst skydd åt centrala svenska intressen av detta slag. Däremot är den nuvarande skillnaden mellan exempelvis förmögenhetsbrott mot svenska staten och förmögenhetsbrott mot svensk medborgare ur principiell synpunkt svår att godtaga. Här kan man i varje fall inte utan vidare åberopa det nyss antydda skälet till att bortse från lagen på gärningsorten. I den mån man anser att en svensk medborgare, som vistas i ett främmande land, bör nöja sig med det straffskydd som lagen i det främmande landet bereder honom, exempelvis ifråga om förmögenhetsbrott, och därför vid sådana fall uppställer ett krav på dubbel straffbarhet i de svenska anknytningsreglerna, synes det mest konsekvent att tillämpa samma synsätt ifråga om förmögenhetsbrott mot svenska staten.

En allmän nackdel med uttryck av typen »brott mot Sverige och svensk medborgare» är att de kommer att omfatta brott av vitt skilda slag. Uttrycket rymmer i och för sig en mängd olika typsituationer som lämpligen kunde diskuteras och behandlas var för sig. När den ursprungliga anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 3 p. BrB omarbetades 1972, kunde man gått något längre än vad som faktiskt skedde och »splittrat

upp» regeln på fler typfall än vad som nu blev fallet. Ändringen 1972 innebar att statsskyddsprincipen fick gälla i oförändrat skick, oavsett var brottet förövats, och att den passiva personalitetsprincipen, likaså i oförändrat skick, inskränktes till att gälla gärningar förövade på område som ej tillhör någon stat. Faktorer som kunde ha beaktats vid en mer långtgående omarbetning är bl. a. brottets karaktär av brott i tjänsten — såväl offentlig som enskild. Vid brott av detta slag synes det i allmänhet ej motiverat att beakta lagen på gärningsorten. (Jfr de nuvarande reglerna om brott i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen på svenskt fartyg eller luftfartyg. Detta utgör strängt taget endast ett specialfall av ett mycket vidare typfall. Jfr även reglerna om brott av krigsman.) Vidare hade det varit lämpligt att skilja på brott mot centrala svenska offentliga intressen och övriga, mer perifera brott mot svenska staten. När det gäller den förra gruppen, vid vilken något krav på dubbel straffbarhet ej borde uppställas med hänsyn till straffstadgandenas karaktär, kunde en avgränsning av den svenska straffrättens tillämplighet ha gjorts med hjälp av en uppräknig av tillämpliga straffstadganden på samma sätt som har skett i 2 kap. 3 § 5 p. BrB. Någon tvekan om anknytningsregelns räckvidd hade då ej behövt uppstå. Ifråga om de mer perifera angreppen mot svenska staten kunde man tillämpa huvudregeln i 2 kap. 2 § 2 st. BrB om krav på dubbel straffbarhet. Möjligen kunde man även i viss utsträckning ha tagit hänsyn till de speciella situationer som uppstår när två anknytningsfakta samtidigt föreligger, dvs. vid brott av svensk medborgare mot offentligt eller enskilt svenskt intresse.

Till sist må följande slutsatser rörande sambandet mellan den nuvarande anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 3 p. BrB och frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet redovisas. Uttrycket brott mot Sverige omfattar till en början sådana extraterritoriellt tillämpliga straffstadganden i svensk rätt vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten.¹ Det bör måhända i tydlighetens intresse påpekas att en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten ofta torde få den konsekvensen att straffstadgandet måste uppfattas såsom territoriellt begränsat. Detta gäller framförallt inom specialstraffrätten. Vid sådana straffstadganden som endast gäller gärningar förövade på svenskt territorium, blir det överhuvudtaget ej aktuellt att fastställa innebörden av uttrycket brott mot Sverige i 2 kap. BrB. — Men i den mån straffbestämmelser med en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten är extraterritoriellt tillämpliga, synes de böra upp-

fattas såsom brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Straffstadgandena blir därmed *alltid ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. Detta blir vid de straffstadganden som nu nämnts s. a. s. en följd av *straffstadgandenas natur*. Straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB rörande brott mot statsöverhuvud i främmande makt m. fl. fall kan möjligen uppfattas såsom ett undantag från vad nu sagts. Denna regel anses skydda Sveriges vänskapliga förbindelser med främmande makter. Sätillvida föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten, trots att det i själva straffskärpningsregeln uttryckligen talas om främmande angreppsobjekt. De brott som behandlas i 19 kap. 11 § BrB får dock betraktas som endast indirekta angrepp mot Sverige. Med hänsyn härtill bör de ej uppfattas som brott mot Sverige enligt 2 kap. BrB (se vidare om 19 kap. 11 § BrB avsnitt 6.5.5 nedan). Utöver sådana straffstadganden vid vilka det föreligger en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten kommer gruppen brott mot Sverige även att omfatta straffstadganden vid vilka någon sådan begränsning ej föreligger. Även i detta fall blir straffstadgandena *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. Detta beror dock ej på straffstadgandenas natur utan på den omständigheten att brottet *i ett visst konkret fall* riktar sig mot svenska staten. Förmögenhetsbrotten torde utgöra de viktigaste exemplen på brott av sistnämnda slag.

¹ Frågan om brott mot Sverige har varit aktuell i vissa rättsfall, se härom avsnitt 6.2.11 ovan. I de fall där brott mot Sverige har ansetts föreligga har straffstadgandena varit nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten, se NJA 1950 s. 140, brott mot valutaförordningen, och NJA 1963 s. 237, brott mot 25 och 26 kap. SL.

6.5 BROTTSBALKENS TERRITORIELLA TILLÄMPLIGHET

6.5.1 Inledning

Som en inledning till den följande diskussionen av brottsbalkens territoriella tillämplighet kan det vara lämpligt att redovisa vissa allmänna utgångspunkter utöver vad som sagts i de föregående avsnitten i detta kapitel. — Efter 1972 års reform av 2 kap. BrB, vars viktigaste punkt var införandet av det generella kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 2 § 2 st. BrB, förefaller det rimligt att tolka så många brott i brottsbalken som möjligt på sådant sätt att de blir *villkorligt tillämp-*

liga, när gärningen förövats på främmande stats territorium. Motivet för en sådan tolkning har berörts ovan, nämligen önskemålet om att i största möjliga utsträckning i princip kunna lämna rättshjälp åt främmande stater i form av lagföring här i landet. Den tolkning som framföres nedan bygger på den hittillsvarande uppfattningen i svensk straffrätt om att vissa brott, t. ex. brotten mot person, är klart universellt tillämpliga, medan andra brott, exempelvis brotten mot rikets säkerhet i 19 kap. BrB, är klart nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Tolkningen syftar medvetet till att låta gruppen icke nationellt begränsade brott i brottsbalken bli så omfattande som möjligt. Detta innebär bl. a. att brotten mot allmänheten i 13–15 kap. BrB i största möjliga utsträckning uppfattas som icke nationellt begränsade. Den stora skiljelinjen såvitt gäller den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten synes gå vid 14 kap. BrB. Brotten i 3–14 kap. BrB synes med få undantag kunna tolkas som *icke nationellt begränsade* i angivna hänseende. Här gäller kravet på dubbel straffbarhet. Här blir det möjligt att lämna rättshjälp åt andra stater. Reglerna om särskild åtalsprövning i 2 kap. 5 § 2 st. BrB medför att valfrihet i många fall finnes mellan att åtala resp. icke åtala gärningen i Sverige. Så snart en viss gärning har anknytning till Sverige enligt 2 kap. BrB och går in under ett extraterritoriellt tillämpligt straffstadgande i svensk rätt, är brottet dock ovillkorligt underkastat svensk straffrätt, när det förövats i något av våra nordiska grannländer. Ifråga om brotten i 15–22 kap. BrB blir däremot huvudregeln att de är *nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten*. Vid dessa brott dominerar önskemålet att utan hänsyn till lagen på gärningsorten skydda olika offentliga svenska intressen. De lege lata synes det knappast möjligt att göra denna grupp mindre omfattande än vad som sägs i det följande. Däremot synes det i och för sig möjligt att tolka något fler brott än vad som nedan sägs som nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. I fortsättningen försöker jag klart ange var de tveksamma punkterna finnes.

Jag kommer vid den följande genomgången av brotten i brottsbalken *ej* att framföra några egentliga *synpunkter de lege ferenda* ifråga om straffstadgandenas territoriella tillämplighet. En kort anmärkning om detta problem må därför framföras här. I brottsbalken finns två straffstadganden som är av särskilt intresse i detta sammanhang, dvs. när det gäller frågan om skydd för främmande staters offentliga intressen. I 15 kap. 4 a § BrB straffbelägges osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol. I 22 kap. 15 § BrB, som gäller krigsförhållanden, utsträcker den militära strafflagstiftningen till att gälla även gär-

ningar som riktar sig mot stat med vilken Sverige ingått förbund, eller mot sådan stats krigsmakt eller mot någon som tillhör denna. Dessa båda straffstadganden visar att man i vissa fall från svensk sida är beredd att straffrättsligt skydda främmande staters offentliga intressen. Lagstiftning av liknande slag beträffande vissa typer av brott i förhållande till vissa stater synes ej i och för sig otänkbar. Måhända kommer dock den av lagföringskonventionen föranledda lagstiftningen att visa sig tillräcklig i dessa hänseenden.

Om man väljer den nyss angivna ståndpunkten att tolka så många brott som möjligt som icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och som villkorligt extraterritoriellt tillämpliga, när gärningen förövats på främmande stats territorium, har man emellertid samtidigt »bundit sig», såvitt gäller straffstadgandenas tillämplighet på svenska fartyg och luftfartyg utomlands och på områden som ej tillhör någon stat. Detta synes vara en ofrånkomlig konsekvens av de svenska anknytningsreglernas nuvarande utformning och av den uppfattning som är den förhärskande i svensk lagstiftning, rättspraxis och doktrin beträffande frågan om straffstadgandenas territoriella tillämplighet (jfr avsnitt 6.2 ovan). Hur bör man då bedöma det förhållandet att sådana straffstadganden som är villkorligt tillämpliga, när gärningarna förövats på främmande stats territorium, blir *ovillkorligt* tillämpliga *för det första* på svenska fartyg och luftfartyg utomlands och *för det andra* på områden som ej tillhör någon stat?

När det gäller brotten på svenska fartyg och luftfartyg synes resultatet vara fullt godtagbart. (Jfr den äldre uppfattningen inom folkrätten av fartyg som »flytande delar» av det egna landets territorium.) I praktiken blir det så, att alla svenska straffstadganden som icke är territoriellt begränsade blir tillämpliga på svenska fartyg och luftfartyg utomlands – förutsatt att ett handlingsobjekt av det slag som krävs enligt straffstadgandet kan finnas ombord på fartyget eller luftfartyget.

När det gäller brott på område som icke tillhör någon stat kan det måhända påstås att den svenska brottskatalogen i alltför stor utsträckning blir tillämplig – i varje fall när det rör sig om brott förövade i Antarktis och liknande fall. Med hänsyn till den (troligtvis) synnerligen låga frekvensen av brott av detta slag blir det ur praktisk synpunkt av mycket liten betydelse att man måhända i dessa fall varit alltför frikostig beträffande den svenska brottskatalogens extraterritoriella tillämplighet. En annan situation har däremot betydligt större praktisk betydelse, nämligen brott förövade utomlands på utländska fartyg

eller utländska luftfartyg. Ur svensk synpunkt torde sådana brott anses vara förövade på områden som icke tillhör någon stat.¹ Detta innebär att den svenska brottskatalogen gäller i lika stor omfattning ombord på *utländska* fartyg och luftfartyg som på *svenska* fartyg och luftfartyg. De lege ferenda förefaller det ej orimligt att hävda att man borde likställa brott på utländska fartyg och luftfartyg med brott på främmande stats territorium. Kravet på dubbel straffbarhet skulle i så fall innebära att man från svensk sida som regel fick beakta strafflagen i det land i vilket fartyget resp. luftfartyget var registrerat.

När det gäller sådana straffstadganden som *alltid är ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga* oavsett gärningsortens belägenhet, blir den viktigaste tolkningsuppgiften att avgöra, vilka brott som skall tillhöra denna kategori av den anledningen att de utgör brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Denna fråga har redan behandlats i avsnitt 6.4 ovan. Dessutom kommer jag att vid de olika brotten i brottsbalken ange, när brott mot Sverige skall anses föreligga enligt den tolkning av uttrycket som ovan redovisats.

¹ Brottsbalkskommentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 94.

6.5.2 Brotten mot person, 3–7 kap. BrB

I dessa fem kapitel behandlas brotten mot liv och hälsa, 3 kap. BrB, brotten mot frihet och frid, 4 kap. BrB, ärekränkingsbrotten, 5 kap. BrB, sedlighetsbrotten, 6 kap. BrB, samt brotten mot familj, 7 kap. BrB. Straffstadgandena inom denna grupp anses allmänt ha *universell giltighet* (se avsnitt 6.2 ovan). Det finns ej anledning att i något fall antaga en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten. När gärningarna förövats på främmande stats territorium gäller *kravet på dubbel straffbarhet*. Detta kan framförallt vara av betydelse ifråga om sedlighetsbrotten i 6 kap. BrB, eftersom de olika staternas lagstiftning om denna typ av brott torde uppvisa stora variationer. I tre fall är brotten i 3–7 kap. BrB dock av sådan svårhetsgrad att anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB blir tillämplig, varför kravet på dubbel straffbarhet bortfaller. Detta gäller mord och dråp enligt 3 kap. 1 och 2 §§ BrB samt människorov enligt 4 kap. 1 § BrB. Dessa tre straffstadganden är således *alltid ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga* utan hänsyn till gärningsortens belägenhet. I 18 kap. 2 § BrB finns en särskild straffskärpningsregel för det fall att sådan gärning som avses i

3–5 kap. BrB innebär förgripelse mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot den som i egenskap av riksföreståndare fullgör statschefens uppgifter. Högmålsbrotten i 18 kap. BrB utgör brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Detta bör även gälla sådana brott som sägs i 18 kap. 2 § BrB; kravet på dubbel straffbarhet bortfaller således även i dessa fall. Straffstadgandet i 18 kap. 2 § BrB kan betraktas som ett *blankettstraffbud med ovillkorlig extraterritoriell tillämplighet*. Bortsett från de nu nämnda undantagen från kravet på dubbel straffbarhet blir straffstadgandena i 3–7 kap. BrB *villkorligt tillämpliga*, när gärningen förövats på främmande stats territorium, och *ovillkorligt tillämpliga* i övriga fall.

6.5.3 Förmögenhetsbrotten, 8–12 kap. BrB

I dessa kapitel behandlas stöld, rån och andra tillgreppsbrott, 8 kap. BrB, bedrägeri och annan oredlighet, 9 kap. BrB, förskingring och annan trolöshet, 10 kap. BrB, gäldenärsbrott, 11 kap. BrB samt skadegörelsebrott, 12 kap. BrB. Den allmänna uppfattningen i svensk straffrätt torde vara att brotten i *3–10 kap. BrB* har *universell giltighet* (se avsnitt 6.2 ovan). Däremot anses det vara tveksamt huruvida gäldenärsbrotten i 11 kap. BrB är tillämpliga ifråga om gärningar som förövats utomlands (se avsnitt 6.2.8 ovan). Skadegörelsebrotten i 12 kap. BrB förefaller ej ha särskilt diskuterats såvitt gäller den territoriella tillämpligheten.

Bland förmögenhetsbrotten synes det endast vara brotten i de båda sistnämnda kapitlen, 11 och 12 kap. BrB, som vällar problem i de hänseenden som är aktuella här. Det saknas anledning antaga en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten hos de straffstadganden som upptagits i 3–10 kap. BrB. Brotten i dessa kapitel bör vara *extraterritoriellt tillämpliga*. När brotten förövats på främmande stats territorium, gäller *kravet på dubbel straffbarhet* utom vid grovt rån enligt 8 kap. 6 § BrB, eftersom anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB blir tillämplig på grund av brottets svårhetsgrad.

En särskild fråga vid förmögenhetsbrotten blir, såsom jag ovan framhållit i olika sammanhang, hur man bör bedöma det fallet att ett sådant brott riktar sig mot svenska staten. Bör anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 3 p. BrB om brott mot Sverige bli tillämplig? Enligt den tolkning som redovisats i avsnitt 6.4 bör denna fråga besvaras jakande.

Problemet är nu om *gäldenärsbrotten* i 11 kap. BrB och *skadegörelsebrotten* i 12 kap. BrB bör behandlas annorlunda än de övriga förmögenhetsbrotten såvitt gäller den nationella begränsningen hos angreppsobjekten och den territoriella tillämpligheten. Enligt min mening bör en sådan skillnad icke göras. Samtliga förmögenhetsbrott bör i de hänseenden som nu diskuteras behandlas på samma sätt. Skälet härtill är att det förefaller önskvärt att i princip möjlighet finnes att lämna andra stater rättshjälp i form av lagföring i Sverige vid alla de typer av brott som behandlas i 8–12 kap. BrB.

Såsom Thornstedt framhållit talar gäldenärsbrottens nära anknytning till svensk konkurs- och exekutionsrätt dock för en territoriell begränsning (se avsnitt 6.2.8 ovan). Brotten i 11 kap. BrB har onekligen en i viss mån annan karaktär än brotten i 8–10 kap. BrB. Med hänsyn härtill ligger det i och för sig nära till hands att tolka gäldenärsbrotten såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och till följd härav som territoriellt begränsade. Det skall icke heller förnekas att praktiska problem kan uppkomma när det gäller att tillämpa straffstadgandena i 11 kap. BrB på gärningar som förövats i främmande stat. Alla mera komplicerade brott förövade utomlands kan givetvis vålla utrednings- och bevisproblem. Svårigheter av detta slag synes dock icke behöva leda till att man tolkar vissa straffstadganden i svensk rätt som territoriellt begränsade – de praktiska svårigheterna bör åtminstone på längre sikt och i förhållande till stater med vilka Sverige har ett regelbundet samarbete på straffrättens område kunna bemästras. Att redan på förhand – genom att tolka straffstadgandena i 11 kap. BrB såsom territoriellt begränsade – avskära den teoretiska möjligheten att lämna rättshjälp åt främmande stater ifråga om gäldenärsbrott förövade utomlands synes icke nödvändigt. Det förefaller otillfredsställande att en svensk medborgare, som icke kan utlämnas till utomnordisk stat, skulle kunna undgå varje påföljd för exempelvis grova konkursbrott förövade i ett land där han länge bedrivit affärsverksamhet. Bl. a. med hänsyn till fall av detta slag förordas här den nyssnämnda tolkningen, dvs. att gäldenärsbrotten betraktas på samma sätt som förmögenhetsbrotten i 8–10 kap. BrB.

Vid tolkningen av 11 kap. BrB får de utländska konkursreglerna betraktas som prejudiciella rättsförhållanden. När det exempelvis gäller ett sådant brott som bokföringsbrottet i 11 kap. 5 § BrB synes de utländska reglerna om bokföring få betydelse på sådant sätt, att gäldenären icke kan dömas i Sverige för dylikt brott, om bokföringen stått i överensstämmelse med de utländska bokföringsreglerna.

Förmögenhetsbrotten i 8–12 kap. BrB bör således – med undantag av brottet grovt rån – betraktas som *villkorligt extraterritoriellt* tillämpliga, när de förövs på främmande stats territorium, och som *ovillkorligt extraterritoriellt* tillämpliga i övriga fall. Det synes dock förhålla sig så, att vissa brott inom gruppen endast kan förövas på främmande stats territorium. Det förefaller uteslutet att tillämpa exempelvis bestämmelsen i 12 kap. 2 § 2 st. BrB ifråga om gärningar som förövs på område som icke tillhör någon stat. Enligt detta lagrum straffas den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs m. m. för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa. Rekvisitet »olovligen» torde knappast vara uppfyllt, när gärningen förövs på område som ej tillhör någon stat.

6.5.4 Brotten mot allmänheten, 13–15 kap. BrB

Brotten mot allmänheten i 13–15 kap. BrB intar en mellanställning mellan brotten mot enskild i 3–12 kap. BrB och brotten mot staten i 16–22 kap. BrB. Detta medför att ovisshet kan uppstå beträffande den nationella begränsningen hos angreppsobjekten. Bör man i tveksamma fall inta den ståndpunkten att brotten i 13–15 kap. BrB i likhet med vad som i allmänhet gäller brotten mot staten är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten, eller bör man i stället låta beröringspunkterna med brotten mot enskild vara avgörande och tolka brotten såsom icke nationellt begränsade? Vilken ståndpunkt man väljer, sammanhänger med i hur hög grad man är beredd att »understödja» rättskipningen i andra stater. För min del anser jag att man i så liten utsträckning som möjligt bör tolka brotten i 13–15 kap. BrB så, att angreppsobjekten blir nationellt begränsade. En konsekvens härav blir att brotten bör uppfattas såsom *extraterritoriellt tillämpliga*. – I det följande diskuteras i korthet 13–15 kap. BrB var för sig.

13 KAP. BrB. ALLMÄNFARLIGA BROTT. – I detta kapitel behandlas följande brott: mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, kapning av luftfartyg, luftfartssabotage, allmänfarlig vårdslöshet, spridande av gift eller smitta, förgöring, vårdslöshet med gift eller smittämne samt underlåtenhet att avvärja allmänfara.

Som en *utgångspunkt* för tolkningen av brotten i 13 kap. BrB kan följande konstateranden göras. För det första: brotten *sabotage* och *grovt sabotage* enligt 13 kap. 4 och 5 §§ BrB är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. För det andra: någon sådan begränsning finns ej hos brotten *kapning av luftfartyg*, 13 kap. 5 a § 1 st. BrB och *luftfartssabotage*, 13 kap. 5 a § 2 st. BrB. Vad gäller de båda förstnämnda brotten, sabotage och grovt sabotage, kan den nationella begränsningen sägas framgå direkt av ordalydelsen hos 13 kap. 4 § BrB. Dessutom visar förarbetena till dessa brott att en sådan begränsning är avsedd.¹ Att brotten flygplanskapning och luftfartssabotage ej kan tolkas såsom nationellt begränsade framgår dels av 2 kap. 3 § 5 p. BrB, dels av straffstadgandenas tillkomsthistoria.²

Frågan blir således hur *övriga brott* i 13 kap. BrB, dvs. 13 kap. 1–3 §§ och 6–10 §§ BrB, bör betraktas med hänsyn till den nationella begränsningen hos angreppsobjekten. I enlighet med min inledningsvis angivna ståndpunkt beträffande brotten mot allmänheten anser jag att alla brott i 13 kap. BrB utom sabotage och grovt sabotage bör tolkas såsom icke nationellt begränsade och i konsekvens härmed såsom *extraterritoriellt tillämpliga*. I synnerhet vid *de tre grövsta brotten* i 13 kap. BrB, nämligen grov mordbrand enligt 13 kap. 2 § BrB, allmänfarlig ödeläggelse som är grov, 13 kap. 3 § 2 st. BrB, och spridande av gift eller smitta, när brottet är grovt, 13 kap. 7 § 2 st. BrB, skulle det vara stötande om en svensk medborgare, som utomlands förövat ett sådant brott, icke kunde dömas härför i Sverige samtidigt som han kunde dömas för åtskilliga lindriga brott mot enskild enligt 3–12 kap. BrB. De tre nämnda brotten är alla av sådan svårhetsgrad att anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB om de särskilt grova brotten blir aktuell. Även »*normalfallen*» av de tre nämnda brotten, dvs. mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse samt spridande av gift eller smitta, är ofta brott av allvarlig beskaffenhet. Även i dessa fall förefaller en extraterritoriell tillämplighet väl motiverad. (Se beträffande brottet mordbrand avsnitt 6.2.10 ovan.)

Ett alternativ till den nu föreslagna tolkningen av brotten i 13 kap. 1–3 §§ och 6–10 §§ BrB vore att tolka vissa av dessa brott såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och andra såsom nationellt begränsade. En sådan gränsdragning inom 13 kap. BrB blir dock ganska godtycklig. Om man godtagger uppfattningen att de grövsta brotten i 13 kap. BrB bör vara icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten samt extraterritoriellt tillämpliga, synes det fullt

rimligt att betrakta även *de återstående brotten* i 13 kap. BrB på samma sätt. Allmänfarlig vårdslöshet, 13 kap. 6 § BrB, spridande av gift eller smitta, 13 kap. 7 § BrB, förgöring, 13 kap. 8 § BrB, vårdslöshet med gift eller smittämne, 13 kap. 9 § BrB, samt underlåtenhet att avvärja allmänfara, 13 kap. 10 § BrB, bör kunna bestraffas i Sverige, även när gärningen förövats utomlands.

I vilka fall blir *kravet på dubbel straffbarhet* aktuellt vid brotten i 13 kap. BrB, när gärningen förövats på främmande stats territorium? Huvudregeln blir att dubbel straffbarhet skall föreligga. Straffstadgandena i detta kapitel är således *villkorligt extraterritoriellt tillämpliga* ifråga om brott förövade på främmande territorium. Undantagen härifrån utgöres *dels* av de tre grövsta brotten i kapitlet, eftersom dessa brott, såsom nyss påpekats, har sådan svårhetsgrad att anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB blir tillämplig, *dels* av brotten sabotage och grovt sabotage. Dessa brott utgör nämligen *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. I dessa fall blir straffstadgandena alltid *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*.

¹ Se Brottbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 25.

² Se i not 1 a. a. s. 27 ff. samt prop. 1973:92.

14 KAP. BrB. FÖRFALSKNINGSBROTT. — I 14 kap. 1–10 §§ BrB behandlas följande brott: urkundsförfalskning, förvanskning av urkund, grov urkundsförfalskning, undertryckande av urkund, signaturförfalskning, penningförfalskning, märkesförfalskning, förfalskning av fast märke och olaga spridande av efterbildning. Dessa brott torde i allmänhet uppfattas såsom *universellt giltiga* (se avsnitt 6.2 ovan). Av brotten mot allmänheten synes brotten i 14 kap. BrB vara de som ger minst anledning till tvekan beträffande den nationella begränsningen hos angreppsobjekten och den extraterritoriella tillämpligheten. Det skulle leda till en säregen inkonsekvens i regelsystemet, om man betraktade brotten i detta kapitel såsom nationellt begränsade samtidigt som man hävdade att någon sådan begränsning icke finns vid förmögenhetsbrotten i 8–12 kap. BrB. När man försöker ange vad en nationell begränsning hos angreppsobjekten i 14 kap. BrB skulle gå ut på, visar det sig dessutom i många fall vara svårt att ange vad en sådan begränsning rimligen skulle innebära vid de olika brotten. Ett visst stöd för åsikten att förfalskningsbrotten icke bör uppfattas som nationellt begränsade erhåller man måhända därigenom, att utländska förfalskningsobjekt i vissa fall direkt nämnes i lagtexten. I 14 kap. 6 § BrB,

som straffbelägger *penningförfalskning*, nämnes »inom eller utom riket gällande penningssedel eller mynt». I 14 kap. 7 § BrB, som reglerar brottet *märkesförfalskning*, uppräknas bland förfalskningsobjekten: »inländskt eller utländskt värdeemärke eller ock inländsk eller utländsk kontrollmärkning. . .». I vissa fall kan måhända tvekan uppstå huruvida förfalskningsobjekten i 14 kap. BrB omfattar såväl svenska som utländska objekt. När det gäller att avgöra huruvida en *urkundsförfalskning* bör anses som *grovt brott* skall det enligt 14 kap. 3 § 2 st. BrB särskilt beaktas om förfalskningen avsett bl. a. »myndighets arkivhandling av vikt». Härom sägs i brottsbalkskommentaren: »Utländska arkivhandlingar omfattas icke i och för sig av bestämmelsen, men även sådana kan naturligtvis under vissa omständigheter bli hit hänförliga.»¹ Det är svårt att förstå vad brottsbalkskommentarens författare menar. Att utländska myndigheters arkivhandlingar ibland omfattas av 14 kap. 3 § BrB ibland ej förefaller besynnerligt. I konsekvens med den allmänna uppfattningen om brotten i 14 kap. BrB såsom universellt giltiga bör enligt min mening ordet »myndighet» i 14 kap. 3 § BrB *ej* tolkas så att det ibland endast avser svenska myndigheter.

Brottet *förfalskning av fast märke*, 14 kap. 8 § BrB, har en sådan karaktär att det kan ifrågasättas om det icke bör uppfattas såsom nationellt begränsat. I lagtexten nämnes bl. a. att någon falskeligen anbringar märke eller annat föremål som kan tagas för gällande gränsmärke, vattenmärke, fixpunkt eller annat märke för plan- eller höjdmätning. Enligt min mening bör emellertid brottet förfalskning av fast märke behandlas på samma sätt som övriga brott i 14 kap. BrB. Kravet på dubbel straffbarhet bör även vid detta brott utgöra en tillräcklig garanti mot en olämplig rättstillämpning.

När ett förfalskningsbrott enligt 14 kap. BrB har förövats på främmande stats territorium, gäller som regel kravet på dubbel straffbarhet enligt 2 kap. 2 § 2 st. BrB. Huvudregeln blir således att brotten i 14 kap. BrB är *villkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. I 14 kap. BrB behandlas inga brott av sådan svårhetsgrad att anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 6 p. BrB blir tillämplig. Som jag ovan berört (i avsnitt 6.4) bör sådana förfalskningsbrott som *direkt* berör svenska offentliga intressen – i likhet med vad som gäller förmögenhetsbrott mot svenska staten – betraktas som brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Följaktligen blir straffstadgandena i dessa fall *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*, även när gärningen förövats på främmande stats territorium. Om exempelvis brottet *penningförfalskning*, 14 kap. 6 § BrB, förövats i en

främmande stat och avsett svensk sedel eller svenskt mynt, bör brottet kunna föranleda lagföreläggelse i Sverige utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Det normala torde visserligen vara att ett sådant brott är straffbart även enligt lagen på gärningsorten och att kravet på dubbel straffbarhet således i och för sig är uppfyllt. Detta hindrar dock inte att brott av det slag som nu nämnts bör betraktas som brott mot Sverige. Ett motsatt betraktelsesätt skulle kunna leda till säregna konsekvenser.²

¹ Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 79.

² I *SvJT* 1952 s. 291 ansågs ändring av vissa anteckningar i ett svenskt pass och vissa andra åtgärder med passet ej utgöra brott mot Sverige, se avsnitt 6.2.1.1 ovan. De åtgärder som avsågs med åtalet i detta mål får anses relativt »oskyldiga». Om åtalet för urkundsförfalskning i stället hade avsett att någon framställt ett falskt svenskt pass hade brottet troligen betraktats som brott mot Sverige.

15 KAP. BrB. MENED, FALSKT ÅTAL OCH ANNAN OSANN UT-SAGA. — I 15 kap. 1–13 §§ BrB behandlas följande brott: mened, osann partsutsaga, ovarsam utsaga, osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol, falskt eller obefogat åtal, falsk eller obefogad angivelse, falsk eller vårdslös tillvitelse, bevisförvanskning, underlåtenhet att avvärja rättsfel, osann eller vårdslös försäkran, osant intygande och brukande av osann urkund, missbruk av urkund samt förnekande av underskrift.

Tills helt nyligen hade den territoriella tillämpligheten hos brotten i 15 kap. BrB veterligen icke särskilt diskuterats i svensk straffrätt. Under förarbetena till lagen (1974:752) om nordisk vittnesplikt m. m. och till lagen (1974:753) om ändring i brottsbalken varigenom ett nytt straffstadgande infördes, nämligen *osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol*, 15 kap. 4 a § BrB, gjordes emellertid vissa uttalanden som numera får anses vägledande vid tolkningen av 15 kap. BrB, eller i vart fall vid tolkningen av vissa brott i detta kapitel. I propositionen med förslag till nyssnämnda lagar yttrade departementschefen bl. a. följande:

Bestämmelserna om mened i 15 kap. 1 § brottsbalken (BrB) syftar till att göra en effektiv domstolsverksamhet möjlig. Mened utgör ett brott mot statens judiciella funktion. Det får mot den bakgrunden förutsättas, att mened enligt BrB föreligger endast när osann uppgift har lämnats vid svensk domstol. Ett ytterligare stöd för den ståndpunkten ligger i kravet på att den falska utsagan skall ha lämnats under »laga ed eller under försäkran som avges i eds ställe». Därmed avses endast lagstadgad ed till bekräftande av en utsaga. Hit hör vittnesed, sakkunniged enligt 40 kap. 9 § RB, bouppteckningsed enligt ärvdabalken eller giftermålsbalken samt bouppteckningsed enligt 40 kap. 9 § RB.

teckningsed och borgenärsed i konkurs, gäldenärsed enligt ackordslagen (1970: 847), utmätningsed och gäldenärsed efter kallelse på okända borgenärer men däremot inte exempelvis domared eller tolked. Vad som sagts nu äger motsvarande tillämpning beträffande ansvar för osann partsutsaga enligt 15 kap. 2 § och för ovarsam utsaga enligt 15 kap. 3 § BrB.¹

Av brotten mot allmänheten är det framförallt brotten i 15 kap. BrB som vällar bekymmer beträffande den nationella begränsningen hos angreppsobjekten. Brotten i detta kapitel har onekligen ett nära samband med den statliga rättskipningen och uppvisar såtillvida stora likheter med brotten mot staten i 16–22 kap. BrB. Med hänsyn härtill kan det förefalla naturligt att tolka brotten i 15 kap. BrB – eller åtminstone en del av brotten i detta kapitel – såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Å andra sidan kan det inte förnekas att brotten i 15 kap. BrB också har beröringspunkter med brotten mot enskild. Syftet med en mened kan vara att en oskyldig person blir dömd till ett allvarligt straff. Om gärningsmannen uppnår sitt syfte är detta någonting som för den drabbade är vida allvarligare än om han hade blivit utsatt för ett förmögenhetsbrott av ordinär beskaffenhet. Att meneden ägt rum i en utländsk brottmålsprocess borde – kunde man tycka – inte utan vidare hindra lagföring i Sverige.

Med hänsyn bl. a. till det nyss citerade uttalandet av departementschefen torde det dock vara nödvändigt att tolka i vart fall de tre första brotten i 15 kap. BrB, *mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga*, såsom *nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten*. Dessa straffstadganden kräver således för sin tillämplighet att utsagan avgives i ett svenskt rättsligt förfarande.

Hur bör övriga brott i 15 kap. BrB – bortsett från osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol – bedömas? Departementschefen uttalade sig ej härom. Synpunkten att det är fråga om brott mot statens judiciella funktion kan anföras även vid de återstående brotten i kapitlet – dock förefaller den inte lika träffande vid alla de övriga brotten. Om man anser att brotten *mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga* i 15 kap. 1–3 §§ BrB är begränsade på sätt som nyss sagts, synes konsekvensen kräva att även brotten *falskt eller obefogat åtal, falsk eller obefogad angivelse, falsk eller vårdslös tillvitelse, bevisförvanskning och underlåtenhet att avvärja rättsfel* i 15 kap. 5–9 §§ BrB betraktas på samma sätt, alltså såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Även brotten *osann försäkran och vårdslös försäkran* i 15 kap. 10 § BrB bör föras till samma grupp. I lagtexten talas

nämligen om »skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete eller under annan dylik försäkran». Lag eller författning bör med hänsyn till det nyss citerade uttalandet i förarbetena till 15 kap. 4 a § BrB tolkas såsom svensk lag eller svensk författning.

De brott som behandlas i 15 kap. 11–13 §§ BrB synes icke ha ett lika starkt samband med den statliga rättskipningen som de föregående brotten i 15 kap. BrB. Brotten utgöres av: *osant intygande, brukande av osann urkund och missbruk av urkund samt förnekande av underskrift*. Dessa brott har – liksom osann försäkran och vårdslös försäkran – beröringspunkter med förfalskningsbrotten i 14 kap. BrB och bör med hänsyn härtill kunna tolkas såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Ett indicium på att en sådan tolkning bör väljas utgöres av det förhållandet att det är vanskligt att vid dessa brott – till skillnad från de övriga brotten i 15 kap. BrB – angiva vari en begränsning av det aktuella slaget rimligen skulle bestå.

Jag övergår därefter till frågan rörande *den territoriella tillämpligheten* hos brotten i 15 kap. BrB. Att straffstadgandet i 15 kap. 4 a § BrB rörande *osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol* är extraterritoriellt tillämpligt framgår direkt av stadgandets ordalydelse. – Detta stadgande är av principiellt intresse av följande skäl: *dels* skyddar det utländska statliga intressen, vilket i allmänhet icke är fallet med svenska straffstadganden, *dels* är det enbart tillämpligt när gärningen förövats utomlands, *dels* är den territoriella tillämpligheten begränsad till danskt, finskt, isländskt eller norskt territorium. Jag förutsätter härvid att domstolarna i våra grannländer endast är verksamma på eget territorium. – Ifråga om de övriga brotten i 15 kap. BrB utgår jag från den ovan redovisade tolkningen beträffande den nationella begränsningen hos angreppsobjekten. När en sådan begränsning föreligger, bör *huvudregeln* vara att brotten i detta kapitel även är territoriellt begränsade. Skälet härtill är att svenska domstolar, åklagarmyndigheter och polismyndigheter icke kan antagas vara verksamma i utlandet på sådant sätt att reglerna i 15 kap. BrB blir tillämpliga där. Den territoriella begränsningen bör dock, när det gäller brotten i detta kapitel, betraktas som en ren följdforeteelse till den nationella begränsningen hos angreppsobjekten och icke tillmätas någon självständig betydelse. Detta innebär att bestämmelserna rörande mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga bör bli tillämpliga ifråga om sådan bevisupptagning vid utländsk domstol som sker för svensk räkning med stöd av lagen

(1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol. En komplikation kan bestå däri, att bevisupptagningen ej skett under sådana former att rekvisiten i 15 kap. 1, 2 eller 3 §§ BrB är uppfyllda. Om däremot rekvisiten i något av dessa lagrum är uppfyllda, synes brottet vara att hänföra till *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Något krav på dubbel straffbarhet föreligger således ej.

Ifråga om brotten *osant intygande, brukande av osann urkund och missbruk av urkund* samt *förnekande av underskrift* i 15 kap. 11–13 §§ BrB har jag, såsom framgått av det nyss sagda, föreslagit den tolkningen att dessa brott icke bör betraktas som nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Om denna tolkning är riktig bör brotten betraktas som *extraterritoriellt tillämpliga*. När brotten föröfvats på främmande stats territorium, gäller kravet på dubbel straffbarhet.

¹ Prop. 1974:95 s. 103.

6.5.5 Brotten mot staten, 16–22 kap. BrB

Inom denna grupp av brott föreligger oftast en nationell begränsning hos angreppsobjekten. Att en sådan begränsning finns hos högmålsbrotten i 18 kap. BrB och brotten mot rikets säkerhet i 19 kap. BrB kan det ej råda någon tvekan om. I vissa andra fall är den universella tillämpligheten lika klar. Detta gäller främst folkrättsbrottet i 22 kap. 11 § BrB. Slutligen finns åtskilliga brott, främst i 16 kap. BrB, vid vilka rättsläget i de avseenden som här diskuteras för närvarande är oklart. — De olika kapitlen inom gruppen brott mot staten kommer att diskuteras var för sig.

16 KAP. BrB. BROTT MOT ALLMÄN ORDNING. — I 16 kap. 1–16 §§ BrB behandlas följande brott: upplopp, våldsamt upplopp, ohör-samhet mot ordningsmakten, störande av förrättning eller av allmän sammankomst, uppvigling, samhällsfarlig ryktesspridning, hets mot folkgrupp, olaga diskriminering, brott mot griftefrid, otillåtet förfarande med pornografisk bild, förledande av ungdom, djurplågeri, dobbleri, grovt dobbleri, fylleri och förargelseväckande beteende.

Den sammanhållande synpunkten ifråga om brotten i detta kapitel har varit att dessa brott kan uppfattas såsom brott mot allmän ordning, vare sig de innebär ett störande av ordningen på vissa platser eller vid vissa tillfällen eller de innefattar ett hot mot den samhälleliga ordning

och säkerhet som rättsordningen bör tillförsäkra medborgarna eller de innebär en kränkning av medborgarnas känsla för vad sedlig ordning bjuder.¹ Att en så beskaffad brottsgrupp företer beröringspunkter med de i 17 kap. BrB behandlade brotten mot allmän verksamhet är givet. De båda brottsgrupperna står varandra så nära att gränsen ofta kan vara svårbestämbar.²

Hela 16 kap. BrB har såvitt bekant ej tidigare diskuterats vad gäller den nationella begränsningen hos angreppsobjekten respektive den territoriella tillämpligheten. Kapitlet är i de nämnda hänseendena ett av de mest svårtolkade i brottsbalken. Utgångspunkten för de fortsatta resonemangen blir att följande brott är territoriellt begränsade, nämligen *dobbleri*, 16 kap. 14 § BrB, *fylleri och förargelseväckande beteende*, 16 kap. 15 och 16 §§ BrB, medan däremot brottet *grovt dobbleri* enligt 16 kap. 14 a § BrB bör uppfattas som extraterritoriellt tillämpligt. Denna utgångspunkt framgår klart av i avsnitt 6.2 redovisade uttalanden i lagförarbeten och i den straffrättsliga litteraturen. Frågan blir således hur övriga brott i 16 kap. BrB bör betraktas. Att tolka alla de återstående brotten i 16 kap. BrB såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten skulle stämma överens med huvudprincipen ifråga om de övriga kapitlen inom gruppen brott mot staten och skapa mesta möjliga konsekvens inom denna grupp. Följden av en sådan tolkning skulle bli att brotten även – möjligen med något undantag – uppfattades som territoriellt begränsade.

En annan tolkning är att man på samma sätt som vid brotten enligt 15 kap. BrB försöker dela upp brotten i 16 kap. BrB i två huvudgrupper – sådana som är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och sådana som icke är begränsade på detta sätt. Denna tolkning kan sägas bygga vidare på den nyss angivna utgångspunkten att vissa brott i kapitlet f. n. uppfattas som territoriellt begränsade och ett brott såsom extraterritoriellt tillämpligt. En sådan tolkning förordas här samtidigt som det medges att det är ovisst vilka brott som bör hänföras till de olika grupperna. Ur systematisk synpunkt flyter brotten i kapitlet mer eller mindre ihop. Med den givna utgångspunkten, som jag icke anser mig kunna ifrågasätta de lege lata, synes det ej möjligt att åstadkomma en tolkning som helt tillfredsställer kravet på konsekvens. Gränsdragningen mellan de båda grupperna av brott i kapitlet kan alltså ifrågasättas.

Vid vissa brott i 16 kap. BrB synes det ligga nära till hands att tolka brottsbeskrivningarna så, att de endast avser att skydda den allmänna

ordningen i Sverige. Detta gäller till att börja med de tre första brotten i kapitlet, nämligen *upplopp*, *våldsam upplopp* och *ohörsamhet mot ordningsmakten*, 16 kap. 1–3 §§ BrB. Den rimligaste tolkningen synes vara att uppfatta dessa brott såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och till följd härav såsom territoriellt begränsade. Även brotten *uppvigling* och *samhällsfarlig ryktesspridning*, 16 kap. 5 och 6 §§ BrB, bör betraktas på samma sätt – dock med den reservationen att brottet uppvigling såtillvida blir extraterritoriellt tillämpligt att det kan förövas utomlands vid avdelning av krigsmakten. (Jfr om brottet uppvigling av krigsmän, 21 kap. 10 § BrB, i avsnittet nedan om 21 kap. BrB.)³

Hur gränsdragningen bör göras när det gäller de återstående brotten i kapitlet är enligt min mening ytterst tveksamt. Bör man in dubio tolka brotten såsom nationellt begränsade och som följd härav som territoriellt begränsade, eller bör man tvärtom i tveksamma fall betrakta brotten såsom icke nationellt begränsade och till följd härav som villkorligt extraterritoriellt tillämpliga, när brottet förövats på främmande stats territorium? Den förra tolkningen torde bäst överensstämma med hittillsvarande uppfattning i svensk straffrätt. Med hänsyn härtill föreslås att även följande brott – utöver de redan nämnda – uppfattas som nationellt och territoriellt begränsade: *störande av förrättning eller av allmän sammankomst*, 16 kap. 4 § BrB, *brott mot griftefrid*, 16 kap. 10 § BrB, *otillåtet förfarande med pornografisk bild samt förledande av ungdom*, 16 kap. 11 och 12 §§ BrB.

Brotten *hets mot folkgrupp* och *olaga diskriminering*, 16 kap. 8 och 9 §§ BrB, ansluter till FN-konventionen den 21 december 1965 om avskaffande av alla former av rasdiskriminering.⁴ Detta bör kunna medföra att dessa båda brott uppfattas såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten samt extraterritoriellt tillämpliga. Den som i främmande stat bryter mot där gällande straffbestämmelser ifråga om hets mot folkgrupp resp. olaga diskriminering bör således – förutsatt att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt och att gärningarna således även är straffbara enligt svensk rätt – kunna dömas härför i Sverige.

Brottet *djurplågeri* i 16 kap. 13 § BrB har ett nära samband med lagen (1944:219) om djurskydd. Denna lag bör rimligtvis tolkas såsom nationellt och territoriellt begränsad. Likväl synes det möjligt att tolka straffstadgandet i 16 kap. 13 § BrB såsom icke nationellt begränsat och såsom extraterritoriellt tillämpligt. »Likheten» med exempelvis

misshandelsbrotten bör kunna tillmätas betydelse. Djurplågeri förövat i främmande stat bör kunna beivras i Sverige – förutsatt att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt. Vidare bör exempelvis en säljakt bedriven på det fria havet under sådana former att djuren otillbörligen utsättes för lidande kunna leda till lagföring i Sverige.

Med hänsyn till hittillsvarande i huvudsak restriktiva inställning inom straffrätten, när det gäller att skydda främmande staters offentliga intressen, synes det ej sannolikt att man de lege lata skulle kunna tolka samtliga brott i 16 kap. BrB – eller huvuddelen av brotten i detta kapitel – såsom icke nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten och som villkorligt extraterritoriellt tillämpliga, när gärningen förövats på främmande stats territorium. De lege ferenda synes det dock ej vara i och för sig orimligt att hävda en tolkning av antytt slag med hänsyn till behovet av samarbete mellan staterna, även när det gäller brott mot allmän ordning.

¹ Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 181.

² I föregående not a. a. s. 181.

³ Brottet samhällsfarlig ryktesspridning, 16 kap. 6 § BrB, föreslås upphävt, se Ds Ju 1975:16.

⁴ Se härom Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 201 ff.

17 KAP. BrB. BROTT MOT ALLMÄN VERKSAMHET. – Den sammanhållande synpunkten beträffande brotten i 17 kap. BrB framgår av kapitelrubriken. Begreppet allmän verksamhet användes dock i en vid betydelse och omfattar betydligt mer än statlig och kommunal verksamhet i egentlig mening. Brott som riktar sig mot statens centrala ledning eller mot rikets säkerhet har hänförts till 18 och 19 kap. BrB. Reglerna om myndighetsmissbruk m. m. har upptagits i 20 kap. BrB. I 17 kap. BrB skyddas enskilda utövare av offentlig myndighet mot angrepp som bör avvärjas med hänsyn till myndighetsutövningen. Därutöver skyddas i viss utsträckning vissa andra personkategorier.¹ Skyddet för utövare av allmän verksamhet innefattas i följande straffbestämmelser: våld eller hot mot tjänsteman, förgripelse mot tjänsteman, våldsam motstånd, beljugande av myndighet, samt bestickning, 17 kap. 1–7 §§ BrB. Vissa särskilda former av allmän verksamhet skyddas enligt följande straffstadganden: otillbörligt verkande vid röstning och tagande av otillbörlig förmån vid röstning, brott mot rösthemlighet, övergrepp i rättssak, skyddande av brottsling, främjande av flykt, överträdelse av myndighets bud och hindrande av förrättning

samt föregivande av allmän ställning och föregivande av ställning såsom advokat, 17 kap. 8–15 §§ BrB.

Hur bör brotten i 17 kap. BrB uppfattas såvitt gäller *den nationella begränsningen hos angreppsobjekten*? Här må först brottsbalkskommentaren citeras: »Brotten mot tjänsteman i början av 17 kap. anses icke kunna begås mot annan än svensk sådan».² Uttalandet hänför sig till 17 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse. Fortfarande är det dock så, att endast personer som kan utöva svensk offentlig myndighet (tidigare: var underkastade ämbetsansvar enligt svensk lag) eller som enligt särskilt förordnande i svensk lag likställts med sådana personer åtnjuter skydd enligt 17 kap. BrB. Ett angrepp utomlands – eller i Sverige – mot en utländsk ämbetsman i syfte att hämnas för dennes (utländska) tjänsteutövning kan ej bestraffas med stöd av straffbestämmelserna i 17 kap. 1 eller 2 §§ BrB rörande våld eller hot mot tjänsteman respektive förgripelse mot tjänsteman. Däremot kan i ett sådant fall brotten mot enskild vara tillämpliga, exempelvis misshandel eller grov misshandel enligt 3 kap. 5 eller 6 §§ BrB eller olaga hot enligt 4 kap. 5 § BrB. I andra fall torde det bli så, att ett brott som riktat sig mot ett utländskt handlingsobjekt och som hade varit straffbart enligt 17 kap. BrB om det riktat sig mot ett svenskt handlingsobjekt, blir straffritt enligt svensk lag, eftersom det inte finns något »subsidärt» svenskt straffstadgande att falla tillbaka på.

Även beträffande de återstående brotten i 17 kap. BrB bör en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten antagas. Brotten i detta kapitel har sådana likheter med de centrala angreppen mot staten i 18 och 19 kap. BrB att denna tolkning är motiverad. – Innebörden av den nationella begränsningen hos brotten i 17 kap. BrB torde i de flesta fall vara lätt att fastställa. Kort uttryckt skall det vara fråga om brott mot svensk allmän verksamhet. Rekvisitet »myndighetsutövning» i olika lagrum i 17 kap. BrB bör således tolkas som svensk myndighetsutövning. Brottet *beljugande av myndighet* i 17 kap. 6 § BrB består i att någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående, ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter.³ Rekvisitet »allmänheten» bör rimligen tolkas såsom den svenska allmänheten. Ytterligare några påpekanden om innebörden av den nationella begränsningen hos brotten i 17 kap. BrB må göras. I 17 kap. 10 § BrB straffbelägges såsom *övergrepp i rättssak* bl. a. den som med våld eller hot om våld angriper någon för det han hos domstol eller annan myndighet gjort an-

mälan, fört talan eller avlagt vittnesmål. Det synes mest konsekvent att tolka rekvisiten »myndighet» och »domstol» såsom svensk myndighet respektive svensk domstol. Ett övergrepp i Sverige med anledning av utländsk rättssak bör bestraffas med hjälp av brotten mot enskild. I 17 kap. 11 § BrB stadgas bl. a. att om någon döljer den som förövat brott dömes han för *skyddande av brottsling*. Innebörden härav bör vara att det endast är den som förövat brott enligt svensk lag som avses med straffbestämmelsen. Att i Sverige dölja den som förövat brott enligt utländsk men ej enligt svensk lag torde vara straffritt här i landet. Straffstadgandet i 17 kap. 12 § BrB rörande *främjande av flykt* torde endast avse flykt undan »den svenska rättvisan». Härunder bör inbegripas exempelvis den som i utlandet är anhållen eller häktad med anledning av en svensk begäran om utlämning. Brotten *föregivande av allmän ställning* och *föregivande av ställning såsom advokat* i 17 kap. 15 § BrB bör endast avse föregivande av svensk allmän ställning resp. föregivande av ställning såsom svensk advokat. Att någon här i landet ger sig ut för att vara utländsk advokat synes icke i och för sig vara straffbart enligt svensk lag.

Vad bör gälla om den *territoriella tillämpligheten* hos brotten i 17 kap. BrB? Samtliga brott i detta kapitel utom brottet beljugande av myndighet i 17 kap. 6 § BrB bör tolkas såsom *extraterritoriellt tillämpliga*. Såvitt jag kan finna, kan man nämligen vid samtliga brott i 17 kap. BrB utom 17 kap. 6 § BrB tänka sig en extraterritoriell tillämplighet. Om någon utomlands misshandlar en svensk tjänsteman i syfte att hämnas för en tjänsteåtgärd som denne vidtagit (i eller utanför Sverige), bör straffstadgandet i 17 kap. 1 § BrB vara tillämpligt. Om svenska polismän i utlandet skall hämta en person som skall utlämnas till Sverige och denne sätter sig till motvärn, bör straffstadgandet i 17 kap. 4 § BrB vara tillämpligt. Brotten i 17 kap. 8 och 9 §§ BrB rörande *otillbörligt verkande vid röstning m. m.* bör kunna bli tillämpliga vid röstning utomlands på svensk ambassad eller svenskt konsulat. Ett sådant brott som *överträdelse av myndighets bud*, 17 kap. 13 § BrB, synes endast i undantagsfall kunna bli tillämpligt på gärning i utlandet. Ett olovligt öppnande av vad svensk myndighet tillslutit kan kanske anföras som ett exempel.

Vad gäller ifråga om *kravet på dubbel straffbarhet*, när sådana brott som avses i 17 kap. BrB förövas på främmande stats territorium? I enlighet med vad jag tidigare anfört bör sådana brott som är nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten betraktas såsom *brott mot*

Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Något krav på dubbel straffbarhet gäller således icke vid dessa brott.

- ¹ Se Brottbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 236 ff. Straffstadgandena i 17 kap. BrB har ändrats 1975 i samband med reformen av 20 kap. BrB. Ändringen av 17 kap. BrB innebar i huvudsak att det dittillsvarande skyddet för personer med ämbetsansvar ersattes av ett på väsentligen samma sätt utformat skydd för dem som utövar offentlig myndighet, se prop. 1975:78 s. 176 ff.
- ² Brottbalkskommentaren del I, 4 uppl. 1974, s. 74. (Se avsnitt 6.2.10 ovan.) Beträffande gränstullsarbete med annan stat, se a. a. s. 74.
- ³ Brottet beljugande av myndighet, 17 kap. 6 § BrB, föreslås upphävt, se Ds Ju 1975:16.

18 KAP. BrB. HÖGMÅLSBROTT. – Högmålsbrotten omfattar numera följande straffbestämmelser: uppror, väpnat hot mot laglig ordning, olovlig kärverksamhet, brott mot medborgerlig frihet och svikande av försvarsplikt. Därtill kommer en särskild straffskärpningsregel i 18 kap. 2 § BrB, som är tillämplig vid vissa former av förgripelse mot Konungen eller andra kungliga personer. Denna regel, som ersätter äldre rättsbestämmelser om majestätsbrott, har behandlats ovan i samband med diskussionen av brott mot person och lämnas därför åt sidan i den fortsatta framställningen.

De brott som upptages i 18 kap. BrB brukar betecknas som centrala angrepp mot rikets inre säkerhet.¹ Det kan ej råda någon tvekan om att det föreligger *en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten* vid samtliga brott enligt detta kapitel. Det är endast svenska i motsats till utländska intressen som skyddas. Lika klart är att dessa brott – i den mån de är extraterritoriellt tillämpliga – utgör *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB.

Däremot förefaller det inte utan vidare givet att samtliga brott i 18 kap. BrB bör vara tillämpliga ifråga om utomlands föröväde gärningar. Vad först gäller *uppror*, 18 kap. 1 § BrB, och *väpnat hot mot laglig ordning*, 18 kap. 3 § BrB, synes båda dessa straffstadganden böra tolkas såsom extraterritoriellt tillämpliga. Att Sverige försöker skydda sig mot angrepp av detta slag, även i sådana fall där gärningen förövats utomlands, torde vara allmänt accepterat inom straffrätten. (Jfr den tidigare redogörelsen för innebörden av uttrycket brott mot Sverige i avsnitt 6.4 ovan.) Vid brottet uppror har den svenske lagstiftaren även straffbelagt försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott, se 18 kap. 7 § BrB. Exempelvis en stämpling till uppror är således ej undantagen från svensk straffrätt av det skälet att gär-

ningen ägt rum utomlands. Ifråga om väpnat hot mot laglig ordning (i Sverige), 18 kap. 3 § BrB, kan på motsvarande sätt gärningar som utgör försök, förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja brott bli aktuella, se 18 kap. 7 § BrB. Det bör dock påpekas att vid utomlands förövat försök till uppror, respektive försök till väpnat hot mot laglig ordning, försöket även betraktas som förövat i Sverige på grund av regeln i 2 kap. 4 § BrB att brott skall anses begånget dels där handlingen företogs, dels där det tillämnade brottet skulle ha fullbordats. Men även fullbordat brott enligt 18 kap. 3 § BrB bör kunna förövas utomlands. I detta lagrum straffbelägges nämligen den som med uppsåt att brott skall förövas mot allmän säkerhet eller medborgares frihet, samlar eller anför väpnat manskap eller håller det samlat eller förser manskap med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning eller övar det i vapnens bruk. Om någon i ett främmande land utför en sådan gärning som beskrivs i lagrummet med uppsåt att föröva brott mot allmän säkerhet i Sverige eller mot medborgares frihet i Sverige, bör gärningen vara underkastad svensk straffrätt enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB och 18 kap. 3 § BrB. — Den reservationen bör måhända tillfogas att det väl endast kan komma ifråga att tillämpa lagrummet ifråga om gärningar förövade av enskilda personer. Om det är en främmande stat som förbereder gärningar av det slag som nu sagts torde det ej kunna komma ifråga att utkräva straffrättsligt ansvar av officerare och andra i den främmande staten. Däremot synes enskilda personers initiativ — med eller utan värdlandets goda minne — kunna beivras enligt straffbestämmelsen om väpnat hot mot laglig ordning. De inskränkningar i den svenska straffrättens tillämplighet som följer av folkrättens regler behandlas ej i avhandlingen. Dessa begränsningar — däribland reglerna om krigets rätt — torde i första hand vara av betydelse för tillämpningen av anknytningsreglerna.

Vad därefter gäller brottet *olovlig kärverksamhet*, 18 kap. 4 § BrB, bör detta enligt min mening uppfattas såsom territoriellt begränsat. I detta straffstadgande finns ej något särskilt krav på uppsåt att omstörta statsskicket i Sverige eller att föröva brott mot den allmänna säkerheten i Sverige eller något annat speciellt krav ifråga om uppsåtet. Man kunde visserligen säga att en verksamhet, som i och för sig fyller de objektiva rekvisiten i 18 kap. 4 § BrB och som sker i ett främmande land med uppsåt att verksamheten sedermera skall överflyttas till Sverige, kan innebära en form av hot mot Sveriges inre säkerhet. Straffstadgandet i 18 kap. 4 § BrB torde dock inte kunna tillämpas i ett så-

dant fall, förrän den olovliga kårverksamheten faktiskt utövas på svenskt territorium. Det bör i detta sammanhang observeras att försök, förberedelse och stämpling till olovlig kårverksamhet ej är straffbelagda.

Ifråga om straffstadgandet rörande *brott mot medborgerlig frihet*, 18 kap. 5 § BrB, bör den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten innebära att det i lagrummet särskilt nämnda uppsåtet skall vara inriktat på att påverka den allmänna åsiktsbildningen i Sverige eller inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation, yrkes- eller näringssammanslutning som är verksam i Sverige. Lagrummet torde med andra ord endast skydda yttrande-, förenings- och församlingsfriheten i Sverige. Om en gärning som förövats utomlands dels uppfyller kravet i 18 kap. 5 § BrB på olaga tvång eller olaga hot, dels det nu nämnda uppsåtskravet, dels det särskilda farerekvisitet i lagrummet, bör gärningen kunna föranleda åtal och dom i Sverige.

Vid brottet *svikande av försvarsplikt*, 18 kap. 6 § BrB, kommer frågan om den territoriella tillämpligheten i ett särskilt läge. Straffstadgandet avser endast tjänstgöringsplikt vid den svenska krigsmakten eller annan tjänstgöringsplikt av betydelse för Sveriges försvar. I lagrummet talas om att någon genom stympning eller annorledes, för längre eller kortare tid, gör sig oduglig till tjänstgöring av det slag som nu nämnts. Att själva den handling varigenom någon gör sig oduglig till tjänstgöring ägt rum utomlands synes i och för sig sakna betydelse. Brottet får ändå anses förövat i Sverige. Det är i Sverige som svikandet av försvarsplikten sker. Det torde nämligen förhålla sig så, att en tjänstgöringsplikt av detta slag normalt skall fullgöras i Sverige. Att den dessutom i vissa fall kan komma att utföras utanför svenskt territorium torde sakna betydelse. Frågan huruvida brottet svikande av försvarsplikt kan tillämpas ifråga om utomlands förövalade gärningar synes därför knappast bli aktuell. (Motsvarande torde gälla andra straffbestämmelser som straffbelägger underlåtenheten att i Sverige fullgöra en viss plikt — jfr t. ex. skattelagstiftningen och skattebrottslagen.) Såvida en svensk försvarsplikt helt och hållet skall fullgöras utomlands, bör dock straffstadgandet i 18 kap. 6 § BrB vara tillämpligt ifråga om en utomlands företagen gärning av det slag som sägs i lagrummet (stympning etc.).

¹ Se exempelvis Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 286.

19 KAP. BrB. BROTT MOT RIKETS SÄKERHET. — I 19 kap. BrB behandlas f. n. följande brott: högförräderi, krigsanstiftan, trolöshet vid förhandling med främmande makt, egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift, vårdslöshet med hemlig uppgift, ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, olovlig underrättelseverksamhet, olovlig värvning samt tagande av utländskt understöd. Därtill kommer en straffskärpningsregel i 19 kap. 11 § BrB rörande bl. a. vissa förgripelser mot främmande makts statsöverhuvud. Brotten i 19 kap. BrB räknas till de centrala angreppen mot staten. Medan de straffbestämmelser som placerats i 18 kap. BrB brukar betecknas som brott mot rikets inre säkerhet, karakteriseras straffstadgandena i 19 kap. BrB som brott mot rikets yttre säkerhet.¹

Ifråga om 19 kap. BrB torde det, liksom ifråga om 18 kap. BrB, vara fullt klart att straffbestämmelserna bör uppfattas såsom *nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten*. I exempelvis brottsbeskrivningen rörande högförräderi, 19 kap. 1 § BrB, talas det om »riket». Samma rekvisit finns i flera andra lagrum i 19 kap. BrB. Att härmed endast avses Sverige i motsats till andra stater råder det ingen tvekan om. Innebörden av den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten torde vid de flesta straffbestämmelserna i detta kapitel ej vara svår att fastställa. När det i straffstadgandet rörande ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, 19 kap. 8 § BrB, sägs att någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, torde rekvisitet »allmänheten» endast avse den allmänhet som finns i Sverige. I två fall i 19 kap. BrB nämns dock uttryckligen *utländska angreppsobjekt*, nämligen i 19 kap. 9 och 11 §§ BrB. I 19 kap. 9 § 1 st. BrB straffbelägges såsom *olovlig underrättelseverksamhet* att någon här i riket för en främmande makts räkning bedriver spionage mot en annan främmande stat. Syftet med detta straffstadgande torde i första hand vara att skydda Sveriges vänskapliga förbindelser med främmande makter. Genom att lagstiftaren försett brottsbeskrivningen i 19 kap. 9 § 1 st. BrB med det uttryckliga objektiva rekvisitet »här i riket» erhåller straffstadgandet ett rimligt tillämpningsområde samtidigt som den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten tydligt framträder. Om straffbestämmelsen ej på detta sätt hade varit territoriellt begränsad, hade den — åtminstone enligt sin ordalydelse — omfattat all olovlig underrättelseverksamhet i hela världen. Det är uppenbart att det ej hade varit lämpligt att på denna punkt ge den svenska straffrätten universell tillämplighet.

I 19 kap. 9 § 2 st. BrB straffbelägges en annan typ av *olovlig under rättelseverksamhet*. Den innebär att någon med uppsåt att gå främmande makt tillhanda hemligen eller med användande av svikliga medel aningen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållanden eller medverkar till dylik verksamhet, förutsatt att det ej är fråga om medverkan av allenast tillfällig art. Även tillämpningsområdet för den nu nämnda typen av olovlig underrättelseverksamhet har, vilket likaledes är fullt rimligt, begränsats till vad som sker i Sverige. Detta framgår direkt av det objektiva rekvisitet »här i riket» i 19 kap. 9 § 2 st. BrB.

Vad gäller *straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB* synes det motiverat att något diskutera den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och den territoriella tillämpligheten. Lagrummet avser två olika typer av brott. Om sådan gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB (tidigare även 5 kap. BrB) – dvs. brott mot liv och hälsa eller frihet och frid (tidigare även ärekränkingsbrott) – innebär att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, kan straffet på visst sätt skärpas utöver vad som eljest gäller enligt 3 eller 4 kap. BrB. Denna straffskärpningsregel äger motsvarande tillämpning om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes. I brottsbalkskommentaren framhålls särskilt att det beträffande statsöverhuvuden och fasta diplomatiska representanter hos Sverige enligt ordalagen i 19 kap. 11 § BrB icke fordras att de vid tiden för en emot dem riktad gärning befinner sig här i landet.² Detta uttalande synes böra uppfattas så, att straffskärpningsregeln enligt kommentarens mening är extraterritoriellt tillämplig i vart fall ifråga om brott mot statsöverhuvuden och främmande makts fasta diplomatiska representanter här i riket.

Man kan fråga sig om det inte hade varit motiverat att uttryckligen begränsa tillämpligheten hos straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB till gärningar som förövats här i riket. Vissa skäl kan emellertid anföras för att tillerkänna regeln tillämplighet även ifråga om utomlands förövade gärningar. Till en början kan man konstatera att det ej är svårt att konstruera exempel på utomlands förövade gärningar av nu avsett slag, vilka har särskild anknytning till Sverige i gärningsögonblicket och där en tillämpning av straffskärpningsregeln i och för sig kan förefalla rimlig. Antag att en svensk medborgare, som utomlands misshand-

lat statsöverhuvudet i en främmande stat och därigenom kränkt denna, efter brottet beger sig till Sverige, innan myndigheterna på gärningsorten hunnit gripa honom. Förutsatt att gärningsorten är belägen utanför våra nordiska grannländer, kan gärningsmannen över huvud taget ej utlämnas från Sverige. I en situation som denna bör straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB kunna tillämpas. Detsamma bör gälla även när en svensk medborgare utomlands misshandlat främmande makts representant här i riket och därigenom kränkt den andra staten. Om det som nu sagts är riktigt, synes konsekvensen emellertid fordra att straffskärpningsregeln även tillämpas ifråga om sådana gärningar där all anknytning till Sverige saknas i själva gärningsögonblicket. När den utländske gärningsmannen efter brottet befinner sig i Sverige och av någon anledning icke kan utlämnas eller icke blir utlämnad, är situationen sådan, att Sveriges vänskapliga förbindelser med främmande makt möjligen kan påverkas. Trots vad nu sagts om vissa förgripelser mot främmande statsöverhuvuden m. fl., synes dock straffskärpningsregeln rörande intrång eller skadegörelse böra tolkas såsom nationellt begränsad. Att ge alla ambassadbyggnader i hela världen ett förhöjt straffskydd enligt 19 kap. 11 § BrB är icke rimligtvis en uppgift som den svenske lagstiftaren ensidigt bör åtaga sig.

Vad gäller den territoriella tillämpligheten hos brotten i 19 kap. BrB har brottet olovlig underrättelseverksamhet, 19 kap. 9 § BrB, och straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB redan diskuterats. Förutom olovlig underrättelseverksamhet är ytterligare ett brott i 19 kap. BrB, nämligen brottet olovlig värvning i 19 kap. 12 § BrB, uttryckligen territoriellt begränsat på grund av rekvisitet »här i riket». Frågan är således hur övriga brott i 19 kap. BrB bör uppfattas i det hänseende som nu diskuteras. Alla de återstående brotten i kapitlet bör tolkas såsom extraterritoriellt tillämpliga. De utgör även brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB och blir följaktligen alltid *ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga*. Sådana brott som omfattas av straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB synes emellertid endast medelbart rikta sig mot svenska staten. Med hänsyn härtill torde de icke utgöra brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB (jfr vad som sagts ovan i avsnitt 6.4 om tolkningen av detta uttryck). Detta innebär att kravet på dubbel straffbarhet gäller precis som vid »vanliga» brott enligt 3 eller 4 kap. BrB, vilket i och för sig förefaller rimligt.

En genomgång av de brottsbeskrivningar i 19 kap. BrB vid vilka en ovillkorlig extraterritoriell tillämplighet enligt vad nyss sagts bör an-

tagas, visar att man utan svårighet kan konstruera i och för sig fullt realistiska exempel på utomlands förövade gärningar, vid vilka en tillämpning av svensk straffrätt synes motiverad. Brottet *högförräderi*, 19 kap. 1 § BrB, har straffbelagts såsom fullbordat brott, redan när någon företager en handling som innebär fara för att sådant uppsåt som beskrives i lagrummet skall förverkligas. Att en gärning av detta slag helt och hållet kan förövas utomlands synes fullt klart. Vid brottet *krigsanstiftan*, 19 kap. 2 § BrB, kan man resonera på motsvarande vis. Den som på visst sätt framkallar fara för att Sverige skall invecklas i krig eller andra fientligheter gör sig skyldig till krigsanstiftan — förutsatt att gärningen ej är att bedöma såsom högförräderi. Att framkallandet av sådan fara som sägs i detta lagrum likaledes kan ske genom ett handlande som icke till någon del äger rum på svenskt territorium synes uppenbart. I 19 kap. 3 och 4 §§ BrB straffbelägges vissa brott som har samband med *förhandlingar mellan Sverige och främmande makt*. Att sådana förhandlingar och därmed de brott som avses i de båda nämnda lagrummen kan ske utanför Sverige, behöver det ej heller råda någon tvekan om. De nu nämnda exemplen, vilka lätt kan kompletteras med exempel som belyser andra lagrum, synes vara fullt tillräckliga för att illustrera det realistiska i att tolka huvuddelen av brotten i 19 kap. BrB såsom ovillkorligt extraterritoriellt tillämpliga.

När detta skrives föreligger förslag om vissa ändringar i 19 kap. BrB.³ Ifråga om brottet spioneri, 19 kap. 5 § BrB, föreslås att ansvar skall inträda endast när direkt uppsåt föreligger. Denna ändring medför bl. a. att straffstadgandet i 19 kap. 7 § BrB rörande obehörig befattning med hemlig uppgift i sin tur föreslås ändrat. Ordet »uppsåt» i detta lagrum föreslås ändrat till »syfte». Även ifråga om brottet olovlig underrättelseverksamhet enligt 19 kap. 9 § 1 st. BrB föreslås att uppsåtsrekvisitet endast skall omfatta direkt uppsåt. Det i 19 kap. 9 § 2 st. BrB behandlade fallet av olovlig underrättelseverksamhet föreslås överflyttat till en särskild paragraf. Brottet föreslås få benämningen »olovlig personspaning». De nu i korthet redovisade förslagen synes — därest de blir lag — ej påverka vad ovan sagts om den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och den territoriella tillämpligheten hos brotten i 19 kap. BrB. I betänkandet föreslås vidare att brottet ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, 19 kap. 8 § BrB, upphäves. Under beredskapstillstånd eller då riket är i krig anses dock enligt förslaget ett straffstadgande av detta slag erforderligt. Ett sådant stadgande föreslås därför infört i 22 kap. BrB. Slutligen kan anmärkas att straffstadgandet rörande tagande av utländskt understöd, 19 kap. 13 § BrB, föreslås upphävt.

¹ Se exempelvis Brottbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 286 och s. 306.

² Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 339.

³ Se Betänkandet »Spioneribrottet m. m.», Ds Ju 1975:16.

20 KAP. BrB. MYNDIGHETSMISSBRUK M. M. — Detta kapitel i brottsbalken hade ursprungligen kapitelrubriken »Om ämbetsbrott». Det ändrades 1975 på ett genomgripande sätt i syfte att erhålla ett ansvarssystem som nära ansluter till den ordning som gäller på den privata arbetsmarknaden. I det följande skall jag i korthet diskutera den territoriella tillämpligheten, den personella begränsningen och den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten *dels* hos de ursprungliga reglerna i detta kapitel, *dels* hos de nuvarande straffstadgandena i 20 kap. BrB.¹

I den straffrättsliga litteraturen indelas ämbetsbrotten vanligen i följande tre grupper: självständiga ämbetsbrott, osjälvständiga ämbetsbrott och ämbetsbrott i vidsträckt mening.² I 20 kap. 1–4 §§ BrB i dess ursprungliga lydelse behandlades följande brott: *tjänstemissbruk, tagande av muta eller av otillbörlig belöning, brott mot tystnadsplikt och tjänstefel*. Dessa fyra brott utgjorde de självständiga ämbetsbrotten. De kunde icke förövas av andra personer än sådana som hade fullständigt eller partiellt ämbetsansvar enligt svensk rätt. — För enkelhetens skull talar jag i fortsättningen i flera fall endast om ämbetsmän, fastän även andra gärningsmän med ämbetsansvar åsyftas. — Straffbestämmelserna i 20 kap. 1–4 §§ BrB var icke tillämpliga om gärningen ifråga var straffbar enligt något annat stadgande i svensk straffrätt. Detta innebar att om en ämbetsman gjorde sig skyldig till ett s. k. allmänt brott — dvs. en gärning som var straffbar även när den förövades av någon som icke var underkastad ämbetsansvar — hade han antingen gjort sig skyldig till ett osjälvständigt ämbetsbrott eller till ett ämbetsbrott i vidsträckt mening. Ett osjälvständigt ämbetsbrott förelåg, när ämbetsmannen genom gärningen åsidosatt sin tjänsteplikt, exempelvis då han hade gjort sig skyldig till förskingring i tjänsten. När ämbetsmannen hade förövat ett allmänt brott utom tjänsten, hade han även gjort sig skyldig till ett ämbetsbrott i vidsträckt mening. I 20 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse gavs särskilda regler om ämbetsstraffen suspension och avsättning (se även 1 kap. 3 § BrB i dess ursprungliga lydelse). Vid de självständiga ämbetsbrotten utgjorde den normala brottspåföljden suspension eller avsättning (vid tjänstefel som icke var grovt nämndes dock böter och suspension bredvid varandra i straffstadgandet). Vid osjälvständiga ämbetsbrott och vid ämbetsbrott i vidsträckt

mening kunde domstolen skärpa straffet utöver vad som vanligen kunde följa för det allmänna brottet. Detta framgick av en regel i 20 kap. 5 § BrB i dess ursprungliga lydelse. Vid ämbetsbrott av detta slag kunde domstolen – liksom vid de självständiga ämbetsbrotten – döma till suspension eller avsättning. Regler härom gavs i 20 kap. 8 § BrB. Begreppen osjälvständigt ämbetsbrott och ämbetsbrott i vidsträckt mening hade således betydelse endast vid bestämmandet av påföljden för allmänt brott som förövats i eller utom tjänsten. Några särskilda brottsbeskrivningar fanns ej för dessa båda grupper av ämbetsbrott.

Vad gäller den territoriella tillämpligheten hos ämbetsbrotten i 20 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse kan man i anslutning till vad nu sagts om olika typer av ämbetsbrott till en början konstatera att det här endast blir frågan om att diskutera de självständiga ämbetsbrotten, dvs. de brott som behandlades i 20 kap. 1–4 §§ BrB i dess ursprungliga lydelse. Ifråga om dessa straffbestämmelser synes det icke råda någon tvekan om att de borde tolkas såsom *extraterritoriellt tillämpliga*. Att exempelvis en svensk diplomat, som utomlands gjort sig skyldig till tjänstemissbruk eller tagande av muta eller brott mot tystnadsplikt eller till tjänstefel, borde kunna dömas härför enligt svensk lag och vid svensk domstol är uppenbart. Ifråga om de osjälvständiga ämbetsbrotten och ifråga om ämbetsbrotten i vidsträckt mening kunde den territoriella tillämpligheten ej avgöras genom en tolkning av 20 kap. BrB. Det avgörande blev i stället om det allmänna straffstadgande mot vilket ämbetsmannen brutit var extraterritoriellt tillämpligt. Om en ämbetsman utomlands hade förövat en gärning, vilken i och för sig uppfyllde de objektiva och subjektiva rekvisiten i ett svenskt straffstadgande som var territoriellt begränsat, kunde han ej dömas härför i Sverige (jag bortser från de särskilda reglerna om trafikbrott utomlands). Reglerna i 20 kap. BrB om straffskärpning resp. avsättning och suspension blev följaktligen ej tillämpliga i ett sådant fall. Detsamma gällde, när en ämbetsman utomlands hade förövat en gärning, vilken i och för sig uppfyllde de objektiva och subjektiva rekvisiten i ett svenskt straffstadgande som var extraterritoriellt tillämpligt, men där anknytning saknades exempelvis på grund av kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. BrB. När det i 20 kap. 5 § BrB, ursprungliga lydelsen, talades om »gärning som är belagd med straff annorstädes än i 1–4 §§» och i 20 kap. 8 § BrB talades om »annat brott än i 1–4 §§ sägs», bör detta tolkas så, att det skulle vara frågan om gärningar som var straffbelagda i svensk rätt och som dessutom uppfyllde samt-

liga förutsättningar för ådömande av påföljd enligt det svenska straffrättsliga tankeschemat – däribland de krav som hade samband med anknytningsreglerna i 2 kap. BrB.

När det i olika sammanhang i den svenska straffrättsliga doktrinen sägs att ämbetsbrotten utgör *brott mot Sverige* enligt 1 kap. SL resp. 2 kap. BrB (se avsnitt 6.4 ovan), är det rimligtvis endast de självständiga ämbetsbrotten som åsyftas. Vid de osjälvständiga ämbetsbrotten och vid ämbetsbrotten i vidsträckt mening blev, såsom nyss påpekats, den territoriella tillämpligheten beroende av vilket allmänt brott det gällde. På samma sätt förhöll det sig med frågan om den dubbla straffbarheten och frågan huruvida gärningen utgjorde brott mot Sverige enligt 2 kap. BrB.

Vid brotten i 20 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse förelåg *en personell begränsning*. Dessutom fanns vid dessa brott *en nationell begränsning ifråga om angreppsobjekten* – det var endast svenska i motsats till utländska offentliga intressen som skyddades genom straffbestämmelserna i 20 kap. BrB. Kort uttryckt kan det sägas vara de svenska intressena av att vissa offentliga funktioner fullgjordes på ett korrekt sätt som skulle skyddas. Den personella begränsningen blev s. a. s. en följd av den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten. Varken sistnämnda begränsning eller den personella begränsningen borde medföra att de ursprungliga straffstadgandena i 20 kap. BrB tolkades såsom territoriellt begränsade.

Vilka personer som var underkastade fullständigt eller partiellt *ämbetsansvar* enligt 20 kap. BrB framgick av 20 kap. 12 och 13 §§ BrB. I 20 kap. 12 § 1 st. BrB omtalades vad som förstods med ämbetsman. Vidare stadgades att vad som sades om ämbetsmän även skulle gälla vissa andra befattningshavare, huvudsakligen tjänstemän i statlig och kommunal tjänst. Stadgandet omfattade icke alla tjänstemän, men det avsåg även viss enskild tjänst.³ Om ett brott av det slag som beskrevs i 20 kap. 1–4 §§ BrB i dess ursprungliga lydelse hade förövats utomlands av en person i enskild tjänst, vilken enligt 20 kap. 12 § BrB var underkastad ämbetsansvar – personer som var satta att förvalta av regeringen stadfästade stiftelser m. fl. – kan man fråga sig om ett sådant brott borde uppfattas såsom brott mot Sverige enligt 2 kap. BrB. Med hänsyn till den speciella, halvofficiella karaktären hos de tjänster det här gällde bör frågan kunna besvaras jakande. – Att även kommunala tjänstemäns brott utomlands kan uppfattas såsom brott mot staten är väl i och för sig rimligt med hänsyn till det statliga intresset av att även sådana tjänstemän är omutliga, iakttagit tystnadsplikt etc.

År 1975 infördes nya regler om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m. Ett flertal bestämmelser i olika kapitel i brottsbal-

ken ändrades eller upphävdes. Vidare ändrades ett stort antal andra författningar. Såvitt gäller 20 kap. BrB innebar ändringarna bl. a. att begreppen ämbetsman, ämbetsansvar och ämbetsbrott utmönstrades. Samtidigt avskaffades ämbetsstraffen suspension och avsättning och ersattes av ett avskedandeinstitut i statstjänstemannalagen och kommunaltjänstemannastadgan. I de tre första paragraferna i 20 kap. BrB i 1975 års lydelse straffbelägges följande brott: *myndighetsmissbruk resp. vårdslös myndighetsutövning, mutbrott samt brott mot tystnadsplikt*. Det straffrättsliga ansvaret för vanliga tjänstefel avskaffades och ersattes ifråga om statstjänstemän och tjänstemän som lyder under kommunaltjänstemannastadgan av ett disciplinärt ansvar. I 20 kap. 4 § BrB ges en regel om rätt för domstol att på grund av brott skilja offentliga förtroendemän från sina uppdrag. I 20 kap. 5 § BrB ges vissa regler om åtal. 20 kap. 6–15 §§ BrB upphävdes 1975.⁴

De nuvarande straffstadgandena i 20 kap. BrB skiljer sig i väsentliga hänseenden från de ursprungliga straffbestämmelserna i detta kapitel. Detta synes dock ej medföra någon förändring såvitt gäller straffstadgandenas territoriella tillämplighet. De nuvarande straffbestämmelserna bör liksom de ursprungliga reglerna i 20 kap. BrB tolkas såsom *extraterritoriellt tillämpliga*.

En av skillnaderna mellan de nuvarande och de ursprungliga reglerna i 20 kap. BrB hänför sig till kretsen av ansvariga subjekt. Denna skillnad blir av intresse, när man skall avgöra om de nya brotten bör uppfattas såsom *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Inledningsvis kan konstateras att de tre första brotten i 20 kap. BrB — *myndighetsmissbruk resp. vårdslös myndighetsutövning samt mutbrott* — är begränsade till offentliga funktionärer. Med hänsyn härtill bör de uppfattas såsom brott mot Sverige (se vidare härom nedan). Straffbestämmelsen i 20 kap. 3 § BrB om brott mot tystnadsplikt är däremot ej begränsad på detta sätt. I vad mån detta brott bör uppfattas såsom brott mot Sverige skall diskuteras i det följande.

Enligt 20 kap. 1 § BrB skall den som i myndighetsutövning åsidosätter vad som till följd av lag eller annan författning gäller för myndighetsutövningen, dömas för *myndighetsmissbruk*, om gärningen för det allmänna eller någon enskild medför förfång eller otillbörlig förmån som ej är ringa. Att detta straffstadgande liksom det i andra stycket av samma paragraf upptagna brottet *vårdslös myndighetsutövning* endast avser svensk myndighetsutövning till skillnad från utländsk är uppenbart. Straffstadgandet är endast tillämpligt ifråga om svenska

offentliga funktionärer (oavsett deras medborgarskap). Straffstadgandet i 20 kap. 1 § BrB är således *dels* nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten, *dels* personellt begränsat. — Den närmre innebörden av den personella begränsningen, dvs. hur kretsen av ansvariga gärningsmän skall bestämmas, sedan de ursprungliga reglerna i 20 kap. 12 och 13 §§ BrB om vilka som är underkastade ämbetsansvar har upphävts, synes det ej vara nödvändigt att diskutera i detta sammanhang. — En konsekvens av den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten blir att de båda brotten myndighetsmissbruk och vårdslös myndighetsutövning bör uppfattas såsom brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Lagen på gärningsorten saknar följaktligen betydelse för anknytningen till Sverige (jfr brotten tjänstemissbruk och tjänstefel, 20 kap. 1 och 4 §§ BrB, ursprungliga lydelsen).

Enligt 20 kap. 2 § BrB i dess ursprungliga lydelse skall den som är eller varit ämbetsman och som mottager, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig belöning för sin tjänsteutövning, om ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, dömas för *tagande av muta eller otillbörlig belöning*. Som nyss påpekats saknas begreppen ämbetsman och ämbetsansvar i de nuvarande reglerna. Detta har medfört att kretsen av ansvariga gärningsmän måste avgränsas på ett nytt sätt. — I övrigt har brottsrekvisiten i 20 kap. 2 § BrB i dess ursprungliga lydelse bibehållits, dock med den förändringen att den nya straffbestämmelsen rörande mutbrott ej är subsidiär till straffbestämmelser rörande allmänna brott. — Den nya ansvarskretsen omfattar alla arbetstagare hos stat eller kommun, oavsett om de intar ställning som tjänstemän eller ej. Liksom hittills är även vissa personer som utan anställning utför uppdrag åt det allmänna, underkastade mutansvar (ledamöter av statliga och kommunala församlingar m. fl.).⁵ Så länge kretsen av ansvariga gärningsmän begränsas till offentliga funktionärer, kan det ej råda någon tvekan om att det nya mutbrottet liksom det hittillsvarande bör tolkas såsom nationellt begränsat ifråga om angreppsobjekten. Följaktligen bör det uppfattas såsom brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. I propositionen (1975:78) med förslag till nya regler om ansvar för offentliga funktionärer erinrade departementschefen om att ämbetsansvarskommittén, som utarbetat de betänkan- den (SOU 1969:20 och SOU 1972:1) som legat till grund för propositionen, enligt tilläggsdirektiv fått i uppdrag att utreda förutsättningarna för en generellt utformad ansvarsregel, som tar sikte på varje anställd eller uppdragstagare, oavsett om han är verksam inom den of-

fentliga eller den privata sektorn. Departementschefen erinrade vidare om att kommittén redovisat resultatet av utredningen i betänkandet (SOU 1974:37) Mut- och bestickningsansvaret. Departementschefen framhöll att han inte tagit ställning till frågan och att det därför saknades skäl att föregripa en reform av detta slag genom att ändra bestämmelserna i 20 kap. 2 § BrB i vidare mån än som betingades av övriga ändringar i samma kapitel.⁶ — Skulle ansvarsregeln i 20 kap. 2 § BrB komma att ändras så, att den omfattar *dels* offentliga funktionärer, *dels* anställda eller uppdragstagare inom den enskilda sektorn, uppkommer frågan huruvida mutbrottet bör uppfattas såsom brott mot Sverige endast när det förövats av offentliga funktionärer i motsats till andra gärningsmän. Troligtvis bör denna fråga besvaras nekande. (Jfr den följande redogörelsen för brott mot tystnadsplikt. Resonemang av liknande slag blir aktuella vid en eventuell ändring av 20 kap. 2 § BrB i antydd riktning.)

Det hittillsvarande stadgandet i 20 kap. 3 § BrB rörande *ämbetsmans brott mot tystnadsplikt* har ersatts av ett nytt brott med samma brottsbeteckning, som – utan angivande av personkrets – föreskriver ansvar för var och en som uppsåtligen eller av oaktsamhet yppar vad han till följd av lag eller annan författning är pliktig att hemlighålla. I propositionen betonas bl. a. att ändringen sammanhänger med det förhållandet att det, sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, inte längre är möjligt att utan författningsstöd upprätthålla någon tystnadsplikt.⁷

Bör det nuvarande straffstadgandet om brott mot tystnadsplikt betraktas som brott mot Sverige endast när gärningsmannen är offentlig svensk funktionär? Om man anser det motiverat att göra en sådan uppdelning mellan olika kategorier av gärningsmän, blir nästa fråga hur man skall avgränsa gruppen offentliga funktionärer från övriga gärningsmän. Man kan möjligen tänka sig att begagna samma gränsdragning som i stadgandet rörande mutbrott i 20 kap. 2 § BrB. Att i en tolkningsfråga av detta slag falla tillbaka på ett annat straffstadgande förefaller dock ej vara tillfredsställande med hänsyn till legalitetsprincipen. Detta talar emot en uppdelning av gärningsmännen i olika grupper av det slag som nyss antytts. Det förefaller mer motiverat att tolka alla brott mot tystnadsplikt såsom brott mot Sverige. Det är till en början uppenbart att en i svensk författning föreskriven tystnadsplikt ej kan vara begränsad till det svenska territoriet. Den förpliktade måste givetvis vara bunden av sin tystnadsplikt, inte bara när han vistas i Sverige, utan även när han befinner sig utomlands. Om så inte vore

fallet skulle den lagstadgade tystnadsplikten i svensk rätt i stor utsträckning bli illusorisk. Vad gäller frågan om brottets lokalisering synes man inte som vid brottet svikande av försvarspflicht (jfr ovan beträffande 18 kap. BrB) kunna hävda att brottet som regel måste anses förövat i Sverige, oavsett var den i lagrummet beskrivna handlingen ägt rum. Det kan knappast påstås att den som utomlands röjer vad han till följd av svensk författning är skyldig att hemlighålla i själva verket har förövat brottet i Sverige. Innebär detta även att kravet på dubbel straffbarhet enligt 2 kap. 2 § 2 st. BrB gäller åtminstone ifråga om gärningsmän som ej är offentliga funktionärer? Det förefaller ej rimligt att hävda detta, eftersom lagen på gärningssorten ej kan förväntas skydda de svenska intressen det här är fråga om. En form av personell begränsning föreligger enligt det nya stadgandet om brott mot tystnadsplikt – endast sådana gärningsmän för vilka det föreligger en i svensk lag eller författning föreskriven tystnadsplikt omfattas av straffstadgandet. Att denna tystnadsplikt iakttages även utomlands får anses vara ett svenskt offentligt intresse – även i sådana fall där gärningsmannen ej är offentlig funktionär. Med hänsyn härtill bör *alla* brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § BrB anses vara brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Om man avvisar denna tolkning, torde de svenska reglerna om tystnadsplikt i stor utsträckning bli utan straffsanktion ifråga om gärningar förövade på främmande stats territorium.

¹ De ursprungliga reglerna i 20 kap. BrB och motsvarande regler i SL har ofta anförts i samband med diskussionen av straffstadgandenas territoriella tillämplighet, se avsnitt 6.2, och av uttrycket brott mot Sverige, se avsnitt 6.4. För att bevara kontinuiteten i diskussionen har jag ovan i texten i viss mån redogjort för 20 kap. BrB i dess ursprungliga lydelse.

² Se exempelvis Brottbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 353 ff.

³ Se härom Brottbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 359.

⁴ Beträffande 20 kap. BrB i 1975 års lydelse, se SFS 1975:667. Härtill prop. 1975:78, JuU 22, rskr 212.

⁵ Prop. 1975:78 s. 183 f.

⁶ Prop. 1975:78 s. 148.

⁷ Prop. 1975:78 s. 149.

21 KAP. BrB. BROTT AV KRIGSMÄN. – Brotten i detta kapitel är med undantag för vissa i 21 kap. 19 § BrB straffbelagda gärningar (vissa förberedelsehandlingar m. m.) uttryckligen personellt begränsade.¹ Den personella begränsningen hos brotten i 21 kap. BrB framgår direkt av gärningsbeskrivningarna i 21 kap. 1–18 §§ BrB. Dessa är – med

den reservation som nyss sagts – tillämpliga endast när gärningsmannen är (svensk) krigsman – i ett fall sådan krigsman som är förman. Uttrycket krigsman har en betydligt vidare omfattning än vad som följer av allmänt språkbruk. Innebörden är noggrant fastställd i 21 kap. 20 § 1 och 2 st. BrB, som anger vilka som är att anse som krigsmän i fredstid. Begreppen förman och underlydande definieras i 21 kap. 20 § 3 st. BrB. Under krig och beredskapstillstånd utvidgas begreppet krigsman enligt särskilda regler i 22 kap. 14 § BrB. I 21 kap. 21 § BrB undantages numera vissa krigsmän med huvudsakligen civila arbetsuppgifter från ansvar enligt 21 kap. BrB.² De nu nämnda stadgandena kompletteras av 2 § kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman. Enligt detta lagrum anses såsom krigsmän enligt brottsbalken vissa personer bl. a. under den tid då de på grund av anställning eller särskilt avtal är skyldiga att tjänstgöra vid krigsmakten. Sex olika personkategorier uppräknas, däribland civil personal som är anställd för tjänstgöring på krigsmaktens fartyg eller luftfartyg samt personal som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, om regeringen ej bestämmer annat. I detta sammanhang synes det ej erforderligt att närmre redogöra för begreppet krigsman. Det skall blott erinras om att även en utländsk medborgare kan vara (svensk) krigsman.³

Brotten i 21 kap. BrB avser brottstyper av fyra olika slag: brott mot disciplinen i inskränkt mening, särskilda tjänstebrott, ordningsbrott och – enligt kapitlets ursprungliga lydelse – generella tjänstebrott.⁴

Följande brott avser brott mot disciplinen i inskränkt mening: lydnadsbrott, grovt lydnadsbrott, myteri, ohörsamhet mot vakt, missbruk av förmanskap, obehörig befälsutövning, våld eller hot mot krigsman, missfirmelse mot krigsman, oskickligt beteende samt uppvigling av krigsmän, 21 kap. 1–10 §§ BrB. – Till de särskilda tjänstebrotten hänföres brotten undanhållande, rymning, övergivande av post samt onykterhet i tjänsten, 21 kap. 11–14 §§ BrB. – Ordningsbrotten omfattar fylleri och förargelseväckande beteende, 21 kap. 15 och 16 §§ BrB. – Från och med den 1 januari 1976 finns i 21 kap. BrB endast en typ av generellt tjänstebrott, nämligen tjänstefel enligt 21 kap. 18 § BrB.⁵

Samtliga brott i 21 kap. BrB bör med hänsyn till brottens karaktär tolkas dels såsom *nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten* – det är den svenska försvarsmaktens effektivitet och anseende som skall skyddas – dels såsom *extraterritoriellt tillämpliga*. Brotten i 21

kap. BrB har vissa likheter med de ursprungliga reglerna om ämbetsbrott i 20 kap. BrB och de nuvarande straffstadgandena i 20 kap. 1, 2 och 3 §§ BrB (jfr föregående avsnitt). Med hänsyn till den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten bör brotten i 21 kap. BrB uppfattas såsom *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB. Vid sådana brott som lydnadsbrott, grovt lydnadsbrott, myteri och flera andra brott i 21 kap. BrB förefaller det i och för sig naturligt att tala om brott mot Sverige. Vid de båda ordningsbrotten i 21 kap. BrB, fylleri och förargelseväckande beteende, är måhända uttrycket brott mot Sverige mindre lyckat. Konsekvensen synes dock fordra att samtliga brott i 21 kap. BrB betraktas på samma sätt såvitt gäller den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten och såvitt gäller frågan huruvida de utgör brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB.

EXKURS. — Om brott utomlands i fredstid av svenska krigsmän

(1) *Brott mot Sverige.* — Det ovan sagda ger bl. a. upphov till vissa frågor rörande förhållandet mellan olika anknytningsregler i 2 kap. 3 § BrB. Hur förhåller sig exempelvis anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 3 p. BrB om brott mot Sverige till anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 2 p. BrB om brott av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig?

Om den ovan redovisade tolkningen av brotten i 21 kap. BrB är riktig innebär detta följande: när en person, som är att anse som krigsman enligt svensk rätt, utomlands förövat en sådan gärning som straffbelägges i 21 kap. BrB har brottet *alltid* anknytning till Sverige enligt regeln om brott mot Sverige i 2 kap. 3 § 3 p. BrB, oavsett var någonstans brottet förövats — på område där avdelningen av svenska krigsmakten befann sig eller annorstädes. — Huruvida brottet är villkorligt eller ovillkorligt underkastat svensk straffrätt avgöres på vanligt sätt med hjälp av reglerna i 2 kap. 5 § 2 st. BrB. Är gärningsmannen svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare är brottet alltid ovillkorligt underkastat svensk straffrätt. Även i andra fall kan brottet vara sådant att något särskilt åtalsförordnande ej erfordras, se lagtexten. — Konsekvensen av denna tolkning är således att man ifråga om brotten i 21 kap. BrB icke behöver undersöka om brottet förövats på område där avdelning av krigsmakten befann sig. (Detsamma gäller de personellt begränsade brotten i 22 kap. BrB, dvs. samtliga brott i kapitlet utom 22 kap. 1, 2 och 11 §§ BrB.) Tolkningen av anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 2 p. BrB rörande brott på område där avdelning av

krigsmakten befann sig torde ibland vålla svårigheter, eftersom det ingalunda är klart hur »området» skall avgränsas.⁶ Oftast torde det visserligen förhålla sig så, att när brott mot 21 kap. BrB förövats utomlands, har gärningen ägt rum antingen på svenskt fartyg eller luftfartyg, som tillhör den svenska försvarsmakten, eller på område där avdelning av krigsmakten befann sig. Dessutom är gärningsbeskrivningarna i detta kapitel oftast så utformade att brotten knappast kan tänkas förövas på andra platser än de nämnda. Särskilt tydligt är detta vid de båda ordningsbrotten i 21 kap. BrB, fylleri och förargelseväckande beteende, vilka enligt uttryckliga rekvisit i gärningsbeskrivningarna förutsätter att gärningen sker inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten. Vad nu sagts hindrar emellertid ej att det med hänsyn till brottens karaktär är anknytningsregeln rörande brott mot Sverige som bör tillämpas. Den här framförda tolkningen vinner visst stöd av rättsfallet *NJA 1963 s. 237*. Som ovan redovisats (i avsnitt 6.2.11) avsåg åtalet i detta mål, förutom tjänstefel enligt 25 kap. 4 § SL, brott mot följande lagrum i 26 kap. SL: 5 §, missbruk av förmanskap, 8 §, missfirmelse mot krigsman, 9 §, oskickligt beteende och 14 §, onykterhet i tjänsten. (Motsvarande lagrum i brottsbalken är: 21 kap. 5, 8, 9 och 14 §§ BrB.) Åklagaren gjorde i målet gällande att svensk straffrätt var tillämplig och svensk domstol behörig på grund av regeln i 1 kap. 3 a § SL om brott på område där avdelning av krigsmakten (svensk FN-styrka) befann sig. HD fann att brotten fick anses begångna mot Sverige eller svensk man och att svensk domstol enligt 1 kap. 1 § 1 st. SL var behörig att utan särskilt förordnande upptaga åtalet. Med hänsyn till den dåvarande anknytningsregeln i 1 kap. 1 § 1 st. SL om brott utomlands av svensk medborgare är HD:s avgörande i detta mål, dvs. konstaterandet att brotten riktade sig dels mot Sverige, dels mot svensk man, helt naturligt. — Därtill kommer att rättsläget ifråga om svensk domsrätt beträffande svenska FN-förband utomlands var något oklart vid tidpunkten för målet. — De nuvarande anknytningsreglerna i 2 kap. BrB likställer inte längre brott mot Sverige och brott mot svensk medborgare på det sätt som skedde i 1 kap. 1 och 2 §§ SL (och i de ursprungliga reglerna i 2 kap. BrB). Även sådana brott som de i målet aktuella och som riktar sig direkt mot enskild krigsman, missfirmelse mot krigsman, 21 kap. 8 § BrB, och oskickligt beteende, 21 kap. 9 § BrB, får i första hand anses skydda den svenska försvarsmaktens intressen och ej den enskilde krigsmannens intressen (vilka dock också skyddas).

Med hänsyn härtill bör även sådana brott i 21 kap. BrB som direkt riktar sig mot enskild krigsman betraktas som brott mot Sverige.⁷

(2) *Brott på område där avdelning av svenska krigsmakten befann sig.* – Vilken betydelse får då anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 2 p. BrB om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig? Svaret härpå blir att sådana gärningar som *ej* utgör brott mot Sverige men som i och för sig fyller rekvisiten i ett svenskt extraterritoriellt tillämpligt straffstadgande får anknytning till Sverige enligt nämnda lagrum oavsett lagen på gärningsorten.

Förarbetena till den 1948 införda regeln i 1 kap. 3 a § SL om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig synes ej alldeles klart ha tagit ställning till frågan huruvida samtliga brott enligt 26 och 27 kap. SL skulle anses såsom brott mot Sverige och därför ovillkorligt underkastade svensk straffrätt, när gärningsmannen var svensk medborgare. Närmast får man det intrycket av förarbetena att anknytningsregeln om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig skulle tillämpas även ifråga om brott mot 26 och 27 kap. SL, när gärningsorten var belägen på sådant område.⁸ Det nyss nämnda rättsfallet, NJA 1963 s. 237, pekar emellertid i motsatt riktning.

Genom att den aktiva personalitetsprincipen i svensk rätt sedan den 1 juli 1973 begränsas genom ett krav på dubbel straffbarhet, får regeln om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig numera andra konsekvenser än vad den fick när den infördes. Då gällde fortfarande den ursprungliga anknytningsregeln i 1 kap. 1 § SL – anknytning fanns ifråga om alla brott utomlands av svensk medborgare utan hänsyn till lagen på gärningsorten. Såvitt gällde svensk medborgare innebar därför den nya anknytningsregeln endast att kravet på åtalsförordnande eftergavs i viss mån.⁹ Numera får regeln om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig den betydligt viktigare konsekvensen att kravet på dubbel straffbarhet bortfaller. Om exempelvis ett svenskt örlogsfartyg under en övningsresa inlöper i utländsk hamn, anses regeln om brott på område där avdelning av krigsmakten befann sig tillämplig även ifråga om brott, vartill krigsman gjort sig skyldig vid besök i land.¹⁰

(3) *Andra brott på främmande stats territorium.* – Om en person, som är att anse som krigsman enligt svensk rätt, förövar ett brott på främmande stats territorium, som *ej* utgör brott mot Sverige och som *ej heller* kan anses förövat på område där avdelning av krigsmakten befann sig, gäller i allmänhet anknytningsregeln i 2 kap. 2 § BrB och därmed kravet på dubbel straffbarhet.

(4) *Särskilt om brott av svensk FN-personal.* — Av praktisk betydelse är även att brott utomlands av svensk FN-personal är underkastade svensk straffrätt. De ovan under punkt (1)–(3) redovisade resonemangen är tillämpliga även i detta fall. Att personer anställda i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst är att anse som *svenska krigsmän*, om regeringen ej bestämmer annat, har redan nämnts ovan. Straffstadgandena i 21 kap. BrB är således tillämpliga även ifråga om brott utomlands av sådana personer. Även i detta fall bör anknytning anses föreligga på grund av regeln om brott mot Sverige i 2 kap. 3 § 3 p. BrB.

Att svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst är att anse såsom en *avdelning av den svenska försvarsmakten* framgår dels av lagen (1974: 614) om beredskapsstyrka för FN-tjänst, dels av 1 § i den tidigare nämnda kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman.¹¹ Detta innebär således att sådana brott som förövats utomlands av svensk FN-personal på område där beredskapsstyrkan befann sig och som *ej* utgör brott mot Sverige är underkastade svensk straffrätt oavsett lagen på gärningsorten enligt anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 2 p. BrB.¹² Om en person anställd vid svensk FN-styrka förövat brott utomlands, som *ej* utgör brott mot Sverige och som *ej* förövats på område där styrkan befann sig, får den svenska straffrättens tillämplighet i första hand bedömas enligt de allmänna anknytningsreglerna i 2 kap. 2 § BrB, varav följer att lagen på gärningsorten skall beaktas. (Att andra specialregler i 2 kap. 3 § BrB än de i p. 2 och 3 nämnda också kan vara tillämpliga är givet.)

(5) *Avslutning.* — Att brott som förövats utomlands av svensk krigsman mot Sverige — även sådana som förövats i fredstid — skall kunna åtalas och dömas i Sverige utan hänsyn till lagen på gärningsorten förefaller nödvändigt bl. a. med hänsyn till kravet på upprätthållande av försvarsmaktens effektivitet. Ifråga om andra brott utomlands förövalade av krigsman på område där avdelning av krigsmakten befann sig kan det emellertid ifrågasättas om inte huvudregeln i 2 kap. 2 § BrB om dubbel straffbarhet borde gälla, i vart fall i fredstid. Detta gäller såväl brott förövalade av svensk FN-personal som brott förövalade av andra svenska krigsmän utomlands.

¹ I viss utsträckning kan således straffstadgandena i 21 kap. BrB bli tillämpliga även ifråga om gärningsmän som *ej* är att anse som krigsmän enligt svensk rätt. Enligt 21 kap. 19 § BrB straffbelägges nämligen i vissa fall förberedelse och stämpling till brott enligt 21 kap. BrB (tre fall) liksom underlåtenhet att avslöja vissa brott enligt detta kapitel (två fall). Att de brott som är straffbara på för-

söksstadiet (två stycken) är personellt begränsade följer av den personella begränsningen hos gärningsbeskrivningarna för fullbordat brott. Brottet rymning enligt 21 kap. 12 § BrB förutsätter att gärningsmannen är krigsman. Följaktligen kan försök till sådan rymning som straffbelägges i detta lagrum endast förövas av krigsman. (För att försöket skall vara straffbart krävs dessutom att det förövats under krig eller beredskapstillstånd.) På grund av hänvisningen i 21 kap. 19 § BrB till de allmänna reglerna i 23 kap. BrB, som ej innehåller några personella begränsningar av det slag som här avses, föreligger däremot ej någon personell begränsning, när det gäller förberedelse och stämpling till samt underlåtenhet att avslöja sådana brott som särskilt uppräknas i 21 kap. 19 § BrB. Vid brottet myteri är stämpling straffbelagt. Enligt 23 kap. 2 § 2 st. BrB förstås med stämpling bl. a. att någon söker anstifta annan att föröva brott. En person som ej själv är krigsman, men som försökt förmå en grupp krigsmän att föröva myteri, kan således dömas för stämpling till myteri enligt 21 kap. 3 § BrB och nyssnämnda lagrum. Vad gäller medverkan stadgas i 21 kap. 19 § 2 st. BrB att ansvar för medverkan till tjänstefel endast kan ådömas den som därigenom åsidosatt tjänsteplikt. I övrigt kan envar dömas för medverkan till brotten i 21 kap. BrB enligt de allmänna medverkansreglerna i 23 kap. 4 och 5 §§ BrB. Ej heller i dessa fall föreligger således någon personell begränsning.

- ² Se 21 kap. 21 § BrB i dess lydelse enligt SFS 1975:667. Se härtill prop. 1975:78 s. 188, s. 247 f. och s. 254. Se även förordningen (1975:1369) om undantag från ansvar enligt 21 kap. brottsbalken.
- ³ Ifråga om den närmre innebörden av begreppet krigsman hänvisas dels till den ovan nämnda lagtexten, dels till Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 469 ff. och s. 541 ff. På grund av lagändringarna 1975 är dock kommentaren ej helt aktuell på denna punkt. — Enligt lagen (1974:615) om beteckningen försvarsmakten skall vad i lag eller annan författning eller särskilt beslut föreskrives om krigsmakten i stället avse försvarsmakten. I den nya RF ersätts nämligen beteckningen »krigsmakten» av »försvarsmakten», se prop. 1974:50 s. 34. — I avhandlingen begagnas båda uttrycken.
- ⁴ Om indelningen av brotten i 21 kap. BrB i olika grupper, se exempelvis Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 424 f.
- ⁵ I 21 kap. 17 § BrB i dess ursprungliga lydelse straffbelades grövre former av tjänstebrott under benämningen tjänstemissbruk. Detta lagrum upphörde att gälla vid utgången av år 1975. Beträffande 1975 års ändringar i 21 kap. BrB, vilka sammanhänger med reformeringen samma år av 20 kap. BrB, se SFS 1975:667. Härtill prop. 1975:78, se särskilt s. 174 och s. 187 ff., och JuU 22 samt rskr 212.
- ⁶ Se Cars, Militär rättskipning vid svenska FN-förband i utlandet, i Förvaltningsrättslig tidskrift 1964 s. 157 ff., särskilt s. 165 f. Se även Regner—Henkow, Den militära strafflagstiftningen, 1951, s. 29.
- ⁷ Se även Cars a. a. s. 164 not 16. Han säger där bl. a. att de rent militära brotten måste anses begångna mot Sverige och hänvisar till NJA 1963 s. 237.
- ⁸ Anknätningsregeln i 1 kap. 3 a § SL infördes i samband med 1948 års reform av militärstraffrätten. Reformen innebar bl. a. att 1914 års strafflag för krigsmakten upphävdes och att huvuddelen av de militära straffbestämmelserna in-

ordnades i två nya kapitel i strafflagen, 26 och 27 kap. SL. Se om denna lagstiftning Regner—Henkow a. a. s. 9 ff. 1 kap. 3 a § SL ersatte delvis en anknytningsregel rörande brott utomlands i 13 § 1914 års strafflag för krigsmakten, se härom och beträffande motiven till den nya anknytningsregeln SOU 1946:83 s. 58 ff. Se vidare prop. 1948:144 s. 62 ff., NJA II 1948 s. 166 ff. samt Regner—Henkow a. a. s. 28 ff.

- 9 Beträffande utsträckningen av den svenska straffrättens tillämplighet genom lagändringen 1948, se de i föregående not gjorda hänvisningarna, särskilt Regner—Henkow s. 29.
- 10 Se härom Regner—Henkow a. a. s. 29.
- 11 Se ifråga om lagen om beredskapsstyrka för FN-tjänst prop. 1974:50 s. 33 f. — Se även kungörelsen (1967:18) om svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst. Här till prop. 1964:81, särskilt s. 5, och SU 65 samt rskr 177.
- 12 Att rättsskipningen vid svenska FN-förband utomlands kan ge upphov till åtskilliga besvärliga juridiska frågor framgår av Cars tidigare nämnda uppsats i Förvaltningsrättslig tidskrift 1964 s. 157 ff. Rättsläget har visserligen till följd av ny lagstiftning klarnat i flera hänseenden sedan Cars publicerade uppsatsen, men åtskilliga problem torde dock kvarstå, bl. a. den nyss berörda frågan hur »området» där avdelning av krigsmakten befann sig skall avgränsas.

22 KAP. BrB. KRIGSARTIKLAR. — I avhandlingen behandlas i princip endast sådana internationellt straffrättsliga frågor som blir aktuella i fredstid. I det följande skall jag dock i korthet beröra den territoriella tillämpligheten och den personella begränsningen samt den nationella begränsningen ifråga om angreppsobjekten hos brotten i 22 kap. BrB.

Samtliga straffbestämmelser i detta kapitel utom 22 kap. 11 § BrB, som innehåller ett stadgande rörande folkrättsbrott, är tillämpliga endast då Sverige befinner sig i *krig* eller — i vissa fall — när *beredskaps-tillstånd* råder här i landet.¹

Främst i 22 kap. BrB har placerats tre brott, som ej är *personellt begränsade*, nämligen landsförräderi och landssvek, 22 kap. 1 § BrB, samt landsskadlig vårdslöshet, 22 kap. 2 § BrB. Därefter följer en grupp personellt begränsade brott i 22 kap. 3–10 §§ BrB. Brottet överlöpande till fienden, 22 kap. 3 § BrB, kräver för sin tillämplighet att gärningsmannen antingen är (svensk) krigsman eller svensk medborgare. Enligt 22 kap. 12 § BrB straffbelägges bl. a. förberedelse och stämpling till liksom underlåtenhet att avslöja överlöpande till fienden. Någon personell begränsning föreligger ej i dessa fall.² Följande brott, upptagna i 22 kap. 4–10 §§ BrB, förutsätter att gärningsmannen är krigsman: samröre med fienden, undergrävande av stridsviljan, försvarsskadlig ryktesspridning, olovlig sammankomst, försummande av krigsförberedelse, dagtingan och stridsförsumlighet. Slutligen har i detta kapitel

upptagits det nyss nämnda stadgandet rörande folkrättsbrott, 22 kap. 11 § BrB. Detta brott saknar personell begränsning.

Vad gäller den *territoriella tillämpligheten* hos brotten i 22 kap. BrB bör samtliga uppfattas såsom extraterritoriellt tillämpliga. Kravet på dubbel straffbarhet blir icke aktuellt vid dessa brott. Såvitt gäller *folkrättsbrottet* följer detta direkt av anknytningsregeln i 2 kap. 3 § 5 p. BrB, som ger uttryck för den s. k. universalitetsprincipen. De övriga brotten i 22 kap. BrB – såväl de personellt begränsade som de icke personellt begränsade – måste uppfattas såsom nationellt begränsade ifråga om angreppsobjekten. Straffstadgandena avser att skydda Sverige, den svenska folkförsörjningen, den svenska försvarsmakten etc. Följaktligen utgör samtliga brott enligt 22 kap. BrB utom 22 kap. 11 § BrB *brott mot Sverige* enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB.³ – I detta sammanhang må erinras om stadgandet i 22 kap. 15 § BrB som för krigstid utsträcker straffskyddet enligt 21 och 22 kap. BrB till att omfatta främmande stat, som ingått förbund med Sverige, sådan stats krigsmakt och personer som tillhör denna. Under krigstid bör således uttrycket brott mot Sverige enligt 2 kap. 3 § 3 p. BrB även omfatta sådana gärningar som avses i 22 kap. 15 § BrB.

Folkrättsbrottet enligt 22 kap. 11 § BrB är av en helt speciell karaktär och skiljer sig som redan nämnts i flera hänseenden från de övriga brotten i 22 kap. BrB. Med denna bestämmelse har den folkrättsliga regleringen av kriget införlivats med den svenska straffrätten och bestämmelsen utgör grundval för bestraffningen av s. k. krigsförbrytelser.⁴

¹ Beträffande kravet att riket skall befinna sig i krig eller att beredskapstillstånd skall råda, se 22 kap. 1–10 §§ BrB. Se även 22 kap. 16 § BrB, som bemyndigar regeringen att under vissa förutsättningar förordna om utsträckt tillämplighet av de för krigstid avsedda stadgandena. Se även Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 547 ff.

² Jfr resonemangen i avsnittet om 21 kap. BrB not 1 beträffande vissa förberedelsehandlingar m. m. enligt 21 kap. 19 § BrB.

³ Flera brott i 22 kap. BrB är sådana att anknytningsregeln om särskilt grova brott i 2 kap. 3 § 6 p. BrB rent formellt är tillämplig. Det synes dock ej i något fall bli aktuellt att tillämpa denna anknytningsregel ifråga om dessa brott.

⁴ Brottsbalkskommentaren del II, 3 uppl. 1973, s. 508 och s. 529 ff.

7 Avslutning

I inledningarna till kapitel 2–6 i avhandlingen redovisar jag de väsentligaste resultaten i varje kapitel. Det saknas därför anledning att här ånyo sammanfatta resultaten i avhandlingen. Avslutningsvis vill jag i stället nämna något om uppgifter för fortsatt forskning inom det rättsområde som här diskuteras.

En genomgång av den förteckning över svenska författningar av intresse för den internationella straffrättens allmänna del som intagits under »Källor och litteratur», avsnitt D, visar att de nuvarande svenska reglerna på detta område i stor utsträckning tillkommit under 1970-talet – ofta i anslutning till internationella konventioner på straffrättens område. Att de nämnda reglerna ännu ej hunnit behandlas i någon större utsträckning i den svenska straffrättsliga litteraturen är därför naturligt. Emellertid förefaller det önskvärt att en bearbetning av detta material kommer till stånd – en bearbetning som givetvis bör ske under nära kontakt med det arbete som med största sannolikhet kommer att bedrivas på detta område i andra stater, främst i våra nordiska grannländer och i Europarådets medlemsstater. Flera olika typer av arbetsuppgifter kan givetvis urskiljas. Två typer kan nämnas här. En uppgift är att på s. a. s. traditionellt vis bearbeta varje särskild regelgrupp för sig. En annan och såvitt jag kan förstå betydligt svårare uppgift är att försöka analysera samspelet mellan de olika regelgrupperna inom den internationella straffrätten. I avsnitt 4.2.1 framhåller jag att förhållandet mellan utlämningsrättens regler och reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet schematiskt kan beskrivas på följande sätt.

- (a) Det anmodade landet *kan* utlämna den misstänkte men *ej* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.
- (b) Det anmodade landet kan *antingen* utlämna den misstänkte *eller* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.
- (c) Det anmodade landet kan *varken* utlämna den misstänkte *eller* låta åtala honom enligt landets egen straffrätt.

Att närmre redovisa hur utlämningsreglerna och reglerna om straffrättens tillämplighet i rummet förhåller sig till varandra är ett exempel på en arbetsuppgift av sist antytt slag. Perspektivet kan emellertid vidgas till att avse hur hela det regelkomplex som här har hänförs till den internationella straffrättens allmänna del fungerar ur rent juridisk synpunkt. En analys av detta slag skulle säkerligen ge en fördjupad förståelse för de möjligheter och begränsningar som finns i det nuvarande regelsystemet.

Zusammenfassung

STRAFRECHT UND TERRITORIUM. STUDIEN ZUM INTERNATIONALEN STRAFRECHT

Eine Zusammenfassung

Übersetzung von Dr. jur. Hans-Heinrich Vogel

KAP. 1. EINLEITUNG. — Das *internationale Strafrecht*, das in erster Linie die Zusammenarbeit verschiedener Staaten auf dem Gebiete des Strafrechts regeln soll, hat während der letzten Jahre zunehmende Bedeutung erhalten. Vertiefte Zusammenarbeit hat sich auf den verschiedensten Gebieten als erforderlich erwiesen. Das gilt für alle Arten von Straftaten, von einfachen Verkehrsübertretungen bis zu Gewaltverbrechen und anderen schweren Straftaten. Forderungen nach erhöhter Effektivität der internationalen Zusammenarbeit bei der Verbrechensbekämpfung und Wünsche nach einer Modernisierung bestimmter älterer Regeln haben während der sechziger und siebziger Jahre zu lebhaften internationalen Vertragsverhandlungen, u. a. im Rahmen des Europarates, und zu wichtigen Gesetzgebungsakten in Schweden und in anderen Ländern geführt.

In der *schwedischen rechtswissenschaftlichen Literatur* ist das internationale Strafrecht bisher wenig beachtet worden. Im Hinblick darauf und auf nationale Gesetzgebung und internationale Verträge der letzten Jahre bedarf dieses Teilgebiet des Strafrechts der Bearbeitung. Diese Arbeit soll hierzu beitragen. — Die *ausländische Literatur des internationalen Strafrechts* ist seit langem umfassend und wächst gegenwärtig in immer schnellerem Takt.

Diese Arbeit *konzentriert sich auf drei Hauptfragen des internationalen Strafrechts*, die zwar einzeln behandelt werden können, dennoch aber eng miteinander zusammenhängen. Ein seit langem erörtertes Problem, das in verschiedenen Ländern außerordentlich unterschied-

lich gelöst worden ist, betrifft die Ausgestaltung von Regeln für Straftaten, die von eigenen Staatsangehörigen im Ausland begangen werden. Diese Frage wird in Kapitel 5 behandelt. Damit sind eng verbunden zum einen die Frage der doppelten Strafbarkeit, Kapitel 4, und zum anderen die Frage der territorialen Anwendbarkeit von Strafbestimmungen, Kapitel 6. Diese drei Hauptfragen werden in zwei Einleitungskapiteln in einen weiteren strafrechtlichen Zusammenhang gestellt. Diese Einleitungskapitel, die Kapitel 2 und 3, präsentieren erst das internationale Strafrecht, das den äußersten Rahmen des hier behandelten Themas abgibt, und anschließend eine Übersicht über die Regeln in Kapitel 2 des 1962 verkündeten Strafrechtsteils des Allgemeinen Gesetzbuches, *brottsbalken*, *BrB*, über die Anwendbarkeit des schwedischen Strafrechts und die strafrechtliche Zuständigkeit der schwedischen Gerichte. Diese Regeln werden oft als die Normen über die räumliche Anwendbarkeit des schwedischen Strafrechts beschrieben. Aus Gründen, die in Kapitel 3 näher erläutert werden, bezeichne ich die in Kap. 2 §§ 1–3 BrB enthaltenen Bestimmungen über die Anwendbarkeit des schwedischen Strafrechts für *Anknüpfungsregeln*; denn sie entscheiden, wann eine in Schweden oder außerhalb Schwedens begangene Straftat eine Anknüpfung an Schweden aufweist.

Das *Material*, das dieser Arbeit zu grunde liegt, besteht zum ganz überwiegenden Teil aus schwedischen Gesetzen, schwedischen Gesetzesvorarbeiten und schwedischer Literatur. Einschlägige schwedische Rechtsprechung ist nur in geringem Umfang veröffentlicht. In gewissem Umfang werden gesetzliche Regelungen des Auslands und ausländische Literatur beachtet.

Schwedisches Rechtsmaterial, das direkt für die Arbeit verwertet worden ist, wird weitgehend im laufenden Text dargestellt. Der schwedische Leser wird deshalb ohne größere Schwierigkeiten feststellen können, in welchen Punkten und auf welche Weise der schwedischen Literatur auf diesem Gebiet *etwas Neues* hinzugefügt wird. Eine Einzeldarstellung ist im Rahmen dieser Zusammenfassung nicht möglich.

Zur Abhängigkeit meiner Arbeit von ausländischer Literatur sind vor allem zwei Hinweise erforderlich. Zum einen habe ich aus der kontinentaleuropäischen Literatur die Terminologie übernommen, die die verschiedenen Anknüpfungsprinzipien für im Ausland begangene Straftaten bezeichnen und die etwas nuancierter ist als die bisher übliche schwedische Terminologie. Ich rechne also bei Auslandsstraftaten mit sechs verschiedenen Anknüpfungsprinzipien, siehe im übrigen Kapitel

3. Als zweiter Punkt muß in diesem Zusammenhang die Forderung nach doppelter Strafbarkeit besonders hervorgehoben werden. Hier habe ich aus der ausländischen Literatur die Termen Strafbarkeit in concreto und Strafbarkeit in abstracto übernommen. Ausländische Literatur – und die Teilnahme an zwei internationalen Konferenzen über das Auslieferungsrecht – hat weiter meine Aufmerksamkeit darauf gerichtet, daß die Forderung nach Strafbarkeit im ersuchten Land mehrdeutig ist, und mir Einsichten in die Funktionen der Voraussetzung doppelter Strafbarkeit in verschiedenen Zusammenhängen vermittelt; Einzelheiten enthält Kapitel 4.

Im übrigen zeichne ich für die Gedanken in dieser Arbeit und die Ergebnisse der verschiedenen Kapitel verantwortlich. In den Kapiteln werden jeweils einleitungsweise Probleme und Begriffe dargestellt sowie Ergebnisse zusammengefaßt.

Für die eingehender behandelten Probleme versuche ich *verschiedene Lösungsalternativen* aufzuzeigen und *verschiedene Argumente* für und gegen einzelne Lösungen darzustellen. Das rechtsgeschichtliche Material in der Arbeit, vor allem zum schwedischen Recht, und der vornehmlich dem geltenden Recht entnommene auslandsrechtliche Stoff werden u. a. zur Beleuchtung verschiedener juristischer Problemlösungen verwendet. Diese Arbeitsweise habe ich soweit möglich angewandt – jedoch in einzelnen Kapiteln mit Unterschieden je nach vorhandenem Material. Einen zentralen Platz hat das Studium von *Gesetzes-texten und Gesetzesvorarbeiten* eingenommen. Eine zeitliche Grenze bildet hierbei der Beginn des 19. Jahrhunderts. Natürlich ist gleichzeitig schwedische und ausländische Literatur herangezogen worden. Das Ziel dieser Arbeit war vor allem eine möglichst vollständige Bestandsaufnahme denkbarer Lösungsalternativen hinsichtlich der Anknüpfungsregeln bei im Ausland begangenen Straftaten. Das Ergebnis wird teilweise in Kapitel 5 dargestellt, nämlich soweit es Regeln betrifft, die von der Staatsangehörigkeit des Täters ausgehen – der überwiegende Teil ausländischer gesetzlicher Regelungen des 19. Jahrhunderts ist in Kapitel 5 jedoch einstweilen beiseite gelassen worden. Dieses Kapitel soll u. a. ein Verständnis des Aufbaus des Normensystems und der dahinter stehenden Gedankenstrukturen ermöglichen. Bei der Gesetzesanalyse habe ich auch die Möglichkeit untersucht, das Material ohne Anwendung "der Prinzipien des internationalen Strafrechts" zu bearbeiten, die ständig in der schwedischen und ausländischen Literatur erwähnt werden. Dabei zeigt sich, daß es an sich möglich ist, den Ge-

setzesinhalt und die verschiedenen Lösungen ohne Berücksichtigung dieser Prinzipien darzustellen. Das ergibt sich teilweise aus Kapitel 3 und auch aus den restlichen Teilen der Darstellung. Ein vollständiges Beiseitelassen dieser Prinzipien – hier als Anknüpfungsprinzipien bezeichnet – erscheint jedoch nicht als zweckmäßig; man verlöre dann weitgehend den Kontakt mit der vorhandenen einschlägigen Literatur und den eben angedeuteten Gedankenstrukturen.

Die Erörterungen verschiedener Lösungsalternativen sollen zum einen *die juristische Technik* in gewissen Teilen des internationalen Strafrechts beleuchten und zum anderen *eine Grundlage für eine Beurteilung* der im schwedischen Strafrecht gegebenen Lösungen auf diesem Gebiet abgeben. Ein Wissen um verschiedene alternative Lösungen und um die Lokalisierung der Einzelregeln des geltenden schwedischen Rechts auf der Skala denkbarer Regelungen kann ein besseres Verständnis der schwedischen Normen vermitteln und eventuell eine Kritik veranlassen. Ausführlichere Gedanken de lege ferenda stelle ich nicht dar. Allerdings kritisiere ich in gewissen Punkten die schwedischen Lösungen und deute mehr oder weniger ausführlich andere denkbare an.

Zugleich mit dieser Analyse bestimmter rechtlicher Probleme und dem Versuch ihrer Darstellung in einem weiteren Rahmen nehme ich in einigen Einzelpunkten zur *Auslegung* des geltenden schwedischen Strafrechts Stellung. Zwischen diesen beiden Tätigkeiten kann eine scharfe Grenze nicht gezogen werden.

Kann diese Arbeit einen gewissen Überblick über das internationale Strafrecht verschaffen und zugleich zu einem tieferen Verständnis gewisser Probleme auf diesem Gebiet beitragen, hat sie ihren wichtigsten Zweck erfüllt.

KAP. 2. ÜBER DAS INTERNATIONALE STRAFRECHT. – Dieses Kapitel soll als Hintergrund für die folgenden eine kurze Darstellung des internationalen Strafrechts bieten und einige seiner charakteristischen Züge beleuchten. Zugleich gehe ich auf gewisse terminologische und systematische Fragen ein. Bei dieser Gelegenheit nehme ich gewisse Abgrenzungen vor, um den Teil des internationalen Strafrechts zu bezeichnen, in dem diese Arbeit in erster Linie anzusiedeln wäre. – Die terminologischen und systematischen Fragen werden in diesem Kapitel teilweise nur vorläufig behandelt.

In *Abschnitt 2.2* wird die Bedeutung des Ausdrucks "internationales Strafrecht" behandelt. In Anlehnung an ausländische Literatur auf

diesem Gebiet lege ich dar, daß eine Anwendung in mehreren verschiedenen Bedeutungen möglich ist.

In *Abschnitt 2.3* erinnere ich daran, daß es eine große Zahl internationaler Konventionen mit strafrechtlicher Bedeutung gibt. In dieser umfassenden Gruppe kann man – abgesehen von solchen Konventionen, die Völkerstrafrecht regeln, das in dieser Arbeit nicht behandelt wird – zwei hauptsächliche Typen von Konventionen unterscheiden, nämlich *zum einen* solche, die die strafrechtliche Zusammenarbeit zwischen den Staaten allgemein regeln (Auslieferungsverträge u. ä.), und *zum zweiten* solche, die in erster Linie andere Fragen der Zusammenarbeit regeln. In der letzteren Gruppe kann man eine kleinere Gruppe deutlich strafrechtlichen Charakters erkennen (Konventionen über Flugzeugentführungen u. ä.).

Von dem Hintergrund der Darstellung verschiedener Konventionstypen schlage ich anschließend im *Abschnitt 2.4* vor, daß man – jedenfalls bis zur Erarbeitung einer besser zufriedenstellenden Systematik des gesamten internationalen Strafrechts – den hier behandelten Abschnitt des Strafrechts in einen allgemeinen und einen besonderen Teil aufteilt. Der *allgemeine Teil* sollte vor allem Fragen der räumlichen Anwendbarkeit des Strafrechts, der Auslieferung und ähnliche Probleme umfassen, während dem *besonderen Teil* die Fragen der internationalen Zusammenarbeit bei besonderen Straftaten wie Flugzeugentführung usw. zuzuordnen wären. Sobald man in der schwedischen Literatur von internationalem Strafrecht spricht, dürfte vor allem das gemeint sein, was ich den allgemeinen Teil des internationalen Strafrechts nenne.

In *Abschnitt 2.5* wird hervorgehoben, daß das internationale Strafrecht mit gewissen Ausnahmen hinsichtlich der Anknüpfungsregeln ein Recht der Zusammenarbeit ist, d. h. aus Rechtsregeln besteht, die die Zusammenarbeit zwischen zwei oder mehreren Staaten regeln.

In *Abschnitt 2.6* beleuchte ich, was ich die zwei Seiten des internationalen Strafrechts nenne – Schweden als ersuchtes bzw. als ersuchendes Land in einem (gedachten oder wirklichen) international-strafrechtlichen Verfahren. Situationen, in denen Schweden ersuchendes Land ist (entsprechendes gilt für andere Länder), geraten in der Literatur des internationalen Strafrechts fast immer in den Hintergrund – aus natürlichen Gründen, weil es in diesen Fällen nicht in erster Linie um Anwendung eigenen Rechts, sondern um eine Beurteilung des Inhaltes von ausländischem Recht geht. Als Beispiel für Fragen, die in diesem Zusammenhang auftreten, sei erwähnt, ob es zweckmäßig oder un-

zweckmäßig ist, daß sich Schweden im Verhältnis zu anderen Ländern durch Auslieferungsverträge bindet.

In *Abschnitt 2.7* stelle ich schließlich dar, daß man bei Schwedens international-strafrechtlicher Zusammenarbeit mit anderen Staaten zwischen verschiedenen Staatengruppen unterscheiden muß. Die Zusammenarbeit geht nämlich aus mehreren Gründen verschieden weit und findet in teilweise unterschiedlichen Formen statt im Verhältnis zu unseren *skandinavischen Nachbarländern*, zu den *Mitgliedsstaaten des Europarates* und zu *sonstigen Ländern*. U. a. durch diese Gruppierung der Staaten versucht man, die Unterschiede in kriminalpolitischen und anderen Fragen zu meistern, die zwischen Schweden und anderen Ländern bestehen und eine Zusammenarbeit auf dem Gebiete des Strafrechts erschweren oder unmöglich machen können.

KAP. 3. ÜBER DIE SCHWEDISCHEN ANKNÜPFUNGSREGELN. – Trotz einer gewissen Gefahr, den Leser zu ermüden, habe ich in diesem Kapitel die Methode gewählt, die in Kap. 2 §§ 1–3 BrB enthaltenen Anknüpfungsregeln mehrfach, auf verschiedene Weise darzustellen. Jede Einzeldarstellung folgt dabei einem neuen Einteilungsprinzip. – Unzweifelhaft ist das System der Regeln in Kap. 2 BrB kompliziert. Der Grund liegt vor allem darin, daß es von verschiedenen Dispositionsgrundsätzen ausgeht, die einander zudem oft kreuzen.

Eine nähere Untersuchung der Kontroversen im Schrifttum zum Begriff "räumliche Anwendbarkeit des Strafrechts" oder der "Natur" dieser Regeln dürfte vermutlich zeigen, daß die Divergenzen zumindest teilweise durch den Blickwinkel bedingt sind, aus dem man die einschlägigen Normen betrachtet. Unabhängig davon ist jedenfalls das wichtigste Ziel des Kapitels 3 zu zeigen, *wie das Regelsystem in Kap. 2 §§ 1–3 und 5 BrB aufgebaut ist.*

In *Abschnitt 3.2* werden mit Ausgangspunkt von der Disposition des Gesetzestextes die ursprünglichen und die jetzt geltenden Regeln in Kap. 2 §§ 1–3 und 5 BrB dargestellt. In diesem Zusammenhang gehe ich auch auf die Einteilung von Straftaten ein in solche, die dem schwedischen Strafrecht bedingt, und solche, die ihm unbedingt unterworfen sind. Diese Distinktion gewinnt man, wenn man die Anknüpfungsregeln mit den Normen über Anordnung der Anklageerhebung kombiniert. Daß eine Straftat *unbedingt* dem schwedischen Strafrecht unterliegt bedeutet einmal, daß eine Anknüpfung an Schweden nach den schwedischen Anknüpfungsregeln vorliegt, und zum zweiten, daß

eine besondere Anordnung der Anklageerhebung nach Kap. 2 § 5 BrB nicht erforderlich ist. Der schwedische Staatsanwalt muß in diesen Fällen eine Straftat nach den Grundsätzen anklagen, die im allgemeinen für in Schweden begangene Taten gelten. Daß eine Straftat dem schwedischen Strafrecht *bedingt* unterliegt, bedeutet, daß eine Anknüpfung nach den schwedischen Anknüpfungsregeln vorliegt und daß zur Anklageerhebung eine besondere Anordnung der Regierung oder einer von der Regierung bestimmten Behörde erforderlich ist.

Nach einer Gesetzesänderung von 1971 muß man bei Vorliegen einer Anknüpfung nach Kap. 2 BrB zwischen Straftaten unterscheiden, die *immer* dem schwedischen Strafrecht unbedingt unterliegen, und Straftaten, die *entweder* unbedingt *oder* bedingt dem schwedischen Strafrecht unterliegen, je nachdem wo die Tat verübt worden ist. Aus systematischem Gesichtspunkt sind dadurch die Regeln schwerer überschaubar geworden. Aus der Sicht der Praxis hat die Gesetzesänderung möglicherweise in gewissen Fällen Vorteile gebracht. Ist eine Straftat, die nicht der Kategorie "immer unbedingt dem schwedischen Strafrecht unterliegend" angehört (Taten von skandinavischen Staatsangehörigen gegen schwedische Interessen u. a. m.), in einem der skandinavischen Nachbarländer Schwedens begangen worden und weist sie eine Anknüpfung an Schweden gemäß Kap. 2 BrB auf, unterliegt sie unbedingt dem schwedischen Strafrecht. Ist dieselbe Tat in einem Land außerhalb Skandinaviens verübt worden, unterliegt sie nur bedingt dem schwedischen Strafrecht. In diesem letzteren Fall kann deshalb Anklage in Schweden unterbleiben, wenn die Regierung oder in bestimmten Fällen der Reichsanwalt eine entsprechende Entscheidung trifft.

In *Abschnitt 3.3* unterscheide ich die verschiedenen Täterkategorien einmal nach ihrer Nationalität (Schwede, Ausländer) und zum anderen nach ihrem Wohnsitz (Täter mit bzw. ohne Wohnsitz in Schweden). Sowohl im ursprünglichen als auch im gegenwärtigen Wortlaut unterscheidet Kap. 2 BrB vier Täterkategorien bei der Anknüpfungsfrage und fünf Täterkategorien, falls auch die Regeln über besondere Anklageanordnung beachtet werden. Nach der Gesetzesänderung von 1972 sind die Unterschiede zwischen den Tätergruppen in Fragen der Anknüpfung bei Auslandstaten unbedeutend. Im Hinblick darauf kann man gewiss die Frage stellen, ob der Gesetzgeber nicht (u. a.) in diesem Punkt die Gesetzesregeln unnötig kompliziert ausgestaltet hat.

In *Abschnitt 3.4* untersuche ich anschließend, welche Auslandstatorte in Kap. 2 BrB zum einen nach den Anknüpfungsregeln und zum

anderen nach den Regeln über besondere Anklageanordnung unterschieden werden können. Bei der Anknüpfungs- und der Anklageanordnungsfrage sind nicht weniger als sechs Auslandstatorte zu unterscheiden (die Zahl ist von der Disposition, die man zu Grunde legt, abhängig):

- (1) schwedische Schiffe und schwedische Flugzeuge,
- (2) Gebiete, wo sich eine Einheit der Streitkräfte befunden hat,
- (3) Dänemark, Finnland, Island und Norwegen,
- (4) dritte Staaten,
- (5) Schiffe und Flugzeuge im Linienverkehr zwischen skandinavischen Plätzen sowie
- (6) Gebiete, die keinem Staat angehören.

Für jeden einzelnen dieser Tatorte untersuche ich die geltenden Normen hinsichtlich Anknüpfung, doppelter Strafbarkeit und besonderer Anklageanordnung. Zusammenfassend stelle ich fest, daß der Tatort (positive) Bedeutung für die Anknüpfung erhält, wenn die Tat auf einem schwedischen Schiff oder in einem schwedischen Flugzeug sowie in bestimmten Fällen in einem Gebiet, wo sich eine Einheit der Streitkräfte befunden hat, begangen worden ist. Die anderen, in Kap. 2 BrB angesprochenen Auslandstatorte, haben keine (positive) Bedeutung für die eigentliche Anknüpfung. Die Lage des Tatortes kann jedoch die Anknüpfung begrenzen, und zwar durch die Forderung nach doppelter Strafbarkeit oder eine Forderung nach einer bestimmten Schwere der Tat.

In *Abschnitt 3.5* wird als Auslegung des Inhalts des Ausdrucks "räumliche Anwendbarkeit des schwedischen Strafrechts" die Frage vorgeschlagen, welche in Schweden begangenen Straftaten und welche im Ausland begangenen Straftaten schwedischem Strafrecht unterliegen. Im Wege der Auslegung mehr in den Ausdruck hineinzulegen, erscheint nicht erforderlich. Nicht notwendig dürfte beispielsweise sein, daß ein kurzer Fachausdruck wie dieser erschöpfend *alle* relevanten Tatbestandselemente der Anknüpfungsregeln wiedergibt. Vor dem Hintergrund der Darstellung der schwedischen Anknüpfungsregeln in den Abschnitten 3.2–3.4 schildere ich anschließend die Prinzipien des internationalen Strafrechts – hier als *Anknüpfungsprinzipien* bezeichnet, weil jedes einzelne sich auf eine spezifische Anknüpfungstatsache gründet. Die Darstellung der Prinzipien soll die in dieser Arbeit verwendete Terminologie erklären und auch die Gedankenstrukturen erläutern, von denen die Anknüpfungsregeln in Schweden und in anderen Staaten ausgehen. Ich rechne mit sieben Anknüpfungsprinzipien, die

in Abschnitt 3.5 näher beschrieben werden. Die Regeln in Kap. 2 BrB werden soweit möglich den verschiedenen Anknüpfungsprinzipien zugeordnet. In gewissen Punkten können allerdings Zweifel entstehen, wie eine gewisse Anknüpfungsregel zu klassifizieren ist. Die unterschiedlichen Anknüpfungsprinzipien sind folgende:

(1) *Das Territorialprinzip.* – Anknüpfungstatbestand ist hier der Umstand, daß der Tatort im Territorium des urteilenden Staates gelegen ist. Dieses Prinzip bildet den gegebenen Ausgangspunkt für das gesamte Regelsystem. Die übrigen sechs Anknüpfungsprinzipien ergänzen das Territorialprinzip und werden von Staat zu Staat höchst variierend verwendet.

(2) *Das Prinzip des Rechts der Flagge.* – Anknüpfungstatbestand ist hier der Umstand, daß der Tatort auf einem inländischen Schiff oder in einem inländischen Flugzeug gelegen ist.

(3) *Das aktive Personalitätsprinzip.* – Anknüpfungstatbestand ist die einheimische Staatsangehörigkeit des Täters und in gewissen Staaten auch der Wohnsitz des Täters im urteilenden Staat.

(4) *Das passive Personalitätsprinzip.* – Anknüpfungstatbestand ist in diesem Fall die einheimische Staatsangehörigkeit eines Tatopfers. Dieses Prinzip betrifft nur Straftaten gegen private einheimische Interessen.

(5) *Das Staatsschutzprinzip.* – Anknüpfungstatbestand ist ebenfalls das angegriffene nationale Interesse. Das Staatsschutzprinzip betrifft nur Angriffe auf einheimische öffentliche Interessen.

(6) *Das Prinzip der stellvertretenden Strafrechtspflege.* – Anknüpfungstatbestand ist der Umstand, daß der Täter nach der Tat im urteilenden Staat seinen Aufenthalt hat. Außerdem wird gefordert, daß die Tat bei Begehung auf dem Gebiet eines fremden Staates die Voraussetzung der doppelten Strafbarkeit erfüllt.

(7) *Das Universalitätsprinzip.* – Dieses Prinzip, das in gewisser Hinsicht die bisherigen Gedankenstrukturen durchbricht, geht von einer Art Fiktion einer "universellen Anknüpfung" aus, d. h. einer Anknüpfung an alle Staaten der Welt.

KAP. 4. DIE VORAUSSETZUNG DOPPELTER STRAFBARKEIT. – Wollte man aus der Menge international-strafrechtlicher Probleme ein einzelnes für eine nähere Untersuchung auswählen, wäre die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit sicher naheliegend. Diese Tatbestandsvoraussetzung, die kurz gesagt bedeutet, daß eine Tat zugleich von der Gesetzgebung zweier Staaten mit Strafe bedroht wird, zieht sich näm-

lich wie ein roter Faden durch das gesamte internationale Strafrecht. – Im Hinblick auf die in vielen Fällen großen Unterschiede im Umfang der kriminalisierten Gebiete von Staat zu Staat und auch weil die nationalen Strafgesetze weitgehend nur einheimische Interessen schützen, kann es durchaus geschehen, daß eine in Schweden kriminalisierte Tat in einem anderen Staat keine Straftat darstellt und umgekehrt. Soll die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit gegeben sein, müssen die kriminalisierten Gebiete in den beiden verglichenen Staaten deckungsgleich sein. Auf welche Weise und in welchem Umfang Deckungsgleichheit bestehen muß, wird in Kapitel 4 vor allem in auslieferungsrechtlichen Zusammenhängen erörtert.

Die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit hängt mit dem strafrechtlichen Grundprinzip zusammen, daß Behörden eines Staates *nur das eigene nationale Strafrecht anwenden*. Verurteilt ein schwedisches Gericht beispielsweise einen Täter wegen einer Auslandstat, urteilt es immer unter Anwendung schwedischen Rechts. Naheliegender könnte in bestimmten Fällen sein, statt dessen das Strafrecht des Staates, auf dessen Gebiet die Tat begangen worden ist, anzuwenden. Auch wenn ausländisches Strafrecht nicht unmittelbar angewandt wird, kann doch die Strafbarkeit am Tatort zu einer Voraussetzung der Anwendbarkeit des eigenen Strafrechts gemacht werden. Die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit erhält in diesem Fall die Funktion einer einschränkenden Tatbestandsvoraussetzung für die Anwendbarkeit des eigenen Strafrechts.

Die Forderung nach doppelter Strafbarkeit hat eine zweite Funktion, die mit dem Umstand zusammenhängt, daß jeder Staat nur *in begrenztem Umfang* bereit ist, die Strafrechtspflege anderer Staaten zu *unterstützen*. Mit Hilfe dieser Forderung erhält man nämlich eine Art Maßstab, der den Behörden des eigenen Staates ermöglicht, beispielsweise in einer Auslieferungssache zu entscheiden, wie weit man anderen Staaten bei der Unterstützung ihrer Strafrechtspflege entgegenkommen kann.

Die Frage, wann man doppelte Strafbarkeit fordern soll und wie diese Forderung im einzelnen auszugestalten und auszulegen ist, kehrt in der international-strafrechtlichen Zusammenarbeit ständig wieder. Das zeigt sich deutlich bei einer Betrachtung des allgemeinen Teils des schwedischen internationalen Strafrechts. Im Auslieferungsrecht wird das Grundprinzip angewandt, daß Auslieferung nur für solche Taten gewährt wird, die nach schwedischer Rechtsauffassung strafenswert sind. Daß eine Tat auch nach dem Recht des ersuchenden Staates

strafbar sein muß, ist sozusagen der gegebene Ausgangspunkt für das Auslieferungsverfahren. Der nähere Inhalt der prinzipiellen Tatbestandsvoraussetzung doppelter Strafbarkeit kann von Staat zu Staat unterschiedlich sein. Auch für die Ausgestaltung der Anknüpfungsregeln hat die Frage der doppelten Strafbarkeit große Bedeutung. Sowie das aktive Personalitätsprinzip betroffen ist, wird diese Frage in Kapitel 5 eingehend erörtert. Ist die doppelte Strafbarkeit Tatbestandselement der Anknüpfungsregeln, ergeben sich Folgerungen für die räumliche Anwendbarkeit der Strafbestimmungen. Dieses Problem wird in Kapitel 6 behandelt. Auch in anderen Regelgruppen im allgemeinen Teil des internationalen Strafrechts findet man die Forderung nach doppelter Strafbarkeit. In gewissem Umfang gehe ich darauf in Kapitel 4 ein.

Als Ausgangspunkt für die Behandlung der Tatbestandsvoraussetzung der doppelten Strafbarkeit im internationalen Strafrecht habe ich *das schwedische Auslieferungsrecht* gewählt (Abschnitt 4.2). In diesem Rechtsgebiet ist diese Voraussetzung seit langem heimisch. Schon das Auslieferungsgesetz von 1913 verlangte sie, lange bevor sie zum ersten Mal in den schwedischen Anknüpfungsregeln zum Ausdruck kam. Das geschah 1957, als das Prinzip der stellvertretenden Strafrechtspflege zum ersten Mal in Kapitel 1 des damals geltenden Strafgesetzes, *strafflagen, SL*, von 1864 einging. Bei der Erörterung der Voraussetzung der doppelten Strafbarkeit im schwedischen Auslieferungsrecht dürfte die Beachtung ausländischen Rechts nutzbringend sein.

In der ausländischen Literatur findet man zwei Begriffe, die in den Vorarbeiten zu den Auslieferungsgesetzen von 1913 und 1957 nicht vorkommen, aber bei einer Erörterung dieser Gesetze von einiger Bedeutung sind, nämlich die Begriffe *Strafbarkeit in concreto* und *Strafbarkeit in abstracto*. Sie scheinen keinen völlig festen Inhalt zu haben. In diesem Zusammenhang kann jedoch eine Untersuchung des Begriffsinhalts bei ausländischen Verfassern dahinstehen. Ich verwende die Begriffe wie folgt. Eine bestimmte Tat ist strafbar in concreto in Schweden, wenn *sämtliche Voraussetzungen* der Strafbarkeit nach schwedischem Strafrecht erfüllt sind. In derselben Bedeutung spreche ich von *Straftaten, die in Schweden verfolgt werden können*. Erfüllt eine Tat bestimmte, aber nicht alle Strafbarkeitsvoraussetzungen nach schwedischem Recht, kann man sie als hier strafbar in abstracto bezeichnen. In diesem Fall kann die Tat also in Schweden *nicht* verfolgt werden. — Hier sei vermerkt, daß die Strafbarkeitsvoraussetzungen des schwedischen Rechts gewöhnlich in folgenden vier Hauptpunkten zu-

sammangefäßt werden: allgemeine Tatbestandsvoraussetzungen (subjektive und objektive Tatbestandselemente), besondere Tatbestandsvoraussetzungen (Regeln über die räumliche Anwendbarkeit des Strafrechts, Verjährung, Antrag auf Strafverfolgung usw.), allgemeine objektive Gründe, die die Verantwortlichkeit aufheben (Handeln gegen die eigene Rechtssphäre des Täters, Zustimmung, rechtliche Befugnis zur Vornahme einer sonst kriminalisierten Handlung, Notstand, Notwehr usw.) sowie schließlich subjektive Gründe, die die Verantwortlichkeit aufheben (Exzeß bei Notwehr und Notstand, bestimmte Fälle freiwilligen Rücktritts usw.).

Bei der Tatbestandsvoraussetzung der doppelten Strafbarkeit nach §§ 1 und 4 des Auslieferungsgesetzes von 1957 kann man zwei Ausgangspunkte als sicher betrachten. Einmal muß die Tat, wegen der Auslieferung verlangt wird, *in concreto im ersuchenden Staat strafbar sein*. Zum anderen braucht die Tat keine Straftat im Sinne des schwedischen Rechts zu sein – es reicht aus, daß die Tat in gewisser Hinsicht *einer Straftat im Sinne des schwedischen Rechts entspricht*. Aus den Vorarbeiten zum Auslieferungsgesetz von 1957 ergibt sich eindeutig, daß keine Sachänderung der Voraussetzung der doppelten Strafbarkeit beabsichtigt war, als man auf bestimmte Formulierungen des Auslieferungsgesetzes von 1913 verzichtete, die klar ergaben, daß eine gewisse Umstellung des Sachverhaltes in der Tatbestandsbeschreibung, die dem Auslieferungsersuchen zu grunde liegt, gestattet ist, wenn die Strafbarkeit der Tat in Schweden überprüft werden soll. Im übrigen ergeben weder der Gesetzestext noch die Vorarbeiten eine eindeutige Antwort auf die Frage, welche Forderungen hinsichtlich der Strafbarkeit in Schweden erfüllt sein müssen. Ist die eben erwähnte Umstellung des Sachverhaltes die *einzig* Ausnahme von der Forderung nach Strafbarkeit *in concreto* oder kann man *auch* von anderen Voraussetzungen des schwedischen Strafrechts absehen. In Abschnitt 4.2 versuche ich diese Frage zu beantworten.

In *Abschnitt 4.2.1* erörtere ich einleitungsweise kurz den Zweck des Instituts der Auslieferung als solchen. Ich betone hier u. a. das Interesse, das der ersuchte Staat häufig an einer positiven Auslieferungsentcheidung haben kann. Die "Handlungsalternativen" des ersuchten Staates bei Auslieferung und Strafverfolgung werden geschildert. Nur in der Situation, daß die Tat, wegen der die Auslieferung begehrt wird, alle Auslieferungsvoraussetzungen erfüllt *und* ohne Umstellung des Sachverhaltes alle schwedischen Strafbarkeitsvoraussetzungen erfüllt,

bestehen Wahlmöglichkeiten für die Regierung des ersuchten Staates zwischen Auslieferung und Strafverfolgung im Lande.

In *Abschnitt 4.2.2* werden bestimmte Fragen der Strafbarkeit der Tat im ersuchenden Staat berührt. Wie eben erwähnt, ist dabei der gegebene Ausgangspunkt, daß die Tat in concreto in diesem Staat strafbar ist.

In *Abschnitt 4.2.3* werden Gesetzestexte und Gesetzesvorarbeiten des schwedischen Rechts zur Strafbarkeit der Tat in Schweden dargestellt.

Zur möglichst klaren Abgrenzung des eigentlichen Auslegungsproblems der doppelten Strafbarkeit schildere ich in *Abschnitt 4.2.4* vier tatsächliche Situationen der Strafbarkeit einer Tat in Schweden. Nur in einer dieser Situationen könnten Zweifel über den Inhalt der Tatbestandsvoraussetzung doppelter Strafbarkeit entstehen. Sie kann so beschrieben werden, daß die Tat *entweder* direkt *oder* nach Umstellung des Sachverhaltes unter eine schwedische Strafbestimmung subsumiert werden kann, aber mindestens eine sonstige Strafbarkeitsvoraussetzung *fehlt*. Diese Situation wird im folgenden Abschnitt erörtert.

In *Abschnitt 4.2.5* werden verschiedene Auslegungen des Begriffs "entsprechende Straftat" in § 4 des Auslieferungsgesetzes von 1957 erörtert. Die empfohlene Auslegung bedeutet, daß die objektiven und subjektiven Tatbestandsvoraussetzungen einer schwedischen Strafrechtsbestimmung entweder direkt oder nach Umstellung des Sachverhaltes erfüllt sein müssen. Die besonderen Tatbestandsvoraussetzungen des schwedischen Rechts brauchen jedoch nicht vorzuliegen (eine Ausnahme gilt für die Verjährungsregeln, was sich aus § 10 Abs. 2 und nicht aus § 4 des Gesetzes von 1957 ergibt). Ein allgemeiner objektiver Grund, der die Verantwortlichkeit aufhebt, darf nicht vorliegen. Die subjektiven Gründe, die die Verantwortlichkeit aufheben, brauchen nicht beachtet zu werden.

KAP. 5. DIE STAATSANGEHÖRIGKEIT DES TÄTERS ALS ANKNÜPFUNGSTATBESTAND. — In Kapitel 5 werden die Anknüpfungsregeln untersucht, die von der einheimischen Staatsangehörigkeit des Täters ausgehen und also das aktive Personalitätsprinzip ausdrücken. Keines der anderen Anknüpfungsprinzipien weist auch nur annähernd so viele Lösungsalternativen auf wie das aktive Personalitätsprinzip. Bekommt man die diesem Prinzip zugeordneten Lösungsmöglichkeiten in den Griff, dürfte das Verständnis der Lösungen für andere Anknüpfungsprinzipien und damit der gesamten Gedankenstruk-

tur der Regeln über räumliche Anwendbarkeit des Strafrechts erheblich erleichtern. — Bei Anknüpfungsregeln über Auslandsstraftaten eigener Staatsangehöriger kann man solche mit unbegrenzter Anknüpfung von jenen mit irgendwie begrenzter Anknüpfung unterscheiden.

Unbegrenzte Anknüpfung bedeutet, daß alle Auslandsstraftaten eigener Staatsangehöriger dem einheimischen Strafrecht unterliegen. Gelegentlich werden insoweit — wie jetzt im schwedischen Recht — die eigenen Staatsangehörigen und Ausländer mit Wohnsitz im urteilenden Staat gleichgestellt. Das unbegrenzte aktive Personalitätsprinzip schließt sozusagen alle anderen Anknüpfungsprinzipien ein (soweit es um Täter mit Staatsangehörigkeit des urteilenden Staates geht). Geht ein nationaler Gesetzgeber von diesem Prinzip aus, ergibt sich für ihn die möglichst weite Anknüpfung.

Anknüpfungsregeln mit unbegrenzter Anknüpfung können — wie im schwedischen Recht seit 1865 — durch Bestimmungen über freie Anklageentscheidung ergänzt werden, die eine Anpassung der praktischen Anwendung der weiten Anknüpfung an die Umstände des Einzelfalles ermöglicht.

Beschränkt der Gesetzgeber das aktive Personalitätsprinzip — was jetzt zumindest in den westlichen Staaten üblich ist — ergeben sich mehrere Fragen. Eine erste gilt der *Art und Weise* der Beschränkung. Schwedische und ausländische Gesetze enthalten Beispiele mehrerer verschiedener Beschränkungen, die eine Gliederung der Anknüpfungsregeln nach unterschiedlichen Gesichtspunkten möglich machen. Soll die Systematisierung nicht zu weit getrieben werden, kann man sich mit einer Gruppierung begnügen, die die wesentlichsten Differenzen zwischen verschiedenen Regeln über Anknüpfung an die Staatsangehörigkeit des Täters hervorheben. Es zeigt sich dann, daß man trotz reichlich vorkommender Lösungsalternativen nur mit vier Hauptgruppen, oder aber in meiner Terminologie vier Typregeln, zu arbeiten braucht. Bei der Wahl des Einteilungsgrundes muß man meiner Ansicht nach das Hauptgewicht auf die Frage der doppelten Strafbarkeit legen. Folgendes ergibt sich dabei:

Typregel 1. Die Anknüpfung ist *nicht* begrenzt; ein unbeschränktes aktives Personalitätsprinzip gilt.

Typregel 2. Die Anknüpfung *ist* begrenzt, aber *nicht* durch die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit.

Typregel 3. Die Anknüpfung *ist* begrenzt durch die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit, *nicht* jedoch auf andere Weise.

Typregel 4. Die Anknüpfung *ist* begrenzt durch die Voraussetzung doppelter Strafbarkeit *sowie auch* auf andere Weise.

Eine andere Frage aus dem Zusammenhang der Anwendung eines *beschränkten* aktiven Personalitätsprinzipes gilt eventueller *Kombination* mit sonstigen Anknüpfungsprinzipien. Hat der Gesetzgeber die Anknüpfungsregeln, die vom Tatbestand der einheimischen Staatsangehörigkeit des Täters ausgehen, mit irgendwelchen beschränkenden Tatbestandsvoraussetzungen versehen, ist es nämlich mehr oder weniger notwendig, Anknüpfungsregeln zu formulieren, die *nicht* von der Staatsangehörigkeit des Täters ausgehen, sondern von einem Anknüpfungstatbestand, der auf alle Täterkategorien – Ausländer und eigene Staatsangehörige – anwendbar ist. Dieses Problem bezeichne ich hier als *Kombinationsproblem*, oder vollständiger als Kombinationsproblem bei Auslandsstraftaten eigener Staatsangehöriger.

Vergleicht man Anknüpfungsregeln mit unbeschränkter und Anknüpfungsregeln mit auf irgendeine Weise beschränkter Anknüpfung, ergeben sich gewisse Probleme hinsichtlich des Zweckes des Vergleichs. In komparativen Darstellungen begnügt man sich häufig mit einem Studium verschiedener Typregeln, ohne das Kombinationsproblem zu erwähnen. Dadurch kann dem Leser der Eindruck vermittelt werden, daß die vier oben erwähnten Typlösungen demselben Problem gelten. Das ist jedoch nicht ganz korrekt, weil die unbeschränkte Anknüpfung zumindest teilweise andere Probleme als die beschränkte löst. Man kann es auch so ausdrücken, daß die Typregeln unterschiedliche oder teilweise unterschiedliche Zielsetzungen haben. An sich kann man durchaus das unbeschränkte aktive Personalitätsprinzip in einem Staat mit einem beschränkten aktiven Personalitätsprinzip eines anderen Staates vergleichen, ohne auch zugleich die übrigen Anknüpfungsregeln des letzteren Staates untersuchen zu müssen – vorausgesetzt, man handelt im Bewußtsein der Unvollständigkeit eines solchen Vergleiches. Um diesen Gesichtspunkt zu unterstreichen, hebe ich hervor, daß sich eine Untersuchung von Typregeln von einer Untersuchung des Kombinationsproblems unterscheidet. Eine Hauptaufgabe in Kapitel 5 ist die Untersuchung des ersteren Problems: Welche Typregeln gibt es, welche hat es gegeben und welche sind vorgeschlagen worden? In erster Linie beachte ich hierbei schwedische Gesetzestexte und Gesetzesvorarbeiten seit dem Entwurf eines Allgemeinen Kriminalgesetzes von 1832. In zweiter Linie vergleiche ich die schwedischen Lösungen mit verschiedenen ausländischen. Das Kombinationsproblem bei Auslands-

straftaten eigener Staatsangehöriger kann in einer Untersuchung von Typregeln nicht völlig dahinstehen, braucht aber andererseits auch nicht vollständig abgehandelt zu werden.

Eine zweite Aufgabe für Kapitel 5 gilt der Ermittlung der *Argumente*, die – vor allem in schwedischen Gesetzesvorarbeiten – für und gegen verschiedene Lösungen angeführt worden sind. Insbesondere geht es um folgende vier Argumente, die in der schwedischen und auch in der ausländischen Debatte häufig wiederkehren.

(1) Eigene Staatsangehörige haben sich nach ihrem Heimatrecht zu richten, wo immer sie sich befinden und ohne Rücksicht auf das Recht des Tatortes. Dieses Argument bezeichne ich als *Gehorsamsargument*. Es führt – jedenfalls in seiner strengsten Ausprägung – dazu, daß die Anknüpfungsregeln für Auslandstaten eigener Staatsangehöriger unbeschränkt sein müssen.

(2) Eigene Staatsangehörige müssen sich ohne Gefahr der Bestrafung im Heimatstaat nach dem Recht des Tatortes richten. Die Verfechter dieses Arguments machen jedoch gewöhnlich Ausnahmen für bestimmte Taten wie beispielsweise Straftaten gegen den Heimatstaat, Straftaten auf Schiffen mit der Flagge des Heimatstaates und eventuell auch Straftaten gegen eigene Staatsangehörige. Im übrigen sollen nach dieser Betrachtungsweise die Anknüpfungsregeln für Auslandsstraftaten eigener Staatsangehöriger durch die *Forderung nach doppelter Strafbarkeit* beschränkt werden.

(3) Weigern sich Staaten, eigene Staatsangehörige an dritte Staaten auszuliefern, müssen sie ihre Anknüpfungsregeln so ausgestalten, daß eine Bestrafung im Heimatstaat des Täters an die Stelle der Auslieferung treten kann. Dieses Argument bezeichne ich als *Auslieferungsargument*. Streng genommen muß dieses Argument dazu führen, daß die Anknüpfungsregeln für Auslandsstraftaten eigener Staatsangehöriger mit den Auslieferungsregeln gekoppelt werden und daß die Anknüpfung auf Straftaten beschränkt wird, bei denen eine Auslieferung möglich ist. Diese Konsequenzen zieht man jedoch gewöhnlich nicht aus dem Auslieferungsargument, sondern nennt es erstaunlicherweise oft als Begründung für unbeschränkte Anknüpfung.

(4) Ein viertes Argument lautet, daß der Heimatstaat besonders gefährlichen Straftätern, die Auslandstaten begangen haben, oder überhaupt eigenen Staatsangehörigen, die eine Auslandstat begangen haben, kein *strafrechtliches Asyl* gewähren darf.

Eine dritte Aufgabe für Kapitel 5, die mit den beiden schon genannten eng zusammenhängt, ist der Versuch einer Ermittlung des *Zwecks* der Anknüpfungsregel in Kap. 2 § 2 Abs. 1 Satz 1 BrB über Auslandsstraftaten schwedischer Staatsangehöriger. Hierzu sind die Vorarbeiten zum Gesetz zur Änderung des Kapitels 2 BrB von 1972 nicht besonders ergiebig. U. a. deshalb habe ich es für richtig gehalten, ausführlich auf die Vorarbeiten zu Kap. 2 BrB alter Fassung sowie auf die Vorarbeiten zu Kap. 1 SL einzugehen. Weder in ihnen, noch anderweitig in der schwedischen Strafrechtsliteratur werden verschiedene Zwecke einer Anknüpfungsregel für Auslandsstraftaten schwedischer Staatsangehöriger ausführlicher erörtert. Fügt man jedoch verschiedene Mosaiksteine aus der Zeit von 1832 bis 1972 zusammen, erhält man zumindest ein etwas klareres Bild *denkbarer* Ziele einer solchen Regel.

Die Verantwortlichkeit eines schwedischen Staatsangehörigen für eine Auslandstat nahm in den Vorarbeiten zu Kap. 1 SL eine beherrschende Stellung ein. Diese Vorarbeiten begannen in den zwanziger Jahren des 19. Jahrhunderts und umfaßten u. a. eine Untersuchung deutscher Vorbilder. Die Hauptpunkte der Diskussion wurden schon in den dreißiger Jahren formuliert — wenn auch unvollständig und wenig ausgefeilt. Die auf dem Reichstag von 1862–1863 angenommene und am 1. Januar 1865 in Kraft getretene Regel schrieb vor, daß alle Auslandstaten eines schwedischen Staatsangehörigen dem schwedischen Strafrecht unterliegen sollten, daß aber in vielen Fällen eine besondere Anordnung der Anklage ergehen mußte, um eine Strafverfolgung in Schweden möglich zu machen. Diese Regel kann als ein Kompromiß zwischen deutlich gegensätzlichen Auffassungen in grundlegenden international-strafrechtlichen Fragen bezeichnet werden (vgl. oben zum "Gehorsamsargument" einerseits und der "Forderung nach doppelter Strafbarkeit" andererseits). Die Anknüpfungsregel in Kap. 1 § 1 SL für Auslandsstraftaten schwedischer Staatsangehöriger galt mehr als hundert Jahre. 1962 wurde sie bei der Annahme der Strafrechtsreformgesetze im Prinzip unverändert in Kap. 2 BrB übernommen. In den Reformvorarbeiten wird u. a. gesagt, daß die Anknüpfungsregeln in Kap. 1 SL im großen ganzen zufriedenstellend gewesen seien. 1972 wurden die Regeln in Kap. 2 BrB einschneidend geändert und eine generelle Forderung nach doppelter Strafbarkeit eingearbeitet. Das bedeutet, daß eine Tat eines schwedischen Staatsangehörigen auf dem Territorium eines anderen Staates, bei der an sich der Tatbestand einer schwedischen, extraterritorial anwendbaren Strafbestimmung erfüllt ist, jetzt in Schweden nicht mehr verfolgt werden kann, wenn das Tatortrecht

sie nicht kriminalisiert. Grundsätzlich gesehen liegt darin eine sehr bedeutsame Veränderung im Verhältnis zu Kap. 2 BrB a. F. und Kap. 1 SL. Diese Reform entspricht der allgemeinen Strafrechtsentwicklung in Westeuropas Staaten. Bestimmte – an sich ziemlich umfassende – Ausnahmen vom Tatbestandserfordernis der doppelten Strafbarkeit enthält Kap. 2 § 3 BrB, der gleichermaßen für schwedische Staatsangehörige und Ausländer gilt.

In den Abschnitten 5.2–5.4 von Kapitel 5 erörtere ich verhältnismäßig ausführlich die Ziele von Kap. 1 § 1 SL sowie Kap. 2 § 2 BrB alter und neuer Fassung. Ich weise u. a. daraufhin, daß sich das unbeschränkte aktive Personalitätsprinzip sinnvollerweise nicht auf ein einziges Ziel begrenzen kann, obwohl man diesen Eindruck gewinnen könnte, wenn man bestimmte Vorarbeiten liest, in denen nur das "Auslieferungsargument" ausdrücklich zur Untermauerung dieses Prinzips herangezogen wird. Da das aktive Personalitätsprinzip wie erwähnt alle anderen Anknüpfungsprinzipien in sich einschließt, muß es richtigerweise mehrere verschiedene Ziele verfolgen (Schutz von öffentlichen und privaten schwedischen Interessen im Ausland, Aufrechterhaltung der Ordnung an Bord von schwedischen Schiffen usw.). Zugleich stelle ich dar, daß der eigentliche Streit bei der Erörterung des unbeschränkten aktiven Personalitätsprinzips um die Frage geht, wie man mit Auslandstaten verfahren soll, die auf dem Territorium eines fremden Staates verübt worden sind und sich nicht gegen ein öffentliches (oder privates) schwedisches Interesse richten und zudem am Tatort nicht strafbar sind. (Während der Vorarbeiten zu Kap. 2 BrB a. F. ergaben sich keine Andeutungen für eventuelle Differenzierungswünsche bei Straftaten gegen öffentliche bzw. private schwedische Auslandsinteressen. Durch die Gesetzesreform von 1972 ist das passive Personalitätsprinzip, das Straftaten gegen private Interessen betrifft, auf Straftaten beschränkt worden, bei denen der Tatort keinem Staatsgebiet zuzuordnen ist.) Die Aufspaltung des unbeschränkten aktiven Personalitätsprinzips auf verschiedene Typfälle, die meiner Meinung nach für eine richtige Beschreibung der Ziele dieses Prinzips erforderlich ist, wird durch die Reform von 1972 beleuchtet. (Vgl. oben zur regelmäßig geforderten Tatbestandsvoraussetzung der doppelten Strafbarkeit und zu Ausnahmen von dieser Regel.)

Das Ziel eines durch eine Forderung nach doppelter Strafbarkeit beschränkten aktiven Personalitätsprinzips wird man vor allem darin sehen müssen, daß Rechtshilfebedürfnisse befriedigt werden sollen. Hier hat in erster Linie das "Auslieferungsargument" Bedeutung. Da schwe-

dische Staatsangehörige nicht an Staaten außerhalb Skandinaviens ausgeliefert werden (und nur in eng begrenzten Fällen an die skandinavischen Nachbarländer ausgeliefert werden können), müssen sinnvollerweise Strafverfolgungsmöglichkeiten bei Auslandsstraftaten geschaffen werden, die am Tatort strafbar sind und sich nicht gegen ein (öffentliches) schwedisches Interesse richten. Eine Koppelung mit dem Auslieferungsgesetz ist in den Anknüpfungsregeln jedoch nicht vorgenommen worden. Sie wäre beispielsweise durch eine Voraussetzung einer bestimmten Schwere der Tat denkbar gewesen. Die Möglichkeiten der Strafverfolgung in Schweden werden vor allem dadurch begrenzt, daß bestimmte Strafbestimmungen des schwedischen Rechts territorial begrenzt gelten. Diese Frage wird in Kapitel 6 behandelt.

KAP. 6. TERRITORIALE ANWENDBARKEIT VON STRAFBESTIMMUNGEN. – Die Tatbestände des schwedischen Strafrechts sind im allgemeinen so ausgestaltet, daß sie ihrem Wortlaut nach *universelle Gültigkeit* haben. Aus diesen Strafbestimmungen können unmittelbar Einschränkungen ihres Anwendbarkeitsbereiches hinsichtlich der Staatsangehörigkeit des Täters, der Lage des Tatortes innerhalb oder außerhalb Schwedens oder einheimische und ausländische Bindungen des Angriffsobjektes nicht entnommen werden. Solche Formulierungen kommen in einer großen Zahl geltender schwedischer Strafrechtsregeln vor, und sie werden außerdem im Sinne universeller Anwendbarkeit ausgelegt. Eine völlig eindeutige Antwort auf die Frage, welche Bestimmungen des schwedischen Rechts insoweit universell anwendbar sind, kann gegenwärtig nicht gegeben werden. Im Prinzip kann man jedoch die schwedischen Strafrechtsregeln in *zwei Gruppen* einteilen, in solche mit und solche ohne universelle Anwendbarkeit. Die letztere Gruppe umfaßt dann die Strafbestimmungen, deren Anwendbarkeit in einer Hinsicht oder auch in mehreren Hinsichten beschränkt ist, d. h. hinsichtlich des Täters, des Tatortes oder der Angriffsobjekte. Eine einheitliche Terminologie zur Bezeichnung dieser Beschränkungen fehlt. Als zusammenfassenden Begriff für alle gemeinsam verwende ich den Ausdruck *nationale Beschränkung*. Zur Unterscheidung verschiedener Beschränkungsfälle verwende ich außerdem die Begriffe *personelle Beschränkung*, *territoriale Beschränkung* und *nationale Beschränkung im Hinblick auf Angriffsobjekte*. Diese Begriffe werden im folgenden definiert. Einschränkungen des Anwendungsbereichs einer Strafbestimmung können auf zwei Wegen festgestellt werden. Entweder er-

gibt sich die Beschränkung *unmittelbar* aus einem Bestandteil des objektiven Tatbestandes oder aber es wird ein entsprechendes Tatbestandselement *im Wege der Auslegung* hinzugefügt. Diese Auslegungsoperation bedeutet sachlich also eine Ergänzung der ausdrücklich genannten Elemente des objektiven Tatbestandes. Das führt zu einer geringeren Reichweite der Strafbestimmung, als sie dem Wortlaut nach vorzuliegen scheint.

Eine Bestimmung des schwedischen Strafrechts gilt *personell beschränkt*, wenn sie auf Straftaten schwedischer, und nur schwedischer Täter anwendbar ist. Mit dem Ausdruck "schwedischer Täter" sind in erster Linie schwedische Staatsangehörige gemeint. In bestimmten Fällen können jedoch auch Ausländer, die in schwedischen Diensten stehen, als schwedische Täter behandelt werden.

Eine schwedische Strafbestimmung ist *territorial beschränkt* gültig, wenn sie auf schwedischem Territorium und nur dort anwendbar ist. Das bedeutet, daß eine bestimmte Tat, die bei Inlandsbegehung unter eine Strafvorschrift fällt und damit die allgemeinen Strafbarkeitsvoraussetzungen nach schwedischem Recht erfüllt, dann in Schweden nicht kriminalisiert ist, wenn sie im Ausland verübt wird. — Andererseits ist natürlich durchaus denkbar, daß die Tat nach dem Recht des Tatortes strafbar ist. — Im BrB gibt es nur zwei Bestimmungen mit *ausdrücklicher* territorialer Beschränkung, nämlich in Kap. 19 § 9 BrB über unerlaubte nachrichtendienstliche Tätigkeit und Kap. 19 § 12 BrB über unerlaubte Anwerbung für fremde Kriegsdienste. In beiden Fällen ergibt sich die Beschränkung direkt aus dem Tatbestandselement "här i riket", "hier im Lande". Als Beispiele für Strafbestimmungen des BrB, die als territorial beschränkt gültig ausgelegt werden, seien Kap. 16 § 14 BrB über verbotenes Glücksspiel, Kap. 16 § 15 BrB über Trunkenheit sowie Kap. 16 § 16 BrB über Anstoß erregendes Verhalten genannt. Nach herrschender Ansicht werden diese Vorschriften so ausgelegt, daß sie nicht auf im Ausland begangene Taten anwendbar sind. Bei bestimmten Straftatbeständen, z. B. wirtschaftlichen Delikten nach Kap. 11 BrB ist ungewiß, ob sie territorial beschränkt gültig sind oder nicht.

Eine schwedische Strafbestimmung ist *national beschränkt hinsichtlich der Angriffsobjekte*, wenn sie schwedische öffentliche Interessen, und nur solche Interessen im Gegensatz zu ausländischen öffentlichen Interessen, schützen soll. — Bei den Begriffen Angriffsobjekt und Handlungsobjekt schließe ich mich der Terminologie des schwedischen Strafrechtlers Ivar Agge an. Erwähnt sei hier, daß Agge den

Ausdruck Angriffsobjekt als Synonym für die Ausdrücke Schutzobjekt oder Schutzinteresse verwendet. Er zielt auf das individuelle oder soziale Interesse oder den individuellen oder sozialen Wert, der durch die Straftat verletzt oder gefährdet wird. Angriffsobjekt in diesem Sinne ist also etwas Immaterielles. Handlungsobjekt ist nach Agge das Objekt – gelegentlich, aber keinswegs immer, ein physisch greifbares Objekt – gegen das sich die strafbare Handlung im konkreten Fall richtet. Angriffsobjekt einer Körperverletzung ist also das Interesse einer Person an körperlicher Unversehrtheit. Handlungsobjekt eines Körperverletzungsdelikts ist der Körper eines anderen. Die Probleme, die mit dieser Betrachtungsweise und dieser Terminologie zusammenhängen, können hier nicht näher behandelt werden.

Die nationale Begrenzung hinsichtlich der Angriffsobjekte wird besonders aktuell bei Straftaten, bei denen die Anknüpfung vom Staatsschutzprinzip ausgeht (siehe Kap. 2 § 3 Satz 3 BrB). Eine Tat, die sich gegen ein ausländisches Handlungsobjekt richtet, ist im schwedischen Recht nicht kriminalisiert, wenn die schwedische Strafbestimmung nur schwedische Angriffsobjekte schützen soll. In einigen Fällen kann zweifelhaft sein, ob eine Strafbestimmung hinsichtlich der Angriffsobjekte national beschränkt ist oder nicht.

Eine Frage, die bisher nicht in der schwedischen Literatur behandelt worden ist, gilt dem Verhältnis der drei Beschränkungen zu einander. Damit meine ich in erster Linie die Frage, welche Bedeutung die personelle Beschränkung bzw. die nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte für die territoriale Anwendbarkeit der Strafbestimmungen hat. Die personelle Beschränkung scheint in diesem Zusammenhang bedeutungslos zu sein. Bei der nationalen Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte sind die Verhältnisse schwieriger. Eine solche Beschränkung kann gelegentlich dazu führen, daß eine Strafbestimmung als territorial beschränkt ausgelegt werden muß. In anderen Fällen kann es aber offenbar sein, daß die strafrechtliche Regel extraterritorial anwendbar ist.

In Kapitel 6 wird vor allem die nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte und ihre Bedeutung für die territoriale Anwendbarkeit der Strafbestimmungen behandelt.

Ich stelle in diesem Kapitel fest, daß eine vollständigere Untersuchung der territorialen Anwendbarkeit des schwedischen Strafkataloges erforderlich ist. Als einen ersten Beitrag zu einer solchen Analyse untersuche ich die einzelnen Tatbestände in Kap. 3–22 BrB. Die Eigenart und der geringe Umfang des zu untersuchenden Materials zwingen

mich in recht weitem Umfang zu verhältnismäßig allgemeinen Erwägungen über Sinn und Zweck bestimmter Strafbestimmungen oder bestimmter Gruppen von Bestimmungen.

Hervorgehoben werden muß, daß die Frage der territorialen Anwendbarkeit der schwedischen Strafbestimmungen und auch die Frage der nationalen Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte in eine völlig neue Lage kommt, wenn das schwedische *Gesetz (1976:19) über internationale Zusammenarbeit bei der Verfolgung von Straftaten anwendbar ist*. Die Gedanken, die in Kapitel 6 vorgetragen werden, haben keine unmittelbare Bedeutung für die Zusammenarbeit, die durch dieses Gesetz geregelt wird, das seinerseits die entsprechende europäische Konvention von 1972 in innerstaatliches Recht umsetzt.

Einige Worte seien gesagt über Disposition und Ergebnisse von Kapitel 6. – In *Abschnitt 6.2* wird das Wichtigste aus Gesetzesvorarbeiten, Rechtsprechung und Lehre seit der Jahrhundertwende zur territorialen Anwendbarkeit der schwedischen Strafbestimmungen geschildert.

In *Abschnitt 6.3* erörtere ich verschiedene Methoden zur Eliminierung von Auslegungsproblemen im Zusammenhang mit der territorialen Anwendbarkeit der Strafbestimmungen. Weiter untersuche ich den juristisch technischen Zusammenhang zwischen den jetzigen Anknüpfungsregeln in Kap. 2 BrB und der territorialen Anwendbarkeit der Strafbestimmungen. Die Begriffe unbedingt bzw. bedingt extraterritorial anwendbare Strafbestimmungen werden von mir eingeführt. Ich definiere sie wie folgt. Eine *unbedingt extraterritorial anwendbare* Strafbestimmung des schwedischen Rechts liegt vor, wenn doppelte Strafbarkeit nicht verlangt wird. Sämtliche Voraussetzungen für Anklage und Urteile ergeben sich in diesem Fall aus dem schwedischen Strafrecht. Eine *bedingt extraterritorial anwendbare* Strafbestimmung des schwedischen Rechts verlangt für ihre Anwendbarkeit, daß die Voraussetzung der doppelten Strafbarkeit erfüllt ist. Strafverfolgung in Schweden verlangt in diesem Fall, daß auch bestimmte strafrechtliche Voraussetzungen des Tatortrechts erfüllt sind. Eine nähere Untersuchung des Zusammenhanges zwischen den Anknüpfungsregeln in Kap. 2 BrB und den Strafbestimmungen in Kap. 3–22 BrB zeigt, daß die an sich extraterritorial anwendbaren Strafbestimmungen in zwei Gruppen eingeteilt werden können – in solche die *immer* unbedingt extraterritorial anwendbar sind und solche die *gelegentlich* unbedingt, *gelegentlich* bedingt extraterritorial anwendbar sind. Zur Gruppe der unbedingt extraterritorial anwendbaren Strafbestimmungen gehören u. a. die Regeln über Flugzeugentführungen, Luftverkehrssabotage und Völker-

rechtsstraftaten (Universalitätsprinzip) sowie Bestimmungen über Straftaten gegen Schweden (Staatsschutzprinzip). Die zweite Gruppe umfaßt alle sonstigen, an sich extraterritorial anwendbaren Bestimmungen des schwedischen Strafrechts. Wird eine zu dieser Kategorie gehörende Tat, beispielsweise ein Diebstahl, auf dem Territorium eines fremden Staates verübt (ohne sich jedoch gegen Eigentum zu richten, das dem schwedischen Staat gehört), gilt die Forderung nach doppelter Strafbarkeit. Der Diebstahlsparagraf des schwedischen Rechts wird in diesem Fall nach der hier verwendeten Terminologie also bedingt extraterritorial anwendbar. Ist der Diebstahl auf einem schwedischen Schiff verübt worden, gilt die einschlägige Bestimmung dagegen ohne Einschränkung – sie ist also in diesem Fall unbedingt extraterritorial anwendbar. – In Abschnitt 6.3 stelle ich weiter dar, daß Die Auslegung des Ausdruckes "Straftat gegen Schweden" in Kap. 2 § 3 Satz 3 BrB für die eben geschilderte Einteilung der Straftaten in Gruppen von Bedeutung ist.

In *Abschnitt 6.4* gehe ich auf Ansichten zur Auslegung dieses Ausdrucks ein. Es ergibt sich, daß er Straftaten umfaßt, bei denen nationale Beschränkungen hinsichtlich der Angriffsobjekte vorliegen, aber auch für Auslandsstraftaten wie z. B. Vermögensdelikte gilt, die sich direkt gegen den schwedischen Staat richten.

In *Abschnitt 6.5* behandle ich die einzelnen *Tatbestände des besonderen Teils* in Kap. 3–22 BrB und erörtere die nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte, die personelle Beschränkung und die territoriale Anwendbarkeit. Die wichtigsten Ergebnisse sind folgende.

(1) *Straftaten des besonderen Teils, bei denen eine nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte vorliegen*
Straftaten gegen Personen und Vermögensdelikte, Kap. 3–12 BrB, wird man nicht als national beschränkt auffassen können. Eine Gruppe von Delikten, die einige Zweifel aufkommen läßt, bilden *Straftaten, die sich gegen die Allgemeinheit richten*, Kap. 13–15 BrB. In *Kap. 13 BrB* über allgemeingefährliche Straftaten sind (einfache) Sabotage und schwere Sabotage (Kap. 13 §§ 4 und 5 BrB) national beschränkt. In *Kap. 15 BrB* über Meineid, falsche Anschuldigung und andere unwahre Angaben muß die Mehrzahl der Delikte als national beschränkt verstanden werden. Einen Sonderfall bildet Kap. 15 § 4 a BrB über vorsätzliche und fahrlässige Falschaussage vor einem skandinavischen Gericht.

Delikte gegen den Staat, Kap. 16–22 BrB, sind regelmäßig hinsichtlich der Angriffsobjekte national beschränkt. In *Kap. 16 BrB* müssen alle dort genannten Straftaten gegen die allgemeine Ordnung außer Hetze gegen eine Volksgruppe, Kap. 16 § 8 BrB, Tierquälerei, Kap. 16 § 13 BrB, und qualifizierten Glücksspiels, Kap. 16 § 14 a BrB, als national beschränkt angesehen werden. In den *Kap. 17–22 BrB* müssen alle Straftaten als national beschränkt gelten mit einer Ausnahme nur für Völkerrechtsverletzung, Kap. 22 § 11 BrB.

Die übrigen Tatbestände im Strafrechtsteil des Allgemeinen Gesetzbuches müssen als *nicht* national beschränkt hinsichtlich der Angriffsobjekte, als "universell gültig" aufgefaßt werden. – Siehe zu dieser Gruppe Punkt (2) unten.

Innerhalb der Gruppe national beschränkter Tatbestände können zwei Untergruppen unterschieden werden, einmal Tatbestände, die territorial beschränkt sind, und zum anderen Tatbestände, die unbedingt extraterritorial anwendbar sind.

(1.1) Territorial beschränkte Tatbestände des besonderen Teils

Diese Gruppe umfaßt Tatbestände (in Kap. 19 BrB), die ausdrücklich territorial beschränkt sind, weiter Tatbestände, die nach herrschender Auffassung territorial beschränkt sind, und schließlich Tatbestände, die ich als territorial beschränkt auffasse (als eine Konsequenz der nationalen Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte).

Bei den Delikten gegen die Sicherheit Schwedens in *Kap. 19 BrB* findet man zwei Delikte, die ausdrücklich als territorial beschränkt bezeichnet werden. Der Tatbestand unerlaubte nachrichtendienstliche Tätigkeit, Kap. 19 § 9 Abs. 1 und 2 BrB, kann wegen des Merkmals "hier im Lande" nur auf Taten angewandt werden, die in Schweden begangen worden sind. Dasselbe gilt für unerlaubte Anwerbung für fremde Kriegsdienste nach Kap. 19 § 12 BrB. Die Qualifizierungsregel in Kap. 19 § 11 BrB wird wohl teilweise als territorial beschränkt verstanden werden müssen. Nach verbreiteter Auffassung sind die folgenden Tatbestände in *Kap. 16 BrB* über Verstöße gegen die allgemeine Ordnung territorial beschränkt: Glücksspiel, Kap. 16 § 14 BrB, Trunkenheit, Kap. 16 § 15 BrB, und Anstoß erregendes Verhalten, Kap. 16 § 16 BrB. Als Folge der nationalen Beschränkung werden wahrscheinlich auch mehrere andere Tatbestände in diesem Kapitel als territorial beschränkt ausgelegt werden müssen. In *Kap. 17 BrB*, über Taten gegen allgemeine Tätigkeiten, muß der Tatbestand Belügen einer Behörde, Kap. 17 § 6 BrB, als territorial beschränkt aufgefaßt werden.

In *Kap. 18 BrB* über Hochverrat gilt dasselbe für den Tatbestand der Bildung einer unerlaubten Vereinigung, *Kap. 18 § 4 BrB*.

(1.2) National beschränkte Tatbestände des besonderen Teils mit unbedingter extraterritorial Anwendbarkeit

Die übrigen Tatbestände in der Gruppe der national beschränkten Straftaten müssen als extraterritorial anwendbar verstanden werden. Eine Anknüpfung ergibt sich in diesen Fällen auf Grund der Regel in *Kap. 2 § 3 Satz 3 BrB* über *Straftaten gegen Schweden*. Doppelte Strafbarkeit wird nicht verlangt. Folglich werden diese Tatbestände unbedingt extraterritorial anwendbar, auch wenn die Tat auf dem Gebiet eines fremden Staates begangen worden ist. Wo im Ausland die Tat verübt worden ist (und wer der Täter ist), ist ohne Bedeutung für die Anknüpfung – hat aber Bedeutung für die Frage der Anklageanordnung gemäß *Kap. 2 § 5 Abs. 2 BrB*.

(2) Straftatbestände des besonderen Teils ohne nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte ('universell gültige Straftatbestände')

Bei den *Straftaten gegen Personen*, *Kap. 3–7 BrB*, und den *Vermögensdelikten*, *Kap. 8–12 BrB*, wird man wie erwähnt nicht von einer nationalen Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte ausgehen dürfen. Bei den *Straftaten gegen die Allgemeinheit*, *Kap. 13–15 BrB*, muß differenziert werden. In *Kap. 13 BrB* über allgemeingefährliche Straftaten sind die schon genannten Tatbestände Sabotage und schwere Sabotage national beschränkt. Andererseits sind die Tatbestände der Flugzeugentführung und der Luftverkehrssabotage, *Kap. 13 § 5 a BrB*, offenbar nicht national beschränkt. Auch die übrigen Tatbestände in *Kap. 13 BrB* werden als nicht national beschränkt gedeutet werden müssen. Dasselbe gilt für die Fälschungsdelikte nach *Kap. 14 BrB*. Die Mehrzahl der in *Kap. 15 BrB* enthaltenen Tatbestände, über Meineid, falsche Anschuldigung und andere unwahre Angaben, muß wie bereits erwähnt, als national beschränkt ausgelegt werden. Die Tatbestände unwahres Zeugnis oder Gebrauch einer unwahren Urkunde, Mißbrauch einer Urkunde und Ableugnen einer Unterschrift, *Kap. 15 §§ 11–13 BrB*, werden jedoch als nicht national beschränkt aufzufassen sein.

Für *Straftaten gegen den Staat*, *Kap. 16–22 BrB*, gilt die erwähnte Grundregel nationaler Beschränkung. Einige Tatbestände dieser Gruppe müssen jedoch als nicht beschränkt verstanden werden. In *Kap. 16 BrB* gilt das für die Tatbestände Hetze gegen eine Volksgruppe und rechtswidrige Diskriminierung, Tierquälerei und qualifiziertes Glücksspiel, *Kap. 16 §§ 8, 9, 13 und 14 BrB*. Im militärstrafrechtlichen *Kap.*

22 BrB ist die Völkerrechtsverletzung nach Kap. 22 § 11 BrB nicht national beschränkt.

Sämtliche Tatbestände des besonderen Teils im Strafrechtsteil des Allgemeinen Gesetzbuches, die nicht hinsichtlich der Angriffsobjekte national beschränkt sind, müssen als extraterritorial anwendbar ausgelegt werden. Ist die Tat auf dem Territorium eines fremden Staates verübt worden, muß im allgemeinen doppelte Strafbarkeit gefordert werden. Insoweit sind die Tatbestände also *bedingt extraterritorial anwendbar*. In bestimmten Fällen werden jedoch nicht national beschränkte Tatbestände *unbedingt extraterritorial anwendbar*. Dies gilt einmal für sämtliche Tatbestände dieser Gruppe, wenn die Tat an einem Ort begangen worden ist, der keinem Staat zuzurechnen ist und eine Anknüpfung nach Kap. 2 § 2 oder § 3 Satz 4 BrB (Taten gegen schwedische Staatsangehörige usw.) vorhanden ist. Vorausgesetzt wird jedoch, daß der Tatbestand auf an einem solchen Ort begangene Taten anwendbar ist. Außerdem werden die Tatbestände unbedingt anwendbar, *auch* wenn die Tat auf dem Territorium eines fremden Staates verübt worden ist, wenn *eine* der Ausnahmen von der Voraussetzung der doppelten Strafbarkeit nach Kap. 2 § 3 BrB gegeben ist. Die wichtigsten Ausnahmen von der Forderung doppelter Strafbarkeit bilden bei der Erörterung der territorialen Anwendbarkeit von Strafbestimmungen die Taten gegen Schweden gemäß Kap. 3 § 3 Satz 3 BrB, die in Kap. 2 § 3 Satz 5 BrB besonders aufgezählten Taten (Flugzeugentführung u. a.) sowie die besonders schweren Taten, bei denen eine Anknüpfung nach Kap. 2 § 3 Satz 6 BrB vorliegt. Als Beispiel für nicht national beschränkte Tatbestände, die unbedingt extraterritorial anwendbar werden, auch wenn eine Tat auf dem Territorium eines fremden Staates verübt worden ist, seien Vermögensdelikte gegen den schwedischen Staat genannt.

Die territoriale Anwendbarkeit des Spezialstrafrechts untersuche ich nicht besonders. In Abschnitt 6.2 werden jedoch gewisse Ansichten zu diesem Problem wiedergegeben. Einige Anmerkungen zu dieser Frage seien hier gestattet. In großem Umfang muß gelten, daß die Strafbestimmungen des Spezialstrafrechts hinsichtlich der Angriffsobjekte national beschränkt und deshalb territorial beschränkt anwendbar sind. Als typisches Beispiel sei das Steuerstrafgesetz (1971:69) erwähnt. In anderen Fällen besteht zwar eine nationale Beschränkung hinsichtlich der Angriffsobjekte; die Straftatbestände müssen aber, wenn sie ihre Funktion erfüllen sollen, als extraterritorial anwendbar ausgelegt werden. Dies gilt beispielsweise für die schwedische Währungs-

und Devisengesetzgebung. Aus der Natur der Sache ergibt sich extraterritoriale Anwendbarkeit für viele Strafbestimmungen im See- und Luftrecht und auch im Landtransportrecht. Auch im Recht der Fischerei findet man einige extraterritorial anwendbare Straftatbestände. Sie gehen häufig von internationalen Verträgen aus und gelten in bestimmten geografischen Gebieten (beispielsweise im Öresund, der Ostsee oder dem Gebiet der nordostatlantischen Fischereikonvention). Das expandierende Umweltschutzrecht enthält Beispiele für extraterritorial anwendbare Tatbestände im Gesetz (1972:275) über Maßnahmen gegen Wasserverschmutzung von Schiffen und im Gesetz (1971:1154) über das Verbot von Außenbordwerfen von Abfall auf See. Weitere Beispiele extraterritorial anwendbarer Tatbestände enthalten das Gesetz (1966:314) über den Kontinentalsockel, das Gesetz (1966:78) über das Verbot gewisser Radiosendungen auf hoher See und das Gesetz (1971:176) über gewisse internationale Sanktionen auf Grund von Beschlüssen oder Empfehlungen des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen. Eine vollständige Untersuchung des Spezialstrafrechts dürfte ergeben, daß eine erhebliche Zahl von Tatbeständen aus diesem Gebiet als extraterritorial anwendbar bezeichnet werden müssen.

KAP. 7. ABSCHLUSS. — In diesem Kapitel gehe ich kurz auf bestimmte zukünftige Aufgaben für die international-strafrechtliche Forschung ein. U. a. meine ich, daß eine Untersuchung des *Zusammenwirkens* zwischen verschiedenen Regelgruppen des internationalen Strafrechts außerordentlich wertvoll für eine Beurteilung der Begrenzungen und Möglichkeiten des Regelsystems wäre. Eine solche Untersuchung dürfte jedoch voraussetzen, daß die einzelnen Regelgruppen besser durchgearbeitet werden, als es nach dem gegenwärtigen Stand der Dinge jedenfalls in der schwedischen Literatur der Fall ist.

Anmerkung: Eine deutsche Übersetzung von Kap. 2 BrB und von anderen einschlägigen schwedischen Rechtsquellen gibt Grützner—Pötz, Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen, Hamburg 1955—, IV S 6 S. 1 ff.

Siehe auch: Sammlung außerdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung, Band 96, Das schwedische Kriminalgesetzbuch, Berlin 1976.

Källor och litteratur

A. Bibliografier m. m. — Under arbetet med utländsk rätt har vissa strafflagsöversättningar utnyttjats. De serier i vilka dessa översättningar ingår redovisas nedan under A tillsammans med vissa bibliografier och andra hjälpmedel.

B och C. Förarbeten till samt ändringar i 1 kap. SL och 2 kap. BrB. — I avhandlingen intar 1 kap. SL och 2 kap. BrB — särskilt reglerna rörande svensk medborgares ansvar för brott utomlands — en central plats. Förarbetena till dessa kapitel samt ändringarna däri redovisas nedan under B och C i kronologisk ordning.

D. Författningar av intresse för den internationella straffrättens allmänna del. — I avsnitt 2.4 föreslår jag att den internationella straffrätten indelas i en allmän del och en speciell del. Svenska författningar av intresse för den internationella straffrättens allmänna del har antecknats nedan under D med hänvisningar till förarbeten och med uppgifter om ändringar. — De författningar som nämnts i avhandlingen på olika ställen och som är av intresse för den internationella straffrättens speciella del redovisas ej särskilt nedan. — I kapitel 6 går jag igenom brotten i 3–22 kap. BrB. Sådant material som nämnes vid denna genomgång och som ej antecknats i litteraturförteckningen nedan under E eller i rättsfallsregistret har ej särskilt antecknats under D. Här må även erinras om att RÅ:s cirkulär innehåller åtskilligt av intresse för den svenska internationella straffrätten. Dessa cirkulär har ej förtecknats i avhandlingen.

E. Litteratur. — Litteratur som citerats i avhandlingen har antecknats nedan under E. Beträffande den svenska och utländska internationellt straffrättsliga litteraturen i övrigt hänvisas i första hand till de nedan under A nämnda bibliografierna.

A BIBLIOGRAFIER M. M.

(1) Svensk litteratur m. m.

Regner, Nils, Svensk juridisk litteratur 1865–1956. Stockholm 1957.

Regner, Nils, Svensk juridisk litteratur II. Stockholm 1971.

Regner, Nils, Svensk juridisk litteratur 1971 och 1972.

Svensk juristtidning 1974 s. 380.

Regner, Nils, Svensk juridisk litteratur 1973 och 1974.

Svensk juristtidning 1975 s. 605.

Såvitt gäller den svenska internationella straffrätten, se i första hand vad som antecknats under 1 kap. SL resp. 2 kap. BrB samt under internationell rätt och internationellt samarbete.

Regner, Nils, Rättspraxis i litteraturen. Nytt juridiskt arkiv 1930–1965. Stockholm 1969.

(2) Utländsk litteratur

Quellen und Schrifttum des Strafrechts. Utg. av Hans-Heinrich Jescheck och Klaus H. A. Löffler. Band I. Europa. München 1972.

Av band II, som skall omfatta fyra häften, har hittills häfte 1 utkommit (Nordamerika och Australien), München 1973.

Schutter, Bart de, Bibliography on international criminal law. Under medverkan av Christian Eliaerts och med förord av Hans-Heinrich Jescheck. Leiden 1972.

Karlsruher juristische Bibliographie. München m. fl. orter 1965—. I avsnitt 5.11 behandlas den internationella straffrätten.

(3) Strafflagsöversättningar m. m.

Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung. Berlin 1881—.

Cit. Sammlng nr + utgivningsår.

Serien omfattar f. n. 96 band. Senast utkommen: Band 96.

Das schwedische Kriminalgesetzbuch. Berlin 1976.

Les codes pénaux européens présentés dans leur texte actuel.
Med inledning av Marc Ancel. Band I—IV. Paris 1957—1971.
Cit. Les codes pénaux européens + band + utgivningsår.

American series of foreign penal codes. South Hackensack,
N. J., 1960—.
Hittills har 19 band utkommit i denna serie.

Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen. Die für die
Rechtsbeziehungen der Bundesrepublik Deutschland mit
dem Ausland in Strafsachen massgeblichen Bestimmungen.
Hamburg och Berlin 1955—.
Påbörjat av Heinrich Grützner. Fortsatt av Paul-Günter
Pötz.
/Lösbladssystem. F. n. sex pärmar. I avhandlingen har detta
arbete beaktats t. o. m. 23 leveransen, september 1975./
Cit. Grützner—Pötz, Internationaler Rechtshilfeverkehr in
Strafsachen, med angivande av avsnittsbeteckningar.

B FÖRARBETEN TILL SAMT ÄNDRINGAR I 1 KAP. SL

(1) Förarbeten

Beträffande den allmänna gången av reformarbetet 1809–1863, se avsnitt 5.2.2.

- 1813 L. G. Rabenius' förslag till Missgärningsbalk. Handskrift. Förvaras bland lagkommitténs handlingar i riksarkivet.
- 1820- De handskrivna förarbetena till lagkommitténs förslag till kri-
och minallag. Samarbetet med norska lagkommittén. Handskri-
1830- vet material. Förvaras i svenska resp. norska riksarkivet.
talet
- 1832 /Lag-Committeen,/ Förslag till Allmän Criminallag. Stockholm 1832.
- 1833 Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Betänkande afg. af Juridiska Faculteten och Philosophiæ Professorerne vid Upsala Universitet. Tryckt i: Skandia, Tidskrift för Vetenskap och Konst, Band 1, Uppsala 1833.
- 1834 Utlåtande, i anledning af Anmärkningar wid Förslaget till Allmän Criminallag, af Lagcommiteen. Stockholm 1834.
- 1839 Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-Rätts Underdåniga Utlåtande öfver Lag-Committéens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Stockholm 1839.
- 1840 Högsta Domstolens Protocoll wid Granskningen af Förslaget till Allmän Criminallag. Stockholm 1840.
- 1841 Tablå, innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande. Stockholm 1841.
- 1844 /Lagberedningen,/ Förslag till Straff-Balk. Stockholm 1844.
- 1862– Riksdagen 1862–1863.
- 1863 Prop. 1862:37. Lagutskottets betänkande 1863:35 och lagutskottets utlåtande 1863:55. Debatten i stånden rörande 1 kap. 1 § i lagutskottets förslag, se protokollen från den 11 juli 1863.

(2) Ändringar

Siffrorna inom parentes avser nr i SFS. Se vidare om dessa ändringar NJA II 1962 s. 603.

- 1906 (1906:19) upph. 5 §.
- 1913 (1913:69) ny 5 §.
- 1948 (1948:448) ny 3 a §, ändr. 1, 3 §§.
- 1953 (1953:769) ändr. 2 §.
- 1957 (1957:312) ändr. 1, 2 §§.

C FÖRARBETEN TILL SAMT ÄNDRINGAR I 2 KAP. BrB

Beträffande 2 kap. BrB, se kapitel 3 i avhandlingen samt avsnitt 5.3 och 5.4.

(1) Förarbeten

- 1923 Förslag till strafflag, allmänna delen, samt förslag till lag angående villkorlig frigivning jämte motiv avgivna av strafflagskommissionen. Stockholm 1923. SOU 1923:9.
- 1953 Förslag till brottsbalk avgivet av straffrättskommittén. Stockholm 1953. SOU 1953:14.
- 1958 Departementsförslaget 1958, se prop. 1962:10 s. B 345 f., s. B 48 f. och s. B 67 ff.
- 1958 Lagrådet 1958, se prop. 1962:10 s. B 412 ff.
- 1960 Departementsförslaget 1960, se prop. 1962:10, s. C 452 ff. och s. C 171 ff.
- 1961 Lagrådet 1961, se prop. 1962:10 s. C 544 f.
- 1961 Departementschefen 1961, prop. 1962:10 s. C 597.
- 1962 Prop. 1962:10 s. A 10 ff. och s. A 2. 1LU 42. FK 32:63, AK 33:17, rskr 1962:390.
- 1962 2 kap. BrB i dess antagna lydelse, se brottsbalken (1962:700).

(2) Ändringar

- 1971 (1971:188) ändr. 3 §
Prop. 1971:92, JuU 9, rskr 164. Ds Ju 1970:17.
Se vidare: Konventionen 1970 i Haag för bekämpande av olaga besittningstagande av luftfartyg. Texten intagen i prop. 1971:92.
- 1971 (1971:964) ändr. 5 §.
Prop. 1971:114, JuU 26, rskr 295. Ds Ju 1970:28. Skrivelse från RÅ 1968-10-29.
Se vidare: Europeiska konventionen 1964 om straff för vägtrafikbrott. Texten intagen i prop. 1971:114.
- 1972 (1972:812) ny 5 a §, ändr. 1–3 och 6 §§. Ds Ju 1972:4.
Prop. 1972:98, JuU 26, rskr 285.

- 1973 (1973:342) ändr. 3 §.
Prop. 1973:92, JuU 21, rskr 222. Ds Ju 1973:1.
Se vidare: Konventionen 1971 i Montreal för bekämpande
av brott mot den civila luftfartens säkerhet. Texten intagen
i prop. 1973:92.
- 1974 (1974:565) ändr. 5, 5 a §§.
Prop. 1974:35, KU 21, rskr 160.
- 1976 (1976:20) ny 3 a §, ändr. 5 a §.
Prop. 1975/76:3, JuU 14, rskr 22. Ds Ju 1973:12.
Se vidare: Europeiska konventionen 1972 om överförande
av lagföring i brottmål. Texten intagen i prop. 1975/76:3

D FÖRFATTNINGAR AV INTRESSE FÖR DEN INTERNATIONELLA STRAFFRÄTTENS ALLMÄNNA DEL

Beträffande indelningen av den internationella straffrätten i en allmän del och en speciell del, se avsnitt 2.4. Nedan redovisas förarbeten samt ändringar t.o.m. 1975-12-31. I vissa fall hänvisas till Register över gällande SFS-författningar den 1 juli 1973, Stockholm 1974.

(1) Reglerna rörande straffrättens tillämplighet i rummet

(a) Anknytningsreglerna m.m.

Beträffande 2 kap. BrB, se ovan under C.

Kungl. brevet (1972:818) till riksåklagaren om väckande av åtal i vissa fall.

Lagen (1964:543) om vissa begränsningar i svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet. 1968:29 ikrafttr.

Prop. 1964:90, 1LU 30, rskr 292.

Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.

Lagen (1966:664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier.

Prop. 1966:148, UU 12, rskr 379.

Ändrad ett flertal gånger t.o.m. 1975-12-31.

(b) Straffstadgandenas territoriella tillämplighet

Beträffande denna fråga hänvisas till kapitel 6 i avhandlingen.

(2) Utlämning

Lagen (1957:668) om utlämning för brott.

Prop. 1957:156, 1LU 37, rskr 377. SOU 1951:42.

PM 1954-09-20.

Ändringar t.o.m. 1973-06-30, se SFS-registret per den 1 juli 1973.

1975:292 åtskilliga lagrum ändrade m. m.

Prop. 1975:35, JuU 13, rskr 112. Ds Ju 1974:8.

Lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge.

- Prop. 1959:72, 1LU 22, rskr 207. PM 1955-12-15.
1964:212 ändr. 2, 6, 17 §§.
Prop. 1964:10, 1LU 3, rskr 79.
1973:126 ändr. 14 §.
Prop. 1972:132, JuU 1973:1, rskr 1973:21.
1975:294 ändr. åtskilliga §§.
Prop. 1975:35, JuU 13, rskr 112. Ds Ju 1974:8.
- Kungörelsen (1960:472) angående tillämpning av lagen
(1959:254).
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.
- Kungörelsen (1960:473) med vissa föreskrifter rörande till-
lämpningen av lagen (1959:254).
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.
- Lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland,
Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller
behandling.
Prop. 1970:30, 1LU 25, rskr 129. SOU 1963:79.
Ändrad 1971, 1973 och 1974.
- Europeiska utlämningskonventionen 1957. SÖ 1959:65.
Prop 1958:139 och 1958:B 16, 1LU B1, rskr 7.
- Utlämningsavtal med Belgien 1870 enl. överenskommelse
1951 gällande tills vidare. SFS 1870:37, 1877:39,
SÖ 1933:10, 1951:31.
- Utlämningsavtal med Amerikas Förenta Stater 1961.
SÖ 1963:17.
Prop 1962:40, 1LU 14, rskr 123.
- Utlämningsavtal med Storbritannien 1963. SÖ 1965:19
och 20.
Prop 1963:174, 1LU 42, rskr 374.
Enl. överenskommelse 1966 utsträckt till ett antal områ-
den för vilkas internationella förbindelser brittiska rege-
ringen är ansvarig. SÖ 1966:20.
- Utlämningsavtal med Australien. SÖ 1974:3.
Prop. 1973:89, JuU 23, rskr 224.

- (3) **Internationell rättshjälp i brottmål**
- (a) **Rättshjälpskonventioner**
- Europeiska rättshjälpskonventionen 1959. SÖ 1968:15.
Prop. 1961:48, 1LU 29, rskr 190.
- Kungörelsen (1971:4) om främmande staters anslutning till vissa av Sverige biträdade konventioner ang. inbördes rättshjälp m.m.
Ändrad ett flertal gånger t.o.m. 1975-12-31.
- Cirkuläret (1968:32) till de allmänna domstolarna och åklagarna med vissa föreskrifter i anledning av Sveriges tillträde till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål.
1975:304 och 1975:618 ändr.
- (b) **Tvångsmedel**
- Lagen (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat.
Prop. 1975:35, JuU 13, rskr 112. Ds Ju 1974:8.
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.
- (c) **Delgivning**
- Kungörelsen (1909:24 s. 1) angående delgivning av handling på begäran av utländsk myndighet.
Ändringar t.o.m. 1973-06-30, se SFS-registret per den 1 juli 1973 s. 18.
1975:302 ändr. 1-5 a, 7, 8 §§.
1975:617 ändr. 8 §.
- Kungörelsen (1933:618) angående biträde av utrikesdepartementet för delgivning av handlingar i utlandet.
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.
- Cirkuläret (1975:301) till statsmyndigheterna angående inbördes rättshjälp mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge genom delgivning och bevisupptagning.
1975:616 ändr.
- (d) **Bevisupptagning**
- Lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol.
Prop. 1946:28, 1LU 37, rskr 327. SOU 1944:9 och 10.

1973:122 ändr. 2 §.
Prop. 1972:132. JuU 1973:1, rskr 1973:21.
1974:754 ändr. 3 §.
Prop. 1974:95, JuU 28, rskr 297. Ds Ju 1972:11.
1975:297 ikrafttr.

Lagen (1946:816) om bevisupptagning åt utländsk domstol.
Prop. 1946:28, 1LU 37, rskr 327, SOU 1944:9 och 10.
1974:755 ändr. 5, 8 §§.
Prop. 1974:95, JuU 28, rskr 297. Ds Ju 1972:11.
1975:297 ikrafttr.

(e) Vittnesplikt

Lagen (1974:752) om nordisk vittnesplikt m. m.
Prop. 1974:95, JuU 28, rskr 297. Ds Ju 1972:15.
1975:297 ikrafttr.
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.

Förordningen (1975:298) om ersättning av allmänna medel
till nordiskt vittne m. fl.
Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.

(f) Kriminalregisterutdrag

Lagen (1963:197) om allmänt kriminalregister.
Prop. 1963:39, 1LU 24, rskr 255. SOU 1961:11.
Ändringar t.o.m. 1973-06-30, se SFS-registret per den
1 juli 1973 s. 108.
1975:13 ändr. flera §§.
Prop. 1974:186, JuU 42, rskr 402.
1975:296 ändr. 3 §.
Prop. 1975:35, JuU 13, rskr 112.
1975:411 ändr. 8, 10 §§.
Prop. 1975:96, JuU 19, rskr 139.

Kriminalregisterkungörelsen (1973:58).
1975:14 ändr. 4, 9 §§.

Cirkuläret (1955:509) från chefen för justitiedepartementet
till rikets domstolar samt åklagar- och polismyndigheter-
na angående meddelande av straffregisterutdrag mellan de
nordiska länderna.
Ej ändrat t.o.m. 1975-12-31.

(4) Verkan av utländsk dom i brottmål

(a) Orubblighetsprincipen

Se härom avsnitt 2.4 i avhandlingen.

(b) Avräkningsprincipen

Se härom avsnitt 2.4 i avhandlingen.

(c) Verkställighet av brottmålsdom

Lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Prop. 1962:203, 1LU 1963:22, rskr 1963:253.

PM 1961-03-17.

1964:548 ändr. flera §§.

Prop. 1964:90, 1LU 30, rskr 292.

1971:573 ändr. 24, 26 §§.

Prop. 1971:30, KU 36, rskr 222.

1973:127, ändr. 26 §.

Prop. 1972:132, JuU 1973:1, rskr 1973:21.

1974:913 ändr. flera §§.

Prop. 1974:155, JuU 41, rskr 365.

Kungörelsen (1963:194) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m. m.

1964:568 ändr. åtskilliga §§.

1966:540 ändr. 3 §.

1973:629 ändr. 5, 7, 15 §§; ny 4 a §.

Lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Prop. 1972:98, JuU 16 och 26, rskr 233. Ds Ju 1972:4.

1973:136 upph. 27 §; ändr. 39 §.

Prop. 1972:132, JuU 1973:1, rskr 1973:21.

Se vidare: Euopeiska konventionen 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar. SÖ 1973:55. Texten intagen prop. 1972:98.

(5) Överförande av lagföring i brottmål

Lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott.

Prop. 1975/76:3, JuU 14, rskr 22. Ds Ju 1973:12.

Se vidare: Europeiska konventionen 1972 om överförande av lagföring i brottmål. Texten intagen i prop. 1975/76:3.

(6) Internationellt polissamarbete m.m.

Lagen (1973:431) om utredning angående brott mot utländsk tulllag.

Prop. 1973:117, SkU 36, rskr 194.

Ej ändrad t.o.m. 1975-12-31.

E LITTERATUR

- Agge, Ivar, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag.
Häfte 1–2. Stockholm 1944 och 1948.
- Agge, Ivar, Straffrättens allmänna del. Föreläsningar. Häfte 1–3.
Stockholm 1959, 1961 och 1964.
- Agge, Ivar, & Thornstedt, Hans, Straffrättens allmänna del.
Stockholm 1974. (Kompendier utg. av Juridiska föreningen vid
Stockholms universitet.)
- Andenæs, Johs., Alminnelig Strafferett. Oslo 1956.
- Antell, Hermann, utg., Sveriges rikets strafflagar jämte dithörande för-
fattningar och stadganden som utkommit till den 14 oktober 1892
jämte en rättshistorisk inledning. Lund 1892.
- Assarsson, Pehr, Svenska straffrättens allmänna del. I. Inledning.
Lund 1879.
- Bassiouni, M. Cherif, & Nanda, Ved P., /utg./ A treatise on international
criminal law. Vol. I. Springfield, Ill. 1973.
- Bergendal, Ragnar, Straffrätt. Lärobok i rättskunskap för blivande
landsfiskaler. III. 2 uppl. Lund 1928.
- Bergendal, Ragnar, Strafflagen.
Minnesskrift ägnad 1734 års lag, I, Stockholm 1934, s. 318 ff.
- Bouzat, Pierre, & Pinatel, Jean, Traité de droit pénal et de criminologie.
Band II. Paris 1963.
- Brottsbalken jämte förklaringar. Utg. av Nils Beckman, Carl Holmberg,
Bengt Hult /och/ Ivar Strahl.
Bd I. 4 uppl. Stockholm 1974.
Bd II. 3 uppl. Stockholm 1973.
Bd III. 2 uppl. Stockholm 1971.
Cit. Brottsbalkskommentaren.
- Carlén, Richard, Kommentar öfver Strafflagen. Stockholm 1866.
- Cars, Thorsten, Militär rättskipning vid svenska FN-förband i utlandet.
Förvaltningsrättslig tidskrift 1964 s. 157 ff.
- David, René, Les grands systèmes de droit contemporains. 3 uppl.
Paris 1966. (Précis Dalloz.)

- Donnedieu de Vabres, Henri, Les principes modernes du droit pénal international. Paris 1928.
- Donnedieu de Vabres, Henri, Traité de droit criminel et de législation pénale comparée. 3 uppl. Paris 1947.
- Eder, Helge, Die Entwicklung der Bestimmungen über das internationale Strafrecht in den deutschen Entwürfen zum Strafgesetzbuch. Diss. Freiburg im Breisgau 1960.
- Eek, Hilding, Folkkrätten. Staternas och de mellanstatliga organisationernas rättsordning. 2 uppl. Stockholm 1975.
- Ehrensvärd, Albert, Om verkan af utländsk straffdom i straffrättsligt hänseende. Diss. Lund 1895.
- Flensburg, Ebbe Gustaf, Kommentar öfver strafflagen. (Särtryck ur »Sveriges rikets lag med förklaringar m.m.«.) Stockholm 1907.
- Getz, B., Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. Kristiania 1893.
- Glaser, Stefan, Droit international pénal conventionel. Brüssel 1970.
- Glaser, Stefan, Introduction à l'étude du droit international pénal. Brüssel och Paris 1954.
- Hafström, Gerhard, De svenska rättskällornas historia. 7 uppl. Lund 1973. (Kompendium. Juridiska föreningen i Lund.)
- Hagerup, Francis, Strafferettens almindelige del. Kristiania 1911.
- Hagströmer, Johan, Svensk straffrätt. Föreläsningar. I. Uppsala 1901–1905.
- Hegler, /August/, Fragen des internationalen Strafrechts. Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs 1927, Anlage 1 s. 5 ff. (Omtryckt i: Materialien zur Strafrechtsreform. Band 4. Bonn 1954.)
- Hurwitz, Stephan, Den danske kriminalret. Almindelig del. 4 rev. uppl. utg. av Knud Waaben. Köpenhamn 1971.
- Jescheck, Hans-Heinrich, Entwicklung, Aufgaben und Methoden der Strafrechtsvergleichung. Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart 181/182, Tübingen 1955.
- Jescheck, Hans-Heinrich, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 2 uppl. Berlin 1972.

- Jescheck, Hans-Heinrich, Rechtsvergleichung im Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht in Freiburg i. Br. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1967 s. 128 ff.
- Jescheck, Hans-Heinrich, Zur Reform der Vorschriften des StGB über das internationale Strafrecht. Internationales Recht und Diplomatie 1956 s. 75 ff.
- Juris-Classeur de droit international. Under redaktion av Berthold Goldman. Paris 1963—. Vol. 4. Häfte 400—407. Droit pénal international. /Lösbladssystem./
- Jämförelse mellan förmögenhetsbrotten i den svenska brottsbalken och den danska straffeloven /av Sven Rengby/. Stockholm 1973. (Nordisk utredningsserie 1973:10.)
- Le droit pénal des pays scandinaves. Paris 1969. Publ. av Marc Ancel och Ivar Strahl under medverkan av Johs. Andenæs och Knud Waaben. (Institut de droit comparé de Paris. Les grands systèmes de droit pénal contemporains. IV.)
- Lombois, Claude, Droit pénal international. Paris 1971. (Précis Dalloz.)
- Marks von Würtemberg, Erik, Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundratalets början. Minnesskrift ägnad 1734 års lag, I, Stockholm 1934, s. 143 ff.
- Maurach, Reinhart, Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. 4 uppl. Karlsruhe 1971.
- Mendelssohn Bartholdy, Das räumliche Herrschaftsgebiet des Strafgesetzes. Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Band VI, Berlin 1908, s. 85 ff.
- Naumann, Christian, Om kriminallagstiftningen i Sverige efter 1809. Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, utg. av Chr. Naumann, 1864 s. 1 ff. och s. 306 ff., 1865 s. 566 ff. och s. 724 ff., 1866 s. 658 ff. och s. 730 ff., 1867 s. 1 ff. och s. 360 ff. samt s. 418 ff., 1869 s. 691 ff., 1870 s. 474 ff. och s. 542 ff. och s. 664 ff. samt 1871 s. 712 ff.
- Nelson, Alvar, Rätt och ära. Studier i svensk straffrätt. Diss. Uppsala 1950.
- Oehler, Dietrich, Internationales Strafrecht. Köln m.fl. orter 1973.

- Olivecrona, Karl, Rättegången i brottmål enligt RB. 3 uppl. Stockholm 1968.
- Regner, Nils, & Henkow, Hugo, Den militära strafflagstiftningen. Gällande bestämmelser jämte förklaringar. Stockholm 1951.
- Research in international law. Under the auspices of the faculty of the Harvard Law School. II. Jurisdiction with respect to crime. American Journal of international law, vol. 29, 1935, supplement 1, s. 435 ff.
- Rittler, Theodor, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Band 1. Allgemeiner Teil. 2 uppl. Wien 1954.
- Schultz, Hans, Aktuelle Probleme der Auslieferung. Vorläufiger Generalbericht zum vorbereitenden Kolloquium. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1969 s. 199 ff. Även i: Revue internationale de droit pénal 1968 s. 785 ff.
- Schultz, Hans, Compétence des juridictions pénales pour les infractions commises à l'étranger. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé 1967 s. 305 ff. Även i: Acta Instituti Upsaliensis. Jurisprudentiæ comparativæ. IX. Rapports généraux au VIIe Congrès international de droit comparé. Uppsala 6–13 août 1966. Under redaktion av Åke Malmström och Stig Strömholm. Stockholm 1968.
- Schultz, Hans, Das schweizerische Auslieferungsrecht. Mit einem Exkurs über die räumliche Geltung des Strafgesetzes. Basel 1953.
- Schwarzenberger, Georg, The problem of an international criminal law. Current legal problems 1950 s. 263 ff. Även i: International criminal law. Utg. av Gerhard O.W. Mueller and Edward M. Wise. South Hackensack, N.J. och London 1965.
- Schweigaard, A., Commentar over Den Norske Criminallov. Del 1. Kristiania 1844.
- Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. I. Utg. av Ministerium der Justiz och Deutsche Akademie für Staats- und Rechtswissenschaft »Walter Ulbricht«. Berlin 1969.
- Strahl, Ivar, Straffrättens allmänna del. 9 uppl. 1973. (Kompendium. Juridiska föreningen i Uppsala.)

Straub, Gernot, Das internationale Strafrecht.

Materialien zur Strafrechtsreform, Bonn 1954, Band 2, s. 25 ff.

Sundberg, Jacob W.F., Piracy: air and sea.

Bassiouni, M. Cherif, & Nanda, Ved P., A treatise on international criminal law, Vol. 1, Springfield, Ill., 1973 s. 455 ff.

Thornstedt, Hans, Svensk medborgares ansvar för brott utomlands.

Svensk juristtidning 1966 s. 506 ff.

Thyrén, Johan C.W., Förberedande utkast till strafflag. Kap. 1–XIII.

(Allmänna delen.) Lund 1916.

Wallén, Per-Edwin, Svensk straffrättshistoria. Del 2. Stockholm 1973.

Vogler, Theo, Aktuelle Probleme der Auslieferung.

Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1969 s. 163 ff.

Vogler, Theo, Zur Tätigkeit des Europarats auf dem Gebiet des Strafrechts.

Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1967 s. 371 ff.

Anmärkning. – Beträffande Europarådets konventioner av intresse för den internationella straffrätten kan särskilt hänvisas till följande rapporter utgivna av Europarådet. Utgivningsort Strassburg.

Explanatory report on the European convention /1957/ on extradition. 1969.

Explanatory report on the European convention /1959/ on mutual assistance in criminal matters. 1969.

Explanatory report on the European convention /1970/ on the international validity of criminal judgments. 1970.

Explanatory report on the European convention /1964/ on the punishment of road traffic offences. 1970.

Explanatory report on the European convention /1964/ on the supervision of conditionally sentenced and conditionally released offenders. 1970.

Explanatory report on the European convention /1972/ on the transfer of proceedings in criminal matters. 1972.

Se vidare följande arbeten utgivna i Strassburg av European committee on crime problems.

Aspects of the international validity of criminal judgments. 1968.

Legal aspects of extradition among European states. 1970.

Problems arising from the practical application of the European convention /1959/ on mutual assistance in criminal matters. 1971.

Rättsfall

NJA 1914 s. 261	Utlämning.
NJA 1916 s. 604	Utlämning.
NJA 1919 s. 237	Utlämning (tolkersättning).
NJA 1920 s. 27	Brott av svensk medborgare utomlands.
NJA 1921 s. 211	Utlämning.
NJA 1924 s. 608	Olovlig rusdrycksförsäljning (specialstraffrättens territoriella tillämplighet).
NJA 1927 s. 525	Utlämning (tolkersättning).
NJA 1931 s. 223	Utlämning.
NJA 1936 s. 736	Utlämning (förfalskning).
NJA 1944 s. 144	Stöld på utländskt fartyg inom riket.
NJA 1946 s. 65	von Herder-fallet, brott av utlänning utomlands (folkrättens regler).
NJA 1950 s. 140	Brott utomlands av svensk medborgare mot valutaförordningen.
NJA 1952 s. 29	Utländsk man »som här i riket finnes».
NJA 1953 s. 524	Anstiftan av försök till olovligt införande av sedlar.
NJA 1960 s. 387	Utlämning (preskription).
NJA 1960 s. 430	Trafikbrott utom riket.
NJA 1960 s. 479	Brott å utländskt fartyg på svenskt territorialvatten.
NJA 1961 s. 124	Beslut om utlämning ej föremål för nåd.
NJA 1961 s. 235	Trafikbrott i Sverige av utlänning som lämnat landet.
NJA 1961 s. 507	Trafikbrott i Danmark av svensk.

NJA 1961 s. 596	S. k. smitning (5 § trafikbrottslagen) i Danmark.
NJA 1962 s. 467	Utlämning.
NJA 1963 s. 54	Häktning av utlänning som lämnat Sverige.
NJA 1963 s. 237	Brott utomlands av svensk medborgare mot Sverige eller svensk man.
NJA 1967 s. 409	Rattonykterhet utomlands.
NJA 1969 s. 113	Straffmätning och förvisning vid grovt narkotikabrott.
NJA 1969 s. 191	Förvisning.
NJA 1970 s. 269	Brott på utländskt fartyg inom svenskt territorialvatten.
NJA 1972 s. 358	Utlämning. Fråga om politiskt brott.
NJA 1973 s. 350	Förvisning.
NJA 1974 s. 88	Förvisning.
NJA 1974 s. 668	Förvisning.
NJA 1975 s. 115	Utlämning. Utländsk doms riktighet.
SvJT 1926 rf. s. 47	Brott av svensk utom riket.
SvJT 1935 rf. s. 28	Försäljning i Norge av premieobligationer utan tillstånd.
SvJT 1936 rf. s. 71 nr 48	Fosterfördrivning utomlands.
SvJT 1945 rf. s. 89	Brott å utländskt fartyg i svensk hamn.
SvJT 1952 s. 291	Urkundsförfalskning utom riket riktad mot Sverige.
SvJT 1958 rf. s. 34 nr 24	Häktning av utlänning som vistas utomlands.
SvJT 1961 rf. s. 6	Utlänning »som här i riket finnes».
SvJT 1963 rf. s. 31	Generellt åtalsförordnande.
SvJT 1964 rf. s. 22	Brott utomlands av svensk man.
SvJT 1972 rf. s. 70	Trafikbrott i Sverige.
SvJT 1973 rf. s. 20	Förvisning.
SvJT 1973 rf. s. 85 nr 58	Kostnader för förvisning.

Bilagor

Bilaga 1.

1 kap. i lagkommitténs förslag till straffbalk, 1832

Bilaga 2.

1 kap. SL, ursprungliga lydelsen, 1864

Bilaga 3.

1 kap. SL, 1957 års lydelse

Bilaga 4.

2 kap. BrB, ursprungliga lydelsen, 1962

Bilaga 5.

2 kap. BrB, nuvarande lydelsen

1 KAP. I LAGKOMMITTÉNS FÖRSLAG TILL STRAFFBALK, 1832

Om dem, som svensk straffrätt underkastade äro

1 § Inländsk man warde, efter Sweriges lag och wid svensk Domstol, dömd för brott, som han föröfwat i Sverige, eller utom de förenade Rikena Sverige och Norrige.

2 § Utländsk man, som här i Riket finnes, warde jemwäl, efter Sweriges lag och wid svensk Domstol, dömd för brott, hwartill han här gjort sig skyldig, eller som han utom de förenade Rikena föröfwat emot Sverige eller svensk man, eller ock å svenskt fartyg, emot utländsk man.

3 § Ej skall någon för brott, som han utom de förenade Rikena föröfwat, här i Riket straffas, der han förut, för samma brott, straff å annan ort undergått.

4 § Brott i allmänhet, som i Norrige föröfwat, höra ej under svensk straffrätt. Gör svensk embets- eller tjensteman brott i embetet eller tjensten, då han i Norrige sig uppehåller; stånde dock han derföre under svensk straffrätt.

5 § Gör norrsk embets- eller tjensteman brott i embetet eller tjensten, då han i Sverige sig uppehåller; derföre må han ej wid svensk Domstol till ansvar ställas.

6 § Äro, genom förbund med främmande Makt, särskilde bestämmelser till ymsesidigt iakttagande fastställda; då skola de till efterrättelse lända. För sådan Makts Beskickning gälle ock hwad allmänt wedertaget är.

1 KAP. SL. URSPRUNGLIGA LYDELSEN, 1864

Om dem, som svensk straffrätt underkastade äro

1 § Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å svenskt fartyg eller emot Sverige eller svensk man utom riket, så ock för annat utom riket föröfvadt brott, der Konungen förordnar, att det brott här i riket åtalas må.

2 § Utländsk man, som här i riket finnes, varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å svenskt fartyg utom riket, så ock för brott, som han utom riket begått emot Sverige eller svensk man, der Konungen förordnar, att det brott här i riket åtalas må.

3 § Ej skall någon för brott, som han utom riket begått, här i riket straffas, der han förut, för samma brott, straff å annan ort undergått. Om särskild påföljd å sådana brott i vissa fall skils i 2 Kap. 21 §.

4 § För främmande magts beskickning gälle hvad allmänt vedertaget är eller genom fördrag stadgadt blifvit.

5 § Om hvad emellan Sverige och Norge iakttagas skall i de fall, som i detta Kapitel sägas, vare ock gällande hvad särskildt stadgadt är.

(Efter: Antell, Sveriges rikes strafflagar, Lund 1892.)

1 KAP. SL, 1957 ÅRS LYDELSE

Om dem, som svensk straffrätt underkastade äro

1 § Inländsk man varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å svenskt fartyg eller luftfartyg eller emot Sverige eller svensk man utom riket, så ock för annat utom riket förövat brott, där Konungen förordnar, att det brott här i riket åtalas må.

Brott anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats.

2 § Utländsk man, som här i riket finnes, varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket.

Har utländsk man, som här i riket finnes, i annat fall begått brott utom riket, varde ock, där Konungen förordnar att åtal må ske, dömd som i första stycket sägs, om brottet begåtts emot Sverige eller svensk man eller om straffarbete kan följa å gärningen enligt svensk lag och den ej var fri från straff enligt lag, som gällde på gärningsorten.

För gärning, som utgör folkrättsbrott, varde utländsk man jämväl eljest dömd efter Sveriges lag och vid svensk domstol, så framt Konungen förordnar att åtal må ske.

3 § Ej må någon utan Konungens förordnande åtalas för brott, för vilket han utom riket undergått straff eller annan ansvarspåföljd. Där till frihetsstraff på viss tid eller böter dömes, äge domstolen förordna om avräkning för ansvarspåföljd, som han undergått, efter ty prövas skäligt.

3 a § Utan hinder av vad i 1 och 2 §§ stadgas varde krigsman efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig.

Utländsk man varde, utan hinder av vad i 2 § stadgas, efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott som han, då avdelning av krigsmakten för annat ändamål än övning befinner sig utom riket, begått där avdelningen är, såframt Konungen förordnar att åtal må ske.

Då avdelning av krigsmakten för annat ändamål än övning befinner sig utom riket, äger högste chefen på stället efter uppdrag av Konungen meddela sådant förordnande om åtal som i detta kapitel avses.

4 § För främmande makts beskickning gälle vad allmänt vedertaget är eller genom fördrag stadgat blivit.

5 § I vilka fall utlämning av förbrytare till främmande stat må ske, därom är särskilt stadgat.

Har någon såsom för brott misstänkt, tilltalad eller dömd blivit av främmande stat utlämnad till Sverige och hava vid utlämningens beviljande särskilda villkor med avseende å hans åtalande och straffande blivit av den främmande staten uppställda, skola de här i riket lända till efterrättelse.

2 KAP. BrB, URSPRUNGLIGA LYDELSEN, 1962

Om tillämpligheten av svensk lag

1 § Den som begått brott här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol. Detsamma gäller, om det är ovisst var brott förövats men skäl finnes antaga att det är begånget inom riket.

2 § Är brott begånget utom riket av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.

Har annan utlänning utom riket begått brottslig gärning, vilken ej var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om han efter brottets begående blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller om han är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, så ock eljest om han finnes i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

3 § Utlänning, som utom riket begått brott, dömes även i annat fall än i 2 § sägs efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om han förövat brottet å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om han var befälhavare eller tillhörde besättningen å sådant fartyg och begått brottet i tjänsten,
2. om han begått brottet å område där avdelning av krigsmakten befann sig, dock i fall han ej var krigsman allenast om avdelningen befann sig å området för annat ändamål än övning,
3. om brottet förövats mot Sverige, svensk medborgare eller svensk menighet, inrättning eller sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige, eller
4. om brottet är folkrättsbrott.

4 § Brott anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats.

5 § Åtal för brott, som inom riket begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill.

Åtal för brott, som förövats utom riket, må väckas allenast efter förordnande som i första stycket sägs. Utan dylikt förordnande må dock åtal väckas, om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg eller av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befann sig eller ock av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

6 § Ej må, utan förordnande av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill, någon åtalas för gärning, för vilken han utom riket undergått straff eller annan ansvarspåföljd. Sker åtal här i riket, skall vid bestämmande av påföljd skälig hänsyn tagas till vad han undergått utom riket, och må därvid efter omständigheterna dömas till lindrigare straff än för gärningen är stadgat eller ock påföljd helt eftergivnas.

7 § I fråga om svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet skola, utöver vad i detta kapitel sägs, iakttagas de begränsningar som följa av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser eller, enligt vad därom är särskilt stadgat, av överenskommelse med främmande makt.

8 § Om utlämning för brott är särskilt stadgat.

Villkor som uppställts vid utlämning från främmande stat till Sverige skall lända till efterrättelse här i riket.

2 KAP. BrB, NUVARANDE LYDELSEN

Om tillämpligheten av svensk lag

1 § För brott som begåtts här i riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol. Detsamma gäller, om det är ovisst var brott förövats men skäl finnes antaga att det är begånget inom riket.

2 § För brott som begåtts utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, eller
3. av annan utlänning som finnes här i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller ej, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som ej tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter icke kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf må ej ådömas påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

3 § För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,
2. om brottet begåtts av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befann sig eller om det begåtts av annan än krigsman å sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,
3. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,
4. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige,
5. om brottet är kapning av luftfartyg, luftfartssabotage eller folkrättsbrott eller försök till kapning av luftfartyg eller luftfartssabotage, eller

6. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver.

3 a § Även i annat fall än som avses i 1–3 §§ dömes för brott enligt svensk lag och vid svensk domstol enligt vad som föreskrives i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott.

4 § Brott anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats.

5 § Åtal för brott, som inom riket begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

Åtal för brott, som förövats utom riket, må väckas allenast efter förordnande som i första stycket sägs. Utan dylikt förordnande må dock åtal väckas, om brottet förövats

1. å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,
2. av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befann sig,
3. i Danmark, Finland, Island eller Norge eller å fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater, eller
4. av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

5 a § Har fråga om ansvar för gärning prövats genom lagakraftäggande dom, meddelad i främmande stat där gärningen förövats eller i främmande stat som har tillträtt den europeiska konventionen den 28 maj 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar, må den tilltalade ej här i riket lagföras för samma gärning,

1. om han har frikänts från ansvar,
2. om han har förklarats skyldig till brottet utan att påföljd har ådömts,
3. om ådömd påföljd har verkställts i sin helhet eller verkställigheten pågår, eller
4. om ådömd påföljd har bortfallit enligt lagen i den främmande staten.

Första stycket gäller ej i fråga om brott som avses i 1 § eller 3 § 3, 5 eller 6, såvida ej lagföringen i den främmande staten har skett på begäran av svensk myndighet.

Har fråga om ansvar för gärning prövats genom dom meddelad i främmande stat och föreligger ej på grund av vad förut i denna paragraf sagts hinder mot lagföring, må åtal för gärningen väckas här i riket endast efter förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

6 § Dömes någon här i riket till ansvar för gärning för vilken han utom riket har ådömts påföljd, skall vid bestämmande av påföljd skälig hänsyn tagas till vad han undergått utom riket. Finnes böter eller fängelse böra ådömas och har han utom riket ådömts frihetsberövande påföljd, skall vad han undergått därav till fullo tillgodoräknas honom vid påföljdens bestämmande.

I fall som avses i första stycket må dömas till lindrigare straff än för gärningen är stadgat eller ock påföljd helt eftergivnas.

7 § I fråga om svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet skola, utöver vad i detta kapitel sägs, iakttagas de begränsningar som följa av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser eller, enligt vad där- om är särskilt stadgat, av överenskommelse med främmande makt.

8 § Om utlämning för brott är särskilt stadgat.

Villkor som uppställts vid utlämning från främmande stat till Sverige skall lända till efterrättelse här i riket.

PER FALK
STRAFFRÄTT OCH TERRITORIUM
Studier i internationell straffrätt

Vad menas med "internationell straffrätt"?

När har brott förövade utomlands anknytning till Sverige?

Vad innebär kravet på dubbel straffbarhet?

Vad är syftet med rättsreglerna rörande svenska medborgares ansvar för brott utomlands?

Dessa och liknande frågor behandlas ingående i denna bok. Den vänder sig till alla jurister med intresse för den internationella straffrätten — ett rättsområde som under senare tid fått allt större betydelse.

För rättstillämpningen bör författarens undersökningar av reglerna i 2 kap. brottsbalken och av frågan om de svenska straffstadgandenas territoriella tillämpning vara av särskilt intresse.

Författaren är forskarassistent i straffrätt vid Juridiska fakulteten i Lund.